Десанка Максимовић

ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА

Десанка Максимовић

ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА

Том 2

Песме

Књига прва

(1951–1969)

Књига друга

(1969–1979)

Приредио

Станиша Тутњевић

КЊИГА ПРВА

(1951–1969)

Збирке

Пролеће у Загребу (из Изабраних песама, 1950)
Изабране песме (1950)
Мирис земље (1955)
Заробљеник снова (1960)
Говори тихо (1961)
Тражим помиловање (1964)

Песме ван збирки

ПРОЛЕЋЕ У ЗАГРЕБУ

Из *Изабраних песама*, 1950

Пролеће у Загребу

Пролазим кроз Загреб уцветани
први пут после рата.
Заборављени буде се дани,
сета ме ваздан хвата.

Облак се бели уцвалог глога,
као у дечјој причи.
Ту је можда пала суза многа, –
на њих ми сребрне личи.

Цветало онде прво црвенило,
ко у јесен тамно, тешко.
Ту је последњи откуцај бјло
срце чије витешко.

Тамо живице угледам честу
пуну цвећа модра, бела.
Девојка млада се на томе месту
борцу на верност заклела.

Златне као сунце, цветова клице
испред неких окана.
Ту је ко дуго гледао из тамнице
жељан сунца и дана.

Неколико тек никлих јасика
трепте сред парка мала.
Ту су преплашена од ратних слика
три детета задрхтала.

Однекуд пева птица без предаха,
чује се деце врење.
Отуд је кроз мирис пушчаног праха
дошло ослобођење.

Београдске улице

Чини ти се корачаш, путниче,
кроз град као сваки други:
домови, булевари дуги,
на које човек огугла;
а оно подвиг те виче
иза свакога угла.

Улицом овом ведром
коју сад газимо стопом,
где хлеб се у пећима пече,
у недавно октобарско вече
пала су три митраљесца
и борац жена за топом.

На тргу где свака ствар је
обична, свакодневна –
мислиш нема чим да се дичи –
бункер је заузела
шачица бораца гневна,
чули се победни покличи.

Из оног мирног парка
метак се чуо да пршти,
разлетало се птичје перје,
јаук детињи допро;
сада лишћа прегршти
покрило предвечерје
као овчије руно топло.

Ту где су развалине биле
и непријатељ без стида
на праг са псовком стаде
сада се пева и зида,
ничу вртови-снови
и бели цветови-зграде.

Прскала је крв просута
одувек те зидове суре,
засипала парчад гвожђа;
сада се деца ту јуре,
роне се као сунце жута
зрна октобарског грожђа.

Чини ти се корачаш, путниче,
улицом обичног града:
враћају се људи с рада,

свуд деце и врабаца пуно,
продавач новина виче;
а ти си стигао у крај
светлих подвига и приче.

СЕПТЕМБАРСКА ПЕСМА

Сад свет основаца одасвуд ниче, хита,
први пут јутрос се дигао у зору, –
мислиш из земље никла прва жита,
јагањци плинули по Шари, Дурмитору.

Сад зеница њихова постаје дубља,
сад им се поглед широко отвара;
сад уче они речи: слобода, истине зубља,
изговарају с пуно првог жара.

Сад почињу схватати шта значи кад кажу
устанак, борац, људи поносити;
а година која па ће и они бити
борци и стати где на мртву стражу.

Чини ти се чујеш само дечју грају,
мислиш изричу детињасте жеље;
а они већ прве часне речи дају,
и они већ прве стичу пријатеље.

Мислиш и јутрос причају дечју причу,
где се патуљци, лептири, птице роје;
а они већ историју отаџбине сричу,
сазнају први пут за њене хероје.

Гледам их и радост ме млада обузима,
међу њих ми се, у свет школе, хоће,
да их по десеторо све у клупи има,
да са мном прве свладају тешкоће;

да први пут чују, сазнаду од мене
лепота, правда и жртва шта значе,
шта чека отаџбина од њихове смене,
да са мном у свет мисли закораче.

ЧАС ИСТОРИЈЕ

До јуче су пуниле преда мном клупе
девојке смерних скута као у буба,
и савијале се око мене све тешње
као ладолеж око стуба.

Бивало је понекад на часу
као у свечаном позоришту,
гореле су очи девојака,
видела сам како погледом ишту
да истину извучем из мрака.

И говорила сам понекад с вером и жаром,
понекад као свећа сам
пред њима изгарала,
али говорила сам о недоживљеном, старом,
о оном што нисам ја стварала.

А сад је дошао велики тренутак
о коме човечанство давно сања:
кад ученик треба учитеља да води.
Пустите ме да седнем тамо у кутак
и причајте ви мени сад о слободи.

Истине сад ви преда мном отворите врата,
оживите догађаје и лица,
уведите ме у врт чињеница
где свака стопа, свака стаза вам је
као живот рођени позната.

Нека ме сто ваших руку увис дигне
одакле се виде сви ваши подвизи,
све љуте битке,
нека севну преда мном као оштрица бритке
пре него што легну у корице књизи.

Водите ме на извориштa
те набујале пролећне воде
што пред собом све обара.
Водите да чујем први смех слободе,
причајте ви сад како се слобода ствара.

Причајте ми с поносом, уз клицања,
нека се сви нашој радости чуде!
Нека се прво у нашем разреду збуде
оно о чему човечанство вечно сања!

РАЂАЊЕ КЊИГЕ

Нагнута од јутра рана
слагачица стихове чита
и ниже у оловна слова,
а све слуша како низ дунавска
игралишта утабана
галопом пролеће хита;

како топи дунавску пољану
и уз брегове се пење
зелена поплава биља.
Слагачици руке сваки час стану
замишљене, као руке везиља.

Не чује више глас машина,
што дишу дубоко и трудно
као жене што ће да роде;
све друго чини јој се узалудно
сем то бујање пролећне воде.

Девојачким срцем чује само
тајанствено буђење заметака,
женски топло њива дисање.
Све друго чини јој се узалудно:
читање, штампање књига и писање.

Не види како руке друга
као над ливадом бубе
лете од слова до слова;
очи јој се низ поље губе
где зеленим се словима штампа
пролећа књига нова.

И ту, усред хартија и справа,
прошапта крај себе другу
речи што их пре није знала,
као да јој је певачица
на раме пала
па јој дошаптава.

– Гле, Дунав је пун цветалих грива,
Дунав зове све јутро мене,
да потрчим преко пене
као преко сремских њива.

Зове ме све јутро неко,
не бих знала казати ко је,

да побегнем од слова и справа,
да се грању између рачава
попнем где гнезда стоје.

Гледај, небо као узаврело млеко
кипи преко рубова
и врело дише.
Води ме да читам стихове
што их пролеће зеленим словима
по земљи пише.

Нећемо издангубити ништа,
поведи ме да један само
да седнемо у шуму око
сунчевог јутарњег огњишта,
да га се нагледамо.

У пролећа радионицу зелену
води ме, срцу ми се жури;
а кад се отуд вратимо,
биће готово у трену
што смо радили сатима,
оловна слова ова
биће лака као мехури.

– За земљу си везана као дете
од утробе мајке још неотргнуто.
Зар ти је важно сада то грање
и воде бујање
и цвеће жуто!

Ми смо сејачи и морамо у машине
најпре бацити та семена жива,
па онда ићи да гледамо
како као младо млеко
живот из земље пршти,
како сељаци пшенице прегршти
бацају у недра њива.

Морамо сачекати да из машина
излети рој лептирица,
па онда гледати под небом
превртање облачних голуба,
ницање пољем клица
и крилато рађање буба.

Песникове бесанице морамо прво
претворити у књиге нове,
развејати његове покличе.
Слушај, песник нас зове,
песник нас у помоћ виче.

Писао је целе ноћи
у грозницама надахнућа,
звао на велике подвиге;
то морамо од заборава спасти.
Морамо најпре чути
шуштање његове књиге
па крила првих ласти:

Морамо још остати на мети,
песникове морамо речи
као пуне крчаге
широм земље разнети,
па онда једно другом
речи говорити благе.

Изнад оловних мравињака
слагачицина рука опет
прелеће и подрхтава.
И чује се опет само како куца 0
срце људи и справа.

Каква то бела једра
дижу јутрос машина руке?
Каква је то пловидба
ветровита, ведра,5
уз машина задихане звуке?

Одакле у штампарију права
доплови једрилица лађа?
У дому железних справа
која се машина срећна
већ цело јутро порађа?

Да ли је икад било
да се птице излегу
машинама из недара,
ма у која благословена лета,
да цвет бео, сличан снегу,
на гвозденој грани процвета?

То из чаура излећу слова,
крила бељих од крина.
То песама књига нова
рађа се из срца песника
и машина.

Коректори, слагачи, књиговесци,
цела војска радника под пазухом
као хлеб свеж књигу стегла.
Слагачица је држи нежно на длану

као птицу што се тек излегла.

– Отворите прозоре! кличе
слагачица млада.
Нека час пре у свет одлете
лептирице што су никле
из срца песниковог
и нашег рада.

Слагач је изненада,
као дечак капу преко лептира,
спустио руку преко њене руке,
и пошли су у сусрет пролећу
за јатом књига
што су у свет прхнуле
преко олистале дунавске луке.

МИРИС ЗЕМЉЕ

КАД МЛАДОСТ ПРОХУЈИ, ШТА ЧИНИТЕ, ПТИЦЕ?

Кад младост прохуји, шта чините, птице,
шта чините, дроздови и срнадице?
Под сунцем августовским шта чини шева
кад се умори на путу до неба;
шта чини зеба
кад тишина стане с њом да се натпева?

Шта чине шуме кад горки мирис смета
први пут осете, кад јесен наслуте?
Шта чините, тополе, после лета
кад брод се над вас облака навезе;
шта чините, брезе,
кад прве листове угледате жуте?

Шта чиниш, поље, када траве свену,
паучине кад стану тобом да се носе?
Шта чиниш, ливадо, када бритке слане
окују сваку стабљику зелену,
кад се смрзну росе,
павит у живици кад седети стане?

Шта чините, воде, кад северац дуне,
шта чините, језера ледени талири,
кад се мутне у вама стишају буне?
Шта чиниш, потока младо зеленило,
кад се следи било,
пенушање и жубор кад се смири?

ПРОЛЕЋЕ, А ЈА ВЕНЕМ

Зелени пожари трава
букте около мене,
а ја венем.

Сунцу у очи право
гледају јагорчевине зене,
а ја венем.

Небо је млада башта
пуна глогове пене,
а ја венем.

Птица у грању гнездо
све јутро кљуном дене,
а ја венем.

Руке су девојака
перунике неразвијене,
а ја венем.

Свакога се тренутка
понешто у живот прене,
а ја венем.

КРАЈ ЈЕ ЛЕТУ

Мирише земља сунцем загрејана
на корење, па семенке, на сету,
коракне мисао као лист јоргована –
крај је лету.

Избиле по грању црвене бобе,
црвене пеге виде се у сувом смету,
пуне су црвеног сјаја предвече собе –
крај је лету.

Беле се у лишћу суварци као кости,
у косу павити сребрне нити се плету.
Хоће ли срце моћи да премости
краја лету?

СЕНО

Руке су ми као да сам превртала суво биље,
као да сам сву ноћ спавала у зановети,
руке су ми мирисне као да сам брала смиље,
као да сам ваздан обарала откосе лети.

Као да сам их биљем уплела, миришу ми косе,
миришу као да сам их китила сувом папрати,
и слепоочнице на ивањске суве влати,
и скутови на јулске осунчане сенокосе.

Успомене ми миришу на тешка орошена сена,
на њихову зрелу сласт и мутну њихову сету.
Успомене ми миришу на струкове свелих пелена,
на висинску траву у вреломе горском лету.

ЈЕСЕН

Руке, руке моје осунчане,
са којих пухор као с воћки спаде,
данас вас видим
тек олистале гране младе,
небом узнете лаке дуге,
руке, руке моје осунчане,
руке позлаћене од топле туге.

Очи моје сунцем обасјане,
где склапају већ капке окна јасна,
данас вас видим
пролећне дане,
где немирно небо тек се буди,
где још нису долетеле ласте ране.

Косе моје, косе, јесење жбуње,
с којег падоше лисна јата,
данас вас видим
пуне пролећног белог цвећа,
пуне лелујаве зрачне свиле
што се пред крај топлога лета
о гране и траве узреле хвата.

ЧИМ СЕ СРЕТНЕМО

Чим се сретнемо,
отвара се дворац зачарани
чије ми само имамо кључе
и прошлост сине као комета
што снопове светлости за собом вуче
изумрлога једног света.
Чим се сретнемо,
разговор се међ нама поведе немо,
отвара се сунчана шкриња
где су посавијали прозирна крила
сви наши дани,
сећање заромори, заромиња.
Чим се сретнемо,
заронимо у вирове успомена
као гњурци
што траже румене спрудове корала,
у океанске таласе суре.
Чим се сретнемо,
зовем се опет именом којим сам
теби се звала.
Чим се сретнемо,
сетимо се месечевог истог сјаја,
истих облака, стаза у тмини,
као два путника у туђини
истога светлог завичаја.

НЕ БОЈ СЕ

Не бој се, то је као кад лист падне под грану,
као кад се ноћу изгуби последњи шум,
као кад се с врха горе погледа на другу страну,
као кад за благом мишљу одлута ум.

Не бој се, то је као кад се море наједном стиша
и покрије мутним сјајем до унедоглед.
Не бој се, биће лако, као што се лако спусти киша,
као што пред сунцем ишчезне лако месец блед.

Не бој се, биће то само као кад се у маглу тоне,
стазе и извори и свет се помрачи сав.
Ево ти моје руке, последње танке споне,
докле се у помрчину не буде отиснуо сплав.

Не бој се, биће благо као кад бела повесма
повеју са топола и легну тлом као цвет.
Биће као прелаз од једног до другог бола,
угледаћемо у језеру растужен сав око себе свет.

Не бој се, биће брзо као кад се намакне замка,
усковитлаће се само око нас простор плав.
Ево ти моје руке, она ће бити сламка
којом је преко реке пребродио из бајке мрав.

Некада си, као дете, корачао низ брвно,
преко понора свег у тамној, влажној чести,
не гледајући у дно под собом црно.
Не гледај ни сад, ја ћу те полако повести.

Поноћ

Болујем од прозрачних несаница.
Кроз тишину као кроз месечину пуну
излазим у лакоме орахову чуну,
свуд око мене у огромној ноћи
мени слична бледа, занихана лица.

Како стигнем до тамног континента
поноћи где моји сународници живе,
где врт пун немира и страха лелујавог цвета,
поверујем у ствари и људе несхватљиве,
поверујем у свакога који ме тамо срета.

Сви ми што од несаница и зебњи болујемо
бродимо сваке ноћи на тај континент мрачни
и ломимо његово крхко грање,
и као једра ветрове очекујемо немо
да цар његов објави своје светло крунисање.

СУНЧАЊЕ У БРДИМА

Лежим у трави под слаповима сунца,
не разликујем се од биља и иловаче.

Ветар ми на руци одседа као на грани,
сто бића ситних ме у пролазу таче,
близу уха ми се зрикавац настани,
а на прсту се свила два створења
мирно ко да су се спустила на пруће.

Шикљају одасвуд гејзери зеленила,
мирише негде недалеко вења,
мирише лањско лишће у златном стогу,
образ ми милују стабљичице вруће,
попац упире у мене очи кротке,
под грлом осећам бубу шестоногу,
застаје зачуђена што нисам глина.

Блажена као све младе прворотке,
богородица испод стрехе дашчане
чуди се што у наручју не држим сина.

У ПРОЛЕЋЕ

У пролеће
док се радујеш првом листу на грабу,
док погледом пратиш птицу лаку
што под небеса оде право,
мисли о измаку
младости и света
наиђу нагло, вртоглаво.

Обузима те осећање,
могло би се звати и туга,
кад се срце не би радовало
што ће и тај пљусак муњевити,
и та дуга,
пропланак цветни,
маслачак, љутићи,
бити исти такви, истоветни,
када ти туда не могнеш ићи.

Низаће се ланци црвених буба
као давно
у травној порти бранковинској,
око липових жила;
у цвету, руменој чаши винској,
два створењца ће се загрлити,
као сад што су се загрлила.

У зелено небо
претвараће маслачак ливаду рану,
у билу ће му тећи сунце,
неће знати шта ће са златом трава.
Као на небу бело рунце,
као маслачка зреле круне,
туга ми срце развејава.

Да ми је само после сто лета,
после стотину лета само,
доћи у овај закутак света,
да се радујем опет
клици и капљи, камичку рићем,
да се опијем свачим,
да заљубљене заобиђем,
мрава на стази прекорачим.

Не кријте се од мене,
заљубљени,
руке сплетене не расплићите,

не растављајте жедне зене;
и ја сам низа те стазе вите,
покрај папрати,
ишла, а ројили се око мене
врели шапати.

Не кријте се од мене,
заљубљени,
останите као да сте срели
птицу у жбуну,
облак који по небу плива,
јутрос и ја спадам
у та створења незлобива.

Птицо, не бежи,
и ја хоћу
јутрос да певам о том што и ти,
о светлој даљини,
о звезди, небеској јагорчевини;
и ја тражим јутрос самоћу,
у младој шуми богаз скровити.

И на мене наилази поплава сете,
слађе од сласти,
и мени се свиђа пепељасти
певач на грани,
јасно му и ја чујем срдашце:
бије ли, бије.
И мени се свиђа, лепши од баште,
сунцем обасјан видик Србије.

Обузима ме осећање
великој некој радости слично;
могло би се звати родољубље,
да није у њему све тако лично,
да се не везује тако снажно
за сваку ситницу,
биљку, камичак, незнану птицу.

Пење се, пење радосна ватра
и цело срце обуима,
мислиш, овако топла сунца
нема ни Суматра,
нема ни степа те росне траве,
ни колибри немају перје светло
што жуна има.

Да ми је доћи после сто лета
и погледати
како с пролећа цвеће цвати,
како дуга

заљубљено око брега руку ови;
да ми је знати
какви ће бити људи нови,
како ће се животу радовати.

У пролеће,
кад пупољак стане да прска,
када се трава загрцне росом,
песника што стари зграби туга;
али туга којој туђа пролећа
нису мрска,
већ жудно гледа сунчаном косом
по свету биља
и благосиља.

И када мене не буде било,0
нека се опет цвеће замеће
у плодове,
и нека пева зеба,
нек на састанак сунце зове,
нек прска пупољак младог неба.5

Док је пролећа,
нек и песама буде о њему;
нека се пева о брези, клену,
потоку што сребром долину проши,
о јутру ватрену
и о облаку кишоноши.

Док је женâ песника,
нек се у пролеће пева о љубави,
о срцу што га, као плод грану,
она поломи, до земље пови.
Нека ничу ти топли стихови
као пролеће голуждрави.

Док нам је земље,
док је њених зелених грива,
златних недара,
храбрости њене гордих плима,
нека је песник у стих салива,
нек вечно о њој песама има.

О, да ми је после стотину лета,
када на срцу већ никне зова,
моћи чути
о пролећу и отаџбини,
њеној ведрини,
будућих песника стих надахнути.

ВИНО ПРОЛЕЋА

I

Вино пролећа, опет си ми довело
однекуд старе добре савезнике,
биљним соком ми помазало чело,
са запада на исток позвало сунце,
у мисли сметом навејало слике,
у машти нове извело младунце,
спластило снове кô сено што се пласти.
Вино пролећа, поскидало си с мене
павити суве сећања и сете
и отковало са била катанце,
у корице ставило мачеве свести,
сасекло крило јесени што ме таче,
и послало ми невидљиве шаптаче,
усред говора људи чујем их често,
срце ми опет опасало силом,
посадило ме животу на престо.

II

Вино пролећа, певам опет у ходу,
ничу песме од мириса сунчаног зрака,
од сенке облака што пада на воду,
од шума што с гране у тишину кане.
Вино пролећа, ево их у јату,
и све би наједном на срце ми селе,
у ројевима зује као пчеле
на уцветалу кад стигну појату,
још иза брда чује се њихова река.
Све на свету је опет њима храна,
напајају се потоком биљног млека,
сок сишу који и глогова грана,
из рана где је жалост ножем бола
млазом поново точе се прозрачним
као са дрвета рањенога смола.

III

Вино пролећа, празник је за оног
ко држао је у руци прам дима,
коме се чинило да му са рамена
не може више нићи крило живо,
ни родити се сунце у очима,
да окрилати као облака пена,
као сунчана изнад поља јара,
у оборе да сагна сете стада,
да искраде се за трен од времена
и мртве страже његове завара.
Вино пролећа, празник је за оног
ко замишљено играче посматра,
ко давно под облак ишао није,
да буде лист што стазом се ковитла,
и разиграна на олуји ватра,
и стуб водени што се реком носи,
под ногом да му се трава не повије,
и нит не прекине на вилиној коси.

IV

Вино пролећа, одвело си оног
који долази из краја обрасла
у бршљане сутона и у сету
на ливаде осунчане где расте
зелени пламен човеку до паса,
где гори крин и никсица и саса,
где букте маслачку паперја златаста
и буја бео пожар глогове пене.
Из шуме пуне прохладних залазака
ти опет си ме на сунце извело
на пропланак у ком топле су и сене,
на реке што носе сунчево угљевље
да негде далеко га угашено сруче;
свуд жут и модар, љубичаст и рујни
пожар расте и размиче обруче,
куд зађем, скутова огањ ми се хвата,
пожар младог биља сву ме обујми.

V

Вино пролећа, пробудило си у мени
нежности дубоко у крв закопане,
позавезивало покидане везе
између мене и младости далеке;
лист зелен опет узимам у длане
и као биће привијам уза се,
наслањам образ на ливаде меке
где као јагње сунце траву пасе,
дан обасјани подижем у наручје
и сенку сваку што се уза ме приви.
Вино пролећа, осећам се као
ма која биљка клијала на њиви
ма ко из земље птичије и вучје,
ма ко кога је одњихало грање.
Вино пролећа, нема ниједне ствари
којој не бих изишла у сретање.

VI

Вино пролећа, празник је за срце
што одавно се осећало сетно
као у пољу дрво осамљено,
празник је за срце где плодови зрели
падају и сипи мирисно семење,
где све се топло и тихо весели
као на њиви кад настане зрење,
где се од сунца утишала вода
и ветар разнео маслачака пену,
где жита зрелог грејy се навиљци,
кад се зачује опет испод свода
река и извор што од жеге свену,
кад травом густом обрасту путање,
а роса застане у коленцу биљци.
Празник је за срце када му изданци
као у млада биља буду танки,
када пространство сагледа у себи
зелено као ливаде Караванки.0

VII

Вино пролећа, празник је за срце
по коме већ јутром падала је слана,
за срце ком су се отвориле очи
што у прошлост стоје ваздан окренуте,
кад рујним цветом процвета обмана, 5
кад видик опет око њега плане
као ономе ко је још на вису,
кад пукну пред њим путева беле вреже,
кад отворе се у кланцу пољане,
а срцем својим сав живот повеже
као дуга планинске далеке стране.
Вино пролећа, чудно је за оног
ком светлуца у срцу мисао седа,
и бол у сећању коме оштро сева,
ко почиње с тугом да приповеда
замишљен као утихнула брана,
да се радостима првих птица пода,
у шибље мисли румених да зарасте
као у врбе млада надошла вода.

VIII

Вино пролећа, чудно је за оног
ко погледом је затварао ствари,
на сјају се сунчао залазака,
ком сумња кроз снове сурово крстари,
ко у дубину је тамничкога мрака
позатварао обмане и варке,
да пријатеља створи од сваке стварке,
од сваке утваре, свакога баука,
од дуга танких да себи дигне брвна,
да привиди му више од јаве вреде,
да према њима пружи му се рука,
да буде поново врба руменкаста
коју сасецаш, а она израста,
из срца сунчану жицу да испреде.

IX

Вино пролећа, чудно је за смерна
који се с пута склањао и мраву,
свакога од себе осећао већим,
да опије се од сна неизмерна,
да усуди се веру у себе рећи,
из дома свог да ступи као из двора.
Вино пролећа, чудно је за тиха
сам себи који закопчава ланце
стотину људских закона и обзира,
за право људма даје непрестанце,
ко речи као зрно пшенице бира,
да стане гласно да противуречи,
да загледан некуда у даљине
и најближе осети као странце,
да заборави силним капу да скине.

X

Вино пролећа, тешко је за пијанца
кад угледа да праскозорје плави
и ноћи полако стишава се плима,
а зна тежину палице и ранца
и све чега у дану трезном има;
кад јутро пред њим пословно закључа
вратнице модре што у снове воде,
кад му лествице равнодушно пружи
до свести којима треба да се попне,
и спусти тешке засторе од туча
где само ветри били су на стражи.
Вино пролећа, тешко је кад дан обнажи
све преко чега су ноћу сенке и опне.

РОМАНСА

Гарсији Лорки за песму Неверна жена

Наслони ухо на земљу –
чују ли се жуђене стопе,
и као затегнута струна
на коња се баци и пропе,
јурну низ поља млада
сунца вечерњег пуна.

Као тучоносни облак
сеје око себе ране,
гази пшеницу прву,
негажену воду и траву;
не боји се да стане
ни птицама на крило,
ни зрикавцима на главу.

Јато нечијих снова
преда њ се свакичас баца,
пут хоће да препречи.
Човек хита без речи,
као избезумљен хита,
и танана снова крила
као багремово цвеће
приањају за копита.

Сећање га за грло хвата,
огањ му баца у очи;
отерај га, прескочи,
уплаши као јата,
као са ливада стада!
Већ иза заокуке
дрхте жуђене руке,
зове крв непозната.

Без даха, врелих ноздрва
човек стиже на мету,
као да слете, сјаха.
Мирише земља млађе
него тек сечена грађа,
миришу реке на зденце;
све око њега на свету
први пут се догађа.
Први пут облачци плету
беле по небу венце.

Као млади косац траву
човек једним замахом
преломи преко струка
сен што је нађе међ цвећем
без покајничких мука,
без иједнога бола.
У сунцу залазећем
расту бескрајно две сенке
као да падају с топола.

РОСА

Пред зору птице се зацене од плача;
плачу што им се младост некуд оте:
плаче због сунчеве огњене лепоте
шева која га на по пута срета
и јаребица што земљом корача.
Пуна су суза птичијих дрвета.

Пред зору птице се зацене од плача:
бубре им кљунови од јагорчевине жући
бубри од плача њино срце ситно,
што на пупољке личи неразвијене.
Пуна је шума срдаца пупољака,
од јецања она ће јутрос пући.

Роса је суза распеваног коса
и плач бисерни растужених зеба;
те бистре капи по шумској маховини,
та по папрати попадала роса,
сузе су из очију уплаканих њиних.

Те капи од којих не видиш травама лица
купине сребрне у крунама жбуна,
ти по ливади цветови ђурђица,
бисерак млечни на сабљике стаблу,
сузе су опијених травом препелица –
препеличијих суза је ливада пуна.

ЈУТАРЊЕ ОБЛАЧЕЊЕ ПТИЦА

У буковом се пропланку облаче грлице сиве,
јата њихових тананих рубаца
виде се између грања;
ноћну кошуљу голубица баца,
суши се на ветру у лесковој чести
безброј паперјастих птичијих сукања.

Иза занихане на пропланку гране
зебина зеленкаста промиче рекла,
навлаче косови црне копоране,
иза грабовога жбуна везује жуна
ниске дуката,
ставља чавка у косу траке вране.

Где год зађеш, птичју ћеш одећу наћи,
доламе што их дроздови стављају на се,
и грличино просуто бисерје,
пламен којим се огрћу црвендаћи,
и цветолике крејине украсе,
ластавичино са груди бело перје.

Шушти шума сва од птичје свиле,
шуште њоме папрати, жбунови млади;
светлуца се грање грма
од вела птичијег као танког дима,
од птичијих срма,
од коване под грлом пуцади.
Где год кроз шуму зађеш,
по грању птичијих кошуљица има.

ЗАЉУБЉЕНИ КУКАЦ

Створен од крила и бронзаних прстенака,
бедара празних као у хрта,
кукац по небу пространом црта
своју мајушну светлу женку.
Извија стотине чудних спирала,
сад се попне, а сад стрмоглави,
чини се, хоће да испуни
њезином сликом видик плави.
Бедра јој у бакарне окива гривне,
а над челом јој као круне
описује кругове модре, зелене,
најпре ситне,
па веће и веће,
као кад се камен у воду баци
и појуре се ковитлаци.
И под грлом, где у жене срце стоји,
копчом као грумичак сунца
крила јој лагана, прозирна споји.
А кад се она хитра као осица
диже из ужареног кратера мака,
звонила је већ вечерња ливадска жица
и сутон вејао са маслачака.

МЕСЕЧИНА НАД ВОЋЊАЦИМА

Покрај казана у поноћ јесенску
ветар испија препеченице крчаге
и поново цветају у месечеву блеску
гране преродне и априлски благе.

Далеко около, читав дуги хектар,
пружили се бели хареми воћака,
и усхићени вратоломник ветар
залеће се у њих из пијаног мрака.

Скида им венчане измаглице с главе
и увлачи се у топла пазуха,
хвата руком сенке маглено плаве
скривене испод невестинског руха.

У загрљају наглом плодове скида
тешке као вимена кад траве ничу,
док невесте воћке од чуђења и стида
цепте у његовог махнитања бичу.

Аговски се тако предаје многоженству,
не уме да изиђе из белих харема,
у септембарском пијаном блаженству
не види да цвета на воћкама нема.

А с гране сребрне огромна шљива рана
крчмарски у његовом пијанству ужива
и мами га сву ноћ између казана
у мирис луцкаст узаврелих шљива.

РОДНА ГОДИНА

Дува септембарски месец у фрулу танку,
образи му дошли румени и пуни,
зриче зрикавац чокоћу у круни,
за гудало му заденули банку.

Свирала мека у устима ветру,
потоку из зукве хармоникаш вири.
Свира Србија, на сваком квадратном метру
има свирача по три, по четири.

Свирај, месече, у осмех развуци усне
уместо шљунка кукуруз под ногом прска,
у ракију се и магла пољем гусне,
пуна је млека и око потока трска.

Играјте, златне купе сена и сламе,
развејте по ноћи свуд светле пабирке,
хватај се, брдо, једно другом за раме,
играјте уз звуке септембарске свирке.

Обесна фрула свирача месеца
у игру и горе колубарске тера,
никад не видех веселијег кеца
од разиграног месечара Цера.

Свирај, месече, позови да дођу
у игру сетне стрњике и воћњаци.
Кичере-шумо, шубару забаци,
замени уморног Космај-коловођу.

Играј, ливадо, висока појато,
таласајте се река светла недра,
хватајте се, зденци, у коло, у јато,
да још ведрија постане ноћ ведра.

НА ПЛАНИНИ

Давно се нисам уз планину пела,
одох да тражим звонко срце њено
и кремен који муње сву ноћ креса.
Горо, отвори се!
Отвори се, стено!
На свој ме талас узмите, небеса!

Огласите се, у честама птице,
падох вам јутрос рано на огњиште;
певај, зебо, косе,
у гнезду пуном још хлада и росе,
поверите ми туге што вас тиште!

Мирис се диже с букава, са смрека,
мирише небо, земља, миришу сена.
Пашћу доле у сребрне рачве река
као у рогове северних јелена.

Мириши, мириши, што год можеш јаче,
ноћашњим пљуском умивено биље,
јело и смреко, пелене крај шпиље!
Заклати, горо, све кадионице!
Дајте ми места, кланци и вртаче!

Вртоглавица ме од висине хвата,
видик бисерна обиграва пруга
гледам измешану светлост, магле пену.
Негде далеко расцвета се дуга
и нагло свену.

Тек сад разумем како је горској птици
сред те лепоте огромне и пусте;
зашто не могу ни славуј ни жуна
ниједне речи мирно да изусте,
него им се само чежња, јаук, узвик
отима из кљуна.

Давно у планини нисам била рано.
Расплети се, стазо!
Кваси ноге, росо!
Право у чело, ти копље сунчано,
удри ме! Зашто бијеш тако косо?

Одох да нађем самоћи извориште.
Никога нећу са собом повести,
у шуму, као у смрт, сама одох.

Изиђи преда ме, тишино у чести!
Укажи ми се, никад невиђена,
понорнице водо!

Украј извора, где се од студи трне,
искрсни преда ме, јеленско копитанце!
Блесни, појило кошуте и срне;
јави се, изворе где поноћ напаја
своје вранце!

Отворите се преда мном, цветне круне
што се отварате једном за свог века!
Самоћо, свирај,
удари у струне
тек порођених извора и река!

Копрену с лица, горо, сада збаци,
најтајније ми поотварај двери!
Ходите преда ме, из пећина звери,
ви усамљеници,
ви замишљени, озбиљни мудраци!

Кад год што шушне, замирише, сене,
ја се одазовем,
као да ми срце само на то чека.
Тек сад знам зашто одзвањају стене,
зашто је гора препуна одјека.

Давно се нисам уз планину пела.
Почиње, почиње онај вртлог знани
што га мирис шуме пробуди у мени,
мисли за мишљу – вејавица цела,
поход раздрагани.

Тек сад разумем олују пчела
кад пођу на паше
у почетку лета;
тек сад разумем како грана бела
преконоћ процвета.

Почиње, почиње олујни тренутак,
као муње два се сударише слика.
Тек сад разумем како се рађа врутак,
како почиње у трави вечерња зрика.

Пуна сам данас детињег милосрђа:
сунце бих у мрачну уносила шпиљу,
плевила бих стручак што у трњу рђа,
својом руком цветни прах бих преносила
заљубљеном биљу.

Јеси ли, змијо, негде у процепу,
данас бих и тебе могла избавити;
јеси ли, зебо, копцу пала власти;
је ли се ко нагао над провалу слепу,
замрсио се пауку у нити,
данас ћу га спасти.

Заборавила сам кога јуче мрзих,
простила дуг стари.
Треба ли коме дана, година брзих,
данас бих му од срца поклонила,
да би могао срећу да оствари.

Тренутак овај пре првога мрака
као зеница шума поста пуна
сунчевога злата.
Јасно се види шта расте испод жбуна,
шта мили између шљунка, струка, влата.

Према западу се окретоше гране,
и звезда прва одшкрину вратанца.
Тек сад разумем на смирају дане,0
тек сад разумем предвечерњу шуму
и тугу птица што зову из кланца.

Тек сад разумем зашто је тишина
људима дата,
ноћи и грања нежност узајамну 5
и што су сенке препуне шапата.
Вечерња шумо, баци и на мене
доламу тамну!

Тек сад разумем небо што се бистри
као широке воде ушћа.
Падни сада, ноћи!
Шумо, буди гушћа!
Помрчино, благо боје гором истри!

НЕБЕСА

Небеса нису била никад иста
откако очи њихову лепоту памте,
а још све нису показала благо,
а још све нису испловиле санте,
још нису засјале све руде аметиста,
још она имају пространих орања
по којима је светла попадала слана
и непроцвалог сребрнастог грања,
још имају гора високих на којим
девојка на крилу страшног змаја биште
ломача у које вихор још није дунô,
јоште имају пролећне јагњади,
још нису свако показала руно
ни кабаницу што крај огњишта чади.

Небеса нису била никад иста
откако очи њихову лепоту памте,
још она имају невиђених вода
на чијем самом дну се мирно блиста
давно искована сребрнаста пара,
ватрених петлова што се у сутон туку,
и луталица једара без смера
које ветрови ваздан небом носе,
и лађа што нису још ушле у луку
и гора што блеште у сјају глечера.

Још она нису изнела из шкрињa
сву силу својих сурих кабаница,
златом везених свечаних одора,
још неоседланих имају коњица,
и узда ватрених, бичева и прећица,
још има у подруму неначетог вина
и у млекару неварена млека,
још има небељених младих месечина,
јоште огњених водопада, река.

Небеса никад нису била иста
откада очи њихову лепоту памте,
а још имају пуно невиђених
шума што у огњу црвеноме пламте,
огромних вратница за које ће тек да зађе
свечаним лаганим кораком летње сунце,
сребрних колевки по надошлој води
где ноћ успављује своје младунце
како се који светао породи.

Шума у Израелу

Девојчица се по месечини прену
далеко у Израелу,
девојчица претворена
у дрвце, у брезу белу;
око ње на црном вретену
кипариси поноћ преду;
сама се сред шуме прену
девојчица, дрвце бело
у црном дрвореду,
и дозива, дозива:
има ли где људских створења,
има ли детета жива,
или само скамењени ћуте
збегови чемпреса и вења.

Откуд то шибље шимшира,
девојчица се пита,
откуда вреже бршљана,
и та шума пуна мира
и обасјаних грана,
девојчица се пита;
откуда павит вита
што се за материнске
скуте букава хвата;
има ли где живе душе,
или само месечева варка
са гране на грану слеће,
или само шуморе старци
претворени у дрвеће.

Откуда та шума кедра,
откуда мирис борова,
девојчица се чуди,
у беле брезе недра
девојчица претворена;
откуда та страшна сова
што је на дрво села,
откуда свуд имела
што грчевито грли
те гране утишане,
девојчица се пита;
да ли се бар мајка месеца
крије у тој глухој шуми,
или су сама, без иког,
у брезе претворена деца.

На Стражилово идем

На Стражилово идем још за сенке,
за магле млечне над пољем и Дунавом,
да гледам Бранкове брегове и евенке
и сунце како долази светлим сплавом.

Придружи ми се, путниче на уранку,
што први круниш росу неначету,
да посматрамо румену јесен ранку
и лист како криоцем маше у лету.

За мном пођите јутрос стопу по стопу,
јабланови вити што лебдите поред моста,
и ти, коњаниче млади у галопу,
за којим прамен прашине на путу оста.

Придружите ми се, жуне грла царска,
што јецате као девојка на растанку,
док нису врана племена аварска,
док нису снегови пали на гроб Бранку.

И ти, коме сећања увек ме зову,
из младости зелене однекуд бани,
да с тобом прођем јутрос по Стражилову,
шумарком руменим као да га ко рани.

На Стражилово идем, па ко зна када
у зору ће ме видети ови пути.
Придружи ми се, сунце, јутрос сам рада
да гледам шуму Бранкову – *лисје жути*.

Вуков утук

Јесам сељак и око мене блиста
варница као над наковњем ковача.
Ја говорим из срца, не са листа.
Говори и ти – па ко надјача!

Јесам сељак и могу да узмем у длане
и речи што као жеравица прже.
Ја сам се играо лилом када плане
и од свих чобана бацао је брже.

Сељак сам, сељак, па зато и не могу
да волим ваш језик муцави, немушти.
У свакој мојој речи, сваком слогу,
свежина као летња киша пљушти.

Био сам чобанин и знао белутке
најлепше да нађем на дну речног вира,
због прута зовиног све да прођем куте.
Сељак сам па умем и реч да пробирам.

Мрзим ваш мртви говор црквењака,
учмао, убундан у мантију црну.
Кад говорим, волим да ми зуби трну,
да замирише на траву с пашњака.

Волим право име да дам сметењаку,
надрикњизи, глупом и лажову,
реч као сељак да одрежем смелу.
Нека се исте ствари исто зову
у граду као у шуми и селу.

Говор чобана у ваш језик штури
ја ћу унети и капом и шаком,
слаба песника зваћу стихоклепцем.
Ја кад што кажем, биће јасно сваком
под Дурмитором, Романијом и Јастрепцем.

Зашто би речи књишке биле преče
од речи чобана, свињара и ковача?
Зашто да не говорим као дрвосече?
Говори и ти – па ко надјача!

Кад ми се љутина у подгрлац попне,
што речи не бих ошинуо бичем?
Био сам чобанин и умем да кличем,
и псујем, да ти прсну бубне опне.

Језик овај прости, речи вама грубе,
од проповеди с олтара волим више.
У стени хтео бих бритвом да га пишем
где вечност дубоко своје речи дубе.

ИСТО ТО САМО МАЛО ДРУКЧИЈЕ

Ишао путник, ишао, ишао,
и наједном ће крај неког стати вира.
Је ли то на тужнокосу врбу наишао,
или талас однекуд јецање спира?

То девојка седи у хладу иве,
кроз тужбалицу помиње мила брата,
копа себи од јада очи сиве,
и за расплетене се косе хвата.

Зађи тад путник на шумску путању,
кад тамо све звони од одјека.
Да ли то ветар пева у грању,
или се у камену ломи река?

То човек иде, пева из гласа
О племенитости Страхинић-Бана,
одзива му се чета чобана
босоногих што стадо напаса.

Сад путник баци низ поље око:
да ли се то стотину преплело дуга?
Кликће ли то негде сиви соко?
Да ли се то грле радост и тута?

То су по девојку дошли свати,
изводе сестру на праг браћа.
Зову је натраг отац и мати,
шума им по трипут одјек враћа.

И опет крени кроз речни кланац:
наједном као да чује птицу,
као да негде камен станац
љушка новорођену изворску жицу.

То невеста на реци купа сина,
у кошуљице га повија танке;
то песму њену носи планина,
невеста то пева успаванке.

Ту путник зађи у село где жању,
кад месец се диже из шумског мрака –
види се по ноћи јасно кô дању.
Пева ли то негде глас гугутака?

То се девојке враћају са жетве,

иду низ месечину небом пуну,
кроз песму девојачке казују клетве,
девојке кроз песму младиће куну.

Да ли то сад свитац у житу кресну,
или жижак кроз мрак пронесе жена?
Прича ли то неко или пева песму,
или зује негде танка вретена?

У колибици под кровом од сламе
заспало у наручју мајке дете,
наслонила се друга раме уз раме,
а старица крај огњишта бајке плете.

И опет путник кроз народ крени,
све докле год се оком види;
сад дођи мору, сада стени,
застани – па опет иди, иди!

Питалице

Старац Вук седи на обали туђинске воде,
облаке посматра ретке,
слуша вечерње, непознате птице,
а поток му као некад задаје загонетке
и питалице:

Има ли, Вуче, што брже од муње
кад плане за суше над мачванским житом:
и лепшега игде детлића и жуње
од сунца вечерњег кад у Дрину тоне,
а глас зрикаваца дозива га питом?

Да ли ко као подринске шуме изненада
затвори вратнице испред првог мрака?
Има ли игде мирнијега стада
од сутоном окупаних рађевачких брежуљака?

Зна ли ко на свету паучину тању
од сутонове над пашњацима пређе?
Има ли жетелица које брже жању
од ноћи кад с јесени по Србији њиве
пожње смеђе?

И опет поток загонетке задаје Вуку:
Има ли где на свету светлијих длана
него кад месец над Цером дигне руку
и ноћ поцерску обасја те буде
пространија од јулског дана?

Има ли на свету реке игде дуже
од људске мисли са сетним обалама?
Има ли плугова што од ње дубље плуже?
Има ли воћке што се као она
под родом слама?

Има ли игде дубљег ковитлаца
него што у људском срцу отворе се
кад старост котве у њ стане да баца?
Да ли игде теже него у туђини,
Вуче, мре се?

Детињство

Детињство моје, пуно си сваког сјаја,
на речној матици брзих ватрених пега,
пуно си сунчевих румених рођаја
и месечевих простирки преко снега
и воде преко седам каменова
и преко брда пребачених дуга,
пуно си чобанских ватара и лила,
за уветом ти блистави цвет глога,
на грању пред кућом нише се колевка зоре
уз праг пободена сунца копља многа,
на прозорима вечерње ватре горе,
небо ти рађа звездама ко жутим грожђем,
росом ти роди трава у јутро рано,
вирови су ти сунца пуне зделе,
небеса ти се играју огњеним мачем.
Детињство, светло огњиште запретано
такнем ли само пепео жарачем,
излете испод њега ватрене пчеле.

Детињство моје, пуно си сваког мрака,
пуно си сеоске густе помрчине,
пуно покислих у шуми угарака
и новембарског непресушног блата,
ноћи зимских пет пута дужих од дана,
пуно си ноћних колских путовања
када се тама о скутове хвата,
пуно си црних беспослених врана,
лептира са којих црни прах се стреса.
Детињство моје, пуно си потеса,
јаруга одакле мрак увек хладан пири,
увала где се све јутро магла кува,
гробља сеоских куд ходају вампири,
соба где се по сву ноћ не пали свећа,
тавана где чаме сове и слепи миши,
пуно прагова где живи попац тиши
од мисли која се у сутон прошлости сећа.

Детињство моје, пуно си крила и лета,
крила ти имају јасике с пропланка,
круне цветова, листови, семена,
плод ти је крилат јавора и клена,
крилата ти је уцвала шљива ранка,
крилата звезда узрелог маслачка,
у облака су ти крилата рамена
и воденично камење ти има
крила која се вију без престанка,

крилата су ти гумна и вретена
и изненадне у јулу олује,
крилати лелујави у магле рукави,
крила ластина имају јунске косе,
крила ти расту у заљубљених мрави.

Детињство моје, пуно си живица,
из свега код тебе пови живот тера,
шикљају снопови прућа и листа свежа
из твојих плотова, из твојих ограда,
и из зидова ти зелен стручак бије,
пуни су бршљана, лозе, ладолежа.
Детињство моје, у теби све клија,
и из кровова твојих биљка ниче,
чуваркуће ти цветају над стрехом,
по креповима бујају лишаји,
а испод прагова трава ти пробија,
на брвну, на мосту сваком лист се сјаји
по земљи и води зеленила мрена,
и по шљунку ти свуда пркос цвета,
а маховина ниче из камена.

Детињство моје, зовина слатка фруло,
двојнице здељане рукама чобана,
стрехе ти певају у прозорја рана,
ливаде зричу у топле вечери јула,
свирале су ти у кљуновима птица,
у дозивању сетних клепетуша,
певају вечно жрвњи воденица,
потоци жуборе и када је суша,
брда пред вече оре се од блеке,
чесма под брдом у двојнице свира.
Детињство моје, препуно си јеке
црквених звона; кевтања секира,
подврискивања у откосу коса,
пуно си хуке сватовских кочија,
и праисконских тужбаљки и лелека.
Детињство моје, сетна фруло мека.

Детињство моје, пуно си тишине благе
по покошеним травним ливадама,
по путањама зеленим кроз гору,
пуно ћутања дубоких речних брана,
самоће на шумском скривеном извору,
од неба до земље празних, огромних дана,
препуно тихих зелених пландишта
где с говедима мирно прежива време,
вечери што не проговоре ништа,
јутара што знају тужно да занеме,
пуно дремљивих у грању поднева,
шумова у трави тањих него нити,

пуно замишљености плода што сазрева.
Детињство моје, зелен зачаран дворче,
где маховина тишине лежи по свему,
где стотину тајни спава у павити
и самоћа стражари ко пас чувар на трему.

Детињство, нејасно ти о свету знање
које потврду искуства тек чека,
пуно чуђења што трају и дандањи,0
пуно виђења брзих што чекају
још неминовна болна отеловљења,
пуно збивања у чији узрок се уђе
нагло као у собу јутарњу ласта,
препуно светлих надахнутих бдења, 5
маште што као олуја нараста.
Детињство моје, сетна птицо сиња,
препуно туга што као магла плину,
што грчу с грлицама у јутро рано,
препуно слутњи као у зверења,
свим мојим маштама ти си дало руха,
свих мојих снова неисцрпна храно.
Детињство, друже шумског зеленог духа.

Детињство моје, звонка градино речи,
знам сваку на твојим гранама узбрану.
Када затресем мисли плодну грану,
падају са ње као воће златно;
разлете се као голуби са звоника
када повучем успомена клатно;
зађем ли у снова земљу коју нову,
као модри пламичци што шумом блуде,
засветле и у прошлост зову, зову.
Детињство моје, ти чокоте росни,
пуно си говора слатког као грожђе,
и млечног као срж младих ораха,
и као шљиве пуно сребрна праха.
Детињство, пуно си речи које лете
као узреле кленове семенке
и ничу чим се на тла топла спусте,
речи што могу да оплоде и пусте
и обасјају необасјане сенке,
речи прастарих потамнелих шкрења
са седам тврдих печата и брава
у којима лако као јасика спава
давно опчињена голубица сиња.

Детињство моје, брдска нагла реко
настала из сто смелих рукаваца
и из заглушне водопадне пене,
ево, ево мене,
у долини голој далеко, дубоко,

на леђима ми много упртача,
много ожиљака око сваког зглоба,
о сваком крилу по три тешка тега,
о свакој мисли стотину запрега,
а сунце слази и дан нагло крача.
Детињство моје, ево, ево мене,
не знам можеш ли ме дохватити оком,
са брегова ми чобани машу лилом,
и сунце са пласта светлог што га дене,
птице ме сетно поздрављају крилом, 0
поток ме гледа стотином биљура.
Детињство моје, ево ме испод брега,
сва сам од пута и прашине сура,
не знам кад су росе ливадама пале,
не говорим више језиком крилатим. 5
Детињство моје, осушена росо,
посипала сам за собом ситно просо,
да бих по њему могла да се вратим,
али су године просо позобале.

Песников кип у парку

Стајаће твој кип у парку домовине,
усред деце и јасика
споменика и липа.
Брујаће јутром рано
кип до кипа,
брујаће песничко насеље бронзано.

Брујаће твоје слепоочнице
као да се у њима још мисли роје,
и за сунчаног летњег дана
блистаће твој поглед у бронзи ливен
као да још види лепоту,
и уста, самим ћутањем резана,
обасјаће осмех скривен.

У парку домовине, испод јасика,
читаће девојке твоје песме
у јутро сиво, и мислити пуне милоште
да срце твоје још је живо,
да пева јоште.

Доћи ће младићи крај споменика
твог да говоре о великим стварима
у парку сунцем обасјаном,
и ноћу, и зими, и раном зором.
Бићеш везан са сваким у земљи даном,
са сваким створом.

Бићеш увек жив, окружен људима;
и опет имаћеш самоће, самоће,
неба, праскозорја, Кумове Сламе.
Падаће ти на раме птице да ноће,
падаће на лице сен облака.
Слушаћеш како киша пада
сам и свој сред ноћног мрака.

Стајаће твој кип у парку домовине
сред деце, липа и јасика;
и кад сунце јутарње сине
на бронзани лик до лика,
чиниће се, међу собом разговара
свет песника.

ЗАРОБЉЕНИК СНОВА

Прочитано са сликовнице у детињству

Сликар Лука

Вихор времена је развејао ореол
заштитнику мојих прадедова,
апостолу Луки,
и он се вратио сликању
стада и пастира.

Изишао је нечујно на црквена врата
и брже него што би се некад прекрстио
насликао древни предео сеоског гробља
у ком козе пасу
и јагорчевину полетараца у гнездима
и брдо где облаци и говеда блуде
у истим чопорима
и бело процветалу јагњад
под црквеним прозорима
што плаче као уцвељено дете.

Пророк Илија

Громовник Илија више не опомиње
и не прети,
разговара сада шапатом
са суседом на иконостасу.

Једино што од будућности
зна да предскаже,
то је да ће после дана
доћи ноћ,
и после живота
смрт.

А моје детиње срце већ слути
да ће тужни ислужени глумци
беспослени ходати иза кулиса,
а песници што су једном волели вино
и писали љубавне песме
да ће под старост разговарати важно
о ономе због чега су некад
у поноћ плакали.

Крститељ

Дођи да те загњурим у реку
које од детињих вера,
звао ме је благо,
дођи да ти у срцу ископам кладенац
у који ће упасти звезде,
звао ме је благо,
дођи да те закитим
којом од небеских значака.

А ја отрчах низ сеоски поток
за ластама што су ниско летеле
осврћући се као кривац.

ОБОРЕНИ БОГ

Као дете сам била за Перуна
зато што је несрећни оборени бог
и веровала да се пролећним грмљавинама
мени једино јавља.

Затим опазих ране онога
што је њега отерао под облаке.
Било их је много,
и толика крв је из њих текла
и с таквим је болом гледао у мене
и тражио ми помоћ
да и њега уведох у одају
где у сну разговарам са онима који трпе.

ИЗГНАЊЕ ИЗ РАЈА

Кад изиђу свештеници и црквењаци,
уђемо сутон, вране и ја.

Однекуд
са огромне златом оковане сликовнице
допре претећи глас:

Дизала си белутке у виру
да видиш скровити живот ракова,
вирила си у гнездаре
кад пилићи излазе из љусака,
гледала си радознало сунчање гуштера,
расецала трбушчиће набубрела семења,
бремените керуше си потесом врзала,
затицала гугутке кад се љубе
и змије кад свлаче кошуљицу,
цветни прах си држала у шакама,
посматрала свадбовање воденог цвећа
и повијање свилених буба у пеленице.

Изиђи у паперту
где оглашени стоје.

Посланица Којеврејем апостола Павла

Чита иза певнице
плаветне као врата на крчми
најстарији ђак у школи,
а речи неразговетне и успављиве
као шум ветрова
нишу од поста измождене
стабљичице ђака
и мрсе им ливаде мисли.

Којевреји су зацело народ
густ као прашума
и далек као она;
старице су им с рукама
као павит у јесен,
а старци имају браде лелујаве
као снежна вејавица.

Апостол Павле се сад пробија
кроз древну прашуму људи,
чупа паразите
и обара жута гнезда имела,
залази у најтање честе
које још не умеју да шуме.
Птице којеврејске слушају жедно
његову посланицу
и кад зачују реч вонмем,
цвркутом је разнесу
до далеких, одјеком насељених језера.

МИОЉСКИ ВАШАР

Иза иконостаса се чује
славујева песма.
Млади крилат богослов
венчава две заљубљене певачице.
Са високе звонаре му отпева
хор гугутака.
А иза паперте, у порти,
бесни миољски вашар лишћа,
дрхте даире у рукама јасика,
и стари Цигани, ветрови са Рабаса,
од умора падају по угаженој трави.

БАЛКАНСКИ РАТОВИ

За чамовим столовима у земљу пободеним
бранковински сељаци пију вино части
и приволевају се царству небесном.

Златном границом отаџбине
сваки се гордо опасао.

Кроз отворена црквена врата
посматрају их апостоли
и унапред их сахрањују.

Али моји земљаци не гледају у иконостас,
не виде поглед апостола пун сажаљења,
ни анђеле старе једва осам месеци.
Пред очима им лебди само
Самодрежа
и невидљива апокрифна икона
Кнежеве вечере.

ВЕРУЈЕМ

Стала сам последњи пут пред стару сликовницу
и исповедила се шапатом:
верујем у пролеће љубави и његове бујице,
верујем у небеса лепоте,
верујем у душу дуге, праскозорја и сутона,
верујем у антене што их носим у сновима,
верујем у слутње, стрепње и наговештаје,
верујем у призвуке,
верујем у болове који се зорама лече,
верујем у срца која може све ранити,
верујем у сећања на детињство омађијано,
верујем у радост праштања,
верујем у безазленост људи, змија и звери,
верујем у невиност првих грехова,
верујем у часовник што куца у земљином средишту,
верујем у духове који живе у осмесима,
верујем у васиону срца која се буде,
верујем у неповратност и растанке крај вода,
верујем у реку заборава и њену бесконачност.

Месечина успомена

ЈУТАРЊА ПЕСМА

Јужњак ми право са облака јахте
у собу бану
преко димњака, небодера и бетона,
дотаче у мени ожиљке и ране,
подиже плоче теже и од тона,
однесе низ поље плахте,
покриваче.

Обузе ме страва
ни слутила нисам шта у мени спава,
какви ће лептири изићи из чаура,
шта почива испод плоча заборава,
ни које ће прозоре отворити бура,
ни колико има потајних одаја;
ни слутила нисам какав је калауз
мирис са облака
и изненадни јутарњи океан сјаја.

Стопа

Подиже олуј смет лишћа лакшега
од тополова лакога пухора,
растопи прегршти лањског снега.

И под њима се указа стопа
некога ко је ишао увек право,
кога лудост није сводила са пута,
ко се на дозиве није осврта о,
није друговао с оним који лута,
ко није разумео птица опомене,
јагорчевину крај стаза није брао.

Ветре, врати се
и поново завеј лишћем које свену
и ову стопу
и ову успомену.

УЦВЕТАЛЕ МИСЛИ

Нисам знала до данашњега дана
да и мисли постати могу
цветали воћњаци.

У мозгу ми је цела трешњева грана
пуна поленова злата,
вијузи свакој са вршка и рачава
избијају цвасти.

Можеш ли јутрос бити пчела плава,
можеш ли бити који од инсеката
што цветовима јавља за зачеће.

Можеш ли јутрос речцу не изрећи,
коју каткад каза,
што слама грану спремну да процвета
и набујале сокове пресеца?

Можеш ли у моје не банути мисли
са суровошћу изненадна мраза?

Благовести

Радуј се,
чујем гласове из воћњака
где се спустио бели сабор архангела
на гране јабука,
радуј се,
песма ти се у срцу зачела.
Без твојега знања
јужњак је украј њега преноћио.

Пијана ћеш се пробудити из сна,
чућеш гласове из света где нема звука,
да воће цвета, мислићеш од раздања,
а од неба да су перунике гране;
мислићеш да стижеш с оргијања шева,
са свадби мириса;
венчаћеш мисли досад невенчане.

И све ће трајати колико тренутак
кад месец изгрева.

ШТА ЈЕ ТЕБИ, НЕБО

Шта је теби, небо, што ме опомињеш
на давне јагорчевине
у шуми од пролећа задимљеној?
Шта је теби, небо, што ме опомињеш
да сам твоју светлост и ћуд имала,
да сам као земља од сунца зависила,
да сам давно пред једним очима
као пред реком пролећем обраслом
зачуђено стајала?
Шта је теби, небо, зашто не спустиш
трепавице?

ПРВИ СНЕГ

Боље би било у томе пространству
без иједне живе душе
да ни речи нисмо изрекли,
да се на беле љуљашке нисмо пели,
да смо са грлицама снежним
ћутке сели за разбоје.
Боље би било да нисмо будили снег
из сна детињега,
да нисмо сребрне јеленске рогове
шумом ломили.
Боље би било да смо са потоком
уз ледени наковањ стали.

Лед твоје срце нагло обузима

На северном полу твога срца стоји слеђено
десет певача дроздова, мојих гласника;
на северном полу твога срца у облаке претворена
блуде моја пролећа што су те пратила.

На северном полу твога срца стоје залеђени
огрозди мојих снова,
а речи што су те дворилe и певале ти
у јата ледених грлица се претвориле.

Лед твоје срце нагло обузима,
хладне санте се спуштају чак до полутара;
у поноћ тек зачујем на њему прозебле крике
птица што су ми полетале са рамена.

ОДАЗВАЛЕ СУ СЕ САМО ПТИЦЕ

На сав глас сам у помоћ звала,
одазвале су се само птице
и појуриле ми с грана и с облака.

Можда су мислиле да сам гугутка
пролећем растужена,
можда им је мој крик личио
на писак ласте,
на узбуну зеба,
можда су мислиле да сам певачица
у јастребовој канџи.

Одазвале су се једино птице;
усплахирено као у гнездо упаљено
улетале су у моја недра.
Можда су мислиле да ми је срце
пожаром обузет полетарац.

СУСРЕТ У СНУ

У сну сам се срела са братом
давно умрлим.
Разговарали смо, као да је жив,
о девојкама и пролећу,
а опет смо обоје знали
да је све сан и привид.
Хтела сам му рећи нешто важно,
али чим бих заустила,
дизао се између нас
вечности зид.

Около свуда било је сунце,
и река блесак,
говорили смо и о ситницама
као да је пред нама живот пун;
али смо знали да је тама
и да га чека негде у њој,
прикривен и нестрпљив,
за повратак чун.

Растајали смо се дуго и болно,
а знали да смо се већ некада
заувек растали.
Мислима мени недокучним
био је стално обузет
и на поласку ми тражио помоћ неку,
али коју заборавила сам
враћајући се у овај свет.

А И ТЕБЕ ТО МОЛИМ

Ако прва одем, јавићу ти,
јавићу ти шта бива кад се брат и сестра
и мати и пријатељ полако разиђу
и пљусак се кроз растреситу хумку сручи,
и треба ли се бојати паука савести
и шта он међу црвима и стоногама значи.

Јавићу ти има ли разлике
између грумена земље и човека,
између суза и вода понорница,
и треба ли стрепети од изједначења
са биљком, капљом и минералом,
а и тебе то молим.

Јавићу ти треба ли се бојати часа
кад све наше ризнице пређу у непознате руке
и да ли се њихова вредност тамо мења
и да ли је живот само шаховска игра
језгри и ћелија, а и тебе то молим.

Ако прва одем, јавићу ти,
јавићу ти судбину песника, срца,
и шта он у суседству вечне равнодушности значи,
и шта буде са мујама и дугама наших љубави,
а и тебе то молим.

Ако прва одем, јавићу ти,
јавићу ти шта буде иза велике осеке
која после смрти наступа
и да ли постоје и тамо плиме сећања
и да ли ће те нанети кадгод на моје обале,
а и тебе то молим.

НА МОРСКОЈ ОБАЛИ

Осећам кроз сан како се меша
таласање мора и моје дисање,
буђење слутњи и леопардско ближење мрака,
осећам да сам
са непрозирним дном воде једнака.

Осећам да ће сна грање
повенути чим се пробудим,
нестаће брже од обалске на песку пене,
и заборавићу како су се мешале
са биљем снова
корала гранчице црвене.

Осећам да су неразлучни
моје дисање и таласа хука
као дете и жена тек дан трудна,
и да ће се брзо повући ова плима,
ова ноћ
мрачна и узалудна.

Јутро у Кварнеру

Са сунцем су изрониле на обалу
куће у маглу потопљене,
роса им још капље са трепавица,
по дисању им се види
да се још нису сетиле људи.

Ако би ико ко могао из сна да их крене,
то би био ти
у часу кад будиш у мени
давно потонуле светове.

Прићи тим људским шкољкама
с чијих трепавица још капље море
и из подводног сна
једну, да буде наша, пробуди.

ТАЈНА

Као да сам негде у прашуми
и да ми зелено ухо неко
на срцу вреба
хладно и велико
као цвет у кукурека.
И свуд по деблима старог дрвећа,
на натруломе сваком пању,
жили и клади,
чека подбула крупна гљива
да ми реч и мисао изненади.
А ја имам исконску тајну неку
какву имају
дубока вода,
недра и прашници,
и бојим се да је не одам
скривеноме слуху што вреба
у љуштурама мртвих пужева,
у цветовима кукурека,
у подбулим белим гљивама,
у уху што се иза облака
нагиње к мени,
за које сам домалочас веровала
да је срп месечев безазлени.

НЕСАНИЦА

Чинило ми се да је зора у прозоре
оставила боце са млеком,
а она је дошла са врчевима пелена
и заробила ме
бескрајном зеленкастом пустињом.

На самом дохвату слуха
мирно дишу најближа ми бића,
а ја стојим усамљена
као језеро без притока
опкољено
нагорком, зеленом плимом зоре.

Струје живота не наносе ниједан чун
у океан моје несанице,
на чијем дну се пробудило
све нежно биље и све немани,
и ниједан из њега не промиче
ни до најближих зелених обала.

Лик на прозору

Прозор ми је застро блед, лелујав лик,
не могу да га разликујем од зоре;
увребао је час
кад ме може на буђењу затећи,
да види дижем ли се весела.

Ко си да си, немој разгледати
по соби трагове живота.
Стидим се пред тобом
и тих књига и тих зеленкада,
и сна из кога сам се пробудила,
јер слутим да долазиш из света
где се цвеће и књиге и љубав заборавља.

Оставила сам давно старе суседе,
извор под буквом и месец на брду;
из пролећних шумарака
и с речних обала
живот ме је насилно овамо преселио.

Око мене су свуд настањени људи,
немој чело тако припијати уз окно,
ни гледати тако упорно и жалосно,
немој се бледилом одати
ни рећи какву реч неопрезну.

Ко си да си, немој дуго ту стајати,
личиш ми на тужну из младости успомену,
па могу вриснути
и за добродошлицу
прозоре ти необазриво отворити.

Деца

Двоје деце крај мене расте,
лиску по лиску, коленце по коленце,
из детињства се полако извлачи
као брест из живице на обронку;
двоје деце из замршене павити живота
смотава светло трепераво уже.

Двоје деце крај мене расте
и ослушкује очарано
како се мисао са мишљу звонећи спаја
као сребрни жлеб са жлебом,
како се иза одшкринутих врата живота
гугутке топло смеју.

Двоје деце крај мене расте
обасјано сунцем које им се ближи
и вид заслепљује;
двоје деце широм отворених очију
пролази испод дуга у живот.

Природа је давала знаке
да ће се песник родити

РАЂАЊЕ ЉУБАВИ

Туга обузима младе потоке,
не могу да се растану од обала,
птице и јасике мешају трепете,
мириси падају један другом на груди,
плачу ветрови што не могу имати дете,
баца се љубављу избезумљена шева
у кањон што га сунце прогорева,
кад риба и биљур се пољубе у води,
сунце прозрачи срца њина невина,
а то бива само кад песник треба да се роди.
Планини која никад није имала млека
набрекну груди
и белу одојчад облака доји
и месец се као у младости узбуди
кад је угледа млеком обливену,
излазе на шумску стазу голи сисари
и плачу и смеју се као људи,
девојкама долазе на сан чудне ствари,
а то бива само кад песник треба да се роди.

НЕМИРАН ДАН

Сунце се још пре марта
нагло прокарта,
што бива само кад песник треба да се роди.
Однекуд са нежна небеског седефа
баци по ливади
без икаквог коцкарског реда
као кишу мака
свежањ црвених херц десетака
и зелене листиће трефа
па двоглаве краљеве и краљице
и пуба
у огртачу пролећних буба –
био је то јутарњи сунчев реми,
и од броја и боје његових карата
суиграч облак занеми.

Усидрен на далекој међи
где се караван планина згрнô,
он махну руком
и једном јединoм, пуком,
петицом каро,
црном
што бива само кад песник треба да се роди,
однесе цео смет сунчевих карата
рујних и смеђих.

Жега

Наједном су замирисале књиге стена
на сунца зраке
пресоване пре памтивека,
на сасушене кошуљице змија,
на сунчево млеко:
природа је давала знаке
да ће се тог лета песник родити.

Замирисао је шљунак у реци,
замирисали модри листови шкриљца
и сва земљина камена грађа
и окреци,
што бива само кад се песник рађа.

Хлебним мирисом печене глине,
врелих лепиња,
замирисао је ваздух у трену,
и сунце замирисало на погачу
у августовској пећи печену.

Загрејана над кршем јара
почела је као цвет да цвета
и мирише на згрушану крв хлорофила,
на сухе пашњаке,
да ће се песник родити тог лета
природа је давала знаке.

ОКТОБАР

Изненада је после обиља плода,
земља стала себи сећи вене,
што бива само кад песник треба да се роди,
секла је река аорте старе,
секла грло белог слапа,
секла ситне површинске капиларе
зелене и из сваког је стала крв да капа.

И препала се затим да сву крв не источи,
па је нагло стала стављати завоје од злата
на коленце сваке гране,
на крваве лисне длане
и под завојима крв се згруша
и земља се стврде
и загорчи као оскоруша.

ЗИМСКИ ВИХОР

Снег је пошао с неба и намах се,
што бива само кад песник треба да се роди,
са по пута под облаке врати
и опет доле стрмоглави –
али, као да немају теже,
већ са првих сувати
збуњена створења поново увис беже.

Земља их неће, небо их не прима,
што бива само кад песник треба да се роди,
а тако их много има,
да не могу да се мимоиђу,
све једна другим на сметњи,
и тако близу, близу земљи прићу,
окрзну је
и, као да се опеку,
поново увис потеку
и не може да се одреди
јесу ли у неком надахнућу
или пометњи.

Заробљеник снoba
у зеничкој железари

Бајка о ковачу

Где си, радосна јутарња клико маља
са сунцем што ме заједно увек срета;
где си, ковачу са друма бранковинског
што си једном руком подизао вола
и ломио гвожђе машица и ватраља
и бокоре пламена брао голом шаком
као што сељак лист коприве бере,
што жеравицу си држô на длану лако,
од челика плео вериге и синџире
као да их плетеш од врбова прућа
и избијао варнице из потковица
док пред вратима коњи ушима стрижу
и дах им мрзне од студени сванућа,
а источног ветра мехови весељаци
распирују за брдом сунца жижу
и почињу туђи ситни чекићи птица?
Ковачу стари са друма бранковинског,
наковње своје и чекиће баци,
преко колена блиставу преломи косу –
железни мамут кује полутаре
и као прут савија земљину осу
и железна сунца у свом котлу кали;
ковачу стари са друма бранковинског,
утули на огњишту церов огањ мали –
у мамутовој гледам ковачници
где букте шуме гвоздене као слама
и кипи руде растопљена шира
као октобарско грожђе у бачвама,
где жеже месец што га је мамут сковô
и, као на торњу занихана звона,
брује ковачко срце мамутово.

Кумова Слама у димњаку

Кличу димњаци фабрички као регрути
у младе бојне редове сврстани,
на егзерцир јутрос одлазе у брда
и носе барјак руменожути;
бацају на њих старци јаглац рани
и чобанице се смеше иза жбуна;
и брда, хрпа румених таина,
од гласа се јутрос померају њина –
а мене мисао носи под димњаке
у које сипи сву ноћ Кумова Слама,
где месец се као јабука заглави,
где пухор плаветан пада по рукама,
куд ветар јесењи баца руковет кише,
где сан и висина пред зору мирише,
одакле најпре свитање се јави.
Кличу димњаци фабрички као регрути –
а мени да је још једанпут сести
под димњака сеоских чађава гротла,
гледати кроз њих вирове небеских вода,
и облак што кипи као млеко из котла,
слушати јауке ојађена ждрала,
пратити погледом низ дивљих гусака –
а мени да је још једанпут сести
под димњаке пуне ластина цвркута
и уз врежу модру вечерњега дима
пустити мисао суморну да одлута.

Железно сунце

Далеко угасло сунце на уранку
изнад младих шума букве и граба,
у замршеној трави сунце рано,
сунце у матице речне расковано,
сунце, ватрено на ливади сено,
у облаку страшни крсташу пауче,
ти светла пређо што те у присоју
на мотовилу танком буба суче;
далеко угасло сунце на уранку
што свако јутро витице ми сплете
и веза златним празничним уплетњаком,
ти сунце јулско закићено маком,
немирни пчелињи над пашњаком рој у,
дрводељо што лед рубиш на реци,
пожару што палиш јануарски целац,
мој давни, вечито још млади, земљаче,
ти брате дуге, шарене паунице –
ходи да гледамо твојега такмаца,
огромно железно сунце што се рађа;
из косе ти је покрало сунцокрете
и са прсију светле отело токе
и живота ти измамило тајну,
па сад као ти и оно дуге плете
и пређу ватрену и оно зна да суче,
и мачем огњеним погледе ми слепи
и не да смртнима да му се прикуче
и на даљине мирише модрооке.

Говор железа

Ево ме усред железне звонке баште,
свуд гвожђе цвета и букти као булка
и чауре огњеног семена свуд праште,
брује славујии тананих антена
и зеба челичних стоји свуда цика,
сикћу тек сковани поскоци, удави,
и наочарка ужарена звечи,
прети железних стршљенова зука,
циличу челични мишеви у трави,
медведи тучани у даљини ричу,
на дрвету гвоздена кукавица кука;
свуд необуздано ме срета празновање
железних сликова, ономатопеја –
а ја још чујем умивање трава
и сумњу којом шуми вечерње грање
и сету којом суварак пуцкета,
а ја још чујем дисање зрела жита
и на матици речној кикоте лета,
а ја још чујем како се ластавице
под кровом мачују оштрим кљуновима
и сутон како у благе дува трубе
и разбој тишине у изби код попца
и како гугутке ујутру пију млеко
и чујем под небом усхит птице ронца
и како негде у пољу далеко
куцају срца кукаца ко звонца.

Пакао

Пламени библијски језици ме воде
и царство подземно где кржљави демони
у узавреле бацају кречане
заблуделе што верују у голубе на Јордану,
у догађаје ватрене на Арарату,
јеретике што се нису клањали
водонику и метану,
сустале с каменом прошлости о врату,
весталке што и по пролећноме дану
чувају пламичак сећања у срцу,
усамљенике што носе уроке
од бројке, челика и отровног гаса,
и сањалице што живе у необухватном
пространству изнад земљина појаса,
песнике што гледају са детињом сетом
где земља цвета железним сунцокретом
где пламена се слап у понор баца,
где измаглица, и роса, и дуга кључа,
где на њиве, одакле су свитац и птица хитра
долетали, сад пада жеравице туча,
где уместо кукурека и јаглаца
миришу огањ, сумпор и шалитра.

Скамењена шума

Идем кроз гробље скамењених птица
што су певале у доба Креде,
преко скамењених њених пера и канџи,
опрезно да им се хумке не позледе
ако се која под стопама нађе.

Без тумачења водича и геолога
идем овуда и врло добро разумем
откуд ова камена крчевина,
скамењени остаци дивовске ове шуме.

Видим дрвене зелене гиганте,
сав свет тај као увеличан лупом
и све што се збило с њим напокон,
океане, усове и ледене санте –
као да сам свему била сведоком.

Сама од себе схватам
како може песма птица
и шум пролећа да се окамени,
од погледа само леденога
и у мени се нека скаменила јата,
једно пролеће се скаменило и у мени.

Идем кроз древно скамењено дрвеће
што је живело пре лески и бреза
и блиско ми је ово камено пространство,
не тражим о њему туђих хипотеза, –
сама од себе схватам
како је игде икоји камен настô.

Побит Камак, Бугарска

Змијуљак

Лежим на бранковинској висоравни
опкољена укотвљеним у магли
бродовима планинског венца.
На сунце миришу костури храстова
огољене цеванице, смрскана коленица.

Као змијуљак диже главу мисао
да ћу једном лећи
уз храстову и букову круну
где леже жутог лишћа навиљци,
где разасуте по земљи труну
испране кишом лобање дрвећа,
угљенисани суварци
и зглобова пиљци.

Али ја сам од детињства научила
како се змије кроте,
и кад ми се она на грудима склупча,
остах прстом не мичући
под њеним погледом бистријим од воде
и тежим од туча
и сачеках мирно
у таму одакле је дошла
да ми с груди оде.

Догодило се све бар по трећи пут

Догодило се све бар по трећи пут,
чак ствари необичније и ређе
него што је рађање сунца,
него туга гугутке под кровом;
доживели се бар по трећи пут
земљотреси, метеори,
месечево помрачење смеђе.

Рекле су се бар по трећи пут
речи млађе и свечаније
него звезда, земља, вода,
него ливада и ждрал,
вољена жена;
нема ниједне више да се дода,
свака је већ речена.

Волело се бар по трећи пут
и сада се нада као да се сећа,
и сад су покрети и речи
као у аутомата,
каже се волим као да се изговори чаша,
насмеши се као да се црта повуче,
загрли се као да се затворе врата,
узме се рука као да се новца маша.

И ТО МЕ ПЛАШИ

Дошао ми на сан умрли песник
и звао ме у предео непознати,
друкчији него предели наши,
пун подземног шума и мириса;
а нисам му за живота писала песме,
нити их он мени писа, и то ме плаши.

Вукао ме каменитом низбрдицом кањона
стрмом као зидови на чаши,
нестрпљив као онај што први пут љуби,
на рамена нам слетала нека јата,
ни облаци, ни анђели, ни голуби,
и то ме плаши.

Било је свечано као да стижемо са зарука,
било је мутно као у тешкој болести;
зрикавци су зрикали басом
као оргуљаши,
певачице су имале глас ћука,
и то ме плаши.

Водио ме није за живота
ни у шуме ни у снове,
ни погледом није кушао да ме се маши,
немам од њега успомена;
а дошао је на сан да ме зове,
и то ме плаши.

Повратак

Понекад се песник врати из гроба,
из дубоких влага и помрчина,
у град где је као младић с пролећа био;
и мада му груди још срце просијава,
и мада му у очима још цвета трава,
види се да га је притискивала глина.

И под земљом песник се узбуди од пролећа,
и пожели да лута старим крајем по киши,
стихова о љубави почне да се сећа,
и тек се појави дуж знаних дрвореда,
само му коса буде нешто проседа,
и буде само мало блеђи и тиши.

Понекад песник и испод камене плоче
осети да се небо ведри и мења,
да су се узнемириле у земљи семенке,
и као клица се пробије из бусења:
рекло би се да је увек с нама био,
кад му по лицу не би лежале сенке.

И мада на хектаре има доколице
и мада не зна ни за какве међе,
чини се нема времена ни за шта,
свугде је и опет нигде није,
ужурбан као септембарске птице
и при сусрету се зауставља све ређе.

Песничко вече

Лумповаћу ноћас сву ноћ
као момци уочи венчања.

Испијаћу сок с преломљених грана,
отварати бочице озона,
бочице старог бола,
вадићу запушаче
с нестрпљивог пролећног шампања,
са свих земљиних алкохола;
под стотим неба спратом
сагореваћу на кратком споју
и као какав обдарени атом
у сваком трену стварати земљу покоју.

Биће то раскошни песнички миоцен.
Из хаоса ће се издвојити мисли копна
и пучине снова,
разлучиће се светлости од таме,
од брегова неба опна,
пашће на ум зрнима што чаме
да увис дигну руке;
доживећу последњи бол драгоцен,
последњи слап маштовит сручиће се са хуком,
поново ће кратковечне заблуде беле
преконоћ ницати
као млечњаче под буквом.

Лумповаћу ноћас до бесвести.
Разбијаћу сликова кристале,
уживати у лудовању као у стиху,
по шаховској табли језика претураћу речи
како мени буде воља,
раскивати реченица шине,
мислима и сновима променићу поља,
и онда пасти у тугу тиху
као млади путник на палуби,
и лутати сву ноћ по душе месечини
и прегоревати што када погубих.

И све тако док се не раздани,
док свет не осване у росе ђурђевку.
И знаће пријатељи да је моје било,
да ће ме дан затећи уз огњиште,
и чућу како птице за мном пиште,
и како зрикавци грла секу,
и луди од бола мали облак рани,

и видећу у чудном привиђењу
како негде на влажним њивама
угинулу сеницу закопавају гаврани.

ГОВОРИ ТИХО

Снегови детињства

ЉУБАВНИЦИ У ПУЧИНИ НОЋИ

На крилу своје старе једрилице
ја бродим и гледам их на дну мора,
сјајне као у пшеници зрелој свице
и слушам одломке њиних разговора.

Понекад устукнем од сабласних слика
што испод мене пучином проброде,
учини ми се видим утопљеника
преплашена и бела на дну црне воде.

Јер они сломљени пристају у драге
и хватају се очајно за гране зелене,
беспомоћни и дрхтави као алге
и благи, благи, као да су сви жене.

Нагињем се преко једрилице црне
и гледам их у ноћи сјају фосфорастом,
и срце ми изненада у страху претрне:
учини ми се човек се грли са ластом.

Јер у жена су тад као у њих грла бела
и као раздрагане ласте главом вију,
јер се устреме и оне као стрела
губећи се у ноћи модру провалију.

Бродим и гледам их у растанка часу:
из понора срца ваде последњу снагу,
гледам жена кришом као отров сузе сасу
у нетакнуто вино пред човеком у крчагу.

И оду у ноћи пучину сами, ћутке,
а за милоштом и топлом речи жедне;
имају образе ледене као белутке
и очи скамењене без кличице иједне.

ЉУБАВНА ПРЕПИРКА

Хоћу у арену дана победника
да гледам како ветар облаком сурим
сунце разјарено поваздан чика,
да се у крила ветрова загњурим.

Косе су твоје немирни облаци,
пуни потмулих претњи и озона;
остани, косу ми тамну у лице баци,
као од огња сагореће она.

Остани овде, дижи са ствари кринке,
хватај у недра сенки сиве голубе,
или зароби сунца канаринке,
нека на твоме узглављу се љубе.

Вуче ме у шуму, све је тамо мукло,
чује се само у стабло куцање детла,
тихо пљускају само језерца светла где
се кроз густо грање сунце провукло.

Ниједна шума тако тиха није
као ово склониште књига и списа,
а срце моје брже од детла бије
између ових смирених обриса.

Хоћу на реку да видим кад пронесе
кошуљице јутра и сунчева свлака,
на сунца светле да се пруђим лесе,
а недра напуним мирисом облака.

Хоћу да ми се рибе тичу бока,
да ми се у наручје брзак цео баци,
и о прсте се нахватају раци
и трава их сплете водена дубока.

Куда ћеш сада на сунце и воду,
тама је пуна сунчаних брзих риба,
светли ракови пузе нам по поду,
мрак се пред тобом дубоко сагиба.

Куда ћеш из собе ове сетне и присне
чим те однекуд дан и ветар зовне!
Остани, да слушам те мисли вратоломне,
да удишем дивље косидбе мирисне.

ВИОЛИНЕ ЧАЈКОВСКОГА

Откуда тај глас прозебла у небу ждрала,
тај глас што узима јецаја облике?
Је ли га ноћ однекуд неутешног позвала?
Откуда тама јесења до мене доноси
срца људског с муком пригушене крике?

Он се то, глас одавно ишчезли и отуђени,
прерушен у звуке расплаканих гудала,
кришом, познатим прекором, јавља само мени
са огромна и тамна ноћнога вала.

Мислила сам прегорех већ загонетку
његова дубока и топла виолончела;
а она узнемирује, тишти као у почетку
од снова првих кад сам треперава, бела

бдела док птице за облаком у ноћи јесењој пиште,
ближа њиноме крику него срцима људи.
Он је то, још није нашао жбун за одмориште,
већ од обале до обале ноћи потуца се и блуди.

На свету све смирује се једном и одмара,
разбојишта опашу ливаде и сунца појаси,
сновима се ведрим затрпа најгора јава;
он се само у крике ноћних птица прерушава
и из пустиње заборава мени гласи.

ПРАЗНО ЈУТРО

Имала сам сто и једно крило,
а нисам ти могла облетети око снова;
из свих прашума сам на пропланак излазила,
а у њином џиновском дрвећу сам увек залутала;
у сенци свих облака сам се одмарала,
а под сва њина чадорска крила не уђох.

Јутрос их једним погледом све обухватам,
јутрос у шаку могу сви да ми стану,
једном сузом их могу јутрос све оросити.

БЕЗ УСПОМЕНА

Отићи ћемо одавде без успомена
на дрхтавице трава благе,
на тугу и месечину по шумама,
на предео усамљен што се мрачи.
Отићи ћу одавде без успомена, –
мириса што га косци у рукавима
доносе с ливаде,
тајне што промакне под трепавицама
покрај стража,
златника што га путник преко границе
кријумчари.
Отићи ћу одавде без успомена.
На последњем само завијутку
још једном ћу се сетити твојих очију
као лепе какве земље туђе.

ЗРИКАВЦИ

Зрикавци су исплели бронзане љуљашке
и у њима успавали
море и месечину.

И ја сам једном својим гласом
успавала једну огромну снагу
и њену ледену душу.

А кад се пробудила,
риком је покидала
љуљашке у које сам је уловила
и задавила све гласове
на простору ширем од океана,
и из пакости пребила сребрну свиралу
мога ливадског гласа.

ПРЕТПРОЛЕЋНИ ДАН

Свуд нечег исконског гласници златасти
са неба, са воде, са земље долећу:
свуд нека рука, ни звездана ни људска,
проноси свећу.

Свуд беспослено неко дете, или звере,
преко таласа и камена,
без размишљања, насумице,
пољавице блиставе стере.

Свуд уз пут се мехови мириса дреше
некој руци ни небеској ни људској,
свуд у бусену, у облаку,
ни птичја ни росна, зеница пламуцка.

Свуд неки кикот, ни подводни ни заоблачни,
ноћу се чује,
свуд жилама биља и земље
грохотом се смеју олује.

Свуд успомене душом промиче сребрни чирак,
свуд неког осећања заборављеног
из гроба излази
луцкаст вампирак.

БУЂЕЊЕ ПРОЛЕЋА

Срне силазе низ планину стрму
смрзнутоме извору на ходочашће.
Под јасењем у сребрном ћивоту
нашле су га, на очи му је зима
ставила сребрне новчиће од леда,
оденула га у светачку срму
и свеће ужегла свуд по олтарима.
Стајале су срне около гроба
и ћутале у страхопоштовању,
али однекуд преко снежних хумки
безбожник јужњак дојури у касу
и разби обесно два новчића бела
и шуму запахну мирис пролећног дима,
а земља замириса на жиле и сасу.

Пешаци

На свету ускоро неће бити пешака.
Заборавиће њиве траг орача
и ливаде стопу косца;
пешачиће још само јагуари,
и месец кад пође куд на ходочашће,
и облак који, занесењак стари,
и закићени сунцем, зорини просци.

Изумрли лептири и изумрле птице
биће заљубљени што траже шума самоће,
на састанак ће само лав лавици
пешке ићи и вивку вивак,
и само ће пешачити вуци
кад крену на бивак
кроз јануарске снежне окућнице.

И за песником ће уместо стопа
остајати коловози
кад пође да посматра месец млади,
или да гроздове таме у шуми бере;
и ловац ће с кола гонити звери
у густишу павити и бујади.

На свету ускоро неће бити пешака.
Копци ће слетати само на горска била,
само ће се сунце пешке пети уз небо,
ветар ће бос само јурити по ватру,
корачаће земљом још само мрави
и биволи ће слазити пешке на појила.

Коме да се тужим

Коме да се тужим
што се разграђују неба порте,
што је обијена месечева шкриња,
што се дуга појављује гола,
без иједнога од седам велова,
што љубав бива без снова и бола;
коме на свету
да се тужим што ће се стајати крај гроба
с мислима као у хемијском кабинету?

Да ли вама што нам се пред раздање
у немирне снове враћате,
вама који сте све заборавили,
а гледате нас као да све знате,
да ли вама првим суседима јаве;
да ли вама да се тужим
који долазите из тајне и траве?

Да ли теби, будући научниче,
што ћеш оперисати снове и загонетке
и отварати ножем недра приче,
скидати крила лептирици чуда;
да ли теби који ћеш мирније но плеву
развејати последњу шачицу заблуда?

Коме да се тужим што нестају бајке?
Да ли теби, рођена из инкубатора,
будућа песникињо, чукунунучице,
што нећеш знати да зоре
свадбени лет су воденога цвета,
што ћеш свести росу на формулу воде,
и небо јулско на формулу ваздуха,
што нећеш знати да су месечине
сестре са реке зеленога духа?

Коме да се тужим?

Потера

Бежим као снежном шумом пред курјаком,
а она, као сви што имају дугу руку,
легне дотле у хлад да се испава,
не боји се да ће ме изгубити
ни када зађем где за завијутак,
ни кад се у шуму дубоку упутим.

Безбрижно ме пушта да разапнем једра
и да се на брзу навезем реку
и посматра ме однекуд са обале
као војник под пуном опремом
заробљеника храброг кога жали.

С пролећа, кад облаци глога замиришу,
дозволи да и ја са њима истерам
неколико белих мирисних цветова,
и када се песма косова огласи,
пусти за часак да им се придружим.

Гони ме, као сви достижни, споро.
Стрпљиво чека да сиђем са странпутица,
и, знајући да сам на беломе хлебу,
на праг тамнице оставља ми ноћу
све што сам икад волела у животу,
а што је прошло крај мене не застајући.

ЕСПЕРАНТО

Остаће за мном слатки есперанто
на коме природа с пролећа разговара,
остаће мартовски устанак клица
и немушто пуцкетање суварака
који умиру на првом сунцу,
остаће гунђање окорелог црвеног бусења,
остаће поштапање гаврана на њивама
и грленици растужених под стрехом гугутака,
остаће симфонијски концерт шумских флаута
и лупкање покиданих дирки у потоку,
остаће ветар јутарњи који се рађа
док сунце откључава кланце,
остаће неодређена патња ноћних птица,
остаће узбудљива лирика мириса
и спевови боја у предвечерје,
остаће хектар земље брежуљкасте
где сам се родила
и с којим увек есперантом пролећа разговарам.

ИМАМО ПАСОШ

У руци имамо пасош с месечевим печатом
и потписом муње,
нема више граница ни ограда,
прелећемо их с невином равнодушношћу птице.
Пред нама је океан који разграђује
и гробове и оранице.

Иза нас су сва људска мишљења и осећања,
па била ова или она,
почињемо мислити само
што мисли васиона
и сањати што она сања.

Осећамо се са свима једнаки,
па зли нека су и гори,
а велики нека су и већи,
океан што се ближи све ће преплавити
сви ћемо морати у њега
подједнако дубоко лећи.

Иза нас су дела и наша
и наших пријатеља и такмаца,
чујемо све моћније шуми
океан који ће све заглушити,
који све што је са земље у кош баца.

У руци нам је пасош с месечевим печатом
и потписом муње,
све мање се разбирају разговори људи,
све неразговетније су песме жуне,
и ватре су хладне као свици,
и земљу не видимо више,
у далекој је измаглици.

Куд одем да одем

Куд одем да одем, имам познаника.
Буде ли у земљу, тамо су понорнице воде,
тамо је корење,
тамо су бубе златасте и црне,
које сам дететом држала на длану,
тамо је зрно што се спрема да крене,
тамо су бочице мириса
још нераспечаћене.

Буде ли у небо,
тамо су стадиони ноћи и дана,
тамо су љуљашке што их везују шеве,
тамо је планиметрија јастреба,
тамо су муња татарске очи уске,
тамо су млазни авиони мојих пролећа
и пожњевене пшенице јулске.

Буде ли у земљу,
тамо је тишина одавно ми позната,
тамо је гостољубље људских прастаништа,
неће се осетити да је живот скраћен,
тамо је у сваком бусену
људскога срца једна од преткомора,
тамо као заставе свијене
лежи у шкрињама будуће храшће.

Буде ли у небо,
тамо се све детињство збило,
тамо букте пећи ложене буковином,
тамо су иконостаси, бауци и свеци,
с којима сам причала некад преко плота,
тамо је на слами, у дечјем кревецу,
заспала заувек детињих празника лепота.

Станице

Ноћас на путу преда мном
блеште у месечини
огромне, беле санте,
станице бола.

Мале постаје радости
само јасиком обележене
брзо ће промаћи.
Живот ће крај њих прохујати
не дајући ни да се накупи прегршт злата
простртог под гранама,
ни да се каже и чује топла реч,
ни детету име да се надене.
Брзо се мора руковати,
и прстен брзо натаћи,
муњевито сагледати
шта драге очи питају и поручују.

А кад се дојури у станице бола,
где се путеви укрштају и даљине прете,
стајаће се дуго у студеним чекаоницама
изнад којих светли месечев
комадић леда
и зелене казаљке часовника
иду споро као на смрт осуђени.

У једној од њих остаћу замрзнута.
Узалуд ће воз писком дозивати
и махати руком они што пут настављају,
остаћу између санти
над којима светли месечев
комадић леда.

Катедрала

Има у мени висока катедрала
прозора блиставих и уских као муња,
и стара, стара.
Неко њена врата
слободно отвара
и као по свом дому по њој хода;
покушам ли да је на дан изнесем,
сруши се као кула од карата.

САМО ОНАЈ КО ЈЕ ДУГО ПЛОВИО

Сва та бела на пучини једра
снови су морнарски
и само онај ко је дуго пловио
зна да не могу стићи куда су наумила
само он зна
да ће негде рањена клонути.

Само онај ко је дуго пловио
зна да ће се море опет узбуркати,
само он познаје модру крв
што тече у жилама пучине.

Снегови детињства

Снегови детињства, још живите у мени
и срцу је топло испод вашег смета;
жубори под њим као под ледом река
и као она на мразу топло дише.
Све што сте када помиловали руком
и засули сребром свога млина
и сада је моја лепота и својина.
Ви глоговом сте трњу ореол дали,
подарили тамним стварима светлу сенку,
блато путева сребром оковали,
у траг воловски утисли комад опала,
у звук прапораца створили вику врана
и урлик курјака у дечју успаванку,
у плаво свитање на смету месечину.
Завичај у вашим светлим корицама
чини се бајка у зимску ноћ причана.

Зиме детињства, ви кошнице беле
са сећем по старим дупљама у шуми,
још памтим мирис леденога цвећа,
на прозорима јутарњим које цвета,
и мака месечине сећам се модрог
што ницао је у сутон поврх смета;
још памтим мирис снежних јоргована
што засуше цветом далеку планину;
још памтим пољану под белином сасе
и јутра када се мирисом огласе
јагорчевине скривене под снеговима;
још као туга ме за срце ухвати
дах нагорки фебруарске папрати;
у кошницама и мојим је сеће
још бело и са одсјајима златним.

Зимо детињства, ти зелени свиче
са месецом место срца у грудима,
из пољубаца мраза и магле ниче,
из чежње облака за брезином граном,
из загрљаја река и севераца,
из крика ждрала што се у наручје
даљине с људским заборавом баца, –
и зато си збуњена бела пахуљица,
у сребро ти се зато суза претвара,
у грудима ти зато месец куца,
на земљу си зато пала Кумова Слама
и зато си нежна дуга седмобојка.
Зимо детињства, снова брза тројко,

ти зато нагло, као по саонику,
прохуја и нестаде те у маглама.

Зимо, најстарија од свију врачара,
што живиш украј древнога огњишта
засутог модрим пухором месечине,
још чујем како кроз свануће чараш
жеравицу снежну ноћу утишалу:
колико биљурног леденога жара,
толико снова што ни пролеће рано
не уме на клубе да смота и размрси,
толико звезда на дну хладнога вира,
толико талира у бездану бунара.
Колико с огњишта твојега варница
толико ватре скривале песника прси,
толико крила рајске птице ду́ге,
толико широког праисконског мира.
Ти и сад, кад прођем кроз бела пространства
притихлу жеравицу мога срца чараш
и мамиш из ње варнице и звезде
и будиш гугутку, певачицу туге.

Зимо детињства, чудотворко што спаваш
у рачвама гранатих облачина,
што о ланцу водиш чопоре вукова
и играш се са медведима белим
ко тихо да су стадо јагањаца,
у истом што се огласиш тренутку
урликом паса и цврркутом сеница,
што с неба исту светлу ману бацаш
за звери и за срце песниково,
у кавезима што једним истим држиш
и гнезда гаврана и голубарнике,
што једном руком водиш брод тишине,
а другом санке с огроздом прапораца,
што гајиш ледено на месечини цвеће, –
претвори опет сутон у празник снова,
пахуљице нека ме завеју њине,
ужежи под стрехом леденице свеће,
а прозор створи у крила лабудова.

Брда око Авале

Те косе над којима сад се небо пласти,
подно којих се сад магла колута,
та брда што личе сада на сабласти
и плове лака, лака као плута,

ујутру личе на плећа сељака
кад загрљени полазе у свате,
ујутру личе на птице крилате
кад их погна олујина јака.

Та брда, кад свану у јутарњем жару,
са раменима што се тесно сплела,
чини се играју обредну игру стару
око сунцем обасјаног зеленог села.

Те косе, те зелене по њима њиве,
што им сад у магли једва видим лице,
ти бели пешкири, расплетене гриве,
разигране су деверске коњице.

Та брда су ујутру једра као дуње,
румена као јабуке колутаче.
Познајем ту земљу, знам како се у ње
свако ситно зрно и сваки сан заче.

Априлска вожња кроз Војводину

По Војводини се роје зелене пчеле,
љубичаста засипају орања,
даве се у водама Тамиша и Бегеја
и хватају се о мостове и скеле,
грозде се пољем о шумарке и међе,
узлећу с плота и точку са паоца
и коловозу са сребрних леја.
Никад наједном не видех толико пчела,
на њиве што су још синоћ биле смеђе
пала су крилца црвена и бела,
а из сломљенога у огради коца
зелени и модри ројеви се вију.
Протурим ли главу на пролећни ветар,
лице на њему глогом ми процвета.
По Војводини се роје младе пчеле,
као детелине лист су им криоца,
увлаче ми се у недра, у пазуха,
и зује око снова и око слуха.
Нигде нема више гранчице голе;
пружим ли руку кроз прозор, истог трена
рој пролећни са зуком на њу седа
и сва олиста као прут тополе;
нагнем ли се из захуктала воза,
коса ми намах постане зелена,
о трепавице се нахвата зелена роса.
По Војводини се расуле светле пчеле,
криоца су им ситна као у проса;
дигнем ли очи небу, тамо лежи
нескупљен бео откос до откоса.

Пролеће на Космету

Још мало, почеће да цвета
ливада и небо звездано,
замирисаће прва трава.
Без зара, ујутру рано,
пусти ме, мајко, да пођем,
и ја на то имам права.

Хоћу да ми милују косе
ветри што иду с Косова,
што са суседе Шаре слазе;
хоћу под небом јасним да заспим,
да ми росе
прохладне падну на образе.

Мајко, сенку ми ову скини,
вео који ми очи крије;
хоћу пролећу да се покажем
чим се помоли у даљини,
чим сјаше сред Метохије.

Чини ми се, мајко, лептирица сам
учаурена у свилу мрку,
а сунце ме у поље зове, зове,
у лет, ројење, потока трку;
чини ми се да имам лаке,
прелаке скуте лептирове.

Чини ми се птица сам са Космета
затворена увек у крлетку,
а дан се около светлошћу пуни,
небо облацима белим цвета –
тужно је то и птић да сам само,
само птић да сам жутокљуни.

А чини ми се још сам дете,
села бих на љуљашке ветра свеже,
па да под небо чак полете,
високо изнад шуме наше
одакле сунце пролећно жеже.

Хтела бих да му покажем лице,
да му приступим без бојазни,
вечитом томе ватреном створу,
и да га питам ко ме казни
да покривена лика идем
у ову пролећну косметску зору.

Излазим, гледај ме, зоро над шумом,
ти, на видику облаче рани,
гледајте ме, мали чобани,
коњаниче што мину друмом,
птице, чија песма сна ми не да.
Гледајте, људи, лице моје
како се сунце и месец гледа.

Излазим откривеног јутрос лика
са Српкињама у коло и ја,
гледаћу право у свог врсника:
и моје око поносом сија,
и у њему се јутрос види
цело Косово и Метохија.

Излазим. Пођи, мајко, до прага
али ни корака не иди даље,
гледај ме само издалека
и нека ти се срце раздрага.
Гледај ме, мајко, зоро над шумом.
Излазим. Пролеће у пољу чека.

Сутон на Скадарском језеру

Јесу ли ово први дани света
кад живот на земљи тек се чека?
Докле оком видиш, нема човека,
нема дома, нема цвета.
Ничега сем камена, магле и воде,
и слободе, бескрајне слободе.

Црна Горо, где расте твоје цвеће?
Можда је као камен и оно сиво?
Где су ти њиве, где ти је дрвеће,
где су људи?
Има ли на твом стењу ишта живо?
Шта сунце огреје када се пробуди?

Црна Горо, имаш ли јагањаца,
и птица, деци место играчака?
Имаш ли кутак где девојка сања
кад чује кораке мрака?
Шта ноћ успављује у бескрају овом
без клијања?

Има ли гдегод пшеничног зеленила
и земље прегршт у стењу дубоко?
Има ли села брдских и катуна
и водоноше крај изворског била?
Можда си докле људско види око
непрегледна камена буна?

Можда ничег нема сем тишине
што однекуда стално се долива
у смирај дана? Црна Горо, можда си само
домовине језгра, кремена и жива,
и њен громобран до громобрана?

И, после месечеве светлине,
сунце што прогоре на танком небу,
трава што је опазих ретку
и жбун згурени у каменом жлебу,
учинише ми се као прва светлост
и прво клијање у света почетку.

И речи људске изненадне,
ретке као капи ретке кише,
учинише се први људски говор
и као да на земљи нема
човека ни говора тако људског

нигде више.

СРБИЈА У СУТОНУ

Србија у сутону првом лебди
блага и тиха –
на рану је приви!
Ко би рекао да у срцу
и буне ниха,
да крви има на свакој њиви.

Србија као да се залетела
под облаке –
од понора, од висина мало преза.
Србија испод магле лаке
трепери као сребрна бреза.

Србија у сутону љубичастом,
као да је у јорговану
цветала јој свака гора.
Ко би рекао да је по дану
пуна црних њива,
пуна тешких брда, и опора.

Србија светлуца под маглом вечерњом
као да се пали шума стара,
фосфораста;
Србија је пуна чудних ватара
као да иза сваког брда
у оклевању месец заста.

Србија у сутону лебди блага,
сва мелем и млеко,
и као мартовско јагње покорна.
Ко би рекô
да је то земља
мрка и за непрестане борбе орна.

ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ

Лирске дискусије с Душановим закоником

Проглас

По милости божјој
и благослову светитеља из Раса,
ја, цар Срба, Грка и Арбанаса,
земљама које од оцева наследих
и мачем освојих,
које повезах крвним судовима
својих војника,
дајем законик,
и нека нема других законика
осим мојих.

Чедоубица, прељубник, најахалац,
онај кога злопакосни ђаво узе,
бабун, богумил и јеретик,
слабић који на суду не говори право,
човек који скрнави иконе светих,
биће сурово кажњен по законима мојим,
али не суровије
него што у закону стоји.

Ја властелу, према обичајима отаца,
од себара издвојих.
Првосвештенику и властелину
судиће се блаже него меропаху,
али не у страху
од царства ми,
и не блаже
него што у закону стоји.

Кудељници сиротој пред насилником
закони моји
биће уместо штита.
Ни робу праведном,
ни незнанцу што кроз царство ми хита,
нити иком
треба да их се боји,
само кривцу ће се сурово судити,
али не суровије
него што у закону стоји.

О ЦАРСКОМ СЕЛУ

Куда прођу цар и царица
или коњи цареви,
тим путем сме проћи себар
и властелин
само пошто се још једном
јави пролећни гром с неба,
само пошто још једном падне иње
и њива се мраза зажели.

На којој реци коњи царски
угасе жеђ,
нека на њој још годину дана
нико жеђ не гаси,
нека себар до новог кукурека,
до нових роса и слана,
нека себар чека још годину дана
док потеку реком нови таласи.

У ком селу преноће цар и царица,
царски станови и коњи,
нека се јазом опкопа
то село и та кућа
нека их себарска не скрнави стопа,
нека ту преноћи човек мали
тек кад поново оду на југ ждрали
и на мед поново замиришу сванућа.

О ПОКЛИСАРУ

Поклисар који хита цару
из земље туђе,
или од цара своме господару,
да је неприкосновен
чим у области
царства ми уђе,
па био Византинац, Латин или Словен.

Где у село дође
да му се поклони вера,
да му се као госту указују части,
да му се с пута склони трн и камен,
да се преда њ не да
разбојнику ни гији;
па пошто руча или повечера,
другоме селу да се поклисар преда
и уз пут заклања
као пламен на олији.

О СИРОТОЈ КУДЕЉНИЦИ

У областима земље царске
ни за једну ствар,
ниједног дана,
насиља да није никоме,
и сирота кудељница
да је слободна и поштована.

Погазе ли коњи најездни
властеоска сена
или царска жита,
да се погнају у царске ергеле.
Погазе ли кудељу
кудељнице сироте,
да им се забије трње у копита,
да им се поломе ноге до колена.

Да нема тога
ко би се усудио
да се противу њена дома роти,
јер милост бога
штити најпре царске дворе
и колибе кудељница сиротих.

О ОДБЕГЛУ РОБУ

Ако одбегли роб,
био од Срба, Грка или Арбанаса,
из моћне Византије,
или било кога краја,
потражи уточиште на двору цара,
да роб такав у сва доба
под његовим кровом нађе спаса;
и највећи од царске господе
да благо прими роба,
да му сама госпођа царица
уморном дода воде;
да, докле хајка за њим
напољу хара,
роб мирно проспава ноћи
на двору цара.

О МЕРОПАХУ

Меропах да ради у недељи два дана
пронијару,
један да коси
од јутра рана,
један да у винограду копа;
један по жези, уза летњу јару,
да камење носи
на друм цару;
један да на жрвњу меље манастиру;
један да поправља властелину слеме,
један да му спрема за сетву семе;
а што остане у недељи дана
да ради за себе сама.

О ХИЈЕРАРХИЈИ

У областима царства нашег
све небо звездано,
сваки ватрени престо,
и небулоза што бескрај плави,
до најмањег огња је пресликано.

Зна се свачија путања и место,
и кад ко изгрева у пуној слави
и докле му траје плима,
зна се којом светлошћу ко сија
и од кога је прима.

Као између планета
и звезда пратиља,
зна се између поданика и цара
колико је миља,
и којом стазом ко ићи мора
да не дође до судара.

И себру, који као Кумова Слама
неизбројан,
и неодређен као маглина,
неуништиво из земље израња,
зна се путања.

За себра

Тражим помиловање
за себра
што ниче и умире као трава
у заборав из заборава,
за тридесет кућица његовог кромпира,
за усукано кукуруза стабаоце,
за дим над кровом,
за оно где је, следећи оце,
погрешио делом и словом.

За себра увек верна животу,
за себра који сунце воли.
Ако живот изда и шева,
и гуштери, сунца уживачи,
и песникиња мириса, зова,
за себра,
себар издати неће,
за себра који у поводу
води по десетину
себара синова.

За свргнуте

За свргнута властелина
што сам седи од зоре ране,
за столове тишином завејане,
за бокале и за купе
где ветре у оцат претворена стара вина,
за сланике нетакнуте
као целац јануарски,
за човека који залуд очекује
да се пријатељи крај њега скупе,
за онога чија зла се једино памте.

Тражим помиловање
за све који могу лако пасти
исте судбине,
за унапред знане невоље њине
кад стану као облаци да се пласте,
за дом око кога освану санте
што их нико не отопи, не премости,
за оне којима су само ласте
под стрехом гости.

За земљу куда војска прође

Царе Душане,
тражим помиловање
за земљу убогу куда војска прође,
јер земља је таква,
она воли кад је обрасте трава,
кад у пољу чује говор човека,
она не воли да остане сама,
она воли да је буди мукање крава,
да је успављује јагњаца блека.

Земља је таква,
она се гуши од барута и метана,
она воли да се греје уз огњиште
где пастир грањем потпирује пламен,
земља друштво човека иште,
земља као родна грана
воли да јој човек спусти руку на раме.

Земља је таква,
она тражи
да је човекове руке гнету,
она воли да се семе у њу баца,
да је запахне мирис зоби и ражи,
воли да с пролећа осване у цвету
трешања и јабука,
земља чезне
да је стоговима сена и сламе
зими утопли људска рука.

О ВОЈНИКУ

Кад властелин,
или било који други,
дође с војске кући,
порука му од цара
три недеље да се одмара,
да га дворе сви одреда
у родбини,
да му с планине воду носе,
да му певају песме старе,
да му соко крилом хлад чини;
ако има братучеда,
да му они коња тимаре.

Кад властелин,
или било који други,
дође с војске кући,
порука му од цара,
три недеље да се одмара,
да се не одзива и ако га зову
да се суди,
или ако игуман по њега поручи;
да га време на вратницама чека,
да га чекају и царски и црквени људи,
и поклисар што стигне издалека.

За војничка гробља

Царе Душане,
тражим помиловање
за војничка гробља усамљена
којих се регрут само каткад сети,
за гробља без суза и без хлада,
са гдекојим знаком твоје поште,
где споменици једнолики као шињели
стоје један другом иза потиљка,
где певачице нема да слети,
куда заљубљени не долазе
да сакрију од људи своје милоште,
куд пут наноси само гавране,
где је шимшир једина биљка.

Царе Душане,
за војничка гробља где свака парцела
под конац стоји ко војска у чети,
за војника кога крај друма сахране
без себарске запевке горке,
далеко од родног потока и села;
за изгинуле у свету поворке
однекуд из Лађена, из Цариграда,
којима се мајка и данас нада,
за гробља оних које су цареви
у незнане земље слали да гину,
за војничка гробља у час вечерњи,
за њихову подземну и надземну тишину.

ЗА ОНЕ КОЈИ СУ ХРАБРИ САМО КАД ГИНУ

За људе који мисле да је слобода
само оно
што се пушком до пушке дода,
које, као хртове, у борбу погна
само мирис барута и огња,
који су храбри само кад гину,
само у јуришу.

За оне
који чим почну мирно да дишу,
чим спазе да су се облаци слегли,
да мирују Турци и Угри,
постану робови ствари
којима су у борби противник били,
или их испоснички пренебрегли.

За барјактаре који у миру
гоне трговачке караване,
за стрелце љубављу недоличном
обузете,
за копљанике који у лову
погубе ордење
стечено код Велбужда и Стефанијане –
тражим помиловање.

За јерес

Благоразумевање молим
за јерес што се шири
у пределима царства твојега
да свет тек од ње постоји,
за јеретика што тврди да пре њега
није било пожара ни вулкана,
ни месечина, ни сунаца,
ни ињем посутих шума, ни снега,
да историје реке тек од јуче
пене се и хуче.
За велможе које говоре
да за Уроша није било господства,
ни златних кондира,
ни манастира.
За људе кратковиде
и ускогруде.
За младога који мисли да човечанство,
да лепота коју му очи виде,
настаје кад он је на свет настô,
да нико није волео слично,
да велика светковина људског живота
тек с тим поста.
За свачије мишљење детињасто
и јеретично.

За последње дане

Царе Душане,
за неколико последњих дана
и сумрака
Дечанскога краља Стевана,
за последњи час несрећних
владалаца и јунака
кад потонула детињства барка
однекуд испред њих исплови
пуна туга
и јуначких игара и играчака,
кад се позледи свет давних рана
и насмеши се из даљина
ноћ кад су добили првенца сина.

За час дана
кад буду остављени самима себи,
када све овога света,
и пријатељство каквога цара,
и замке каквога кнеза и дужда,
робовања код хана Ногаја,
битка код Лима и Велбужда,
крв људска што се у боју просу,
остану негде иза врата,
иза прозорског смеха и сјаја,
за час дана кад буду сами
као звук изгубљен у космосу.

За смртомрсце

Тражим помиловање
за оне који брзо забораве мртве,
оне што одмах са списка их скину
и прекину са њима везе
олако као паучину.
За човека који на гроб пријатеља
не посади трешње ни брезе,
који са кола и седленика
у родном крају никада не сиђе
да постоји на гробу пређа.

За људе који су на смрт љути,
које вређа
помисао да би могли умрети,
који ће у гроб поћи забринути
као они што иду у туђину
где не знају ни језик, ни обичаје,
где не познају душе живе;
за људе који пред смрћу негодују
као да их ни дужне ни криве
шаљу на робију која вечно траје.

За важне

Тражим помиловање
за оне који имају позивнице
за сваку поворку и панораму,
за човека
кога и у возу, и на гозби, и у храму,
и у рају,
нумерисано место чека,
за оне који још за века
гробницу где ће лећи знају;
за људе које на свакој води
чекају броди
и котва у сваком бродолому,
којима су сви знани и незнани
анђели милосрђа осигурани.
Јер биће за њих разочарење
када усред великог мрака
где све се измеша
не могну напипати ниједно дугме,
ниједно звонце,
којима се у помоћ зове,
кад не могну наћи ниједног брода
ни да се врате,
до твоје палате,
ни да продуже до обећаног
небеског свода.

За седам гладних година

За седам последњих година зиме,
за седам гладних крава без млека
које попасу и побрсте
седам најлепших првих пролећа,
погасе све што букти и тиња,
похарају седам мајских шкриња;
за седам глечера који следе
седамдесет и седам раних вера,
седамдесет седам заноса;
за скамењених седам јава
без усхита и без снова,
без гејзера
и без дуга,
без колибара,
без пролећних громова и одјека;
за седам гладних крава без млека,
за седам година без сунца и жара,
за охлађених седам вулкана,
за седам прашума сухога грања,
за погашених седамдесет и седам лава –
помиловања!

О ПОРЕКЛУ

Ја знам ко сам
по звону
што са задужбина немањићких пева,
по јасности његова гласа,
по томе што ме од Студенице до Милешева
прадедови гледају с иконостаса
и што сваки у руци држи храм.

Ја имам
светитеља оца и деда,
имам светитеља за кума,
и на небесима
све Сухој планини од громада
преко Ситнице до Раса и Хума
моја лоза влада.

Ја знам ко сам
и по мржњи бесомучној
којом ме злопакосни гоне одвајкада,
знам по томе колико сам Угру
пред очима црн
и по томе колики трн
у сан Византији моја моћ забада.

Ја знам ко сам
и по пријатеља својих господству,
и по благородности њихова лика
и слави им копља и штита.
Са свецима и краљима ја сам у сродству,
о мом пореклу из књига староставних
владар на далеком двору
и летописац у манастиру чита.

О ЖЕНИДБИ СИНА

Кад господин цар има да жени сина
и нови му дворац зидати треба,
у помоћ нека дође сва царевина,
и мали и велики нека се сјате,
коњушар нека му ждребад подари,
соколар нека одгаји соколе,
нека себар да и што не може дати,
нека му помогну дочекати свате.

Кад царица крштење кћери огласи,
нека певају владике и патријарси,
златна кандила нек горе у олтару,
нека кудељница покривач детету преде,
трговац који кроз царство караван тера
нека на узглавље спусти златну пару,
нека себар јагње мартовско донесе,
нек кћер дарују сви који се у царству десе.

Кад себар има да жени сина,
нека се од руке довија сваке,
колиба нека се окрпи стара,
нека му мобе себри и меропаси,
нека јесен позове за ризничара
да му напуни подруме и чардаке
да има чиме дочекати свате,
нека узме ћукове за црквењаке.

Кад има да се крсти кћи себарке,
нека певају косови и конопљарке,
нека сунце гори у четинару,
нека јој паучице покривач удесе,
а звезда на узглавље спусти златну пару,
нека се наручи суседу котаричару
да јој колевчицу од прућа донесе.

О ДРЖАВНОЈ ИМОВИНИ

Сви сливови Лаба и Вардара,
све слане с ливада и са њива,
сви глечери што их има Шара,
леденице под стрехом ниске,
све небо сиње,
сви пљускови који се за суше
окореле земље сете,
сви поводњи у дане југа,
наручја свих јаруга,
све сузе сиротињске,
сав зној са чела себра
да сручи се у царске делте.

Све млеко у сва времена
низ пашњаке, низ отаве,
низ вимена,
да се у царске бакраче
и музлице утаче.
Сва вина бела и румена
из виноградних села,
са себрових чардака,
из натега и бардака,
сва шира винограда младих,
да до царске се сточи буради.
Сав мед што га скупља пчела
са воћњака, са бехара,
са трепавица биља,
с ливадских епитрахиља
да тече до царских пехара.

Све понорнице златоносне,
сребрњаци горског вира,
све дуге седефасте,
сав бисер што у шкољци расте,
звек перпера и талира,
све благо што га себар збира,
прегршти и вреће злата
што се стачу себру с ноката,
са мотика, са лопата,
свака оловна руда
и сребрна танушна жица
да теку до царских врата.

Све јарице и озимице,
сваки струк јечма и зоби
што земљи кроз бусење проби;

све ражано златно зрње,
све пшенице белице
које себарска овеју гумна
и ветрењаче себарске
у царске да се стачу жрвње;
све брашно мирисно и бело,
сва његова лава
да се слије до царских наћава.

За жир

Бродари ти граде беле лађе,
соколари одгајају соколе,
пчеле ти са сунца доносе саће,
злато ти рибари лове у песку,
себар са поља плодове збира,
ловци скупљају рогове јеленске,
преписују ти дијаци јеванђеља,
сликари дарују иконе и фреске,
ковачи кују двери манастира,
у кадионице тамњан точи смрека,
златна кандила ти искивају тује –
за жир ти се једино молим,
жира у шуми под гранама нека
да му се, кад га под зиму нађе,
изгладнели отрок обрадује.

О ОБОРЕНОЈ ЦРКВИ

Ко на војсци обори цркву,
да се хртови напусте за њим,
и да се обеси о првом храсту.

Ако се гране на храсту сломе
и одреши се везано уже,
да се грешном војнику томе
у срце гађа зрном пушчаним.

Ако ли анђели шаку пруже
и заклоне му прса њоме,
да му се обе руке одсеку,
и да се рањен пусти у трави
о пелену и гујину млеку.

Ако га прехране шумски мрави
семеном што се с биља просу,
да му се у огањ нареди босу.
Ако огањ плаха киша омете,
значи, небо га гледа без љутње,
јер је некада спасао дете
из набујале воде мутне.

О ОЛТАРУ

У олтар да не улазе жене
ни трудне, ни нероткиње,
ни удове, ни неудате.

Ако преко прага часних двери
кроче властелинке,
госпођа царица или царске кћери,
нека их свештеници врате
и нека им архијереја свита
десет ноћи
покајнице чита.

А ако женско себарско чељаде
у олтар стане,
нека се заведе далеко у гору
међу јеле сиње,
одакле не може натраг да се прокраде,
нека се пусти да га раскомада зверење
и да га разнесу вране.

О ЦАРСКОЈ МИЛОСТИ

Да судије пролазе кроз царство широм
и буду весници милости царске.

Кад опази судију царства,
да се ко спава украј туђих стаја,
коме су стрехе голе гране,
осети као кад стиже пролеће
које разапиње шаторе на све стране
као да је пошло да осваја.

Да се гладни чак у селу деветом
који се потуцају и просе,
кад чују да стижу судије од цара,
осете као кад долази лето,
кад птице полажу јаја у откосе,
и пећи за хлеб загрева јунска јара.

Да се презрени на вест саму
да се судије налазе испред села
осете као о празнику у храму
где се за исте грехове истом казном
прети и велможи и меропаху,
где се смртним осећа и цар и властела.

О ПТИЦАМА НЕБЕСКИМ

Да се игумани манастира
и калуђери огрнути расом
о птицама небеским брину,
да зими хране
пометене вране
што се снежним пољем купе и вичу
себарским грубим гласом.

Да се митрополити и владике сете
сеница, са сунца изгнаних
веселих просјакиња
што огрнуте само шалом измаглица
у јануарска јутра сиња
дрхте испред паперте.

Да птице небеске не падну у забораве.
Земља и вода кад врата позатвара,
кад главу напоље не помаљају ни траве,
да црква у олтар пусти голуба,
да не разгони сетних гугутака
са звонара.

Ако за трпезом коме од игумана
и митрополита
не буде гладних путника из даљина,
ако се оглуши о бескућништво птица,
да се лиши свештеничког чина
и погна да се као врана
од њиве до њиве туђе скита.

За калуђера

За калуђера Дечанског манастира,
калуђера који под распећем
у диму и у мирису свеће
нагнут над библијом
о љубави само места бира.
Прескаче Каина и Авеља
и бајку у Кани
о хлебу који један
хиљаде може да нахрани.
Прескаче Десет заповести,
а чита о Адаму и о Еви,
причу о Рути,
о Марији Магдалени,
о Содоми и Гомори,
све док се манастирски не јаве петли,
док сунце не огреје гнездо шеви.
За калуђера
коме сваке ноћи на сан долази
како лети о деснују љутог змаја
кроз гору која звездом ромиња,
а под крилом му, украдена,
однекуд из раја,
најлепша од младих монахиња.

За непелегрине

За оне који никад пелегрини
нису били,
који нису никад својом руком
зажегли пламен,
ни истерали искру из кремена,
нису води помогли да шикне из стене,
нису градили колибу од глине
ни од сламе,
нису низ поток пуштали сплава,
ни имали барке поломљене,
нису никада за сапутника
имали једино мрава,
који никада нису били насамо
ни са једним морем огромним
ни воде, ни наде, ни очајања,
који не познају васиону
ни на њеном приземном спрату,
који нису ниједног целог дана
живели од звезданих само висина,
нити се ијединим огрејали
усхитима песника и пелегрина.

За несхваћене

Тражим помиловање
за несхваћене
који не умеју да премосте
ни капиларских раздаљина
до мајке и сина,
до свакодневне ствари просте;
за оне који остају страни
рукама што их држе у наручју,
сунцу пред којим се све раздани,
собној, као кошуља блиској, тами.

За сопствене душе тамничаре,
за радости својих троваче,
за оне што вичу кад им се плаче,
кад у нежности грезну,
што уходе себе као туђина,
за пушкарнице срца њина,
за свачију душу затворену
и опрезну.

За наивне

За оне којима се чини
да су једнаки
сиромах и богати,
слаб и јаки,
несуђен и онај који се са робије врати,
безруки и човек с рукама обема,
миропомазани и одлучен од вере,
звани
и онај што пред вратима чека,
за њих, за себе,
за свакога човека
тражим помиловање.

ЗА ОНЕ КОЈИ СЕ СПОТИЧУ ПРЕКО ПРАГА

Тражим помиловање
за безазлене,
за њине зачуђености недогледне,
за људе вечно малолетне,
за утописте,
за преко воде преведене жедне,
за преко блага преведене чисте,
за онога што снове ваздан дене,
за тихе, за сетне,
за оне сасвим друкчије од мене
и за оне са мном истоветне.

За неспретне и неуке,
за оне који се спотичу преко прага,
који чашу испуштају из руке,
за оне што увек у прикрајак стану,
које свака мала ствар раздрага,
с којим се сваки радосно сретне,
за оне који иду замишљени
као да носе капљицу на длану,
за оне који нису слични мени
и за оне са мном истоветне.

За паству срца

Царе Душане,
тражим помиловање
за трагикомичне гњурце
и водиче
кроз лабиринте срца бескрајне,
за понирање у себе жедне,
за недоследне
због доследности неке тајне,
за вероломне
због верности неке унутарње,
за скромне
због некаквога у себи богатства,
за оне који су само срцу
верна паства.

За сужње помиловане

Тражим помиловање
са сужње, царе, помиловане
који гледају увек преда се
ма куд да пођу и кораче,
с којима нико неће да стане
и кад их невиним опет огласе,
и кад плате цару хараче.

За помиловане робијаше
којима нико конака не да,
којим хлебар неће хлеб да прода,
с којима ни у цркви људи не воле
да читају заједно оченаше,
с којима слободно разговара
само ухода.

За себре, сужње помиловане,
који су вечни дужници цара,
који прошлост као злу мађију
не могу никад са себе да свуку,
од којих и зликовци непохватани
надмено се туђе и крију,
и другови из детињства беже
за прву на путу заокуку.

За сужње, царе, помиловане,
за њихово помиловање
од воденичког камена теже.

За човека који је погубио пергаменте

Тражим помиловање
за човека
који се вратио с дуга пута
а погубио доказе и пергаменте
да је онај за кога се каже
и који јесте,
те му људи не верују на гола слова.
За човека који руком показује
охлађени димњак свога крова
и травом зараслу стазу до прага,
а нико му неће да посведочи
да је проводио тамо дане.
За човека кога жива сахране
па није ни на земљи
ни у њеној тами
и мемли.

За витеза
коме су руку љубиле мајке
и кога су благосиљали старци
докле не посече троглаву неман
граду испред самих довратака,
док не потуче по стењу шарке
и не повади змијске жалце
из ногу босе чобанчади,
а кога забораве за трен ока,
још док гледају мртву аждају
и мртву шарку и поскока.
За човека на кога се
заборавом и они баце
које из чељусти немани спасе.

За војника који буквице нема
а без књиге царске важне
не може цару да докаже
да је у рату задобио
седам рана без пребола,
да има на прсима ожиљака
више него у грудобрана,
да му још телом метак кола.
За војника кога кад борба прође
баце као сломљену пушку
у старо гвожђе.

За слугу Јернеја

Тражим помиловање
за слугу Јернеја
који откако расте трава
и небо огроздом звезда роди
узалудно тражи своја права.

За слугу Јернеја
који узора
бразду дужу од екватора
и више истуца камена тврда
него у побрђу што је брда,
који повеза више снопа
него што други кита цвећа.

За слугу Јернеја
који на раскршћу виче из гласа
да је његова њива коју копа
и његова крава коју напаса,
да је глава коју има
на раменима
његова глава.

За оне о чија се права оглуше
сви, од кметова па до цара,
чија клетва буде силнику тешка
по неколико тешких тона,
ма не било душе,
ма не било ни бога ни демона.

За алкохоле

Тражим помиловање
за алкохоле
црвене, жуте и зелене,
слабе и јаке,
из земаља магле,
из земаља сунчане пене,
за њихове слатке опсене,
за ни на небу ни на земљи чардаке.

За пијанице, емигранте
у стање где могу мање да мисле,
мање да памте,
мање да пате.
За људе које алкохол производи
у што не може ни једна срећа,
које његови каравани
однесу до таквих сувати
где се путник више не досећа
суморне станице одакле крете
ни да ли би до ње да се врати.

О КАМЕНОВАЊУ

Да се прељубница на тргу каменује.

Ако немадне безгрешне себарке
да се прва маши руком облутка,
да се позову жене властелинке.

Ако се ниједна од њих не усуди
да се баци каменом посред груди
што их љубав до греха занела,
да се позову монахиње из храма.

Ако се ни њихова не дигне рука,
ако и оне оборе чела,
да се позове и царица сама,
до трга да је допрати цела свита.

Ако се ни госпођи царици не усхита
да се каменом на грешницу баци,
нека зажмуре страже и џелати,
нека пусте да осуђена бежи
куда је воде кораци,
нека нико не трчи да је врати.

О ПРЕЉУБИ

Ако властелин учини прељубу
са себарком,
да се себарки накалеме велике оспе,
па да се жива у кулу зазида
и кула да се опаше дубоким јарком;
а властелин на стази којом је без стида
хитао на састанке
да се пепелом поспе.

А ако се икад у царству ми деси
да се властелинка заборави са себром,
у кули својој
или у себарској потлеуши,
да се дрзник себар обеси
усред дана кад се сенке смање;
а оскрнављена кула да се сруши
пошто се прељубница властелинка нагна
да јој с прозора посматра вешање.

За свадбе без венчања

Тражим помиловање
за свадбе учињене без венчања,
без благослова архијереја,
ван Студенице и Дечана,
за свадбовања
оних који су сунце узели
за сведока,
а за измирну
прогласили мирис биља;
за оне што су без сватова,
као у задужбину Светога краља,
ушли у дубоку шуму мирну
пуну косова, зеба, креја.
И над отвореном књигом живота
што је блистала, шумела и мирисала,
као изнад јеванђеља,
на питање шуме
узимају ли се драге воље
одговорили, прво човек
па онда жена,
као пред свештеником што други чине,
да ће заједно сав живот проћи,
његово месечином обасјано
вилинско поље
и његове урвине.

За Марије Магдалене

Царе Душане,
тражим помиловање
за жене каменоване,
за њине саучеснице, помрчине ноћи,
за мирис детелине и грање
где су пале опијене
као препелице и шљуке,
за њине животе презрене,
за, неудостојене самилости,
љубавне њихове муке.

Тражим помиловање
за месечину и рубине
коже њине,
за њене сумраке,
за пљускове косе расплетене,
за руку сребрно грање,
за њине љубави разголићене
и проклете –
за Марије Магдалене.

За погубљена љубавна писма

Милости, царе,
за љубавна писма која преживе
срце и руку што их писа
кад се нага
нађу на туђем хладном длану,
кад свештеници и грешници стари,
кад твоји писари,
подвлачити редове у њима стану.
За писма презрених несрећница
које су после трећега сина
заволеле човека
с којим нису рађати смеле.
За поруке у невештим стиховима
које су твоји копљаници
слали женама Грка и Латина.
За љубавне исповести монахиња
које је однекуда из пакла
на сунце изнео пакосни ђаво.
За писма туђинског војсковође
кога се трагична страст дотакла
према властелинки крај Вардара.
За посланице твојих поклисара
који су у танане вољене руке
млетачке шпијунке
предали важне тајне царске.
За твог царевића прву младу сету
писану потајно на пергаменту
због лепотице које себарске.

За себарске жене

Милости молим
за шале себарских жена
кад се повуку у вајате
и луч утрну,
за ширу њиховог кикота у тами,
за мисли што их, у сумрак, прате.
За маште њине сунцем опаљене,
и тајне мирисом сена запахнуте,
за себарске жене,
за урамљену у нетачна сећања
ноћ љубави и ноћ порођаја,
за оно од чега им крај огњишта
свекрва угљевље гаси, и одбраја.
За себарске жене рано удате,
из материнског крила пренесене
под камене усове страсти;
за древне у њима прошлости остатке,
за урочице под дечјим узглављем,
за босиоке скривене у крову,
за себарки уздахе потајне
кад се о краљевићима причају гатке,
за њих што и у доба рата,
кад им под срцем убијају дете,
трудноћу благословеном зову.

За бранковинске сељаке

За бранковинску посну иловачу
као мак црвену после кише,
за необрађену земљу крај пута,
у сабљичици и у драчу,
за раскош корова и кукута
око сељаковог плота и међе,
за непабирчене њиве смеђе,
за мисао му несавремену:
кад човек има трпезу пуну,
нека се нахране и чавке и вране,
за плодове што му под воћком труну.

За сељаке бранковинске,
за њихове псовке,
за критику њину
која не бира где ће пасти,
која звезде и сунца с неба скине,
која развеје ореоле
са светаца и са власти;
за политичке комбинације никле
крај лампека
у мирису џибре и комине;
за бранковинског таквога човека, –
а толико свесног слободе и нације
да би му позавидео и Перикле.

За нероткиње

Благоразумевање тражим
за жене које нису дале
богу божије ни цару царево,
које нису занихале
у колевци дете,
за неблагословене,
за жене
које пред собом носе транспаренте
снова и маште,
у чијем крвотоку само песме шуме,
за оне чија срца плоде
мириси и жубори воде,
чија су наручја пуна само облака,
које као птице над земљом праве гнезда
и водено цвеће лепоте роде.
За свакога који излази из реда
свакодневна,
навикнута,
који опчињен лута
некуд ван друма древна.

Тражим помиловање, драги царе,
за оне које су од младости ране
приволеле се царству поезије,
које трепере ваздан као брезе,
и месечином се заносе као барка,
за Јефимије,
за свете Терезе,
за сваку Сафо
и Јованку од Арка,
за све занете и недовршене,
и за мене.

За чобанку која се по оцу не зове

За дете коме се отац не зна,
чије име мајка не изговара,
ни пред лицем сина, ни свештеника,
ни лицем цара,
за отрока који за оцем чезне
и када стаса до војника.

За нејака створа
кога мати остави украј стога
властеоскога сена, властелских крстина,
на милост и немилост туђих душа.
За пређутаног велможе сина
коме се смилује
убога кудељница из потлеуша.

За дете ничије
што без недра мајке живот поче,
коме не остави отац штита,
за нахоче
коме нема нико да двори, нико да мости,
нико да тепа,
самилости!

Самилости
за чобанку која се по оцу не зове,
која не зна чије је кости,
чијег млека,
ни где јој се очински кровови диме,
за твог копљаника који слави
помајке себарке крсно име.

За песникињу, земљу старинску

За песникињу, земљу старинску,
за њене вечне реквизите
и шаблоне,
за небеса која нежношћу кипте,
за патетичне сукобе васионе,
за ливаде никад идиле сите,
за лирику мириса и месечине,
за презрене априлске плавети,
за октобарских шума буктиње,
за сликовитост њину прастару,
за бајку што је пише иње.

За земљу,
за мелодичност њене поезије,
за богатство срока
планинских њених одјека,
за њених потока слободан стих, млади,
успаванку што је усред ушћа
пева река,
за здравице што их из камена
напијају водопади.

За земљу,
за слово љубве,
поезију љубавну њену,
за мадригале воденог цвета,
за свадбену песму белог грања,
за јулског неба збирке сонета,
за песника који воли и сања,
за коса, за славуја,
за њега, за свакога
који је пао немилости –
помиловања!

За оне који не умиру на време

За душевно стање
као од пре пола века,
за човека
који воли старинске љубавне песме,
за оне који се прохујалог држе,
који пишу како се писати не сме,
за људе који не умеју да иду брже,
који заостају бар пола корака,
за оне који не умиру на време,
који болују од осврта и растанака,
за оне који не пале и не жаре,
за старе подвиге и за славе старе,
за оне чији је завичај
на обалама прошлости остô,
за њихово горко сећања задовољство,
за оне који угашена сунца бране,
који се сећају снегова од лане,
тражим помиловање.

За апокрифе

Тражим помиловање
за прогнане
богумилске апокрифе
и романе,
где се виде трагови руку,
где су редови исподвлачени
оловком плавом,
где су покидане многе стране,
о којима се говори са подсмехом,
а читају се са заборавом;
за оне који се у вечност не возе
колесницом лаком
нити јашу на коњу брзу,
већ се полако
веру каменитим стазама козе.

За мађионичаре

Помиловање тражим, царе,
за мађионичаре,
што угледају ли сунца прамен
у чијем делу,
или зрно жита,
или цела лета лелујава,
што спазе ли коме на челу
милости знамен –
развеју маглу из рукава,
изговоре неку чаролију,
и све скрију.

За мађионичаре,
који сред нечије помрчине
пале хладне бенгалске ватре,
који покусом преобразе
у поље пшенице нечију плеву,
и у дворце нечије шатре
и чатрље,
који меховима, опсенарски,
распире око неког славе вреву.

За мађионичаре,
којима је само садашњост дата,
за њих,
за све што за собом остављају
једино куле од карата.

За исмеваче

Тражим помиловање
за исмеваче
који све изреда извржу руглу:
месечеву главобољу,
и сунчев оптимизам,
доброту њиве,
радозналост вода,
душу затворену,
душу што се лако ода,
страсти стараца,
љубави младе пену,
свачију убогост,
свачију величину,
оне што за друге живе,
оне што за друге гину,
дело без вредности,
дело где вредности има, –
за убоге исмеваче
крај којих симплони среће мину
окрзнув их само перјаницама
свога дима.

За завиднике

За завиднике који помодре
од одблесака сунчаног дана
што у нечије дворе продре,
за човека који мрзи и воду зато
што жубори иза туђега плота,
и земљу, јер рађа и код другога,
и селица јато
које на туђу кулу слеће.
За завиднике
који писну као змија у процепу
изиђе ли чија смелост на видело,
рекну ли људи коју реч лепу
за нечије дело.
За људе
који прижељкују да судба нанесе
на чардаке веће од њихових
земљотресе,
да језик пожара
стогове нечије славе лазне,
а они да га мотре негде изблиза.
За завиднике,
њима, царе, не треба горе казне
од злобе која им срце нагриза.

За песме

За песме
што у танким лирским кошуљицама
изиђу на посмртне критике цичу,
кад сваки жудан каменовања
каменом се на њих бацати стане,
кад хајкачи на старе славе
леденоме подвргну бичу
песникове стихове недопеване.

За песникову прву љубав
затворену у стихова
крхке коморе и преткоморе,
за чедност њену,
кад под радозналости падне лупу,
кад свачије маште ветрењаче
у погон крену
да пронађу где се и због кога
прва песникова туга заче;
за такозване песничке грехе
кад их на архангелске ставе ваге
лицемери на окупу.

За стваралачку тајну нежну као саса
кад непозвани песми на врата
однекуд споља бане,
а песник лежи беспомоћан
у земљи дубље од два хвата.

За пепељугу

Тражим помиловање
за лепоту која под коритом спава
док се мађехина кћи у златном руху
двором шепури,
за пепељугу,
за пепео сури
који по њој пада
док краљевић кћери мађехиној
сасечених пета
ципелу навлачи;
за пасторку која у запећку стоји
док су охолих мађехиних кћери
пуне твоје дворане и перивоји;
за лепоту која под коритом спава
у ланцима нехаја и презира,
за њене у врту заметнуте стопе,
за пасторку коју не изводе
пред краљевског просца да је бира.

О ЛОВУ

У свако доба зоре летње
да су спремни соколи и хртови,
кад цар усхте с властелом да лови,
да се крене још за росе и хлада
докле нису утве златокриле
на језеру скривеном у арише
месечину са воде разагнале,
док се сове нису од дана скриле,
а на сунце изашле камењарке,
док земља ко дете окупано дише,
док не навуку оклопе фазани,
док се креје не стану да облаче,
докле јелен рогове не размрси
из грања под којим је преноћио,
докле рис не наоштри канџе.

Да се царски гости и поклисари,
туђа властела на двору затечена,
у лов зову,
и царевић и пресветла царица,
која ме је пратила и на војсци,
међу властелом да буду у лову.

За ловишта

Царе Душане,
тражим помиловање
за ловишта,
за начичкане гнездима гране,
за крила кобаца,
за небопарне подвиге њине,
за тетребово лудовање,
заверенички дрвећа тајац
пред час кад ће сунце да зађе,
за мозак змије камењарке,
за осунчани трем гуштера,
за млеко гљива,
за дивљих пчела шумска подграђа,
за свитаца и пањева ноћне варке,
за безимена, једва видљива, створа
што у плен смера,
за шуме свежи прапочетак,
за рањена плућа грања,
и пуни месец у који се као у нишан
забија метак.

За звери оклеветане

За грабљивице и звери оклеветане,
за вукове што се кроз забран стари,
у летње дане,
спуштају смирено као кардинали,
за лава у прашуми што сањари
као песници романтичари,
за породицу ведру медвеђу
што се детињски шали,
за поспале у сенци јагуаре
и пантере,
за риса у кавезу
који као човек тамницу ломи,
за свако гоњено звере,
за зверења срца животу одана,
за сва њихова и сва наша
зверства
и добра богодана,
помиловања!

За богове

Тражим помиловање за богове,
за глас рђави што их бије.

Шта су све негдање смрти-пешаци
које су путовале од неба до земље
по сто година,
које смо понекад и умолили,
према смрти коју бог земаљски
за час тили,
без оклевања, на нас баци.

Шта су раздаљине
између људи и Јехове,
који је бежао од људских патњи
без предаха,
према раздаљини
која одваја земаљске богове
од робова и меропаха.

Шта су неправде бога Перуна,
шта су његове грмљавине
у доба јуна
које погоде прво чобане,
и прво себарске пшенице спале,
према неправди земаљских богова
која и из ведра неба бане
међу незаштићене и међу мале.

ИДУ ЦАРСКИМ ДРУМОМ

Иду царским друмом људи
као из пакла утекли,
непца им љута рана пали.
Ко су они, ко су они?
То су грешници што су хришћане
у другу веру продали.

Иду царским друмом безухи,
не радује душе њине
глас птице што шуму сребри.
Ко су они, ко су они?
То су на зборовима похватани
непокорни себри.

Иду царским друмом људи
ожежени, модрица пуни.
Ко су они, ко су они?
То су јеретици
и бабуни.

Иду царским друмом људи
распорених ноздрва,
поглед им се гаси.
Ко су они, ко су они?
То су од господара
одбегли меропаси.

Иду царским друмом безруки
до земље повијени,
ко да им је тисућу година.
Ко су они, ко су они?
То су себри што су се поиграли
брадом властелина.

О БАБУНСКОЈ РЕЧИ

Ако властелин рекне реч бабунску
било које јереси и смера,
ако помери ишта на небу
и у псалтиру,
да донесе шаку перпера
и да се пусти на миру.

А рекне ли себар
цару, свецу или патријарху
и црне су ти очи у глави,
ма и не дирао у бога,
да се бије
палицом сухога глога
док му телом не погамижу
модри гуштери и змије,
док од њих не поплави.

О ЈЕРЕСИ

Ако се јеретик,
који чита друге оченаше
и причешћује се хлебом без кваса,
ожени хришћанком,
да се изагна иза брегова
и таласа
богоугоднице земље наше,
ван домашаја
немањићког сунца и његова сјаја,
да му се одузму и жена и деца –
без њиног пристанка или са пристанком.

И ако јерес не усхте да мења,
да му царевог не буде опроштаја,
да се не враћа са даљних обала;
али да му, грешнику,
свакога јутрења и вечерња
за спас звоне звона
велика и мала.

О ПИЈАНИЦАМА

Ако човек у пићу
нанесе властелину увреде и срамоте,
да се с њим пође до прве велике реке,
или где је дубока бара
обрасла у водену траву и окреке,
куда се шуљају белоушке змије,
где се коте жабе и пуноглавци,
и да се до грла потапа тамо пет ноћи,
па ако га змије и траве
не удаве,
да се у тамницу мемљиву баци,
да грки пелен уместо хлеба једе,
да му кувају чемерике старе.
А ако се, и из тамнице изведен,
опијати стане,
да му се одсече
рука којом је точио пехаре.

ЗА ОНЕ КОЈИ ЦАРСКЕ ДРУМОВЕ ОРУ

Тражим помиловање
за зовину свиралу недужну
која говори у лице цару
што се само земљи поверава,
што кришом дотура ветар ветру
и мрав шапће на уво мрава.

За оне који причају гласно
шта су видели на царском друму
и иза зидина манастира,
за себре који се сулудо роте
против велможа,
који без копља и без ножа
налећу на перне буздоване,
за непокорне
који друмове царске ору,
који у разговору
сатерују цара до дувара.

За људе и жене
у чијој су машти размере света
померене,
за оне који усред подне,
док сунце билионима свећа
сија теби и мени, царе,
носе неку своју, малу, свећу,
за људе до зуба наоружане
на рогове пужа кад налећу.
За свачију заблуду тужну,
за храброст усамљену и излишну,
за тајне што су проговориле
кроз зовину свиралу недужну.

За врлине у мане прометнуте

За оне што се због врлине претеране,
међу људима недозвољене,
изопаче,
за човека кога анђео зачне,
а ђаво дотка,
за испоснице
које природа, хиљадуротка,
љуто прокуне
и у души им запали порочне маште;
за оне који дуго, ћутке,
гутају горчину,
када наједном из њих груне
отрованих речи лава;
за људе некада топле и кротке
кад злом превазиђу и себичњаке;
за прегарања и гладовања
очију и срдаца и дијафрагми
да би потом се прометнула
у вукодлаке незасићености;
за човека који се надљудски одрицао
кад пожудно затим стане да јагми.

За људе који јасно виде

Царе Душане,
за људе на раскршћу
између алфа и омега,
између Запада и Оријента,
којима се чини
и у Византу да нешто труне,
и у Млецима да нешто цвета;
за оне којима и леви и десни
противник буде,
за људе који ником нису прави,
јер јасно виде
и властелина, а и себра;
за оне на које иконокласти
подижу хајке,
а иконоборци их чекају
из заседа,
за људе о којима патријарси
говоре да су богумили,
а богумили
да су изневерили прво хришћанство;
за човека који се опире сили,
па долазила од Скита или од Хуна,
или јој у залеђини било царство,
или је вршила над човеком
шака бабуна.

За лажи изговорене из милосрђа

Тражим помиловање
за оне који немају снаге
зломе казати да је зао
нити рђавоме да је рђав,
за онога коме је жао
човека истином унесрећити,
за људе који лажу из милосрђа.
За човека који ће понижен бити
радије него кога да понизи,
за онога који и кад назре
образину коме на лицу
нема срца да је здере,
за људе који не могу да увреде
ни човека друге мисли и вере,
за оне који никад не би могли
другоме пресуде да изричу,
којима се све судије чине строге,
за сваку милосрдну лажну причу
и сличне њима слабости многе.

О НАЛАЗАЧУ

Ко нађе у царевој земљи
што било:
старе новчанице саске,
бројанице калуђерске, челенке и токе,
женске копче и пасове од сребра,
мреже рибарске,
зарђало сечиво српа и косе,
сломљену потковицу,
или само срмену иглу иња,
и шкољку росе,
да не утаји,
да цару носи
као да је нашао прегршт злата.

Ако му нађено само пренићи
у недрима или под узглављем,
да се за утају казни по закону
који кажњава окорелог тата.

О БОЖЈЕМ СУДУ

Да окривљеном који рекне
како је невин,
а нема за то сведока,
буде по обичају отаца дано
из кључале воде,
испред храма,
да железо вади усијано,
па да с њиме у рукама оде
до олтара.

Ако је доиста невин,
бог ће му бити на помоћи,
те ће комад железа усијана,
љућег од жара,
осим свих људи, моћи
извадити из кључале воде
и однети до часних двери,
а да му руке остану без рана
и на лицу се ниједна црта не помери.

О ПРАШТАЊУ

Ја нисам бог.
Само је он моћан толико
да прашта,
само о њему не говори нико
да је слаб кад опрости
и да је кривцу саучесник,
да је бабун кад помилује бабуна,
само кад он подиже свргнуте
и мртве васкрсава,
клеветници ћуте,
не кажу да је занесењак или песник.

Нисам ни властелин ни себар
који се свети,
који враћа жаоку за жаоку,
срам за срам,
нож на срцу за нож на оку,
ја се по срцу не управљам,
ја сам цар заробљен законима
које прописујем сам.

Нисам ни судија,
њима је у руке закон дат
да суде;
ни џелат који веша, жеже, сече,
каменује кога.
Ја сам цар
и немам рашта
силазити као крвник међу људе,
и мада владам по милости бога,
нисам бог да праштам.

ПЕСМЕ ВАН ЗБИРКИ

Песник и пролеће

Ко каже да песник бити може,
да није трчао за водом бујица
и газио траву до колена,
на пљуску априлском киснуо до коже
и с гласовима се дозивао птица.

Ко каже да песник после читања
у библиотеци и хладној градској кући
не сме отићи под небо да сања,
да опијен врењем песама у себи
по зеленом се руну земље пруђи.

Ко каже да се о љубави певати не сме,
нити о месечини, пролећу и роси,
да крај песме народу и домовини
не смеју протрчати и стихови боси
априлске, пљуском умивене песме.

Ко каже да песници немају права
на снове, пролећа, на радости личне.
Није, није априлска поникла трава
за срце што на себи љуштуре има,
за исмеваче и себичне.

Песници живе целим животом,
с људима су у другарском разговору,
на раду, у срцу борбе круте;
песници осамљени дочекују зору,
гледају облаке и ћуте, ћуте.

Читајте наше песмарице,
ко априлски пашњак су младе и свеже,
опевају битке и радне полете,
опевају све од пушке до птице.
Песници певају и земљу свете,
ни од сна, ни од стварности они не беже.

Селица

У врту сам прадједовском,
нада мном грана бела
воћке из детињства знане
што не бих затресла гране
и певати започела!

Ливаду мојих предака
којом је некада мати
газила, и косили је ујаци,
сељак ће заорати
да пшеницу у земљу баци.

У врту сам прадедовском,
сељак ми маше руком,
и читам му са лица
добродошла сам и своја
као најдража од селица.

Зими одлутам светом,
оставим псе чуваре,
оставим димњаке и роде,
прагове и степенице
оставим под буквом воде.

У врту сам прадедовском
где ми увек радост обрва
као на сунцу голубе.
Слушам, сељаци дрва
у дедовском забрану рубе.

И машу ми пријатељски руком
испод зеленог грања.
Богата сам и срећна,
мој је шумор дрвећа
и сељакова радовања.

Пријатељски ми руком маше
и читам му са лица
одлазака се мојих сећа
кад је за колима гледао
као за летом селица.

ПРВО НАУЧНО ОТКРИЋЕ

Научница крај мирног језера седе.
Завршила је последња мерења
крљушти, очију рибљих и костура.
Наједном вода стаде да се мења,
сад је златна, сад рујна, сад мркосура.

И проговори белвице гласак меки,
јасно каза:
„Тачно је све што си прорачунала:
сестра је моја охридска пастрмка мала,
и пастрвице из језера с Кавказа,
са Бајкала.“

Или је рибе глас, или мисли њене,
или је језерске зачула таласе
што се играју у сенци обалских честа:
„Мени је настала данас година шеста,
од данас ја сам чуварица расе.

Када пођем да бацим икру,
бацићу је у бистру истоку Дрима.
Сијаће небом месечина пуна.
Спазиће рибари живу, сребрну искру
на уљушканим ноћним таласима.“

Гледају рибари из својих кућица
како јој слику талас ваздан спира.
Чини им се дошла девојка, млада
да се радује лепоти свога лица,
да се огледа у бистрој води вира.

И опет водом затрепери сенка
па за њом лака, сребрна стрела блесну.
Говори ли из воде белвица-женка,
или чује мисао своју свесну!

Једна говори с десна, друга с лева:
„Показаћу ти своје венчано рухо.
Пођи да видиш прснике љубичасте
бакарног сјаја,
и те зеленожуте скуте
ватреним пегама посуте,
и копче, и сребрнаста пераја.“

Свака јој нешто ново поверава:
„Погледај како и нас љубав мења,

као жену нас преобрази сместа;
погледај како се мути и сужава
дужица наша у доба мреста.“

„Нагни се над воду, тамо где је сунце
отворило мајдан жеженога злата,
ми тамо своје скривамо младунце,
у ту дубину,
дубљу од суноврата.“

Гледају рибари из својих кућица
како јој слику талас звездан спира,
чини им се дошла девојка млада
да се радује лепоти свога лица,
да се огледа у бистрој води вира.

Косачица

Косачица сиђе с друма међу биље
загази у дубину јунских трава
шумно, засуканих челичних рукава;
замирисаше хајдучица и смиље.

Стаде да се ковитла и да бучи
све што се на дно срца слегло, слило;
мирис траве, као чаробни кључи,
уведе ме у давно јутро, мило.

Угледах опет ливаде крај Рабаса:
трепере од пчела, боја и росе.
Коњаник друмом осунчаним каса,
прамичци магле још се пољем носе.

Залепршаше по ливади рукави
као бела узнемирена јата.
Заценуо се од смеха свод плави
и дигао до крајњег тананога ката.

За грабовом живицом креје се чују,
удара коса о скривен белутак,
поплаши у трави зрикавца и гују;
мирише сваки трен и сваки кутак.

Подне се пропиње, жега је све јача,
похватали се у коло откоси.
Заболела је глава младог косача,
као терет је у рукама носи.

И ти си ту, створ што се дететом зове,
који се састоји из жедних зеница,
и слуха будног, опрезног кô у сове,
и мисли бржих од брзих косачица.

Ти иди даље, косилице, справо,
остави на ливади песника занета,
нека се у ово време вртоглаво
сећа тог тихог, прохујалог света.

Ти коси даље у млечној измаглици,
просецај јутрос ти путање нове;
не сломи само крило пољској птици,
не заглуши само хуком моје снове.

ЗРЕЊЕ

Пустите ме саму,
пустите да вечерас гледам небо,
да слушам тишине ход.
За ову жеђ
мало је и сто дана:
вечерас сам грана
на којој се замеће плод.

Пустите ме саму,
пустите да вечерас слушам глас
сутона што се на земљу
као благо шуштање слива.
За ову жеђ
мало су летњи сутони:
вечерас сам њива
на којој дозрева клас.

Вечерас сам шкољка
у којој се лучи
бисерна трун.
Пустите да се размакну брда обручи.
За ову жеђ
мало је и живот пун.

За ову жеђ
и живот је мали,
и живот је трен:
вечерас сам стена
у којој се стварају кристали,
треба ми непомични,
треба ми дуги мир њен.

Пустите ме саму
крај вечерњег тихог жара.
За ову жеђ
и вечност је кратка:
вечерас сам срце
у коме се песма ствара,
песма о младости,
часу без повратка.

САН

Родио се сан
светао, жив,
као круна маслачка,
у огромном простору
модром као лан.

Био је дан
као у септембру чист.
Најједном оцат плача
паде на сан,
као пламењача
на винов лист.

И где год паде која кап,
као рђа црвена
ниче пега;
суза га слап
прогризе свега.

Спас! Спас!
биљчича зове
док на листу креч ври
и прогорева. –
Уплела се у шуму сунчева
танушна влас.
Видик пева.

ЉУСКЕ

Љуштуре два седефаста пужа
леже на жалу;
пучина се огромна пружа;
пенушави вал
лупа о обалу.

Била су то два тела
бескрајно мала;
васионска песма цела
и у њима је једном
затрептала.

Сада празна до љуске љуска
шапуће, брујa
одавања
оно што талас пљуска;
а чини се да још осећа,
да прошлост сања.

Чини се да разговара
једна с другом
о данима што лете,
животу што мину тако;
а оно песак сипи полако
док их не запрете.

ЧЕСТО МИСЛИМ

Биће на истоку Бугарска,
на северу земља Мађара,
биће море,
Планина Сува,
Планина Стара,
Авала ће Београд да чува.

Уливаће се у Дунав Сава,
у Саву Колубара,
кружиће орао више стења,
биће ратова и поплава,
мириса земље и вења.

Мирисаће у јесен Бранковина
на комину и шљиве,
чекаће кишу с Медведника и Цера,
зеленеће се у пролеће
испод Кичера
тамнавске недогледне њиве.

Чим ко притисне, дизаће се Срби,
скидати ланце и кумире,
певати кад крену
у бој за земљу, за слободу њену,
умети да се туку и мире.

Грлиће младић девојку танку,
љубиће се голубице суре.
У песмарици народа мога
наћи ће се и моје песме
о љубави и устанку
поред Змаја и Ђуре.

Само мене неће бити.
Никада се поновити неће
мога живота ниједно слово,
ни звук сетни.
Ничије живљење ново,
ни срце,
неће с мојим срцем бити истоветни.

СВЕТ ЈЕ ОВАЈ ТИРАН ТИРАНИНУ

Осветољубиви тиран крути
била је моја душа,
тукла је ножем, бичем, глогом;
пропиштало је срце због минути
кад јој је стало под г○оце ногом.

А млада осветољубива крвца
надирала је слепо, немилице,
слична поводњу плаху;
није остајало ниједног острвца,
одлетале су с њих птице у страху.

Полут обесних далеких ратника,
што нагрћу гладни и боси,
хтела наједном све;
али се душа слична огњеној коси
дизала пред њу
и говорила: не.

Она је била тиран крути,
тиранин што воли и пати,
и племенита и подмукла;
ниси је могао ничим заварати
кад се борила,
кад се тукла.

Ниси јој могао радост подносити
кад стане ликовати над рољом целом,
кад је обори на тле,
када се слична слапу светлом, белом,
дигне пред најездом
и рекне: не.

А младост је надирала као лава
у долине питоме,
но стотину нових богаза
проналазила свакога трена,
није било брана ни устава
које нису стале да се ломе.

И чим се један коштац смири,
други се сплете:
победник ликује као небо после олује,
побеђени не може да усни од освете,
нову најезду, још крвавију, снује.

На планини

Давно у планини нисам била рано.
Расплети се, стазо!
Кваси ноге, росо!
Право у чело, ти копље сунчано,
удри ме! Зашто бијеш тако косо?

Одох да нађем самоћи извориште.
Никога нећу са собом повести,
у шуму као у смрт сама одох.
Изиђи преда ме, тишино у чести!
Укажи ми се, никад невиђена,
понорнице водо!

Украј извора где се од студи трне,
искрсни преда ме, јеленско копитанце!
Блесни, појило кошуте и срне,
јави се, изворе, где поноћ напаја
своје вранце!

Отворите се преда мном, цветне круне,
што се отварате једном за свог века!
Самоћо, свирај,
удари у струне
тек порођених извора и река!

Копрену с лица преда мном, горо, збаци,
најтајније ми поотварај двери!
Ходите преда ме; из пећина звери,
ви усамљеници,
ви замишљени, озбиљни мудраци.

У ПОСЛЕРАТНОМ ГРАДУ

Ишли смо врелом улицом Дечанском.
Мирис паљевине и осунчане гари
дизао се из сваког кута.
Чинило се да љути прах барута
још покрива ствари.

Тад мирис јеловине допре часком
са нових скела
и набрзо дигнутих чамових барака,
са смоле што је избијала даском
као мед бела.

Застадосмо као да смо изненада
на поломљеном, прашњивом плочнику
зашли у шумску сеновиту стазу.
Зачудише се људи нашем лику
и изразу.

Можда смо крај беле бараке дашчане
где мирише грађа
и нога сваки час на иверак стане,
мислили о старом свету што се руши
и свету што се рађа.

Можда су нам лица постала истоветна
и пуна сјаја
као подневни облаци над градом.
Питали се људи шта ли нас то спаја,
и смешили се крадом.

Писмо из Чешке

Божена Новакова ми пише писмо
пуно туге,
као да се векове видели нисмо,
као да до неба расту Карпати,
или да на путеве крете дуге.

Божена Новакова ми по голубу
писмоноши
потајне поздраве шаље из Чешке.
Преко гора грдних птица прелете,
кроз облаке, ветре проби се тешке.

Птица ми у кљуну донесе писмо,
и прамен сете:
„Ми ни ове године опет нисмо
југословенски славили празник,
ни палили у Прагу ватромете.

У Чешкој је опет новембар био
без парада;
али је мој отац у част вашу
у подне донео цвећа из града,
и за ваше здравље дигао чашу.

Мислио је народ на Југословене,
на пале чете,
и негде у врту који вене
играло се ваздан вашег војника
прашко белокосо, буцмасто дете.

Ђаци су пронашли старе читанке
и букваре,
где о сваком вашем пише јуришу,
и напорима што вам живот заре,
читали шта старе читанке пишу.“

Чехиња девојка ми по голубу
пише сињем.
Птица писмоноша донесе мени
писмо савијено у танку трубу,
новембарским покривено тихим иње м.

Пружих му радосно руку да слети
ближе, ближе,
срце му своје отворих широм:
волим весника што ујутру стиже,

светлуцав као да мину свемиром.

Голуб ми на крило остави писмо
које каже:
„Ми ни ове године опет нисмо
југословенски славили празник
нити у свечано обукли страже.

Али сам на улици, изненада,
у ноћ касно,
кад су прозори стали да се гасе,
сусрела наша два песника млада
иду и говоре ваше песме гласно.

Ми нисмо ваше отпевали химне
нигде јавно:
а ипак је ово вече, скоро зимње,
због те љубави, туге незадржане,
било и топло и незаборавно.“

Божена Новакова ми чак из Чешке
шаље гласа.
Срећно мину ветрове птица лака,
три планинска хладна прође појаса,
док не стиже сва росна од облака.

ЖЕНИН САН

Заспала је синоћ жена;
беше сетна, беше сетна;
али усни:
иде пољем загрљена
са човеком
ком је младост поклонила.

„Давао сам теби, мила,
руже жуте и црвене,
давао сам теби, младој;
прими ноћас ти од мене,
прими ове две сребрне
руже хладне,
на задени усред косе
густе, црне,
где девојке ружу носе“.

А у зору кад стадоше
први зраци
у окнима да се ломе,
она спази
два сребрна светла цвета
у топломе
куту меком код увета,
где девојке ружу носе.

Невидљиви непријатељ

Двадесетог октобра
однекуд са палате
где се беле крила голуба
и димови модри јате
последњи непријатељ
пуцао је целога дана
сакривен иза стуба.

Неколико секунада
обузме га радосна језа,
обузме га луда нада
и пали, безумно пали,
можда некуд у празнину,
из скривеног митраљеза.

А круг се око њега стиска,
чују се свакој страни
по два злослутна писка.
Непријатељ се скривени брани:
човек ни мртвог неће
наћи да га сахрани.

У кога ли он то пуца
још сад, после пуног слома?
У војску победну што доле
улицом туђинском врви?
У димњаке туђинског дома?
У туђе огромно сунце
што се купа у крви?

Прође десетак минути,
град пун барута и мрака,
и сунце већ лежи на одру.

Непријатељ невидљиви ћути,
Само негде крај димњака
непомичну слутиш сенку
као мртву птицу модру.

Песма пилота

Ми небо чувамо југословенско
и сунце, и пучину мора, и тле;
ми огњем спалимо, сломимо реско
све непријатеља намере зле.

Ми крила се дижемо лако,
и над језером, Јадрана спруд.
Душмана ми зовемо сваког
на јуначки праведни суд.

За земљу своју ми ломимо копља,
ма нашли за облаком ране и смрт;
за правду, за човечност, узрела снопља
за књигу за песму, дечији врт.

Ми крила се дижемо лаког
над Шару, над Триглав и над Цер.
Душмана ми смрвимо свакаг
и злочиначки спречимо смер.

Високо гледајте чак до сазвежђа,
над гору, над облак, један још кат,
ту ми смо – стража свих наших међа,
а громови страшни, плане ли рат.

Ми крила се дижемо лаког
над Загреб, Београд, над Сплит.
Ми борца чувамо сви,
ми земље смо жељезни штит.

ЦВРКУТ

Обазриво као прве звезде на небу
јављају се у шуми цвркути.
Један – и шума опет ћути,
„па други, трећи, шести,
хиљадити,
учестају радосне вести
о нечем светлом што ће се у грању збити.
Огрозди се шума цвркутом као чокот
наједралим грожђем:
као да попац зриче са смрче,
као да у потоку ври клокот
и чекићи сребрни туку о гвожђе,
као да ветар ћурличе,
ножице пљуска пучином трче,
сутон под стрехом грче, грче.

Олуја звукова ми се под прозором пени:
скрећу се у грлу птица чегртаљке,
ломе звонке стреле,
деле двобоје зрикавци и стршљени,
потоци на потоке дижу хајке,
просипају сребра ниске,
бисер са кљуна круни,
клија звук као трава из земље априлске.

Тражим у тој грмљавини звука,
сред звонког вихора тога,
звучну стрелу што је шева из грла под свод баца,
и славујева три чежњива слога,
глас коса давно у младости слушан,
и чар царићева припростог пијука
и глас сеничин поверљив, танушан.

ПОД ГНЕЗДИМА

Јутрос кроз шуму наједном допре ми до слуха
лепет и цвркут, удари кљуна у кору,
угледах над собом јато птичјих пазуха,
склапа се и расклапа у лисноме мору.

Жуте се и румене птичији трбуси
и репови се преливају као пераје,
падају са грана рани листови руси,
свуда нада мном чадор од птичје граје.

Птице, птице, обучене у царска руха
и забрађене ***у*** сиво мале птице скромне
седају на танушне гране нада мном ломне
и губе се опет у густом лишћу изнебуха.

Слетају стреловито брижне птице-мајке
однекуд с грана у гнездо перјасто, смеђе,
нишу крилима високе гране љуљајке
и цвркут се чује све ређе и ређе.

Гледају ме у очи два трена страха пуна,
па плане опет цвркут, јурњава страсна,
и сашаптавање ситно од кљуна до кљупа:
безопасна, безопасна, безопасна.

НИКО НЕ ЗНА

Нико не зна да смо били исти поток
нераздвојни
који су брегови поделили
у два рукавца.
Нико не зна да смо били иста фрула
од коре зовине
коју је пастир тугом обрван
преломио.
Нико не зна да смо били једно острво
у океану
које су струје водене ноћу
проломиле.

Јутро

Што то очекујем лепо?
Чега се то топлог сећам?
Да нисам новчић стари
из земље ископала?
Да није плод донела
прворотка воћка млада?
Да се осмеху не надам
од оног ко ме гледа мрко?
Да нисам у ветру чула
звонке, нечувене риме?
Да не очекујем јутрос
први лет полетарца?
Чега се то топлог сећам?
На лицу болесника
да нисам угледала живот?
Да нисам доживела
смрт неке мржње старе?
Да нисам у пепелу хладном
нашла жишку запретану?
Што то очекујем лепо?
Чега се то топлог сећам?

Тишина

Ту је јасика, али не подрхтава;
ту је гуштер, са лишћем не разговара;
ту је поток, не чује му се звонца;
ту је детлић, али чекићем не туче;
ту је мушица, у свилу шумску се уплела;
ту је стаза, а на њој недавне стопе;
ту је паук, не чујем му вретено;
ту су жиле, ћутке сокове сишу;
ту је камен, у понор се не рони;
ту су мрави, не лупају у ходу;
ту је дим, ћутке се уз лествице попе;
ту су облаци, тихо дођу и оду;
ту су зрикавци, поспали од мириса;
ту је ветар, у грању гнездо свио;
ту је сунце, без речи копље баца;
ту је јасика, али не подрхтава.

Балада о рударским коњима

Расла су два ждребета,
два ждребета зеленка,
у селу покрај Бора;
уживала у сјају лета,
у сласти биљнога млека;
око њих читава мора
ливада и пашњака
од јутра па до мрака.

Јахала два дечака,
унуци деда-Вељка,
до два млада зеленка,
тутњало од њиних корака,
брдо, поље и река,
од ветра јурили брже;
чујеш тек издалека:
певају наглас дечаци,
а ждребац радосно рже.

Једнога летњег дана
нестало с поља жребади;
спустили их у јаму дубоко,
у рударско мрачно око
где се и дан и ноћ ради
у мрклој густој тами;
унуци деда-Вељка
остадоше без њих сами.

Без сунца и месеца,
где не расте дрво ни трава,
где се не чују деца,
у звекету алатки и справа,
све зиме и жарка лета,
у поноћ, кад зоре заруде,
вукла су два зеленка,
вукла су вагонета
пуна бакарне руде.

Нису им мирисале њиве,
ни трава топлих откоса,
није им мрсио ветар
дуге расплетене гриве,
ни на сапи падала роса;
у јами, у мрклој тами,
снажних напреглих груди,
теглила су два зеленка,

другови, помагачи људи.

Дођу ли у рудник када
унуци деда-Вељка
с пролећа раног и лети,
да их врате у цвет ливада,
они неће натраг хтети:
два стара коња зеленка
јутрос су осванула слепа
у јами, у вечној тами;
родно сунчано поље
престало је да их мами.

СЕЧА КНЕЗОВА

Колубара плаче у у груди се буса:
– Није месец сишао у моју воду
и у траве се замрсио власи,
мртвих кнезова то је глава руса.
Тешко мајкама дахија кад гласи
о сечи крвавој по нахији оду.

У наручју не носим румено вече,
нису ми у крила зраке заласка пале,
већ крв што је у недра материнска
сакупих када са моста потече.
Тешко дахијама када се обале
крвавих река проломе од вриска.

Није камење у недрима мени
не ваљају кремен крвави таласи,
погибију ја сам гледала јунака
и срце ми се од тога скамени.
О сечи када оду страшни гласи
тешко по нахији сестрама Турака.

Не плови у мени светлих риба ниска,
разбежале се синоћ од страхоте,
новчићи то су рајинога данка,
што их Турчин народу из руку оте.
Кад се Србија пробуди од вриска,
тешко дахијама одсад беспрестанка.

Кука Колубара, глас до неба иде:
– Не набира ветар глатку воду вира,
подилазе је ужаснуту жмарци
од оног што на мосту синоћ виде.
Тешко мајкама дахија и везира,
чим први напупе крај мене шумарци.

Повратак у завичај

Добро вече, шумски путеви глуви,
пуни мириса и прохладног мрака;
добро вече, самоће лептирице лака,
у крила ме своја замотај и уви.

Добро вече, помрчино пуна фењера,
и све што у теби скривено има,
и ти бујице наљутога дима,
што ми те ветар у наручја тера.

Хвала што преда ме далеко дође река,
што златно буково лишће паде на њу,
што мирисом топљеног лана и окрека
преда мном до куће окади путању,

што ме на рукама у двориште уне
мириса вечерњих набујала плима,
што су стрехе гнезда и сећања пуне,
што ме грана свака у наручје прима.

Хвала што слепих мишева венци цели,
одевени у црно рухо вето,
на тавану су опет се обрели.
Добро вече, вечерња пољска сето.

Добро вече попци у старом темељу,
разумем ваше свако топло слово,
разумем вашу давну тиху жељу
да увек останем овде, под овим кровом.

Хвала што ми ведро здравицу напи,
у коју се сви мириси вода слили.
Добро, вече изворе у буковој жили,
млаз твој студени пијем до искапи.

Хвала што замириса зова у првом мраку
на тугу и на шипраге домаће.
Добро вече, пчеле у пчелињаку
и успомена раних слатко саће.

Бајка о женином срцу

Имала је жена три срца,
сва три јој је човек уништио.
Прво је младо било,
нежно као воћка рана,
узабрао га је човек
брзо, без петељака,
као што трешње беру
из градова трговци.

Друго је тешко било
као плодови лета,
омлатио га је човек
као што дуње млате
прекупци пекмезари.

Треће је тврдо било,
са језгром пуном уља,
размрскао га је човек
као што чобани чине
с орасима које краду.

Али жена је воћка
што у пролеће свако
по ново срце роди.
И човек омађијан
у род тај чудан гледа
као у привиђење.

Печурке

Ничите! пљусак благо изусти,
и наједном пропланак вечерњи пусти
човечуљака белих свет прекрили,
стаде радосно да васкрсава,
ко да су само придремали били,
да их је живе побусала трава.

Ничите! позва шума кроз трубу,
и гљиве тихе, сличне голубу,
сташе излазати земљи из мрака,
наједном живе и целе целцате,
ко да су хитним послом печурака
сишле под земљу да се опет врате.

Ничите! ветар се јави шапатом,
и човечуљци огрнути златом
дигоше челом хумке, гробне плоче,
и поново шума око њих пуче
и разговор опет пригушени поче
што га је олуја прекинула јуче.

ЗАКЛЕТВА УСТАНИКА НА БРАНКОВАЧКОМ ВИСУ

Чујте, наше топле, питоме доље,
и ви, брегови тврди, снаге мушке,
и ти, потока наших водо слатка,
даљино светла на видику тамо:
данас у руке узимамо пушке,
више нам нема на старо повратка.
Прокуните нас
ако се поколебамо!

Чујте, планина наших модре ниске,
што нам око нахије чувате страже,
и ви, студене чесме бранковинске:
Турком нећемо више носити скуте;
знаће дахије већ сутра шта значи
кад ватре гором стану да се жаре;
знаће шта Срби мисле када ћуре,
када у гору пођу са нејачи,
а ветре горске
узму за барјактаре.

Чуј нас, небо изнад Близоњског Виса,
одакле сунце излази нам летом,
и ти, бреже где сваког дана седа,
затрпан јутарње те светлости сметом;
чуј, сваки радосни прамене сјаја,
огња и сунца, звезда и месеца,
и свега што се у светлост убраја:
чим горе стану да шуме и пупе,
дознаће Турци шта народ намишља
када престане гласно да се смеје,
кад круне дрвећа прогласи за стреје,
живота тренутке
кад прежали скупе.

Чујте, наших старих земаља међе,
грудо свака где мртвих Срба има;
чујте, стреха наших суморне вође,
и ти, утуљени прамене дима;
ти, историјо наша седих власи,
и будућности, далека на миље:
борићемо се док се не угаси
последње турско над нама насиље,
борићемо се догод снаге имамо,
док се не насмеје освећена раја.
Прокуните нас ако се поколебамо!
Прокуните нас

ако се поколебамо!

Чујте, тужбалице магле с Колубаре,
њену крваву што пратите воду,
што ћете пасти на сваки грумен глине
кад сутра почне борба за слободу:
дознаће Турци пре него што зима мине
шта народ мисли кад испод повије
муње му модре и крилате шину,
кад за постељу прогласи ледину
и маховину испод главе свије,
а место под кров – легне под небо само.
Више нам нема на старо повратка
Прокуните нас
ако се поколебамо!

ЗАЛАЗАК У ПЛАНИНИ

Уђи у небо, уђи у небо,
говоре ми зебе,
вечерас је тужно и потпуно само,
уђи у небо, ускоро ћемо
да га златним кључем закључамо.

Уђи у небо, уђи у небо,
говоре ми срне,
уз наше као звезде мале стопе,
уђи у небо ускоро ће
све вратнице његове да се склопе.

Уђи у небо, уђи у небо,
руку ми с планине пружа дуга,
ниједне звезде још нема тамо,
уђи, за моје се хватај рукаве,
још мало па га затварамо.

Уђи у небо, уђи у небо,
водопад ми пружа светле вреже,
по мојој се сребрној грани пужи,
уђи у небо, златни пролаз
с часа на час све је ужи.

Уђи у небо, уђи у небо,
вечерас је тужно и потпуно само,
без облакове нежне анђелчади,
уђи у небо, још мало па ће
ноћ све пролазе да загради.

СВИРАЈ НЕПРЕСТАНЦЕ

Свирај, свирај непрестанце!
Чини ми се да ме је месечина бела
у младост одвела,
да газим траву до колена;
чини ми се да око мене
миришу осунчана сена.

Чини ми се лутам опет кроз шуме
док ноћ рони сузе
као купине крупне и црне;
чини ми се крај жбуна априлског
за руку неко ме узе
с очима као у срне.

Чини ми се идем преко облака
чудотвораца ходом;
без моста прелазим преко понора,
као по суву корачам лака
гладном дубоком водом.

Свирај, свирај непрестанце!

Док слушам, клија у мени
песама младо жито,
из сваке тера поре;
док слушам, стабло пролећа сам вито
које прве птице дворе.

Док слушам, чежњи се птице буде
у мени необичне;
пробијају се на светлост
осећања руде
пролећним потоцима сличне.

Док, слушам, сазрева на снова грању
сунцима слично воће;
док слушам, брегови стварности беже
и океани, океани
разливају се зелене самоће.

Боје

Боје, видари благи и мелеми,
ја вас превијам на зебње, на неспокоје,
на рану што склупчана под узглављем спава;
треба ми пољана у свечаној спреми,
зеленила ми треба барских трава.

Свете што летиш, около се сјати,
уз слепоочнице нежно ми се приви;
начичкајте се крај мене као венци,
бубе у лета каснога позлати,
и ви, црвене, ситне као дренци!

Боје, радосни, немирни огња дуси,
опколите ме сред поплаве сиве;
разгорите се, дрена живице брсне,
свеће носите, ви, макови руси,
палите преда мном ватре унакрсне!

Ваши ме увек загреју пожари,
разгорите се у гранате палме,
црвенило заласка потопи ствари,
падни ми, листе рујев, у чаше данце,
вихоре, одвијај с ливада магли чалме!

Боје, млада на сунцу точена вина,
у вама увек мисао тешку давим;
поточе, шире ми лиј из зелених срча,
наздрави ми, небо, изворима плавим,
дуге, напојте ме ви из свога врча!

Љутићу, сипај до врха огња жута,
треба да испливам из реке што расте,
из букара црно наливај, кукута,
свитање, точи модрих алкохола,
и ти, кичице, горчине љубичасте!

ЈА САМ ЖИВОТ ВОЛЕЛА КАО ЛАСТА

Ја сам живот волела као ласта,
верна била далеком димњаку и крову
пред пожаром у гнезду ни ја никад не застах,
и мене кутови где волех увек зову.

Дане пролећа, кад се живот поново ствара,
волела сам као селице кад се врате,
и ја сам се играла њихових игара
с тек улисталим гранама по целе сате.

Свиђало ми се све што и под небом шеви,
волех кад лепота са звезда у мене дуне,
одушевљавало ме што и њих одушеви,
за вољеног сам се одевала као жуне.

Ја сам као јастреб волела ширине света
и могла искапити ваздуха океане,
и ја сам живела понајвише од узлета
и од невидљиве на месечини узреле хране.

И у мом стиху као у кљуну дроздова
мешали су се говор, смех и јецање,
а ноћ сам волела као тетреб и сова,
волела мраком плављено букава грање.

И мене је могао растанак да смрви,
крлетка свака била је тешка и мени;
и мени се увек у шуми топлота крви
као птицама пела на стотину степени.

У ПРОЛЕЋНОМ ПРЕДЕЛУ

Чини ми се сламне смо цевке
са пожњевених њива;
а жене што мимо нас иду
носе у бедрима колевке
и видик је пун млечних гљива.

Чини ми се шумимо глухо
као суви листови у смету;
а поља се около краве
и слуша нас румено ухо
пролећа, скривено у траве.

Чини ми се јечимо празно
као безводни бунари;
а југовина у кланцу пева
и дисање се дубоко чује
биља и пробуђених ствари.

Чини ми се беспослени смо
као ветрови са степе
кад се изненадно скрасе;
а поветарац крај нас сваки
око нечег руке свија,
некога привлачи уза се.

Свилене бубе

Ту крај челичних чекрка и мотовила
што ужарену танушну ужад сучу
и вилинску од челика преду косу,
ту где су гвоздени и преље и пређа,
крај повесма сличног упаљеном лучу –
свом вичем срцу: не заборави смеђа
на преслицама повесма кудељина,
што мирисаху на поток и смреке,
не заборави на сунцу бељених руна
и старинских не заборави ступа
у којима се лан мирисни таре,
не заборави у конопљишту реке
ни платна тањег него над пољем паре.
Ту глас људски где се не може да чује
од чунка гвозденог што као плима лупа –
свом вичем срцу: не опи се, не опи,
сећај се тихог стада свилених буба
на лишћем дудовим наложеној леси,
одакле се чује ситно пуцкетање
као ватра кад се полако стишава –
свом вичем срцу: овде где челична
из огња се рађа лептирица сура,
не заборави тихог оног стада
ни руку што су биле чобанице
ласта и пчела и свилених чаура.

Облаци рођени у димњаку

Земљак покислих откоса и озимица
и јутарњега у пољу безмерја,
посматрач на небу звезда и паперја
и вирова у које гњура шева,
испод необичних корача небеса,
испод тешких црних иде леса –
и као никад дотле кишу снева
што изненадно пљусне за уранка
и кроз урвине спусти се са хуком,
и измаглицу рану што се нише
у загрљају јаблана на путу танка;
песник ђурђевских мирисних росуља
што дажде изнад поља и пашњака
и пљускова што миришу на озоне,
капљи што жедне кукурузе шкропе;
слушач јесењег у шумама плача,
успаванки што се низ олуке роне;
сведок љутих у грожђу пламењача,
поплава што брвна и мостове топе,
испод необичних облака корача
из којих сипи киша игличаста
што брсти као најезда скакаваца –
и као никад дотле облак снева
што украј сунца самога се пласти
и прамен кобна сјаја наранџаста
што јавља иза брда долазак грома –
и као никад дотле с тугом се сећа
августовских пљускова радосног звука
и мириса покисле глине и камена,
детињства пуног водених клобука
и поводња црвених од иловаче –
и све у прошлости видно, невидимо,
у часу протутња поред њега мимо.

СЕРЕНАДА

Остаћу под твојим прозором
иза спуштених завеса
до часа када се угаси светло.
Поклониће ти ветар
моје очи
и моје руке
да придрже твој стид.
Пољубиће ноћ твоју самоћу
и измучена месецем
ослепићеш од једног пијанства
кад почну да умиру тишине.

Онда ћу позвати свирача
и пољубићу оком све девојачке прозоре
и поздравићу све страсти
и сва мучења
у биће ми мило због тога
и осећаћу се победнички.

А сутра, у цик зоре
доћи ћу поново под твој прозор
да присуствујем буђењу твог акта.

ОБИЧНА НОЋ

Ноћас су ветрови мрсили косе бреза
и дуго јецали у црним борама њива.
Ноћас сам био нечија сенка
и дах мокрих тротоара.
Ноћас сам посетио
докове мојих немира и први пут
(у огледалу улица)
видео агонију успомена.
Ноћас је умирала на длановима улица...
Замро је потсмех цокула
и живо брбљање града.
Још само једна скитница
слуша музику јесени.

Питање

Да ли сам тужан због дана
који су прошли
а не знам да су били
Или због оних што су ницали
са тугом у свитање
и румом у сутон?
Не знам. Само сам понекад пијан
а често гледам решетке –
видике мог детињства.

Залазак

Кад приклопим очи и погледам кроз трепавице
видим сенице, сенице и жуне жуте
у сунце над планином залазеће,
што су ти из ока некад излетале
и разбоје твојих погледа пуне сјаја
и љутине зелене колуте,
и ивањско, дивно ивањско цвеће.

Кад приклопим очи и погледам кроз трепавице
у сунце над брдима залазеће,
угледам твојих очију давне грознице
и како на њих пада пепео бола,
видим твојих очију залазак
крунисан стотином модрих ореола:

Кад приклопим очи и погледам кроз трепавице
видим твоје срце залазеће
како се са облацима бори и за брег седа,
видим свитаца пламичке како горе,
плану, погасну, па се опет јаве,
видим зелене, зеленожуте и плаве
опсене твојих залазећих погледа.

Кајање

Ти би ми до краја давао и давао,
све до последњег у срцу модрог камичка,
до последње гранчице корала,
а градио би се да од мене узимаш,
да немаш ничега што ти ја нисам даровала.

Ти би ишао увек онамо
где је требало уместо мене трпети,
купио си жеравицу коју сам ја просула,
незаштићен стајао на бури коју сам ја дигла,
и градио се да не би имао што да чиниш,
ако за мене не би чинио.

Ти би ми пут крчио, мостове дизао,
затезао једра на мојим баркама,
крчио шуме да моје путање лако прођу,
а градио би се да не умеш ићи
ако ти ја путању не осветлим,
ако на раскршћу с чежњом некад не погледам.

Плима закаснелог кајања сан ми поплави
и јурнух у ноћ да те вратим,
али ти си као на крилима брзо одмицао,
друга жена је пред тобом носила светиљку,
и уклањала ти камење са пута;
и од својих руку ти градила громобране
дарујући те нестрпљиво још недозрелим плодовима.

Немир

Помилуј, шумо уцветала, златом,
моје мисли узнемирене.
Свака је вијуга
сумња, патња друга,
пусти да у твој затворим се свет.
Проспи на мене светлошћу цветало грање
са ноћног свода,
утишаћу се под његовим сијањем
као немирна месечином вода.

Помилуј, шумо, ноћас моје руке,
ускомешане
олујама гране,
међ твојим дрвећем да се смире, дај,
као у лето за тишине пуне
храстови стари,
букава властелинки замишљене круне.

Помилуј, шумо уцветала златом;
скини са мене
те антене
што се до под Млечни дижу Пут.
Враћам се с далеке извиднице
где се поскида
копрена с вида.
Пусти ме да паднем
под дрво где пада лист отргнут.

ИЗГУБЉЕНИ ГРОБ

Херојy Нади Пурић

Твој гроб не знамо где је и зато нам се чини свуда,
свуда на земљи овој, под сводом модрим и лаким.
Твој гроб не знамо где је и зато ступамо земљом
као да је твоја хумка бусен и камен сваки.

Зато кроз сузе гледамо у јутарње даљине,
у воду, облак бео, у белеге крај пута,
можда и на њима има твојега праха,
можда развејан од предела до предела лута.

Место твојих мука не знамо и зато
сваки кутак нам је твоје губилиште,
и зато, као да по твом гробу идемо,
куд год крочимо, кораци нас тиште.

Не знамо којом си уморена смрћу
и зато свуд грозна виђамо привиђења:
ломача на ветру, поноћна вешала,
пуна вапаја јаме усред стења.

Твој гроб не знамо где је и зато срце не може
од мисли стравичне једне да се брани,
можда си без гроба остала у пољу,
можда су те с камена разнели гаврани.

Са стрепњом зато залазимо у шуме,
од суварака мислимо твоје су кости,
од цвета сваког да на твоме гробу расте,
и зато нас цвеће више не радости.

Зато очекујемо ујутру да грлице
долете и место нам твоје смрти јаве,
да тужна гугутка својим нас поведе гласом
до ливаде које, до њиве испод ражи плаве.

Зато у поноћ кад год се пробудимо
и зачујемо суморно дозивање ћука,
мислимо: нас позива да нам покаже
где си издахнула после надљудских мука.

Твој гроб не знамо где је и зато нам се чини свуда,
испод прозора твога, испред туђег далека прага
и зато куд год идемо, срце нам очекује,
за изгубљеним њиме по целој васиони трага.

И нигде наговештаја да нађе икаквог,
и нигде утешнога ни најмањега знака.
И зато нам се чини твој гроб су небеса цела,
и земље и океана и ваздуха честица свака.

Прекидач

Молила сам те да ништа не говориш,
али твоје очи пуне љутог јесењег дима
говориле су са сажаљењем:

То што зовеш осећањем
само је нестрпљива пролећна трава,
само је бујица
чији је извор у облацима;
то што зовеш мислима
само је ускомешано лишће јасика;
то што зовеш радошћу
само су сунчани лептири.

Хладни, прекидач прве подругљиве речи
погасиће сутра све светлости
и живећеш обасјана
само месечином успомена.

НЕ ВЕРУЈ МУ

Молила сам те да не пресецаш
врење у мени,
али ти рече:

Не веруј му,
пролећни ветар је за наша срца
гори од страсти,
пре времена ће оборити суварке
што би још на грани стајали.

Не веруј му,
пролећни ветар само у младом срцу
љушка тајне,
а у нашем ће њина стара гнезда
једним замахом разорити.

Не веруј му,
пролећни ветар само у млада срца
баца клице превирања,
а у нама ће извршити сурову анализу
свих роса и цветова.

ЈЕСЕН У МОМ ЗАВИЧАЈУ

Бела свићу октобарска јутра:
по земљи море срме разлило се.
Данас се шума безбрижно весели,
свеједно што ће умрети већ сутра,
свеједно што су пале ледене росе.

Свеједно што су пале прве слане,
још шума сећа се песме лудог дрозда,
још данас стазе су летом завејане;
певају пожутеле дубраве букава
и зру на сунцу као грозд до грозда.

Још безброј буктиња и пламенова
гори на шумском раскршћу сваком,
још барјак у руци тополе носе
као да долазе из сватова,
и машу издалека радосно шаком.

Још по стазама вино се сипа,
и с круне храстова злато мрви,
у рупцу шареном још иде липа,
још лудо с брестом се грли дивља лоза
на длану носећи срце пуно крви.

Прича о Авраму и Исаку

Позлаћена врата се отворише
и мој дед изиђе обучен као цар,
с укрштеним палцем и кажипрстом
као код апостола на иконостасу.

Бојим се да опет не исприча
страшну бајку
због које сам сањала
да ће ме отац принети на жртву
оној мени непознатој мисли
што му је у очима
као брдо изнад школе тоне у сутон.
Бојим се да се месец неће родити
и заслепити му очи
и да нећу моћи побећи од тог сна
ни кад се пробудим.

ОПАСНА ИГРА

Сећаш ли се: оштри ножеви
севали су и забадали се
око живог нишана на вашаришту
што је стајао уза зид мирно
верујући да га ниједна оштрица
не сме окрзнути.

Сећаш ли се: рука са ножевима
задрхтала је
и оштрица се у живе груди забола,
а позабадана у зид сечива
дрхтала су од страха и узбуђења.

Сећаш ли се: једанпут смо се
ножевима и ми поиграли,
уза зид сам и ја мирно стајала
верујући да ме ниједио сечиво
неће окрзнути.

Сећаш ли се, срце ти је због мога мира
задрхтало
и оштрица се у живе груди зарила,
а позабадани у зид ножеви
дрхтали су од страха и узбуђења.

Жене

Жене у недрима имају море.
Посматрај кад га рађање љубави
претвори и свечаност светлости
и ватре
и у песму јутарњу.

Безброј омађијаних звезда и тајни
под водом спава.
Зарони у подводно царство
њених детињих снова.

Почекај док се над површином
не почну јављати
разиграни и несташни делфини њене ћуди
и науживај се њине безазлености.

Жене у недрима имају море
ослушни матерински мир те пучине
кад се у њој бисер ствара.
Поседи крај ње у часу
кад је звезде чаробном палицом
претварају у млеко.

ОМЛАДИНСКА ПОВОРКА

Гледајте, отаџбина је опет пуна
младости, снаге, полета без краја.
Ступају низови градитеља,
земље вајара.
Сваки што ту иде понешто зида,
понешто ствара,
сваки је по један од темеља.

Сваки што ту иде по једна је нада,
сваки по једна узданица.
Сваки препреку, отпор свлада,
земљи поклања занос млади.
Свакоме бије светлост с лица
као да сунчеве дворе гради.

Мравињаци ће израсти у дворе
пуне ватара,
пуне звезданих одблесака.
Сваки што ту иде чврста корака
од кровињара градове ствара.

Калеми свуда ће нићи питоми
украј пута место дивљака.
Сваки што ту иде накалемиће
по сто чокота, сто винограда,
сто воћњака.
Сваки што ту иде једна је нада.

Сви што ту иду знаће да претворе
речне матице у руке дива,
у крила јака,
у живе воље.
Светлошћу и љубављу обасјаће
све до последњих заселака.
И биће сваког дана све боље.

ЗАПИС О ЉУДСКОМ СРЦУ

Све вас знам
и време ми је да вас све заборавим,
и ви који сте у кошницу својих мисли
пуштали сваког,
и вас чије су вратнице поверења
стајале широм отворене;
и вас који сте се прикрадали на прстима
да би туђу тајну ослушнули.

Све вас знам
и време ми је да вас све заборавим,
и вас под чијим су се грањем мирно
намерник и бегунац одмарали,
и вас што сте увек пружали руку
човеку коју се спотакао;
и вас што показујете пут гониоцу
кад јури за човеком судбином рањеним.

Све вас знам
и време ми је да вас све заборавим,
и вас у чију су се заставу клели,
чију су заклетву напамет учили,
вас који сте морали бежати
од светлуцања ласкаваца;
и вас што сте увек окретали главу
од побеђеног заставника.

Запис о ратовима

Кад год је било пред ратове,
вране су се по њивама скупљале
и ноћи гакале злослутно
и пси су пред праговима завијали
и људи људима су претили
и кад би неко изустио гласно
оно што су сви шапутали,
од њега су бежали.

Воћке су црвљиве с грана опадале
и штуро влаће се нихало на сунцу
и пси су пред праговима завијали
кад год је било пред ратове
и кад је с погреба долазио неко
људи су се бојали с њим руковати,
и мртви нису смели слушати ни у гробу
оно што им је за живота било забрањено
и ноћу су вране гакале злослутно
и поплаве су односиле децу и усеве.

И курјаци су долазили до пред људске куће
и клали чобане и јагањце
и поплаве су односиле децу и усеве
и људи су немилосрдно окретали главу
од мајке и сестре стрељанога
и громови су непрестано тукли
и људи су се у људску подлост уздали
и људски страх им је бивао слуга
и девојке су одојчад још неповијену
по раскршћима друмова остављале.

Запис о страху

Још једно, последње смиловање
за костур исконског чудовишта страха
нађеног у пећини покрај мамута,
за разнизане пршљенове његове кичме
што је на земљи поломљена лежала,
за окамењени лешник
што је некад био срце чудовишта
и ваља се сада у прашини,
за две јаме у његовој чеоној кости
где су му пужевљи рогови иструнули,
за сплет паучинастих, трошних кошчица,
као у трулог тропског лишћа,
што су некад биле његове опрезне уши,
за кратере његових очних дупљи
што још не могу да се затворе.

Запис о жеђи за животом

За мога века
жеђ за животом била је ушла у људе
као да су сви тек побегли са вешала
и правили су погодбе са демоном:
Руке нам поново претвори у шибље
молили су,
па ћемо ти најмлађе кћери жртвовати;
у срцу шумне отвори млинове,
молили су,
крв нам поврати са пешчара делте,
молили су,
сећања на прошлост развеј и помети
љубави безумне аптибиотиком,
молили су,
па ћемо ти јединог сина поклонити;
плиме и буре опет у мисли позови,
нек нам се сунце поново у очима роди,
нека нам месец опет на челу сија,
молили су,
нек опет будемо као пролеће луди,
молили су,
дај да плачемо од сете на летњем пљуску,
да целац јануарски газимо до колена,
молили су,
па ћемо се јучерашњих светиња одрећи;
дај опет свитања да будни дочекујемо,
кроз росно жбуње снова се провлачећи,
молили су,
и после нас можеш сурвати без милости,
очи нам не мораш рупцем везивати.

ЗАПИС О ОТРОВНОЈ МИСЛИ

Још једно, последње оправдање
дајте нама које је тровала мисао
да се живот може лакше него грош изгубити,

нашим погледима помућеним отровом
који су видели црним
воду у небо и само сунце.

Још једно, последње оправдање
нашем слуху затрованоме
који је свуд чуо грмљавину,

нашим рукама што их је отров кочио,
из којих је толико драгоцених ствари
испало и о тле разбило се.

Још једно, последње оправдање
нашим корацима који су на свакој стази
клецали као да ступамо литицама.

ЗАПИС О ДЕЦИ

Деца су увек грлила трње
и змију су у недра стављала,
и трње им се смиловало
и претварало у цвеће,
и змија им се смиловала
и претварала у дугу.
Деца су увек у океан загазила
мислећи да им је до колена,
деца су се увек над бездан нагињала
мислећи да га могу загрлити,
и океан им се смиловао
и на рукама их износио на обалу,
и бездан им се смиловао
и бацао им се у наручје.
Деца су увек према своме срцу
стварала људе,
и људи им се нису смиловали.

За јеретике

Тражим помиловање
за јеретике
који не верују
у душу попаца и душу цвета,
а верују у душу машина,
за људе ма чиме омађијане,
за све отрове и дуване,
за све чиме се човек поштапа
овога света.

За јеретике, нове и старе,
за оне који украј слапа
топљеног гвожђа
стоје као крај Нијагаре,
за оне који се не удостоје
погледом облака ни млада сена,
не сагну се до шљунка ни мака, –
а иду опијени мирисом плина
и шаком челичних опиљака.

За заблудела мишљења и стања
свих времена –
помиловања!

За охоле

Тражим помиловање
за надмене, за пауне,
за њихових репова ореоле,
за њине ледене зелене боје,
за огледалима дворце пуне,
за пауна мермерне степенице,
за њихове свечане перивоје.

Тражим помиловање
за охоле
који једино себе виде,
себе воле:
њих мимоилази најљудскији
божји закон –
док гнезда вију птице,
док жене трудне
и безазлени се зечеви коте,
док су дренове гране
пуне црвених боба,
они се множе
у огледалима својих соба.

За црва који се у срцу роди

Тражим помиловања
за црва који се у срцу роди
ни из чега као васиона,
за белу грумуљицу, црва из трешања,
за јабукова црва црвенкаста,
за онога што дубе столетна дрва,
за црва у води и на земљи црва
кога сви газе
и који свему наноси увреда,
за црве што нас чекају из заседа,
за онога који већ одавно точи
твоје и моје
и срце и очи.

За Дон Кихоте

За зовину свиралу недужну
која говори у лице цару
што се само земљи поверава,
што кришом дотура ветар ветру
и мрав шапће на ухо мрава.

За оне који причају гласно
шта су видели на царском друму
и иза зидина манастира,
за себре који се сулудо роте
против велможа,
који на вучјаке моћних лете,
за Дон Кихоте
који би хтели преко колена
да ломе полутаре у континенте.

За људе у жене
у чијој су машти размере света
померене,
за оне који усред подне,
док сунце билионима свећа
сија теби и мени, царе,
носе неку своју малу свећу,
за копљима наоружане
на рогове пужа који налећу.
За свачију заблуду тужну,
за храброст усамљену и излишну,
за тајне што су проговориле
кроз зовину свиралу недужну.

САН ЈАНУАРСКИХ НОЋИ

Не знам да ли је поноћ или подне,
ни да ли ово сањам или памтим,
у магли је хладној све небу до забата,
чују се крици залуталих јата,
збегови дивљачи у страху преисподњем
тону испод санти.

Траву тундре газе корњаче од леда
у ову зимску ноћ од свих дужу,
северац ужад студену упреда
и веша инсекте, птице и сисаре,
старе удаве и змије шипарице
што се као бршљан уз стабла пужу.

Бесни распојасано зимско безвлашће,
глечер наоружан леденим секирама
са планина креће
и руши вековне арише и храшће
што хиљаду тона
на биће сићушно, једва постојеће.

И не знам да ли се сећам, или сањам
да сам ја то биће лако као пара
што лежи сахрањено испод милиона
ледених јануара
у прозрачној гробници од смоле
раскошној као гробница Тутанкамона.

И ПОСЛЕ ЈЕ СВЕ БИЛО ЛАКО

Први пут јуче рекли смо: Старимо!
и после је све било лако
као после признате кривице.

Пожалила сам се без снебивања
да у сутон не видим да читам.

Молио је да идемо полако
и тужно се насмешио при том.

Показала сам, сунцу се окренув,
око очију гранчицу бора.

Одговорио ми је самилосно
да је то што седим у ноћ позно.

Рекла сам како се имена биља
не могу да сетим првог трена.

Признао је да је већ почео
заборављати и звезда имена.

Казала сам да на смрт опомињу
те у сећању тужне пометње.

Рекао је, пролеће му изазива
чудни страх у срцу, чудне сметње.

Признала сам: пролеће или јесен,
у срцу се нешто тешко збива.

НАКНАДЕ

Храбро излазим пред вас
као у младости.

Ако ме једна рука поткрада,
друга ме дарује.

Ако ме снег засипа,
под мојим сметовима мирише
корење јагорчевине.

Ако се спушта завеса
између мене и света,
у мени се нешто вечно догађа.

Ако су ми руке поломљене,
имам крила
и њима као птице грлим видике.

Ако су заседе све чешће,
и не знам иза кога завијутка,
ја волим тајне од којих се плашим.

ЧАС ПРЕ МЕНЕ

Петооко блиставо прозорско крило
загледало се у Колубару и Маљен.
Долазак мој откако се одјутрило
чека се ко брод још невидљив удаљен.

На поду стоји нарамак сламе нове,
има на њој бар стотину грама злата.
Ласте сваки час окрзну кровове.
Широм су свуда отворена врата.

У кући се мешају два века и два стила:
слама, перје, платно од снега беље,
у орману укоричена „Босанска вила“,
Кочић, Толстој и старо јеванђеље.

Негде, многим невидљива, моја мајка
први пут се чуди шта жену снађе
због омамнога после свадбе чина;
нижу јој се пред очима горе као лађе –
када би бар узмогла родити сина!

Бакрачу над ватром је усијано данце,
ковитла се по кући водена пара,
на шуму мирише дрвено коританце
и колевка тек донета од столара.

Сви стоје спремно као пред јуришем,
а разговарају тобож мирно са светом.
Мој отац се за столом претвара да пише,
а душа му је на небу деветом.

ЗАБАЧЕНИ НОВЧИЋИ

Остало ми је још неколико новчића
непотрошених.
Бог би знао како је заостало
непримећено, затрпано у мени.

Ко зна шта ће ме нагнати да их трошим,
мириси снега, сасе,
некаква бездушна изненадна патња –
и страћићу их да се ње некако спасем.

Може се то десити негде на концерту.
Глас виолончела
може ме довести до расипничке туге,
докле ме је љубав понекад довела.

Могу ме гласови првих виолина,
људски и тужни,
навратити да заостало благо распем,
као што чине млади и недужни.

Што дуже чекам, оно дубље тоне,
у злато се ствара.
Тешко ће га бити из срца извући
као камен из дубоког бунара.

НЕЗАПИСАНА

Отац Радомир ми је знамење дао
и послао ми привремено име,
али ме није у књиге записао –
заборавио или није имао чиме.

А сећа се да је воду осветио
и зна добро каква је била срча,
и зна дечака који с њом дотрча,
и памти како је весео био.

Чудио се парох дане и дане,
шта ли га је то могло да омете,
те ме у књигама нема записане
као да се излегла птица, а не дете.

Стоје датуми рабровичких Цигана,
ту су сва деца сеоска позната,
једино нема записанога дана
кад је света вода за мене дата.

Зна, попио је три љуте шљивовице
у здравље тек рођене учитељеве кћери,
а можда је и више – то су трице –
ко би још и то узео да мери.

Зна добро, било је у мају, рано,
од весеља је почео да попева,
не зна само зашто је дете незаписано
као да се у трави излегла шева.

НЕКО КО ЋЕ ТЕК БИТИ ЈА

Неко ко ће тек бити ја полуспава,
получује свет и полу га види;
не зна се да ли му се на земљи свиди,
да ли се на мирис сунца навикава.

Ко на икони богомоље старинске
на узглављу ситне рушпије од злата,
дводинарке, грошеви, талири са ниске,
један од дедовских чуваних дуката.

Као пред владарку стотине понуда
стигле су пред мајку будуће мене,
из Ваљева и из села околних:
погаче, могô би јести их и болник
као пун месец велике и румене.

И јесенчице колубарске патке
везаних ногу ко кита јагорчевине
и пилићи окренути насатке
што се самртно уплашени чине.

Стигло је неколико срча пића љутих,
вина лањска пресечена у врењу,
да се наздравља сићушном створењу
што ће се једном у мене прометнути.

И кад је сунце зашло, сасвим по мраку,
из удаљеног села неко је донô
јагње мартовско потпуно као оно
што га је Бог с неба послао Исаку.

Неко што ће тек бити ја полуспава
равнодушан према свем том изобиљу,
не зна се ни да ли ужива у биљу,
да ли се на мирис сунца навикава.

ЗНАМ ПО МНОГО ЧЕМУ

Живела сам када је земља
још била неудата,
кад људи нису знали да иду голи,
кад је огањ био скупљи од злата,
и зато сада могу сваком благу
да одолим.

Живела сам, знам по много чему,
у зеленом прашумском хаосу
где се још није беласала стаза,
била сам суседа медведа и ирваса;
живела кад су између људи и шимпанза
разлике биле мање
него између друштвених класа.

И зато ми је унапред позната
помрчином обрасла јаруга свака,
зато ме се не плаши веверица мрка,
и зато се са зверовима рођакам
и по сметовима лишћа чепркам.

Живела сам, знам по много чему,
кад су војске змијских царева,
под светлуцавим шлемом,
логоровале уз огњиште човеково,
зато разумем немуште зло змија
и свако исконско и дело и слово.

Живела сам, знам и по сновима,
у доба птичије љубавне обести,
испод тек разапетог неба,
крај тек скованих борових скиптара;
и зато волим да слушам у чести
заљубљенога тетреба
кад чезне и кад се удвара.

Гласник

Дојахао однекуд
коњаник на вранцу
с трубом од бакра
и нешто избезумљен виче
неукротивим гласом меди;
по каменим пољанама тргова,
по улица узаних кланцу
труба одзвања
и разгони градске голубе.

Коњаниче,
да ли јунак аждају победи,
да ли освета некога гања,
да ли негде шуме пламте,
попе ли се или сиђе неко
низ живота стубе?

Изгледа,
мене се та вест тиче:
људи ме гледају
стравично и ганУто,
неки већ плачу,
неки тамно облаче рухо,
потиштени љуто,
неки се свете;
једна рука ми затвара ухо
да не слушам –
вероватно сам осуђена на ломачу.

Средњовековна сцена

Глас непозната прадеда
говори краљу из мрака:
Гледај, море бежи од Млетака,
пропињући се као коњиц сапет
када се уза ослобађа,
завирује у теснаце и у шкрапе,
полеђушке се баца по жалу.
Гледај силу белих лађа,
пучина их је и лука пуна.
Чуј, вичу тисуће твојих морнара,
то њихов зов је
и звекет шлема,
то поздравља те с пучине, краљу,
твоје бродовље.
Гледај, пристиже на обалу,
не види се вода од барки,
од једара и од катарки.

А потпиривач бола у разочарања,
сакривен иза клековог жбуња,
од нонећи чека
да почне осека
у шапће краљу:
Све је оно јуче била варка.
Гледај: море бежи пут Млетака,
с обала твојих се повлачи вода,
ниједнога нема чуна,
ниједнога брода.
Све је оно јуче била варка.
Бела ти се пена поврх таласа
чинила барке белих једара;
што си мислио да су катарке,
били су врхови кипариса;
од буке мора мислио си, краљу,
да је сила морнарског гласа.

Глас непозната прадеда
говори опет из мрака:
Краљу, разговарај ноћас с Богом
на језкку нас предака,
Бог тај језик добро разуме,
и моли га да ти море врати.
Не треба ти звона ни цркава,
не треба ти олтара и епитрахиља,
клекни на прегршти мирисног песка
између биља,

украј влати
пелена и жутиловке,
међу жбунове вреска.
Ја Бога познајем, њему смета
раскош створена у његово име.
Разговарај на језику нас предака,
моли га да ти море врати;
не треба ти посредника
у црквеним одеждама.
Реци Богу
кад смо на обале мора дошли,
оно је раширило руке нама.

А потпиривач разочарања
злурадо шапће:
Куда ћеш сам, барбарски краљу?
Бићеш као рукавац отргнут
без извора и без ушћа.
А молитве на барбарском,
којим говори твоје племе,
Бог неће моћи, краљу, да схвати,
свеци ће од тебе одвратити лице,
анђели ти неће слетати на слеме.
Куда ћеш без наследника апостола, –
онога што је корачао водом
као по копну,
и онога што је крштавао у Јордану?
Они могу
да те отисну у дубину ада,
да те омрзну Богу,
и на престо царски
да те попну.
Не зови море, краљу барбарски,
море је онога
ко у име Христа на земљи влада.

МЕГДАН

Сваког дана
стоји на морској обали
жена младошћу наоружана
и на мегдан изазива;
најпре два весела делфина,
затим троглавог Арапина,
па неког морнара дива
и два старца омађијана,
најзад све редом жене.
Још мало, мислим,
доћи ће ред и на мене.
Кичме тврђе од гранита,
скамењене,
пијана од горчина
препеченица
испружам преда се
два длана коштуњава.
Около је стотина навијача,
што њених, што мојих,
али између обојих
један једини је тачно знао
која ће бити јача.

ЦРНО МОРЕ

Елизабети Багрјани

Црно море тешко неизбројно тона
заклатило се у мени
и свака капљица му је као зрно
афтушино
отровно и црно.

Привучена моје душе млеком
водена змија ми се на груди прикрала,
а ветар црн и леден,
као стоглава ала
у мене је туко.

Једно једино биће,
пуко,
могао је бити и галеб сами,
кушало је да ме крилом заштити
и змију ми са срца одмами.

И ШТО ЈЕ НАЈГОРЕ

Признајем, бојим се сусрета са светом
и изнад и испод овог света,
подозривим као дубоке воде.
И, што је најгоре,
не знам у који бих
са овога овде волела да одем.

Мада верујем да су науке стварне
непогрешиво тачне,
нисам сигурна
да земља оном у гробу није тешка,
да не осећа кад га подземље начне,
када му очи неопрезно дарне.

Нисам сигурна
да нема застрашујућих ствари
за умрла човека,
да не постоје атоми неимари
непознатог каквог зла
које после смрти чека.

И, што је најгоре,
не знам чега више да се плашим:
мртвог сна у коме се све прекида,
или нове вечне патње
ма и не била тежа
од кајања, од сумње и од стида.

ЗА БИТКЕ МАЛИМ СЛОВОМ ЗАПИСАНЕ

Тражим помиловање
за епопеје прашином завејане,
за битке
малим словом записане,
за осветнике
који давно леже у родној груди
и за њихове ране љуте
од потомака пренебрегнуте.

За ризнице
куд ступамо сваки дан ређе,
где се чува круна у жезло
с престола давно сашлог претка
и његово знамење у крви грезло,
за наше пређе
од којих оста једино хумка
и брзометка.

За прославе у тишини одржане
без војничке игре мушке,
без ватара
и гађања кроз прстен у мету,
без испаљене иједне пушке
граду с бедема.
За дан славни пређуткивани
кога на броју слављених нема.

Песма Београду

Београде, граде Илира и Келта,
балкански и славенски граде мили,
широкогруди грађанине света,
живи и свакој се одупири сили.

Ти наш си Месеп и наш Сингидунум,
наш Птуј и Преспа, Трогир и древни Рас;
слободари света у те се куну –
Корејац далеки, сусед Арбанас.

Отворио си сваком широм врата,
а срца ост'о још несагледана,
прадавна браво са седам печата
у сенци кула, липа и платана.

Дочекај старост река и планета,
планине, њиве, степе и саване,
широкогруди грађанине света,
песниче борбе, граде партизане.

Ти гнездо јулских и мартовских буна,
огњиште пуно варница и рана,
ћуд имаш огњеног бога Перуна
а срце као у Страхинић-Бана.

Брзометка си вечно ти запета,
и мач поваздан будан и опрезан,
што плану чим ко, ма на крају света,
насрне народу ком на част и дан.

Београде лепи, брдовити, лисни,
Београде присни и недокучиви,
и кад људи на Марс стигну, живи
стражари, чикај, под звездама кисни.

Дочекај старост река и планета,
планине, њиве, степе и саване,
широкогруди грађанине света,
песниче борбе, граде партизане.

ЉУБАВНА КОЗЕРИЈА

Нешто те у поноћ иза сна прене –
главу дајем да су жене:
љубљене, мимоходне,
оне којих си се само жељом тако,
оне због којих си млад трпео
не знам рашта,
оне које си заборавио лако,
сурвавају ти се у снове,
у стопу те гоне.
Признај да су оне, ноћас праштам.
Нешто те намах усред посла прене –
главу дајем опет су жене:
оне које некад до гроба воле,
оне које без збогом утеку,
оне које увреде олако, од шале,
оне које би све узеле
а ништа дале, –
сливају се у општу реку,
изазивачки пред тобом стоје,
пуна ти је њих соба и машта.
Само нема оне, знаш већ које.
Признај да је нема, данас праштам.

САХРАНА

Рекла сам вративши се са сахране:
– Опет нам један вршњак оде.
Уздрхтао је као да сам му се такла
често позлеђиване ране
и без жеђи испио гутљај воде.
– Ипак смо ми четири године млађи,
а можда и више –
покушао је смртну казну да одложи.
Приметих што сам могла тише
и блаже:
– Четири године брзо пролете.
Као да смо се срели лане.
као да сам те први пут јуче
пољубио –
сложио се он пун горке сете.
– Већ смо изгнани из љубавног раја –
поново и њега и себе позледих.
Увече ми је шољу чаја
донео и рекао:
– Образи су ти вечерас врло бледи.

ЈА ПТИЦЕ РАЗУМЕМ

Не знам како други,
али ја птице разумем.
Мене цврката ритам
доводи до птичјег усхићења;
особито ако су около шуме,
ако миришу борови и вења.
Јасно ми је зашто славују
по хиљаду пута
шикне из грла исти звонки гејзер
у току једног свитања;
особито ако су около брезе,
ако је доба птичјег свадбовања.
Не знам како други, али ја схватам
очајничко ћуково дозивање
кад почне да се мрачи;
особито ако патим
и ако је као ноћ црно грање.
Ја појмим разговор гаврана,
послован и забринут по сељачки,
и њихове гласове скоро људске;
особито кад у смирај дана
на стрњике закораче
кроз плеву и љуске;
особито ако је јесен
и ако се под небом чују дивље гуске.

ТРИ ПЕСМЕ О СТАРОСТИ

Стари султан

Мудра јесени,
опомени
ноћас султана,
не као прва у харему жена,
већ као искусна вољена милосница,
спаси га заноса коме се харем смеје.
Поглед султанов тежи од саме тучи
одврати од прерано зреле робињице
која би да је султан љубави учи,
од жена жељних бисера и злата
које звекиром сурове лепоте
лупају његовим чулима на врата.

Мудра јесени,
опомени
ноћас султана
који је побеђивао умом и мачем
и хришћанског кнеза и татарског кана,
а који сад над собом власти нема,
султана кога позна страст се таче
и коме се везир у потаји руга
кад га спази да иде пут харема.

За прву жену султанову

Пролеће,
смилуј се на прву жену султана,
обасуту свима знацима поште,
окићену аметистом и јантаром,
а остављену да само у сну греши;
за прву жену која већ слути
судбину своје наследнице,
која зна како су султанови
заноси брзи,
зна какве ће бивати среће
султанове жене и друге, и треће,
и више их жали него мрзи.

Пролеће,
смилуј се јутрос на њу
која седи за решетком уплакана,
на очи њене
тужне и помало подругљиве.
Смилуј се на све превазиђене
прве жене
старих султана.

Шта остане од љубави

И људи који су гледали у жене
као у чудо и светло привиђење,
у доба младости,
и кроз искушења густу честу
прошли нерањиви, одолев неверству,
када дочекају старе дане,
постане сваки неверан и лаком
и задрхти као просјаче
чим се младога тела такне
сву златну ризницу успомена
разда под старост у бесцење;
када их прође подне врело,
негде пред живота само вечерње,
заносе их олако жене
којима би се само победе хтело.

САВРЕМЕНА ПОРОДИЧНА ДРАМА

Пала је између њих
туђа душа
као разорна бомба,
порушила и дигла у зрак
све што се могло дићи.
Њене зелене стреле
спалиле су траву и дрвеће,
дуго зидани мост
и брвна оба
у прах разнеле.
Ни трага од нежне приче,
отуђено звони јуче близак глас,
попац под прагом
уплашено зриче.

А човек,
као судија подмитљив,
криву пресуду жени изриче.

СВЕЈЕДНО ЈЕ

Ма живела хиљаду година,
бићу после смрти иста
са нерођенима.

Ма била најсрећнија,
бићу после смрти иста
са оним ко је увек плакао.

Ма била клеветана,
бићу после смрти иста
са онима које су хвалили.

Ма остала у сећању свих људи,
нећу после смрти знати
да ме се сећају.

Ма поседовала сва знања,
знаћу после смрти мање
од земље грумена.

Ма имала срце топлије од анђела,
бићу после смрти равнодушнија
од самог камења.

Ма се светлости ваздан радовала,
нећу после смрти моћи
изићи из помрчине.

Ма како свесна себе бивала,
нећу после смрти знати
да сам постојала.

ТАОЦИ

Добро јутро у сунчаној измаглици!
Обујмио те свега зелен пламен.
Подмлађен, свидео си се и ти птици:
гради на теби своју избу од сламе.

И нека те се јутрос не тиче ништа,
још који часак спадамо у таоце,
а док и на нас не поведу на стратиште,
док не спреме ужад и отрова боце,

препустимо се зеленој обмани,
свакопролећној априлској илузији,
будимо часком као изданци рани
лескови, зовини, или богзна чији.

Дивно је што опет имамо могућности
зелењења, цветања, подмлађења,
што април посакрива суварке и кости,
учини као да живот нас не мења,

што су и дубови у зеленој роси
као охоли народ изданака
који старој шуми прети и пркоси,
што пролеће доживљује грана свака.

Добро јутро, ведар као војничка труба
и април у парку појутарје свира.
Заборави како оружан до зуба
децембар иде са стотину секира.

САЈАМ САМОЋЕ

Тишине нада мном сто атмосфера,
месечина као тело мртвог загонетна.
Али ја као Јованка од Арка
архангеле
чујем гласове измаглице беле,
чујем разговор камичка и суварка.

Иза забрањеног међу нама зида
сенке се почињу пузати изнебуха,
још не допиру до мојега вида,
само њин разговор ми долази до слуха,
али не знам шта која смера.

Продиру кроз дрво, кроз камење,
као облаци мешају им се руке,
мешају тела,
нека силази, нека се увис пење
и говори прекоре и опоруке.

Толико је тихо, толико сам сама,
и све око мене ме прати тобож ћутке,
или шапће као да би пламен праско,
и гуче кô да би гукале гугутке.
И после све се врати у крај тишине
и све је поново стварно и човечанско.

ТАМНИ ВИЛАЈЕТ

Око мене у возу пет нових лица.

Пет нових лица – пет нових континената,
пет нових лица – пет нових океана,
пет нових лица – пет непрочитаних књига.

Као у бајци о Тамном вилајету,
прозборим ли с њима, кајаћу се;
не прозборим ли, кајаћу се опет.

И остајем за све време пута ћутке.

Излазим затим доиста с осећањем
као грамзив из Тамна вилајета
који не узе собом прегршт злата;
као читач из богате књижнице
који ни једне књиге не отвори;
као путник из далека света
који мину крај цветних континената,
а ни на једноме се не одмори.

Грачаница

Грачанице, кад бар не би била од камена,
кад би се могла на небеса вазнети,
ко богородице Милешева и Сопоћана,
да туђа рука крај тебе траву не плеви,
да ти вране не ходају по паперти.

Или твоја звона да бар не туку
о срце предака, Грачанице,
да бар светитељи с твог иконостаса
немају наших неимара руку
ни анђели Симонидино лице.

Да бар нису толико дубоко
укопана у ту земљу и нас саме,
да се нисмо привикли у тебе клети.
Грачанице, кад бар не би била од камења,
кад би се могла у висине узнети!

Грачанице, да си нам бар јабука
да те можемо ставити у недра
и загрејати студену од старости,
да нам бар пољима око тебе нису
предака давних расејане кости.

Да те бар можемо подићи на Тару,
у каленићку порту те пренети,
заборавити ликове по твом олтару.
Грачанице, кад бар не би била од камења,
кад би се могла на небеса вазнети.

Песниково виђење

Ко сунце воли
узастопце га прати сена.

Ко боје воли
на зенице му падне мрена.

Ко живи у себи
напада га све извана.

Ко не зна да врећа
умире од задатих му рана.

НАПОМЕНЕ

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Концепција *Целокупних дела* Десанке Максимовић у највећој могућој мјери ослоњена је на рјешења која је примијенила сама пјесникиња учествујући у приређивању својих *Сабраних дела* која су у издању Нолита изашла у седам томова 1969. године, и *Сабраних песама* које су код истог издавача објављене у шест издања, 1980. и 1982. године у пет, а 1985, 1987, 1988. и 1990. године у шест томова. При томе треба истаћи да су критеријуми у *Сабраним песмама* преузети из *Сабраних дела*, тако да се концепт III тома *Сабраних дела* примјењује и у III тому *Сабраних песама*, а одатле преноси и у ову, прву књигу II тома *Целокупних дела*. Одступања су једино у додатку у коме се налазе пјесме ван збирки: у *Сабраним делима* је, с обзиром на вријеме кад су објављена, на том мјесту уврштено мање пјесама него у *Сабраним песмама*, а у *Целокупним делима* су, с обзиром на то да се ради о публиковању читавог књижевног опуса, ушле све пјесме дотад необјављиване у збиркама, укључујући и оне које је пјесникиња хронолошки гледано могла унијети у *Сабрана дела* или у *Сабране песме*, али то није учинила.

Прва књита II тома *Целокупних дела* Десанке Максимовић састављена је од пјесама из сљедећих збирки: *Пролеће у Загребу* (из *Изабраних песама*, 1950), *Мирис земље* (1955), *Заробљеник снова* (1960), *Говори тихо* (1961) и *Тражим помиловање* (1964). Ако се има на уму да су, у складу са концепцијом саме пјесникиње, у оквиру првопоменуте збирке, овдје ушле и четири пјесме из периода прије 1950, као и све пјесме ван збирки настале у периоду од 1950. до 1969. године, онда није тешко уочити да се заправо ради о можда најзначајнијем, готово двадесетогишњем периоду њеног пјесничког развоја. То је период који је у цјелини обиљежен сумирањем њеног дотадашњег рада, али и сасвим новим пјесничким квалитетима. Сумирање почиње на почетку периода збирком *Изабране песме*, наставља се збиркама *Мирис земље* и *Говори тихо*, а завршава 1969. године *Сабраним делима*. У међувремену пјесникиња искушава и осваја нове пјесничке могућности у збиркама *Заробљеник снова* и *Тражим помиловање*. Избор пјесништва до 1955. у збирци *Мирис земље*, као и нова збирка *Тражим помиловање*, обично се узимају као њене најбоље, најпознатије и најпопуларније књиге. Значај тог периода уочава се и по чињеници да је управо у то вријеме, и за те књиге, добила најзначајнија књижевна и друштвена признања. У поетичком смислу, то је вријеме када се њен пјеснички ангажман на социјално-патриотским темама спонтано своди на најнужнију мјеру, а отварају се нова, универзалнија тематска подручја, која се реализују у оквиру новог пјесничког сензибилитета, карактеристичног за најзначајније српске писце од педесетих година наовамо.

Основна особина концепта примијењеног у припреми *Сабраних дела* и *Сабраних песама*, а самим тиме и ових *Целокупних дела*, садржана је у начину компоновања појединих томова, који су сачињени од ауторских збирки према хронолошком редосљеду њиховог излажења, при чему су пјесме које су остале ван збирки унесене на крају у посебном додатку. (У *Сабраним делима* тај додатак именован је као „Нове песме“, а у *Сабраним песмама* као „Песме ван збирки“; овај други преузет је у свим, па и у овом тому *Целокупних дела*.) Овдје је, међутим, у односу на све остале томове критеријум збирке био на највећем искушењу. Јер, од пет збирки три су, као што је напријед речено, заправо избори поезије из ранијих периода, с тим да „статус“ први пут објављене ауторске збирке свака од њих добија на основу посљедњег поглавља, у коме се налазе пјесме које дотад нису биле штампане ни у једној ауторској збирци. Међутим, како је у свим томовима, и прије и послије овог, ситуација једноставнија и за остварење таквог концепта знатно повољнија, рјешење за које се пјесникиња опредијелила ипак се чини најисправнијим.

Уочено је да је у припреми *Сабраних дела* и *Сабраних песама* пјесникиња неке пјесме унијела на више мјеста. Поступак по коме се иста пјесма уноси у два различита тома има сврхе када се ради о пјесмама које су у неки том уврштене у оквиру цјеловитих ауторских збирки, односно њихових дијелова од којих је састављен тај том. У нашем случају, на два мјеста истовремено нашле су се пјесме *Јагањци* и *Слика из прадедовске собе*. Пјесма *Јагањци*, првобитно објављена у часопису *Наша књижевност* 1946. године, била је уврштена и у II и у III том *Сабраних песама*. У *Изабраним песмама* (1950) штампана је у оквиру поглавља под римским бројем IV, које је, накнадно, по наслову прве пјесме, у компоновању III тома *Сабраних песама* именовано као *Пролеће у Загребу*. Скупа са тим поглављем, којим ова збирка учествује у конституисању III тома, у њему се нашла и ова пјесма, тако да је њено мјесто у том тому било могуће објаснити и оправдати поменутом чињеницом. Истовремено, та се пјесма налази у оној цјелини збирке *Мирис земље* (1941–1946) која је, без остатка, ушла у II том. Зато се њено присуство и у том тому могло сматрати оправданим. (Интересантно је, чак, да текст из III тома није био у потпуности истоветан са оним из II тома.) Овакво двојство ипак није издржало пробу времена: у посљедњем издању *Сабраних песама* из 1990. године пјесма *Јагањци* је изостављена из III и остављена само у II тому, гдје у хронолошком погледу и припада. Пјесма *Из прадедовске собе* први пут је штампана у додатку „Нове песме“ у III тому *Сабраних*

дела, а потом се нашла у додатку „Песме ван збирки“ у III тому *Сабраних песама*. Касније је ушла у збирку *Међаши сећања* (1983), а у оквиру те збирке нашла се и у V тому *Сабраних песама*. Тешко је рећи како и зашто се ова пјесма нашла и у III, и у V тому *Сабраних песама*, тим прије што се верзија из V тома *Сабраних песама* у потпуности поклапа са оном из III тома *Сабраних дела*, док се она из III тома *Сабраних песама* донекле разликује. У овом случају, међутим, поменуто двојство није укинуто ни у посљедњем издању *Сабраних песама* из 1990. године. Ипак, с обзиром на то да нема оправдања да се оваква ситуација понавља и у *Целокупним делима*, предност је дата њеном мјесту у трећем тому *Целокупних дела* јер се њена „матична“ збирка *Међаши сећања* у цјелини уноси у тај том. То значи да није уврштена у ову, прву књигу II тома.

У периодичним и другим публикацијама Десанка Максимовић је често објављивала по више пјесама на једном мјесту, са заједничким наднасловом или без њега. Најчешће су то биле нове, дотад необјављиване пјесме, али је понекад међу њима била и покоја коју је раније већ била штампала. У начелу, то су биле међусобно сродне пјесме које су у тако уобличеним циклусима добијале ново, додатно значење. У компоновању свог сабраног дјела, хронолошки и по збиркама, пјесникиња, међутим, није успјела сачувати тај квалитет, него су те пјесме уврштаване у новостворене цјелине у збиркама, а одатле преношене у *Сабрана дела* и *Сабране песме*. Како неке од тих пјесама, у вријеме када су формиране те збирке, из естетских или неких других разлога у њих нису унесене, у овом тому *Целокупних дела* биће објављене у цјелини „Песме ван збирки“.

У цјелокупном дјелу Десанке Максимовић није риједак случај да више различитих пјесама има исти наслов. Зато је било неопходно утврдити које од таквих пјесама улазе у овај том. Да би се избјегли неспоразуми и забуне, у таквим случајевима скренута је пажња и на остале пјесме са истим насловом. Назначено је мјесто гдје су први пут објављене и дата информација ком тому *Целокупних дела* хронолошки припадају.

Овдје треба скренути пажњу и на то да је од већ објављених већих пјесничких цјелина пјесникиња понекада објављивала поједине дијелове под новим именом и без назнаке одакле су преузете тако да се стицао утисак да су то нове пјесме. У случајевима када такве цјелине могу да функционишу и живе као посебне пјесме, постоји оправдање да се тако третирају и у оквиру *Целокупних дела*. Међутим, ако се ради само о пригодном прештампавању коме се касније не придаје неки значај, то не би требало сматрати посебним пјесмама и уносити их у *Целокупна дела*. У нашем случају, примјер за то су двије цјелине из поеме *Отаџбина у првомајској поворци* (1945), објављене у *Зори* (108, 1955, 3), једна под насловом *Првомајска поворка*, а друга под насловом *Девојка у првомајској поворци*. Како се ради о дословном прештампавању дијелова који се касније ни на који начин не срећу као посебне пјесме, тако нису третиране ни у овом тому, него ће се у оквиру поменуте поеме наћи у I тому. Другачији је случај са обимном пјесмом *Средњовековна сцена*, објављеном знатно касније у часопису *Књижевност* (23, 47, 7, 1968, 2–3) која се налази на крају ове књиге у цјелини „Песме ван збирки“. Од прве строфе ове пјесме прерадом је направљена пјесма *Плима*, од друге *Осека*, од треће *Глас прадеда* (касније *Глас предака*), а од четврте *Глас туђина* (све четири су први пут објављене у збирци *Летопис Перунових потомака* 1976. године, у оквиру које су пренесене у IV том *Сабраних песама*, што значи да је њихово мјесто у II тому *Целокупних дела*). И у једном и у другом случају се ради о остварењима која живе и функционишу одвојено и самостално, па су тако третирана и у *Целокупним делима*.

С обзиром на то да разлика између пјесама за дјецу и за одрасле није увијек довољно уочљива, при разрјешавању граничних случајева поштован је поступак кога се држала сама пјесникиња при конципирању *Сабраних дела* и *Сабраних песама*: пјесме које су претходно објављене у публикацијама намијењеним дјеци, а касније унесене у *Сабране песме*, ту су и задржане. У осталим случајевима првенствено се водило рачуна о првом објављивању: ако је пјесма први пут објављена у периодичној публикацији за дјецу, а касније прештампавана у публикацијама различитог карактера, поштована је њена примарна намјена исказана податком о првом објављивању, те зато није узета у обзир у овом тому. Изузетак је прављен само ако стварно није ријеч о пјесми за дјецу. При одређивању која се публикација сматра дјечијом кориштена је класификација извршена у *Библиографији Југославије, чланци и прилози у серијским публикацијама, серија Ц*. За пјесме, које су први пут објављене у граничним публикацијама, као што су часописи за жене, о породици, за село и сл. , на лицу мјеста утврђено је да ли су дјечије или се могу уврстити у овај том.

Ради економичности, наслови збирки, часописа, листова и других публикација које се помињу у овом тому, скраћују се на уобичајен начин за овакву врсту посла. Те скраћенице користиће се у даљем току рада.

Збирке (књиге)

ГТ – *Говори тихо*
ЗС – *Заробљеник снова*
ИП – *Изабране песме*
ЛПП – *Летопис Перунових потомака*
МЗ – *Мирис земље*

МС – *Међаши сећања*
НВВ – *Немам више времена*
НЗ – *Ничија земља*
ПИЗ – *Песник и завичај*
СД – *Сабрана дела*
СОЉ – *Слово о љубави*
СП – *Сабране песме*
СР – *Сајам речи*
ТП – *Тражим помиловање*
ЦД – *Целокупна дела*

Ако се уз неку од скраћеница за *Сабрана дела*, *Сабране песме* или *Целокупна дела* налази и једноцифрен број, он означава број тома (на примјер скраћеница СП 3 значи да је ријеч о III тому *Сабраних песама*). У случајевима када се уз неку од скраћеница за збирку налази четвороцифрен број, он представља годину издања (скраћеница ТП 1993, на примјер, односи се на издање збирке *Тражим помиловање* из 1993. године). Истовремено, с обзиром на то да у овој години постоје два издања ове збирке, оно које је означено са ТП 1993 С односи се на издање које је објавио бањалучки издавач Слово.

Периодичне и друге публикације

Б – *Багдала*
БН – *Београдска недеља*
БО – *Борба*
БР – *Бразда*
В – *Венац*
ВЕ – *Вести*
ВЈ – *Вјесник*
ВН – *Вечерње новости*
Г – *Гледишта*
ГО – *Глас омладине*
ГПЦК – *Гласник подмлатка Црвеног крста*
Ж – *Живот*
ЖД – *Жена данас*
ЖИР – *Живот и рад*
З – *Зора*
ЗМ – *Змај*
И – *Индекс*
Ј – *Јединство*
ЈА – *Јеврејски алманах*
ЈП – *Југословенска поезија*
К – *Књижевност*
КЖ – *Културни живот*
КЈ – *Књижевни Јадран*
КН – *Књижевне новине*
ЛБО – *Лирика из борбе и обнове*
ЛМС – *Летопис Матице српске*
М – *Мисао*
МЛ – *Младост*
Н – *Напред*
НК – *Наша књижевност*
НС – *Наша стварност*
О – *Омладина*
ОД – *Одзиви*
ОС – *Ослобођење*
П – *Побједа*
ПИ – *Пионири*
ПЉ – *Поља*
ПН – *Пионирске новине*
ПО – *Политика*
ПУ – *Путеви*

РБ – Радио Београд
РР – *Ријечка ревија*
С – *Савременик*
СКГ – *Српски књижевни гласник*
СЛ – *Слобода*
СР – *Србија*
СС – *Скерлићева споменица*, 1964
СТ – *Стварање*
СУ – *Сусрети*

Остало
РУ – Рукопис

Неопходно је објаснити и приређивачки принцип. На путу до свог коначног облика у ЦД свака пјесма прошла је контролу на три битне тачке гдје се врши нека врста „овјере“ ауторства, било да се потврђује прва, односно претходна верзија, било да се нешто мијења.

На првом пункту контроле разматра се верзија коју је пјесма имала када је први пут објављена у периодичној или некој другој публикацији. На другом пункту је верзија коју је пјесма добила када је први пут објављена у некој збирци. (У случају да пјесма раније није објављена у некој периодичној публикацији, на ред одмах долази верзија први пут објављена у збирци.) На крају, на трећем мјесту је коначна верзија у односу на коју се евидентирају промјене уочене на претходним контролним пунктовима.

Подразумијева се да је требало да на првом мјесту буде рукописна верзија (писана руком или писаћом машином). Нажалост, тешко би се могло са сигурношћу рећи да било која пјесма, нађена у некој библиотеци, архиву или рукописној заоставштини Десанке Максимовић, може понијети атрибут почетне, прве верзије. Један дио рукописа, доста уредно прекуцаних на машини, без трагова исправки и дорада, највјероватније су копије пјесама које су слане за објављивање на разна мјеста, било да су нове или већ негдје штампане. (Одређени, често и значајни трагови рада на пјесми, видјећемо, срећу се у фази када се од пјесама објављених у листовима и часописима припрема збирка.) Пјесме које налазимо у рукопису написане руком у ствари су *преписане* већ објављене пјесме, намијењене читању на књижевним приредбама. Пјесникиња их је преписивала увећаним словима, обично фломастером, да би их било лакше читати – веома често на раније већ употребљеној хартији. Па ипак, иако нема статус очекиване прворазредне књижевне грађе, ова рукописна заоставштина није безначајна за праћење стваралачког процеса и утврђивање коначне верзије појединих пјесама ове пјесникиње. Она омогућује да се, макар и накнадно или инверзивним путем, уђе у пјесничку радионицу Десанке Максимовић и тако открију законитости њеног рада на пјесничком тексту до његовог коначног облика. У том погледу посебно су интересантне пјесме преписане за јавне наступе, јер је то преписивање заправо било једна врста поновне, нешто другачије ауторизације пјесме. Ослушкујући и преписујући неку пјесму на начин како би је што ефикасније могла изговорити пред публиком, пјесникиња је правила извјесна, мада минимална, одступања од већ објављеног коначног облика пјесме. Стога је при утврђивању коначног облика неких пјесама, кад год је то било могуће, извршено додатно сравњивање и са њиховим верзијама нађеним у заоставштини.

Као коначни, односно основни текст, текст који се објављује у овој књизи ЦД, узима се текст из СП 3, шесто, посљедње издање за пјесникињина живота, из 1990. године. То је верзија коју је, у највећем броју случајева, утврдила сама пјесникиња, и то још у фази припреме СД 3, 1969. године, одакле су пјесме, најчешће без икаквих измјена, преношене у СП 3, што потврђује и напомена издавача: „Ово издање *Сабраних песама* Десанке Максимовић издавач је приредио у сарадњи са аутором“.

Утврђене разлике показују шта у тим изворима има, а што се не налази у основном, тј. коначном тексту, чиме се на адекватан начин прате промјене кроз које је пјесма прошла до свог коначног облика, настале на најбитнијим тачкама ауторске бриге о њима. То не значи да промјена, па и ауторских, или оних које он силом прилика прећутно прихвата, нема и у међупростору између ових тачака. У случајевима пјесника какав је Десанка Максимовић, чије су пјесме прештампаване на много мјеста, у разним поводима и са разним мотивима и циљевима, те су промјене неизвјесне, непредвидљиве и нужно измичу ауторској контроли. Саме по себи оне чак више ометају праћење пута пјесме до свог коначног облика, него што га олакшавају и чине поузданијим. С друге стране, с обзиром на то да их пјесникиња испонова дочекује и провјерава управо на поменутим тачкама своје ауторске одговорности, њихово евидентирање изван тих „пунктова“ у овој прилици не би имало неку посебну сврху. И поред тога, када је неопходно, врше се поређења и са другим издањима, посебно у случајевима када треба утврдити гдје је настала промјена која није производ интервенције на поменутим контролним тачкама. То се, прије свега, односи на поређење са СД 3, с обзиром на то да је у највећем броју случајева на том мјесту објављена коначна верзија пјесме у редакцији саме пјесникиње. Осим тога, неке пјесме ту се први пут штампају након објављивања у

периодичној публикацији, или се чак ту први пут уопште и објављују. То значи да у свим случајевима, гдје се у вези са промјенама не спомињу СД, нема разлике између основног текста (СП 3) и текста у СД 3. Исти је случај и када збирка има више издања: мјеста гдје не постоји сагласност између СП 3 и првог издања збирке провјеравају се и у осталим издањима. Ако је текст истоветан у свим издањима даје се само скраћеница за ту збирку, а ако није уз скраћеницу за збирку даје се година издања у коме се налази разлика.

Готово по правилу измјене пјесникиња врши када из периодичне публикације пјесму први пут преноси у збирку, док су у каснијим прештампавањима измјене минималне и најчешће су интерпункцијске природе.

Евидентирају се све промјене. У случајевима у којима се сасвим поуздано може утврдити да је промјена резултат штамапарске грешке, та се промјена такође евидентира, с тим да се читаоцу на лицу мјеста на то скреће пажња. Уочене малобројне штампарске грешке које су нађене у основном, тј. коначном тексту у СП 3, за ово издање су исправљене, али су и оне евидентиране да би корисник могао да види какве су и гдје су се налазиле. Пошто у цјелини „Песме ван збирки“ има пјесама које се ту први пут преносе из публикација у којима су прије тога штампане по ранијим правописним правилима, било је неопходно прилагођавање најновијим правописним нормама. То је прилагођавање извршено само гдје је то било неопходно, али су ти случајеви такође евидентирани и на њих је скренута пажња, тако да читалац у потпуности може да прати промјене у облику пјесме и осјети контекст у коме је она први пут објављена. Нису евидентиране промјене које се тичу графичко-ликовних норми и рјешења за која је очито да немају везе са аутором (иницијали, прелом стиха и сл.).

Прво се даје наслов пјесме. Иза њега долази скраћеница за извор (часопис, лист, књига и сл.) у коме је први пут штампана, са подацима о годишту, години, датуму, броју и страницама, у складу са стандардима *Међународне федерације библиотекарских друштава и установа*. Потом слиједи скраћеница за збирку у којој је пјесма први пут објављена, такође са страницама на којима се она у тој збирци налази. Након тога је скраћеница за *Сабране песме* (СП), уз коју су и подаци о тому у коме је та пјесма и страницама на којима се налази. У случајевима када пјесма претходно није објављена у периодичној публикацији функцију првог објављивања преузима извор који се налази на првом мјесту.

Потом долазе подаци о промјенама. Прво се ставља редни број стиха у коме промјена постоји, онда се тај стих у цјелини преноси у стању у коме је затечен. Иза тога у загради се ставља скраћеница извора у коме је та промјена у односу на основни текст уочена. Ако се ради о вишку или мањку стихова у односу на основни текст, означавају се бројеви стихова између којих је та промјена. Ево како све то изгледа практично:

Песников кип у парку. – НК, 2, 4, 1 (1947), 101–102; ИП, 120–122; МЗ, 269–270; СП 3, 87–88.
– Варијанте*:*
1 Стајаће твој кип у парку домовине (НК)
1–2 коју си сам стварао, (НК)
37– строфа:
А све около, колика је домовина,
биће пуно твојих остварених снова;
мирисаће свуд паркови из мрака,
земља биће пуна срећне деце
као јутро голубова,
и увек биће бољи живот сина
од живота предака. (НК)
Песников кип у парку је наслов пјесме;
–
скраћеницом (НК) означава се да је та пјесма први пут објављена у часопису *Наша књижевност* (број 2 је годиште, број 4 књига, број 1 свеска, 1947 је година, а бројеви 101–102 странице);
–
скраћеница ИП је ознака за збирку (књигу) *Изабране песме* у коју је пјесма први пут пренесена из часописа (бројеви 120–122 су странице те збирке на којима се пјесма налази);
–
скраћеница МЗ означава збирку *Мирис земље* (са страницама на којима је пјесма) у оквиру које је пјесма ушла у *Сабране песме* 3, а СП 3 је скраћеница за III том *Сабраних песама* (такође са страницама).
–
број 1 под ознаком „Варијанте“ је редни број стиха у односу на који су уочене промјене. То је број стиха у коначној верзији пјесме, тј. у верзији која се објављује у ЦД, гдје су ти бројеви назначени. Послије броја наводи се тај исти стих (или група стихова) у оном облику у коме је затечен на неком од поменутих „контролних пунктова“ (прво објављивање у периодичној публикацији, прво објављивање у збирци, односно СД 3 или СП 3, рукопис). Скраћеница дата у загради послије наведеног стиха означава у коме се извору такав облик стиха налази. Скраћеница НК у нашем случају значи да је наведени стих у том облику

нађен у часопису *Наша књижевност*, гдје је пјесма први пут објављена (разлика у односу на основни текст је у запети на крају стиха);

– бројчана ознака 1–2 значи да се између стихова, који су у основном тексту означени бројевима 1. и 2, у часопису *Наша књижевност* налази цитирани стих (коју си сам стварао,) кога, према томе, нема у основном тексту, тј. тексту који се објављује у ЦД;

– бројчана ознака 37– значи да се у часопису *Наша књижевност* послије стиха број 37 налази цитирана строфа које у основном тексту нема.

Посебне напомене

ПРОЛЕЋЕ У ЗАГРЕБУ

Из *Изабраних песама*, 1950.

У овој, првој цјелини ове књиге ЦД, налазе се пјесме из збирке *Изабране песме*, Мала библиотека 51, уредник Густав Крклец, Зора, Државно издавачко предузеће Хрватске, Загреб, 1950. Карактер збирке и учешће пјесникиње у њеном конципирању садржани су у „Биљешци о писцу“ коју је направио Н(овак) С(имић): „Овај избор пјесама, који је извршила сама пјесникиња, представља пресјек кроз њено цјелокупно пјесничко стварање“ (стр. 123). Штампање збирке завршено је 2. јуна 1950. године.

У овај том ушле су пјесме објављене на крају збирке, у посебном поглављу означеном римским бројем IV. Прва пјесма у тој цјелини је *Пролеће у Загребу*, и по њој је касније ово поглавље насловљено у СД 3 и СП 3; потом слиједе остале пјесме, редосљедом који су имале у збирци, односно у СП 3, гдје је изостављен одломак из поеме *Ослобођење Цвете Андрић, део други*, који је првобитно објављен у часопису ЖД 1945. године. (Иначе поема је у цјелини, као посебно издање, објављена 1945. године и потом уврштена у СП 2. У складу с тим, њено мјесто је у другој књизи I тома ЦД). У СП 3 изостављена је и пјесма *Селица* (њено мјесто у овој књизи је у цјелини „Песме ван збирки“). Истовремено, пјесма *Чежња у туђини* унесена је у СП 2, па је због тога и нема у овој, него ће се наћи у другој књизи I тома ЦД. На другој страни, из ове збирке у СП 3 унесене су и неке пјесме којих нема у одјељку IV. Из поглавља под римским бројем I узета је пјесма *Песник и пролеће*, која је претходно штампана у листу ПО од 1. априла 1948. године, а у СП 3 смјештена на крају, у одјељку „Песме ван збирки“. Из поглавља под римским бројем II преузете су три пјесме: *Питалице*, *Исто то само мало друкчије* и *Вуков утук*, све три претходно објављене у двоброју 9–10 часописа К за 1947. годину. Трећепоменута је на том мјесту имала наслов *Утук*, а под новим насловом, *Вуков утук*, први пут је штампана у алманаху ЈП Савеза књижевника Југославије 1949. године. Тај наслов задржан је и приликом сљедећих прештампавања, с изузетком штампања у листу БН од 9. фебруара 1964, гдје је задржан првобитни наслов. Све то досљедно се преноси и у овај том ЦД. (Пјесма *Јагањци*, због тога што је у посљедњем, шестом издању СП из 1990. године изостављена, не уноси се ни у ову књигу ЦД.) Од шест пјесама из IV одјељка ове збирке све осим пјесме *Пролеће у Загребу* претходно су објављене у периодичним публикацијама, а ово им је прво објављивање у збирци. При томе треба имати на уму специфичну ситуацију са пјесмом *Београдске улице*, која је објављена исте године када и збирка, у броју 10 часописа КЖ. Међутим, како је штампање збирке завршено 2. јуна, а овај број часописа датиран на октобар, произлази да је „статус“ првог објављивања пјесма стекла у збирци. Ако се, пак, узме у обзир да у стиховима број 30, 31. и 39. постоје разлике правописне природе, од којих она у 39. стиху за нијансу нешто другачије поставља пјесничку слику (која се, истина, ни у чему не мијења!), може се сматрати да приоритет прве верзије ипак припада часописном облику пјесме, јер су те промјене осим у ИП, касније реализоване и у СД 3 и СП 3. Тешко је рећи зашто је дошло до хронолошке инверзије у објављивању верзије из часописа и оне из збирке, али чињеница да се у каснијим прештампавањима среће она из збирке, довољан је разлог да се на овом мјесту евидентирају и те, макар и безначајне, разлике у односу на часописну верзију.

Слиједе пјесме по редосљеду по ком су објављене у овој књизи, у складу са напријед изнесеним приређивачким начелима.

Пролеће у Загребу. – ИП, 91–92; СП 3, 9–10.

Београдске улице. – КЖ, 2, 10 (1950), 46–47; ИП, 93–95; СП 3, 11–12.
– Варијанте:

3 домови, булевари дуги (КЖ; ИП)
10 недавно октобарско вече (КЖ; ИП)
21 разлетало се птичје перје. (КЖ; ИП)
22 Јаук детињи допро; (КЖ; ИП)
25–26 строфа:
Сад чујеш покрај Саве,
градитељске песме дивне,
посматраш пузавице –
на новој изградњи скеле;

а ту се с непријатељем
последње борбе повеле
ту га стигле освете кивне. (КЖ; ИП)
28 на праг са псовком стаде, (КЖ; ИП)
30 ничу вртови – снови (КЖ)
31 и бели цветови – зграде. (КЖ)
39 улицом обичног града; (КЖ)

Септембарска песма. – КН, 1, 33 (28. 9. 1948), 3; ИП, 96–97; СП 3, 13–14.
– Варијанте:
9 Сад почињу схватати шта значи кад кажу: (КН)
12 борци, и стати где на мртву стражу. (КН)
17 Мислиш и јутрос причају дечју причу (КН; ИП)
20–21 строфа:
Гледам, сад још црте праве и косе
с напором, као мрави сламке, вуку;
а година која па ће да носе
науку и правду, њиву, морску луку. (КН)
26 Гледам их, и радост ме млада обузима, (КН)

Час историје. – НК, 1, 2, 5 (1946), 126–127; ИП, 98–99; СП 3, 15–16.
Наднаслов: „Седам песама“. Објављене пјесме: *Другарица*, *Рађање књиге*, *Ратник*, *Добродошлица*, *Јагањци*, *Час историје* и *Девојке-војници*. Хронолошки ове пјесме нису могле бити објављене у збирци ПИЗ из 1946, јер је њено штампање, како стоји у напомени, завршено 20. марта 1946, а овај број НК датиран је на мај исте године. Све су, међутим, могле да се нађу у ИП, али су се ту нашле само три: *Рађање књиге*, *Час историје* и *Јагањци*, које су одатле, преко СД 3, ушле у СП 3, а одатле у ову књигу ЦД. Пјесму *Девојке-војници* пјесникиња је, вјероватно по хронолошком критеријуму, унијела у СП 2, па ће се и у ЦД наћи на мјесту које јој је она својевремено одредила, тј. у другој књизи I тома. Остале пјесме, које нису биле заступљене ни у СП 2 ни у СП 3, на основу хронолошког критеријума припадају другој књизи I тома ЦД.
– Варијанте:
4 као ладолеж око стуба, (НК)
4–5 неотпорне и росне као трешње. (НК)

Рађање књиге. – НК, 1, 2, 5 (1946), 120–123; ИП, 100–106; СП 3, 17–22.
Напомена као за пјесму *Час историје*.
– Варијанте:
6 галопом пролеће хита, (НК)
7 као топи дунавску пољану (ИП); шт. грешка, умјесто *као* треба *како*.
11 замишљене као руке везиља. (НК)
12 Не чује више глас машина (НК; ИП)
28 И ту усред хартија и справа (НК)
34 Гле, Дунав је пун цветалих грива, (НК)
52 сунчевог јутарњег огњишта (НК)
54 Води ме у пролећа радионицу зелену, (НК)
55 срцу се моме жури, (НК)
62 од утробе мајчине још неотргнуто. – (НК)
62–63 младић с прекором рече. – (НК)
65 и цвеће жуто? (НК)
84 Писао је по целе ноћи (НК)
104 каква је то пловидба (НК)
109 У лому железних справа (НК)
128 – Отворите прозоре! – кликнула је (НК)
129 радосно слагачица млада, – (НК)
130 нека час пре у свет одлете (НК)
134 Слагач је изненада (НК)
135 као дечаци капу преко лептира (НК)

Стих бр. 109 у основном тексту гласи: „*У дому железних справа*“; исто је у ИП и у СД 3. Има, међутим, услова за тврдњу да је приликом првог прештампавања из часописа НК у збирку ИП

направљена грешка (одштампано *у лому* умјесто *у дому*) која се онда повлачила и кроз остала издања. Чини се да атмосфери и ситуацији о којој пјесникиња пјева више одговара првобитна, часописна верзија: *У лому* (а не *У дому*!) *железних справа*, мада би могла опстати и она друга. Овдје се није ишло даље од упозорења на ту могућност, што значи да исправка у основном тексту није извршена, с обзиром на то да се ипак ради само о претпоставци за коју није нађена поуздана потврда.

МИРИС ЗЕМЉЕ

У овом дијелу II тома налазе се пјесме из збирке *Мирис земље, изабране песме*, Бразде, библиотека савремених југословенских писаца, коло I, књига 5, Просвета, издавачко предузеће Србије, Београд, 1955. Библиотека у којој је збирка објављена била је у то вријеме мјесто са кога су се културној и читалачкој јавности обраћали најистакнутији југословенски писци. Ту су, прије Д. Максимовић, своје књига имали Д. Ћосић (*Корени*), Г. Крклец (*Жубор живота*), Ј. Видмар (*Књижевне критике*) и Вл. Десница (*Прољеће у Бадровцу*). Значај и углед ове збирке подупире и предговор под насловом *Лирика Десанке Максимовић*, који је написао Милан Богдановић, у то вријеме такођер један од најпознатијих и најугледнијих југословенских књижевних критичара. Одјек збирке у књижевној јавности био је изузетан, и међу књижевним критичарима и међу читаоцима. То је разлог што је ова књига у издавачком смислу живјела пуних дванаест година, у ком периоду је доживјела још три, односно четири издања, и у том погледу једино ју је касније надмашила збирка *Тражим помиловање*. Друго издање изашло је 1958, а онда су се појавила два трећа издања: 1962. и 1964. године, док је посљедње, треће, односно четврто изашло 1967. године. Разлика између ових издања је у називу библиотека у којима су се појављивала, у начину пагинирања предговора (римским или арапским бројевима) и у начину повеза (тврди – платно, са омотом, или обични – картонски). Библиотека *Бразде* и у каснијим прештампавањима остаје њена „матична“ библиотека, али се треће издање из 1962. године појављује без те ознаке. Што се тиче пагинирања предговора, римски бројеви су замијењени арапским од другог трећег издања (1964). Начин повеза такођер не одступа од почетног, свуда препознатљивог рјешења: зелене платнене корице са црвеним овитком, односно зелене картонске корице за јевтиније џепно издање, које је и по формату нешто мање. Ова збирка донијела је 1958. године Десанки Максимовић Змајеву награду, до тада највећу књижевну награду у нас.

У овај том, наравно у складу са концепцијом саме пјесникиње, спроведеном у СД 3 и СП 3, ушло је посљедње поглавље збирке, обиљежено временским распоном 1947–1955. У питању је 26 пјесама од којих је највећи број прије тога, у раздобљу од 1947. до 1955. године, први пут објављен у разним периодичним и другим публикацијама, док свега три (*Крај је лету*, *Сунчање у брдима* и *У пролеће*) први пут срећемо у овој збирци. Како ниједна од пјесама, насталих у овом временском распону, досад није објављивана у другим збиркама, на основу њих збирка *Мирис земље* и добија значај ауторске збирке, тј. збирке у којој се не ради само о прештампавању пјесама из ранијих књига. У СД 3 и СП 3, као и у овом тому ЦД, ова цјелина преноси се дословно, оним редосљедом и под оним насловима пјесмама који је и у МЗ.

Сравњивање текста се врши у односу на прво издање из 1955. године, а ако се ту укажу неке разлике, праве се успоредбе и са осталим издањима (скраћеница МЗ, 1955, на примјер, значи да се та верзија стиха налази у првом издању збирке из 1955. године, а да се не понавља у сљедећим издањима итд. При томе се подразумијева да скраћеница МЗ без додатних података значи да се та верзија стиха налази у свим издањима ове збирке.)

У складу са напријед изложеним приређивачким начелима, у наставку се дају основне библиографске и друге напомене о свакој пјесми, оним редосљедом који свака од њих има у овом тому.

Кад младост прохуји, шта чините, птице? – С, 1, 1, 1 (1955), 9; МЗ, 217; СП 3, 25–26.
На истом мјесту објављене су три пјесме: *Кад младост прохуји, шта чините, птице?*, *Боје* и *Месечина над воћњацима*. Пјесму *Боје*, вјероватно из естетских разлога, пјесникиња није уврстила у МЗ, а потом ни у СД 3, нити у СП 3. Зато ће у овом тому бити заступљена у поглављу „Песме ван збирки“.
– Варијанте:

3 када се умори на путу до неба; (С)
19 шта чините, језера сребрне медаље, (С)
20 кад се мутне у вама помаме буне? (С)
23 у непознато кад не може даље?(С)

Пролеће, а ја венем. – СТ, 9, 9 (1954), 525; МЗ, 218; СП 3, 27.
Наднаслов: „Двије пјесме“ (на основу ијекавизма може се претпоставити да је наднаслов дало уредништво). Објављене пјесме: *Залазак у планини* и *Пролеће, а ја венем*. Пјесма *Залазак у планини* није ушла у МЗ, нити у СД 3 и СП 3, па се зато у овом тому налази у поглављу „Песме ван збирки“.
– Варијанте:

5 гледају јагорчевине зене. (СТ)

Крај је лету. – МЗ, 219; СП 3, 28.

Сено. – РР, 2, 1–2 (1953), 58; МЗ, 220; СП 3, 29.
Наднаслов: „Три пјесме“ (на основу ијекавизма може се претпоставити да је наднаслов дало уредништво). Објављене пјесме: *Чим се сретнемо*, *Нико не зна* и *Сено*. Пјесма *Нико не зна* није ушла у МЗ, нити у СД 3 и СП 3, па се зато у овом тому налази у поглављу „Песме ван збирки“.
– Варијанте:
6
миришу као да сам китила сувом папрати (РР); шт. грешка, треба: *сам их китила*.

Јесен. – РБ, 141 (1952), 9; МЗ, 221; СП 3, 30.
Под овим насловом срећемо више пјесама: НЛ, 1, 9 (1921), 9; ГПЦК, 7, 3 (1927), унутрашња страна корице; З, 9, 10, (1962), 225.
– Варијанте:
5 небом узнете лаке, дуге, (РБ)
15 с којег одлетеше касна јата, (РБ)
19 што се под крај топлога лета (РБ; МЗ)

Чим се сретнемо. – РР, 2, 1–2 (1953), 58; МЗ, 222; СП 3, 31.
Напомена као за пјесму *Сено*.
– Варијанте:
4 и прошлост мине као комета (РР)
8 разговор се међу нама поведе немо, (РР)
14 заронимо у дубоке воде прошлости (РР)
16 што траже румене спрудове корала (РР; МЗ)

Треба упозорити на стих бр. 4: у изворној часописној верзији је: *мине као комета*, а у МЗ, СД 3 и СП 3: *сине као комета*. Могуће је да се ради о устаљеној појави у прештампавању пјесама Десанке Максимовић, по којој се једном неуочена штампарска грешка аутоматски преноси у даљим издањима. У овом конкретном случају могуће су обије алтернативе, а пажљива анализа која би више одговарала датој пјесничкој слици, могла би дати заиста интересантне резултате.

Не бој се. – З, 97 (1954), унутрашња страна задње корице; МЗ, 223; СП 3, 32–33.
– Варијанте:
5
Не бој се, то је кад се море наједном стиша (З, МЗ, 1955); шт. грешка, треба: *то је као кад*

Поноћ. – Ж, 4, 6, 1–2 (1955), 35; МЗ, 224; СП 3, 34.
Наднаслов: „Три песме Десанке Максимовић“. Објављене пјесме: *Љубавници у пучини ноћи*, *Ја сам живот волела као ласта* и *Поноћ*. Пјесма *Љубавници на пучини ноћи* објављена је у збирци ГТ, па ће у оквиру те збирке ући и у овај том, док пјесма *Ја сам живот волела као ласта* није ушла ни у једну збирку, па ће у овом тому бити на крају, у цјелини „Песме ван збирки“.
– Варијанте:
1 Болујем од прозрачних птичјих несаница. (Ж; МЗ)
4 свуд око мене као бела једра, (Ж)
11 Сви ми што од несаница и зебњи болујемо, (Ж; МЗ)

Сунчање у брдима. – МЗ, 225; СП 3, 35.
Под истим насловом има пјесма у ПИ, 14, 35 (29. V 1958).

У пролеће. – МЗ, 226–230; СП 3, 36–40.
– Варијанте:
Наслов: МЗ, 1955: *Упролеће*; ЖД, 152 (1957), 10: *Упролеће*; МЗ, 1962: *У пролеће*; МЗ, 1964: *Упролеће*; МЗ, 1967: *У пролеће*
1 Упролеће (МЗ, 1955; ЖД; МЗ, 1964)
9 могло би се звати и туга, – (МЗ)
28 Као на небу бело сунце, (МЗ, 1955); шт. грешка, треба: *бело рунце*
28 Као на небу бело рунце, (МЗ)
78 мислиш овако топла сунца (МЗ)
85 какво спролећа цвеће цвати, (МЗ, 1955); шт. грешка, треба: *како*

85 како спролећа цвеће цвати (МЗ, 1962; МЗ, 1964)
91 Упролеће (МЗ, 1955; ЖД; МЗ, 1964)
112 Док је жена песника, (МЗ)
126 О, да ми је после стотину лета (МЗ)
127 када на срцу већ никне зова (МЗ)

Вино пролећа. – К, 9, 19, 7–8 (1954), 14–17; МЗ, 231–237; СП 3, 41–50.
– Варијанте:
7 спластило снове ко сено што се пласти. (К)
26 Све на свету је њима опет храна, (К)
40 да искраде се за трен од времена, (К)
52 у бршљане сутона и у сету, (К; МЗ)
59 ти опет си ме на сунце извело, (К)
78 ма која биљка клијала на њиви, (К; МЗ; СД 3)
89 као на њиви кад настане врење, (К)
97 Празник је за срце када му зидови (К)
107 као ономе што је још на вису, (К)
111 као дуга бескрајно далеке стране. (К)
148 заборави краљима капу да скине. (К)
151 и ноћи полако стишава се плима: (К)
159 ту где су само ветри били на стражи. (К)
161 све преко чега су биле ноћи опне. (К)

Треба скренути пажњу на стих бр. 89, гдје је у часописној верзији *врење*, а у свим каснијим прештампавањима *зрење*. Могуће је да се опет ради о оној ситуацији када се грешком замијени једно слово ријечи, при чему нова ријеч такођер одговара смислу, па зато грешка остаје непримијећена у наредним издањима. Међутим, засад је то само претпоставка.

Романса. – ПО, 50, 14496 (1, 2. и 3. 5. 1953) 8; МЗ, 238–239; СП 3, 51–52.
– Варијанте:
Наслов: *Пролећна романса* (ПО); *Романса* (МЗ)
1 Наслони ухо на земљу, (ПО)
30 Без даха, врелих ноздрва, (ПО)
32 (као да слете, сјаха). (ПО)
37 први пут се догађа, (ПО)
38 први пут облаци плету (ПО)

Роса. – ЛМС, 128, 370, 5 (1952), 312; МЗ, 240; СП 3, 53.
Наднаслов: „Песме о птицама“. Објављене пјесме: *Роса*, *Цврк*ут, *Јутарње облачење птица* и *Под гнездима*. Пјесме *Цврк*ут и *Под гнездима* нису ушле у МЗ, СД 3 и СП 3, па ће зато у овом тому бити објављене на крају, у цјелини „Песме ван збирки“.
– Варијанте:
2 плачу што им се младост некуд оте, (ЛМС)
9 бубри од плача њино срце ситно (ЛМС)
11 Пуна је шума срдаца-пупољака, (ЛМС)
12 од јецања ће јутрос пући. (ЛМС)
14 и плач сићани растужених зеба; (ЛМС)
16 та по папрати попадала роса (ЛМС)
17 сузе су очију уплаканих њиних. (ЛМС)
21 бисерак млечни на стабљике стаблу, – (ЛМС)
22 сузе су опијених травом препелица, (ЛМС)

Јутарње облачење птица. – ЛМС, 128, 370, 5 (1952), 313–314; МЗ, 241–242; СП 3, 54–55.
Напомена као за пјесму *Роса*.
– Варијанте:
1 У буковом пропланку се облаче грлице сиве, (ЛМС)
4 ноћну кошуљицу голубица баца, (ЛМС)
7 Око занихане на пропланку гране (ЛМС)
13 Где год зађеш птичју ћеш одећу наћи: (ЛМС)
14 доламе што их стављају дроздови на се, (ЛМС)

16 пламен којим се огрћу црвендаћи (ЛМС)
24 од кованих под грлом пуцади. (ЛМС)

Заљубљени кукац. – ВЈ, 16, 3059 (1. 1. 1955), 17; МЗ, 243; СП 3, 56.
– Варијанте:
6 сад се попне а сад стрмоглави, (ВЈ)
7 чини се хоће да испуни (ВЈ; МЗ)
8 њеном сликом сав видик плави, (ВЈ)
19 А кад се она осиње хитра (ВЈ)
21 звонила је већ вечерња ливадска цитра (ВЈ)

Месечина над вођњацима. – С, 1, 1, 1 (1955) 11; МЗ, 244; СП 3, 57–58.
Напомена као за пјесму *Кад младост прохуји, шта чините птице?*
– Варијанте:
4 гране природне и априлски благе. (МЗ, 1955); шт. грешка, треба: *преродне*

Родна година. – КН, 1, 2 (21. 1. 1954), 5; МЗ, 245–246; СП 3, 59–60.
Пјесма је прештампана у Н [16, 726 (26. 11. 1962), 6]. Ситне разлике које су том приликом настале тешко да су резултат ауторске интервенције, али се овдје ипак назначавају.
– Варијанте:
3 зриче зриковац чокоћу у круни, (Н); шт. грешка, треба: *зрикавац*
4–5 *недостаје размак између прве и друге строфе* (Н)
9 Свирај, месече, у смех развуци усне: (КН; Н)
20 од разиграног на месечини Цера. (КН)
26 таласајте се, река светла недра, (КН)
26 таласајте се река светла недра (Н)

На планини. – ЛМС, 127, 368, 6 (1951), 429–431; МЗ, 247–251; СП 3, 61–65.
Под истим насловом, два мјесеца раније, објављена је пјесма и у КН, 4, 40 (6. 10. 1951), 1. Та пјесма није уврштена у МЗ, СД 3 и СП 3; то је разлог што се у овом тому објављује у цјелини „Песме ван збирки“.
– Варијанте:
У односу на основни текст и на текст у МЗ, верзија у часопису се знатно разликује. Часописна верзија је подијељена на четири цјелине које су обиљежене арапским бројевим. У ЛМС пјесма има 19, а у МЗ и СП 3 22 строфе. Највећи број строфа су, уз мале нијансе, идентичне, али се не налазе на истом мјесту. Осим тога, и у једној и у другој верзији има другачијх строфа. За првих шест строфа, које су исте, утврђене су разлике које се дају у наставку, а остатак часописне верзије се доноси у цјелини.
2 одох да тражим звонко срце њено, (ЛМС)
6 На свој ме талас узмите небеса! (ЛМС)
20 Дајте ми моста, кланци и вртаче (ЛМС, МЗ, СП), шт. грешка, треба: *места*
22 видик се ковитла као центрифуга, (ЛМС)
23 меша крила, светлост и магли пену. (ЛМС)
24 Негде далеко над пољем процвета дуга, (ЛМС)
28 зашто не могу ни славуј, ни жуна (ЛМС)
28 зашто не могу ни славуј, ни жуна, (МЗ)
43 Украј извора где се од студи трне, (МЗ)
64 Почиње, почиње, онај вртлог знани (МЗ)
99 и звезда прва отшкрину вратанца. (МЗ, 1955; МЗ, 1962; МЗ, 1964)
Слиједи остатак пјесме из ЛМС, од седме до деветнаесте строфе.

2

Кад год што шушне, замирише, сене,
ја се одазовем,
као да ми срце само на то чека.
Тек сад знам зашто одзвањају стене,
зашто је гора препуна одјека.

Давно се нисам уз планину пела.
Почиње, почиње, онај вртлог знани
што га мирис шуме пробуди у мени,
мисли за мишљу вејавица цела,

поход раздрагани.

Тек сад разумем олују пчела
кад пођу на паше
у почетку лета;
тек сад разумем како грана бела
преконоћ процвета.

Почиње, почиње, олујни тренутак,
као муње два се сударише слика.
Тек сад разумем како се рађа врутак,
како почиње у трави вечерња зрика.

Тек сад разумем исконске, вечне ствари,
као длан људски близак ми лист на клену,
вртача где се сребро јутра вари;
тек сада разумем како се песник
постаје у трену.

3

Пуна сам данас детињег милосрђа:
сунце бих у мрачну уносила шпиљу,
плевила бих стручак што у трњу рђа,
својом руком цветни прах бих преносила
заљубљеном биљу.

Јеси ли, змијо, негде у процепу,
данас бих и тебе могла избавити;
јеси ли, зебо, копцу пала власти;
је ли се ко нагао над провалу слепу;
замрсио се пауку у нити;
данас ћу га спасти.

Цветови отровни, чашице склопите,
чујем издалека пчеле зује
и беласа се лептирица рана;
уклоните се са путања гује,
трчи низ брдо четица чобана.

Заборавила сам кога јуче мрзих,
простила дуг стари.
Треба ли коме дана, година брзих,
данас бих му од срца поклонила,
да би могао срећу да оствари.

4

Тренутак овај пре првога мрака
као зеница шума поста пуна
сунчевог злата.
Јасно се види шта расте испод жбуна,
шта мили између шљунка, струка, влата.

Благо се међу собом такоше гране
као рука с руком старог знанца.
Тек сад разумем на смирају дане,
тек сад разумем предвечерњу шуму
и тугу птица што зову из кланца.

Тек сад разумем говоре људи
и птичјих грла,
вечери и грања нежност узајамну,
и реку што се стишала, замрла.
Вечерња шумо, баци и на мене
доламу тамну!

Тек сад разумем воду што се бистри
и широки, добри осмех ушћа.
Падни сада, ноћи!
Шумо, буди гушћа!
Помрчино, благо боје гором истри!

Небеса. – СТ, 8, 4 (1953), 177–178; МЗ, 252–253; СП 3, 66–67.
– Варијанте:
7 по којим је светла попадала слана (СТ; МЗ, 1955; МЗ, 1962)
7 по којима је светла попадала слана (МЗ, 1964; МЗ, 1967)
10 девојка на крилу страшног змаја биште, (СТ; МЗ)
11 ломача у које вихор још није дуно, (СТ)
16 откада очи њихову лепоту памте, (СТ)
27 златом везених свечаних одора. (СТ)
28 Још неседланих имају коњица (СТ)
28 још неоседланих имају коњица (МЗ)
29 и узда ватрених, бичева, пређица. (СТ)
30 Још има у подруму неточеног вина (СТ)
31 и у млекару неварена млека. (СТ)
32 Још има небељених младих месечина, (СТ)
33–34
нема размака којим се ова цјелина између 33. и 34. стиха дијели на двије строфе (МЗ, 1955)
35 откада очи њихову лепоту памте; (СТ)
40 сребрних колевки где ноћ нише младунце (СТ)
41 *нема овог стиха* (СТ)
41 где ноћ успављује и нише младунце (МЗ, 1955; МЗ, 1964; МЗ, 1967)
41 где ноћ успављује и наше младунце (МЗ, 1962)
42 како се који светао из шкољке роди. (СТ)

Шума у Израелу. – ЈА, (1955–56), 292–293; МЗ, 254–255; СП 3, 68–69.
У ЈА, гдје је пјесма први пут штампана, стоји сљедећа напомена: „Шума у Израелу до сада није објављена, а написана је под утисцима подизања ’Шуме Мученика’“ (*Белешке о сарадницима и радовима*, стр. 399).

На Стражилово идем. – ЛМС, 131, 376, 6 (1955), 560; МЗ, 256; СП 3, 70–71.
Варијанте:
10 јаблани вити што лебдите поред моста, (ЛМС)

Вуков утук. – К, 2, 9–10 (1947), 145–146; ИП, 61–63; МЗ, 257–258; СП 3, 72–73.
Наднаслов: „Три песме“. Објављене пјесме: *Питалице*, *Исто то, само мало друкчије* и *Утук*. Све три су инспирисане вуковским језичким и књижевним насљеђем, па у том погледу представљају цјелину. У СП 3, међутим, пјесникиња их није унијела све заједно, и у овом поретку. Тако је испало да је *Исто то, само мало друкчије* овдје, у К, нека врста варијанте за пјесму *Питалице*, док би јој се у СП тај статус могао дати у односу на пјесму *Вуков утук*. Увид у садржај све три пјесме, међутим, показује да је пјесма *Исто то, само мало друкчије* потпуно самостална и да нема варијантни статус у односу ни на једну од друге двије.
Наслов пјесме у К је *Утук*, а нови наслов *Вуков утук* пјесма је добила двије године касније у зборнику *Југословенска поезија* (Савез књижевника Југославије, Београд, 1949, стр. 287–288). На том мјесту за њу се каже сљедеће: „*Вуков утук*. Написана 1947. године, о стогодишњици победе Вукове борбе за нови књижевни језик и нову књижевност“ (стр. 292). Истовремено даје се и тумачење ријечи утук: „*Утук* – тако је Јован Хаџић називао своје нападе на Вука Караџића; Вукови одговори Хаџићу добили су назив ’утуци на утук’“ (стр. 384). Засад нема објашњења зашто је пјесми враћен стари наслов *Утук* приликом прештампавања у БН, 4, 125 (9. 2. 1964), 145, гдје је у свему идентична као и у К, осим у 22. стиху, гдје

умјесто *надрикњизи* стоји *надрикњиги*.
– Варијанте:
14 најлепше да нађем на дну речног вира. (ИП); шт. грешка, треба: *вира*,
26 Говор чобана у језик ваш штури (К; ИП)
28 слаба песника зваћу стихоклепцем (ИП)
29 Ја кад што кажем, биће јасно сваком, (К)
29 ја кад што кажем, биће јасно сваком, (ИП)
41 У стени хтео бих бритвом да га пишем, (ИП)

Исто то само мало друкчије. – К, 2, 5, 9–10 (1947), 143–145; ИП, 58–59; МЗ, 259–260; СП 3, 74–76.
Напомена као за пјесму *Вуков утук*. Пјесма с насловом *Исто то, само мало друкчије*, али другачијег садржаја, објављена је у збирци СР 1987. године у оквиру које је уврштена у СП 5, што значи да спада у прву књигу III тома ЦД.
– Варијанте:
Наслов: *Исто то, само мало друкчије* (К)
14 и племенитости Страхинић Бана, (К); шт. грешка, треба: *о племенитости*
14 о племенитости Страхинић Бана, (ИП)
14 о племенитости Страхинића-Бана, (МЗ, 1955)
14 о племенитости Страхинић-Бана, (МЗ)
25 И опет крени кроз речни кланац; (К)
45 У колибици, под кровом од сламе, (К)
45 У колибици под кровом од сламе, (МЗ)
50 све докле год се оком види, (К)
51 сад дођи мору, сада стени; (К)

Питалице. – К, 1, 5, 9–10 (1947), 142–143; ИП, 55–57; МЗ, 261–262; СП 3, 77–78.
Напомена као за пјесму *Вуков утук*. У Рукописном одељењу Народне библиотеке Србије налази се аутограф ове пјесме под сигнатуром Р643/Іа/9, али се очито не ради о првој (или некој другој) верзији која је претходила облику први пут објављеном у К. То се потврђује чињеницом да је њен препис направљен пуне 23 године послије првог објављивања, на позивницама за научне састанке и политичке пријеме на које је пјесникиња позивана у јануару и јуну 1970. године. Тешко је чак и претпоставити у које је сврхе тај препис прављен, поготово што је немогуће утврдити одакле је вршен. Нема посљедње строфе из прве часописне верзије, која је од ИП ишчезла у свим каснијим издањима. Разлике у односу на остале верзије, осим у два случаја, тичу се интерпункције и графичког изгледа који је, ваљда, условљен форматом позивница. Та два случаја су стих бр. 32, гдје је разлика само у распореду ријечи, те стих бр. 7 који се разликује од истог стиха свих других верзија по томе што се ту помиње рађевачко, док је у свим другим случајевима, укључујући и прву часописну верзију из 1947. године, у питању *мачванско* жито. Због свега изнесеног, осим ова два стиха, овдје нису евидентиране остале разлике ове верзије у односу на основни текст.
– Варијанте:
3 слуша вечерње, непознате птице; (К)
7 кад плане за суше над рађевачким житом, (РУ)
15 Зна ли ко у свету паучину тању (К)
18 од ноћи кад сјесени по Србији њиве (К)
21 Има ли где на свету светлијих длана, (ИП, МЗ)
25 Има ли на свету игде реке дуже (ИП)
28 Има ли воћке што се као (ИП)
29 она под родом слама? (ИП)
30 Има ли игде дубљег ковитлаца, (К)
32 кад старост стане котве у њ да баца? (К)
32 кад старост котве стане у њ да баца? (ИП)
32 кад старост у њ котве стане да баца? (РУ)
34 – строфа:
Има ли игде блажега одјека
него на смирају мартовскога дана
јагањаца изгубљена блека?
Има ли, Вуче, што на свету слађе
од детињства тршићских крај Дрине чобана? (К)

Детињство. – К, 7, 15, 12 (1952), 449–452; МЗ, 263–268; СП 3, 79–84.

Видјети напомену уз пјесму *Снегови детињства*. Под насловом *Детињство* има и једна пјесма за дјецу: ПИ, 1 (1950), 3.
– Варијанте:
7 пуно си чобанских лила и ватара, (К)
8 пуно си блиставога цвета глога, (К)
12 небо ти рађа звездама кô жутим грожђем, (К; МЗ)
21 пуно покислих у шуми угарака, (К)
27 лептира с којих црни прах се стреса. (К)
33 тавана на којим чаме слепи миши, (К)
50 Детињство моје, пуно си живаца, (СД 3; СП 3); шт. грешка, треба: *живица*
60 а кроз прагове трава ти пробија, (К)
76 црквених звона, кевтања секира (К)
97 и самоћа стражари кô пас чувар на трему. (К; МЗ)
104 нагло као у собу јутарњу ласта, – (МЗ, 1955; МЗ, 1962; МЗ, 1964)
104 нагло као у собу јутарњу ласта – (МЗ, 1967)
118 разлете се као голуби са звоника, (К)
119 када повучем успомена клатно, (К)
126 и као шљиве пуног сребрна праха. (К)
138 и из заглушне водопада пене, (К)
138 и из заглушне водопадне пене, (МЗ)
138 и из заглушене водопадне пене, (СД 3; СП 3); шт. грешка, треба: *заглушне*
145 а сунце слази и дан нагло краћа. (К)
148 са брегова ми чобани машу лилом (К)
155–156
размак којим се дио пјесме између 155. и 156. стиха раздваја на двије цјелине (К)

Песников кип у парку. – НК, 2, 4, 1 (1947), 101–102; ИП, 120–122; МЗ, 269–270; СП 3, 85–86.
– Варијанте:
1 Стајаће твој кип у парку домовине (НК)
1–2 коју си сам стварао, (НК)
2 усред деце и јасика, (НК)
11 као да види још лепоту, (НК)
16 и загледане у јутра боје, (НК)
16–17 крај твога лика, (НК)
17 мислиће оне пуне милоште (НК)
18 да срце твоје (НК)
19 живи и пева, пева јоште. (НК)
28 неба, праскозорја, Кумове сламе. (НК; МЗ)
33–34 коју си сам стварао, (НК)
37 чиниће се међ собом разговара (НК)
37 чиниће се међу собом разговара (МЗ)
38 – строфа:
А све около, колика је домовина,
биће пуно твојих остварених снова;
мирисаће свуд паркови из мрака,
земља биће пуна срећне деце
као јутро голубова,
и увек биће бољи живот сина
од живота предака. (НК)

ЗАРОБЉЕНИК СНОВА

Збирка *Заробљеник снова. Песме*, Народна књига, Цетиње, 1960, прва је јединствена и цјеловита ауторска збирка Десанке Максимовић послије збирке *Песник и завичај* из 1946. године. Нове пјесме написане у међувремену, видјели смо, биле су публиковане у збиркама *Изабране песме* (1950) и *Мирис земље* (1955). Све пјесме из ове збирке биле су претходно објављене у периодичним и другим публикацијама у раздобљу од 1955. до 1959. године.

Збирка је подијељена на четири циклуса: *Прочитано са сликовнице у детињству*, *Месечина успомена*,

Природа је давала знаке да ће се песник родити и *Заробљеник снова у зеничкој железари*. Редосљед циклуса и пјесама у њима поштован је и у СД 3 и СП 3, с тим што је у оба случаја изостављена пјесма *Свилене бубе*, из циклуса *Заробљеник снова*, која се налазила између пјесама *Бајка о ковачу* и *Кумова слама у димњаку*. Због тога се у овом тому ЦД уврштава у цјелину „Песме ван збирки“. Истовремено, прво у СД 3, а потом и у СП 3, унесена је и једна нова пјесма – *Јутро у Кварнеру*, која је смјештена у циклусу *Месечина успомена*, између пјесама *На морској обали* и *Тајна*. Пјесма је, иначе, први пут објављена у првом броју РР за 1959. годину, скупа са пјесмом *На морској обали*, па је по томе и она могла ући у збирку. „Пропуст“ што ју је изоставила у тој прилици, ауторка је отклонила уносећи је у СД и СП, одмах послије пјесме с којом је први пут штамапана. Највећа разлика између првообјављене, изворне збирке ЗС и њене верзије у СП 3 односи се на посљедњи циклус *Заробљеник снова у зеничкој железари* који је у СП 3 на крају, послије пјесме *Пакао*, проширен са још шест пјесама: *Скамењена шума*, *Змијуљак*, *Догодило се све бар по трећи пут*, *И то ме плаши*, *Повратак* и *Песничко вече*. Прве двије претходно су биле објављене 1965, а посљедња 1962. године, док остале три до тада нису биле публиковане. Свих шест по садржају заправо не одговарају онима које су у оквиру овог циклуса објављене у збирци.

Треба још, можда, истаћи да су називи и структура већине циклуса били уобличени још у фази док су пјесме објављиване у периодичним публикацијама. Тако је цјелокупан циклус *Природа је давала знаке да ће се песник родити* под истим насловом и са истим распоредом пјесама у збирку само дословно пренесен из броја 9 часописа С за 1959. годину, гдје је првобитно објављен. Слично је и са циклусом *Прочитано са сликовнице у детињству*; под тим именом објављене су у двоброју 1–2 часописа К за 1958. годину све оне пјесме, и по оном редосљеду, у ком су се нашле и у истоименом циклусу у збирци. „Вишак“ је једино пјесма *Прича о Авраму и Исаку*, која касније, у СД 3, није уврштена ни у цјелину „Песме ван збирки“. То се чини тек сада у овом тому ЦД. И циклус *Заробљеник снова у зеничкој железари* срећемо раније. Из тог циклуса у првој свесци часописа К за 1956. годину у збирку су уврштене пјесме *Бајка о ковачу*, *Железно сунце*, *Свилене бубе* и *Пакао*, док је уз посљедњу, пету пјесму циклуса, *Говор железа*, у ПО од 29–30. 11. и 1. 12. 1955. године, гдје је објављена прије збирке, на крају у загради дата напомена: „Из песме *Заробљеник снова у зеничкој железари*“. Што се тиче циклуса *Месечина успомена*, ситуација је нешто другачија: неке пјесме (*Јутарња песма*, *Стопа*, *Уцветале мисли* и *Благовести*) претходно су у двоброју К 7–8 за 1957. годину, са још двије пјесме (*Прекидач* и *Не веруј му*), штампане под заједничким наднасловом „Песме у славу јужњака“. Поменуте двије пјесме у овој збирци нису објављене ни у оквиру неког другог циклуса, а пјесникиња их није уврстила ни у поглавље „Песме ван збирки“ у СП 3. Зато се уврштавају у то поглавље овог тома ЦД. У истом циклусу, истовремено, објављене су и три пјесме (*Шта је теби, небо*, *Први снег* и *Лед твоје срце нагло обузима*) које су у првој свесци часописа С за 1956. годину, са још три друге пјесме (*Празно јутро*, *У пролећном пределу* и *Без успомена*), штампане са неутралним наднасловом „Шест песама“. Пјесме *Празно јутро* и *Без успомена* објављене су касније у оквиру циклуса *Снегови детињства* у збирци ГТ (1961), док пјесма *У пролећном пределу* није била заступљена ни у једној ауторској збирци, нити у поглављу „Песме ван збирки“ у СП, па се зато уноси у то поглавље овог тома ЦД. Треба истаћи да су у овај циклус ушле и пјесме које су претходно у петом броју С за 1957. годину штампане са наднасловом „Претпролећни немири“ (*Одазвале су се само птице*, *Сусрет у сну*, *Лик на прозору*, *Несаница* и *Тајна*), док пјесма *Немир* није ушла ни у једну ауторску збирку (са овим насловом, истина, има пјесма у збирци ПИЗ из 1946, али то није иста пјесма), нити у СД 3 и СП 3, па се зато овдје доноси у поглављу „Песме ван збирки“.

Прочитано са сликовнице у детињству

Сликар Лука. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 16; ЗС, 7; СП 3, 91.
Наднаслов: „Прочитано са сликовнице у детињству“. Објављене пјесме: *Сликар Лука*, *Пророк Илија*, *Крститељ*, *Оборени бог*, *Прича о Авраму и Исаку*, *Изгнање из раја*, *Посланица Ко Јеврејем Апостола Павла*, *Миољски вашар*, *Балкански ратови* и *Верујем*. Пјесма *Прича о Авраму и Исаку* није ушла у ЗС, СД 3 и СП 3, па се у овом тому уноси у поглављу „Песме ван збирки“.
– Варијанте:
2 заштитнику мојих прадедова (К)
3 апостолу Луки (К)

Пророк Илија. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 16–17; ЗС, 8; СП 3, 92.
Напомена као за пјесму *Сликар Лука*.
– Варијанте:
6 зна да претскаже (К; ЗС)
8 доћи ноћ (К)

Крститељ. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 17; ЗС, 9; СП 3, 93.

Напомена као за пјесму *Сликар Лука*
– Варијанте:
4 дођи да ти у срцу створим кладенац (К)

Оборени бог. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 17; ЗС, 10; СП 3, 94.
Напомена као за пјесму *Сликар Лука*.
– Варијанте:
7 Било их је много (К; ЗС)
10 и тражио ми помоћ, (К; ЗС)

Изгнање из раја. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 18; ЗС, 11; СП 3, 95.
Напомена као за пјесму *Сликар Лука*. У Рукописном одељењу Народне библиотеке Србије налази се аутограф ове пјесме под сигнатуром Р 643/Иа/5 који, нажалост, није датиран. Упоређењем верзија објављених у К, ЗС и СП 3 са том, руком писаном верзијом, поуздано се може тврдити да је она старија од осталих. Зато се овдје назначавају промјене које су на њој извршене приликом објављивања, при чему треба имати на уму да је, осим минималних разлика у интерпункцији и нешто већих у графичком изгледу, које су вјероватно условљене крупним рукописом и дужином стихова, ова верзија практично идентична са основним текстом.
– Варијанте:
1 Кад изиђу свештеници (РУ)
1–2 и црквењаци, (РУ)
2 уђемо сутон, (РУ)
2–3 вране
и ја. (РУ)
2–3 *недостаје размак којим се растављају строфе* (РУ)
4 са огромне, (РУ)
4–5 златом оковане сликовнице (РУ)
5–6 *недостаје размак којим се растављају строфе* (РУ)
6 Дизала си белутке у виру – (РУ)
10 гледала си радознало у сунчање гуштера, (РУ)
12 Бремените керуше су потесом врзала, (К); шт. грешка, треба: *си потесом*
15 цветни прах си држала у рукама, (РУ; К)
17–18 *недостаје размак којим се растављају строфе* (РУ)
18 Изиђи у паперту (РУ; К; ЗС)
18 Изиђу у паперту (СП 3); шт. грешка, треба: *Изиђи*
19 где оглашени стоје (РУ)

Посланица Којеврејем апостола Павла. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 19; ЗС, 12–13; СП 3, 96–97.
Напомена као за пјесму *Сликар Лука*.
– Варијанте:
Наслов: *Ко Јеврејем* (К);
8 и мрсе им ливаде мисли: (К)
13 као павит у јесен (К; ЗС)
24 и кад зачују реч вонмем (К)

Миољски вашар. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 19; ЗС, 14; СП 3, 98.
Напомена као за пјесму *Сликар Лука*.
– Варијанте:
12 од умора падају по угаженој тражи. (К); шт. грешка, треба: *трави*

Балкански ратови. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 20; ЗС, 15; СП 3, 99.
Напомена као за пјесму *Сликар Лука*. У Рукописном одељењу Народне библиотеке Србије налази се аутограф ове пјесме под сигнатуром Р 643/Иа/9 који, нажалост, није датиран. Поређењем верзија објављених у К, ЗС и СП 3 са том, руком писаном верзијом, поуздано се може тврдити да је она старија од осталих. Зато се овдје назначавају промјене које су на њој извршене приликом објављивања.
– Варијанте:
2 бранковински се сељаци (РУ)
3 приволевају царству небесном. (РУ)
7 са сажаљењем их гледа (РУ)
7–8 Римљанин Петар (РУ)
8 и унапред их сахрањује. (РУ)

9 Али моји земљаци не гледају (РУ)
9–10 иконостас, (РУ)
11 *недостаје овај стих* (РУ)
12 пред очима им лебди само (РУ)
13 *недостаје овај стих* (РУ)
14 невидљива апокрифна икона (РУ)
15 Кнежеве Вечере. (РУ)

Верујем. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 30; ЗС, 16; СП 3, 100.
Напомена као за пјесму *Сликар Лука*. Са овим насловом постоји још једна, далеко чувенија и популарнија, патриотска пјесма Десанке Максимовић, првобитно објављена у збирци ПИЗ, 1946. године, а потом више пута прештампавана. У овим ЦД њено мјесто је у другој књизи I тома.
– Варијанте:
4 верујем у небесне лепоте, (К)
10 верујем у срца која може све ранити (К)
16 верујем у духове што живе у осмесима, (К)

Месечина успомена

Јутарња песма. – К, 12, 25, 7–8 (1957), 3; ЗС, 19; СП 3, 103.
Наднаслов: „Песме у славу јужњака“. Објављене пјесме: *Јутарња песма*, *Уцветале мисли*, *Стопа*, *Прекидач*, *Благовести* и *Не веруј му*. Пјесме *Прекидач* и *Не веруј му* нису ушле у збирку ЗС, нити у СД 3 и СП 3, па ће у овом тому бити објављене у цјелини „Песме вам збирки“.
– Варијанте:
8 Обузе ме страва, (К; ЗС)

Стопа. – К, 12, 25, 7–8 (1957), 4; ЗС, 20; СП 3, 104.
Напомена као за пјесму *Јутарња песма*.

Уцветале мисли. – К, 12, 25, 7–8 (1957), 3–4; ЗС, 21; СП 3, 105.
Напомена као за пјесму *Јутарња песма*.

Благовести. – К, 12, 25, 7–8 (1957), 5; ЗС, 22; СП 3, 106.
Напомена као за пјесму *Јутарња песма*. У Рукописном одељењу Народне библиотеке Србије налази се аутограф ове пјесме под сигнатуром Р 643/Иа/9 који, нажалост, није датиран. Упоређењем верзија објављених у К, ЗС и СП 3 са том, руком писаном верзијом, поуздано се може тврдити да је она старија од осталих. Зато се овдје назначавају промјене које су на њој извршене приликом објављивања.
– Варијанте:
1 Радуј се, чујем гласове из воћњака (РУ)
2 *недостаје овај стих* (РУ)
5 радуј се, песма ти се у срцу зачела. (РУ)
6 *недостаје овај стих* (РУ)
11 да воће цвета (РУ)
11–12 мислићеш од раздања, (РУ)
11 да воће цвета мислићеш од раздања, (К)
12 а од неба – да су перунике гране. (РУ)
13 Мислићеш да стижеш с оргијања шева, (РУ)

Шта је теби, небо. – С, 2, 1 (1956), 35; ЗС, 23; СП 3, 107.
Наднаслов: „Шест песама“. Објављене пјесме: *Први снег*, *Лед твоје срце нагло обузима*, *Шта је теби, небо*, *Празно јутро*, *У пролећном пределу* и *Без успомена*. Пјесма *У пролећном пределу* није унесена у ЗС, ни у СД 3 и СП 3, па је у овом тому објављена у цјелини „Песме ван збирки“.

Први снег. – С, 2, 1 (1956), 34; ЗС, 24; СП 3, 108.
Напомена као за пјесму *Шта је теби, небо*.
Пјесма за дјецу са истим насловом објављена је у ПН (31. 12. 1948, бр. 8–9).
– Варијанте:
12 уз ледени наковањ ћутке стали. (С)

Лед твоје срце нагло обузима. – С, 2, 1 (1956), 34; ЗС, 25; СП 3, 109.
Напомена као за пјесму *Шта је теби, небо*.

– Варијанте:
8 у јата ледених се грлица претвориле. (С)

Одазвале су се само птице. – С, 3, 5 (1957), 5, 526; ЗС, 26; СП 3, 110.
Наднаслов: „Претпролећни немири“. Објављене пјесме: *Одазвале су се само птице*, *Сусрет у сну*, *Лик на прозору*, *Тајна*, *Несаница* и *Немир*. Пјесма *Немир* није ушла ни у једну ауторску збирку, нити у СД и СП, па се зато овдје доноси у поглављу „Песме ван збирки“. Наслов *Немир* има и једна друга пјесма, првобитно објављена у збирци ПИЗ, која спада у другу књигу I тома ЦД.

Сусрет у сну. – С, 3, 5, 5 (1957), 526–577; ЗС, 27–28; СП 3, 111–112.
Напомена као за пјесму *Одазвале су се само птице*.

А и тебе то молим. – КН нс, 10, 82–83 (1. 1. 1959), 2; ЗС, 29–30; СП 3, 113–114.
На истом мјесту објављене двије пјесме: *Станице* и *А и тебе то молим*.
– Варијанте:
17 језгри и ћелија, (КН)
17–18 а и тебе то молим. (КН)

На морској обали. – РР, 8, 1 (1959), 27; ЗС, 31; СП 3, 115.
На овом мјесту објављене су три пјесме: *Јутро у Кварнеру*, *На морској обали* и *Само онај ко је дуго пловио*. Пјесма *Јутро у Кварнеру* није објављена у ЗС, нити у СД 3, док је пјесма *Само онај ко је дуго пловио* објављена у збирци ГТ. Под насловом *На морској обали* објављена је пјесма и у В, 13, 9–10, (1928), 667, која до сада није објављена ни у једној збирци, а у ЦД спада у прву књигу I тома, у цјелину „Песме ван збирки“.

Јутро у Кварнеру. – РР, 8, 1 (1959), 26; СП 3, 116.
Напомена као уз пјесму *На морској обали*.
– Варијанте:
2 куће давно потопљене, (РР)
3 вода им још капље са трепавица, (РР)
4 и по дисању им видиш (РР)

Тајна. – С, 3, 5, 5 (1957), 528; ЗС, 32; СП 3, 117.
Напомена као за пјесму *Одазвале су се само птице*. Под овим насловом постоје још двије пјесме. Једна је објављена у часопису М [13, 38, 5–6 (1931), 322] и хронолошки спада у прву књигу I тома ЦД, а друга је из збирке СОЉ у оквиру које је ушла у СП 5 – она спада у прву књигу III тома ЦД.
– Варијанте:
17 у љуштарама мртвих пужева, (ЗС); шт. грешка, треба: *љуштурама*
19 у подбулим белим гљивама (С; ЗС)

Несаница. – С, 3, 5, 5 (1957), 528–529; ЗС, 33; СП 3, 118.
Напомена као за пјесму *Одазвале су се само птице*.
– Варијанте:
13 у океан моје несанице (С; ЗС)
15 све нежно биље и све немани (С; ЗС)

Лик на прозору. – С, 3, 5, 5 (1957), 527–528; ЗС, 34–35; СП 3, 119–120.
Напомена као за пјесму *Одазвале су се само птице*. У Рукописном одељењу Народне библиотеке Србије налази се аутограф ове пјесме под сигнатуром Р 643/Иа/6 који, нажалост, није датиран. Упоређењем верзија објављених у С, ЗС и СП 3 са том, руком писаном верзијом, поуздано се може тврдити да је она старија од осталих. Зато се овдје назначавају промјене које су на њој извршене приликом објављивања.
– Варијанте:
1 Прозор ми је застро блед лелујав лик, (РУ)
8 Стидим се пред тобом и тих књига (РУ)
9 и тих зеленкада, и сна из кога (РУ)
10 сам се пробудила (РУ)
10 и сна из ког сам се пробудила, (С; ЗС)
14 извор под буквом и месец на брду, (РУ)
23 Ко си да си, немој дуго ту остати (РУ)
27 прозоре ти неопрезно отворити. (РУ)

Деца. – О, 12, 961–962 (25. 4. 1956), 1; ЗС, 36; СП 3, 121.

Под овим насловом има пјесма у СКГ нс, 55, 56, 1, (1939), 19; хронолошки њено мјесто је у другој књизи I тома ЦД.
– Варијанте:
5 двоје деце из замршене павити живота, (О)
11 како се иза отшкринутих врата живота (О; ЗС)
17 пролази у живот испод дуга. (О)

Природа је давала знаке да ће се песник родити

Рађање љубави. – С, 5, 9, 5 (1959), 466; ЗС, 39; СП 3, 125.
Наднаслов: „Природа је давала знаке да ће се песник родити“. Објављене пјесме: *Рађање љубави*, *Немиран дан*, *Жега*, *Октобар* и *Зимски вихор*.

Немиран дан. – С, 5, 9, 5 (1959), 466–467; ЗС, 40–41; СП 3, 126.
Напомена као за пјесму *Рађање љубави*.
– Варијанте:
4 Однекуд са нежног небеског седефа (С)
17 где се караван планина згрно, (С; ЗС)
21 црном, (С; ЗС)
22 што бива само кад песник треба да се роди, (С; ЗС; СД 3)
22 што бива само кад песник треба да се роди. (СП 3); шт. грешка, треба: *роди*,

Жега. – С, 5, 9, 5 (1959), 467; ЗС, 42–43; СП 3, 127.
Напомена као за пјесму *Рађање љубави*.

Октобар. – С, 5, 9, 5 (1959), 468; ЗС, 44; СП 3, 128.
Напомена као за пјесму *Рађање љубави*.
– Варијанте:
1 Изненада је, после обиља плода, (С; ЗС)
5 секла грло белога слапа, (С; ЗС)
9 И препала се затим да сву крв не источи (С; ЗС)

Зимски вихор. – С, 5, 9, 5 (1959), 468; ЗС, 45; СП 3, 129
Напомена као за пјесму *Рађање љубави*.

Заробљеник снова у зеничкој железари

Бајка о ковачу. – К, 11, 22, 1 (1956), 17; ЗС, 49–50; СП 3, 133–134.
Наднаслов: „Заробљеник снова у зеничкој железари“. Објављене пјесме: *Бајка о ковачу*, *Железно сунце*, *Свилене бубе*, *Облаци рођени у димњаку* и *Пакао*. Пјесма *Облаци рођени у димњаку* није уврштена у збирку ЗС, ни у СД 3 и СП 3, па се у овом тому објављује у поглављу „Песме ван збирки“. Пјесма *Свилене бубе* објављена је у ЗС, али одатле није пренесена у СД 3 и СП 3; то је разлог што се и у овом тому штампа у поглављу „Песме ван збирки“.
Варијанте:
1 Где си радосна јутарња клико маља (ЗС)
2 са сунцем што ме заједно увек срете; (К)
8 што жеравицу си држо на длану лако, (К; ЗС)
13 и дах им мрзне од студени сванућа (К; ЗС)
19 преко колена блиставу преломи косу, – (К; ЗС)
24 утули на огњишту церов огањ мали, – (К; ЗС)
27 и кипи руде растопљене шира (К)
27 и кипи руда растопљена жира (ЗС): шт. грешка, треба: *шира*
27 и кипи руда растопљена шира (СД 3; СП 3)
29 где жеже месец што га је мамут сково (К; ЗС)
Треба скренути пажњу на стих бр. 27. Проблем је у помјерању придјева *растопљен* са појма *руда* (*руде растопљене шира* у часописној верзији) на појам *шира* (*руде растопљена шира* у ЗС, СД 3 и СП 3). Међутим, ту је направљена грешка која се потом стално репродуковала, па је мјесто *руде* (растопљена шира), било *руда* (растопљена шира) што је нелогично. Овдје је та грешка исправљена.

Кумова слама у димњаку. – ВЈ, 17, 3385 (20. 1. 1956), 8; ЗС, 53–54; СП 3, 135.

У ВЈ, на крају, напомена: „Из пјесме: ’Заробљеник снова у зеничкој железари’“.

Железно сунце. – К, 11, 22, 1 (1956), 18; ЗС, 55–56; СП 3, 136–137.
Напомена као за пјесму *Бајка о ковачу*.
– Варијанте:
6 у облаку страшан румени пауче, (К)
19 огромно железно сунце што се рађа: (К; ЗС)

Говор железа. – ПО, 52, 15303 (29–30. 11. и 1. 12. 1955), 16; ЗС, 57–58; СП 3, 138.
У П, на крају, напомена: (*Из песме „Заробљеник снова у зеничкој железари“*).
– Варијанте:
8 прети жељезних стршљенова зука, (ЗС); шт. грешка, треба: *железних*.

Пакао. – К, 11, 22, 1 (1956), 20; ЗС, 59; СП 3, 139.
Напомена као за пјесму *Бајка о ковачу*. У Рукописном одељењу Народне библиотеке Србије налази се аутограф ове пјесме под сигнатуром Р 643/Иа/7 који, нажалост, није датиран. Упоређењем верзија објављених у К, ЗС и СП 3 са том, руком писаном верзијом, поуздано се може тврдити да је она старија од осталих. Зато се овдје назначавају промјене које су на њој извршене приликом објављивања.
– Варијанте:
1 Пламени библиски језици ме воде (РУ)
4 заблуделе што верују у голубе на Јордану (РУ)
7 водонику и метану; (РУ)
8 Сустале с каменом прошлости о врату, (РУ)
9 весталке што и по пролећном дану (РУ)
14 пространству изнад земљиног појаса, (К)
19 где на њиве одакле су свици и птица хитра (РУ)

Скамењена шума. – БО, 30, 328 (28, 29. и 30. 11. 1965), 21; СД 3, 129; СП 3, 140–141.
На крају напомена о мјесту настанка: *Побит Камак, Бугарска*.
– Варијанте:
26 како је игде икоји камен насто. (БО)

Змијуљак. – Н, 21, 839 (12. 2. 1965), 3; СД 3, 130; СП 3, 142.
– Варијанте:
1 Лежим на шумовитој висоравни (Н)
7 да ћу и ја једном леђи (Н)
8 уз храстову и букову круну, (Н)
11 поломљене лобање дрвећа (Н)
12 *недостаје овај стих*.
19 и тежим од туча, (Н)
20 сачекавши мирно (Н)

Догодило се све бар по трећи пут. – СД 3, 131; СП 3, 143.
– Варијанте:
16 и сада се нада као да се сећа. (СД 3)

И то ме плаши. – СД 3, 132–133; СП 3, 144–145.

Повратак. – СД 3, 133; СП 3, 146–147.
Пјесма са истим насловом, штампана у ПК, 153 (1927), хронолошки припада првој књизи I тома ЦД. Истовремено треба скренути пажњу и на пјесму за дјецу са истим насловом у ПО, 35, 10981 (22. 12. 1938), ПО за децу, 10, 52 (1938), 201–202.

Песничко вече. – КН нс, 14, 163 (26. 1. 1962), 4; СД 3, 134; СП 3, 148–149.
На истом мјесту објављене двије пјесме: *Песничко вече* и *Пешаци*.
– Варијанте:
2–3 *не постоји размак којим се одвајају прва и друга строфа* (КН)
12–13 *не постоји размак којим се одвајају друга и трећа строфа* (КН)
13 Биће то раскошан песнички миоцен. (КН)
22 последње заблуде беле (КН)
23 преко ноћ ће ницати (КН)
24–25 *не постоји размак којим се одвајају трећа и четврта строфа* (КН)

26 Уживаћу у лудовању као у стиху, (КН)
27 разбијати сликова кристале, (КН)
34 и лутати некуд по месечини (КН)
35 кроз царства што их у себи погубих. (КН)
35–36 *не постоји размак којим се одвајају четврта и пета строфа* (КН)
42 и луди од бола мали облак рани. (КН); шт. грешка, треба: *рани*,

ГОВОРИ ТИХО

Збирка *Говори тихо*, Младо поколење, Београд, 1961, Школска библиотека, уредник Миливоје Јовановић, представља још један избор из цјелокупног дотадашњег пјесничког стваралаштва Десанке Максимовић. На основу посљедњег поглавља „Снегови детињства“, у коме су објављене пјесме којих нема у другим ауторским збиркама, и ова збирка има статус ауторске, па се по тој основи и појављује као једна од цјелина од којих је сачињен III том СД, СП, па и ова књига II тома ЦД. За разлику од дотадашњих књига у којима се предочава изабрано пјесништво ове пјесникиње (ИП и МЗ), које су више биле усмјерене према књижевној јавности и широј читалачкој публици, ова збирка има нешто другачију намјену. О тој намјени и начину како је замишљено њено остварење у компоновању збирке пјесникиња у поглављу „Уводна реч“ каже сљедеће:

„Ова збирка обухвата превасходно песме с којима, према упутствима наставног програма, ученици треба да се упознају. Затим, обраћена је пажња и на то да буде јасно представљен и развој ове поезије у свим њеним видовима; тако су у избор ушле песме од најранијих до последњих које досад нису објављене ни у једној збирци или нису биле ни штампане.

Песме су сређене по темама, али, како ће се видети, теме су приближно одредиле и време у ком су песме настајале. Тако, први – љубавни циклус ’Молба младости’ садржи највише раних песама, као и циклус посвећен природи, ’Сребрне плесачице’, мада су и љубав и природа остале песникове сталне теме. Песме у прози, иако су се према темама могле поделити у више скупина, остале су у једном циклусу, ’Говори тихо’, јер су повезане изразом и обликом нешто друкчијим него код других песама. Разуме се, поезија није ствар опипљива и не да се сећи као ножем, те се скупине у које су песме сабиране не разликују увек оштро. Рецимо, у четвртом циклусу, ’Самоћа’, где се углавном показују душевна стања, има стихова који не би одударали ни међу песмама о природи, и то нарочито међу њима. Извршена подела је само путоказ, а сваки читалац може за себе, према свом утиску, правити распоред међу песмама. Чак у скупини родољубивих песама и оних које су никле из осећања најближих родољубљу има стихова који су у исто време и одушевљење лепотом, и самилост, и исповест, јер је човеково душевно стање сложено и осећања се мешају као мириси. Напослетку су дошле песме, како је већ речено, досад необјављене или објављене само по часописима; ту је у маломе спроведен исти план – пошло се од љубавних па ишло ка родољубивим стиховима.

На крају би и писац и уредник пожелели да ученици ову књигу читају радо као књиге које читају кришом, а да им буде корисна као оне које им школа препоручује. Састављајући је, они су се трудили да је таквом и учине.“

С обзиром на то да је и по редосљеду и по насловима пјесама циклус *Снегови детињства* из збирке ГТ досљедно пренесен у СД 3 и СП 3, тако је поступљено и у овој књизи II тома ЦД.

Снегови детињства

Љубавници у пучини ноћи. – Ж, 4, 6, 1–2 (1955), 34; ГТ, 151; СП 3, 155–156.
Напомена као за пјесму *Поноћ*.
– Варијанте:
12 и благи, благи као да су сви жене. (Ж; ГТ)
25 И оду у пучину ноћи сами, ћутке, (Ж; ГТ)

Љубавна препирка. – ОС, 13, 2880 (1–3. 1. 1956), 12; ГТ, 152; СП 3, 157–158.
– Варијанте:
1 „Хоћу у арену дана победника (ОС)
4 да се у крила ветрова загњурим.“ (ОС)
5 „Косе су твоје немирни облаци, (ОС)
8 као од огња сагореће она.“ (ОС)
12 нека на твоме узглављу се љубе.“ (ОС)
13 „Вуче ме у шуму, све је тамо мукло, (ОС)

16 где се кроз густо грање сунце провукло.“ (ОС)
17 „Ниједна шума тако тиха није (ОС)
20 између ових смирених обриса.“ (ОС)
21 „Хоћу на реку да видим кад пронесе (ОС)
28 и трава их сплете водена дубока.“ (ОС)
29 „Куда ћеш сада на сунце и воду, (ОС)
36 да удишем дивље косидбе мирисне.“ (ОС)

Виолине Чајковскога. – ПО, 54, 15677 (1, 2. и 3. 1. 1957), 11; ГТ, 153; СП 3, 159–160.
– Варијанте:
Наслов: *Виолине Чајковског* (ПО)
5 срца људскога с муком пригушене крике? (ПО)
10 Мислила сам прегорела сам већ загонетку (ПО)
11 његова дубоког и топла виолончела; (ПО)
12 а она узнемирује, тишти, као у почетку (ГТ)
14 бдила док птице за облаком у ноћи пиште, (ПО)
14 бдила док птице за облаком у ноћи јесењој пиште, (ГТ)
19 разбојишта опашу ливада и сунца појаси, (ПО; ГТ)
20 сновима се затрпа ведрим најгора јава; (ПО)
21 само се он у крике ноћних птица прерушава (ПО)
22 и из пустиња заборава мени гласи. (ПО)

Празно јутро. – С, 2, 1 (1956), 35; ГТ, 153; СП 3, 161.
Напомена као за пјесму *Први снег*.

Без успомена. – С, 2, 1 (1956), 36; ГТ, 154; СП 3, 162.
Напомена као за пјесму *Први снег*.
– Варијанте:
5 Отићи ћу одавде без успомена, (С)
7 доносе с ливада, (С)
9 покрај стражи, (С; ГТ)

Зрикавци. – ГТ, 154; СП 3, 163.
Пјесма *Зрикавац*, објављена у ЖИР 1933. године, нема сличности са овом.

Претпролећни дан. – ЛМС, 134, 383, 5 (1959), 420–421; ГТ, 154–155; СП 3, 164.
На овом мјесту објављене су двије пјесме: *Априлска вожња кроз Војводину* и *Претпролећни дан*.
– Варијанте:
2 са неба, са воде, са земље долећу; (ЛМС; ГТ)
9 Свуд успут се мехови мириса дреше (ЛМС; ГТ)
17 Свуд успомене душом промиче чирак, (ЛМС)

Буђење пролећа. – ГТ, 155; СП 3, 165.
Под истим насловом има пјесма за дјецу у ОС, 10, (11. III 1953), *Забавник за дјецу*, 3, 95 (1953), 1.
– Варијанте:
3 Под јасењем у сребрном ћивоту (ГТ; СД 3)
3 Под јесењем у сребрном ћивоту (СП 3); шт. грешка, треба: *јасењем*
13 и шуму запахну мирис пролећног дима (ГТ)

Пешаци. – КН нс, 14, 163 (26. 1. 1962), 4; ГТ, 155–156; СП 3, 166–167.
Напомена као за пјесму *Песничко вече*.
– Варијанте:
3 и у јутарњој роси стопе косца; (КН)
6 и облаци, занесењаци стари, (КН)
7 и, сунцем закићени, зорини просци. (КН)
7 и, закићени сунцем, зорини просци. (ГТ)
7–8 *недостаје размак који дијели прву и другу строфу* (КН)
11 пешке ићи, (КН)
12 и само ће пешачити још вуци (КН)
14–15 *недостаје размак који дијели другу и трећу строфу* (КН)
15 Иза песника ће уместо ћудљивих стопа (КН)

19 и ловац ће с кола прогонити звери (КН)
20–21 *недостаје размак који дијели трећу и четврту строфу*
22 Дуга ће прелазити само горска била, (КН)
23 само ће се сунце пешке пети уз небо. (КН); шт. грешка, треба: *небо*,
24 ветар ће босоног јурити по ветру, (КН)
25 трчкараће земљом још само мрави (КН)

Коме да се тужим. – Ж, 8, 9 (1959), 508–509; ГТ, 156–157; СП 3, 168–169.
– Варијанте:
9 с мислима као у хемиском кабинету? (Ж)
18 што ћеш оперисати снове и загонетке, (Ж)
20 и скидати крила лептирици чуда, (Ж)
20–21 што ћеш спалити сунцу трепавице; (Ж)
23 Коме да се тужим што нестаје бајке, (Ж)
24 да ли теби рођена из инкубатора (Ж)
26 што нећеш знати да зора (Ж)
27 свадбени лет је воденог цвета, (Ж)
31 сестре речног зеленога духа? (Ж)
32 *недостаје овај стих* (Ж)
32 – строфа:
Да ли вама, детиње маште давне
што сте претварале све у загонетку,
цветове сапоља у вилине коњице,
измаглицу ретку
у душу брегова,
у крила анђела небеса мартовска бела;
коме да се тужим
што ће живот остати без тајни и снова? (Ж)

Потера. – СУ, 6, 5 (1958), 442; ГТ, 157–158; СП 3, 170.
Наднаслов: „Две песме“. Објављене пјесме: *Потера* и *Опасна игра*. Пјесма *Опасна игра* није претходно уврштена ни у једну збирку или у СД 3 или СП 3, па ће у овом тому бити објављена на крају, у цјелини „Песме ван збирки“.
– Варијанте:
3 легне дотле да се испава, (СУ)
5 ни кад зађем за завијутак, (СУ)
6 ни кад се у шуму упутим. (СУ)
9 и посматра ме са обале (СУ)
10 као војник под оружјем (СУ)
11 заробљеника кога жали. (СУ)
12 Спролећа кад облаци глога замиришу, (СУ; ГТ)
14 неколико белих цветова, (СУ)
14 неколико белих мирисних цветова (ГТ)
15 и када се косови огласе, (СУ)
16 пусти да им се придружим. (СУ)
18 Стрпљиво чека да сиђем са стрампутица (СУ)
19 и знајући да сам на белом хлебу (СУ; ГТ)
20 ноћу ми крај пута оставља (СУ)
21 све што сам икад волела, (СУ)
22 а чега сам остала жељна. (СУ)

Есперанто. – КН, 12, 137 (27. 1. 1961), 2; ГТ, 158; СП 3, 171.
Наднаслов: „Две песме“. Објављене пјесме: *Есперанто* и *Куд одем да одем*.
– Варијанте:
7 остаће поштапање гавранова по њивама (КН)
9 остаће симфониски концерат шумских флаута, (КН)
13 остаће неодређена патња ноћних птица (КН)
13–14 коју сам разумела кад ми је било пет година, (КН)
16 остаће хектар земље брежуљкасте где сам се родила (КН)
17 *недостаје овај стих* (КН)

Имамо пасош. – ГТ, 158–159; СП 3, 172–173.
– Варијанте:
13 па зли нека су и гори (ГТ)
14 а велики нека су и већи; (ГТ)
15 океан што се ближи све ће преплавити, (ГТ)
18 Иза нас су дела и наша, (ГТ)

Куд одем да одем. – КН, 12, 137 (27. 1. 1961), 2; ГТ, 159–160; СП 3, 174–175.
Напомена као за пјесму *Есперанто*.
– Варијанте:
1 Куд одем да одем имам познаника. (ГТ)
18 тамо је гостољубље људских пристаништа, (КН)
21 људског срца једна од преткомора, (КН; ГТ)

Станице. – КН нс, 10, 82–83 (1. 1. 1959), 2; ГТ, 160–161; СП 3, 176–177.
Напомена као за пјесму *А и тебе то молим*.
– Варијанте:
17 А кад се дојури у станице бола (КН; ГТ)

Катедрала. – ГТ, 161; СП 3, 178.

Само онај ко је дуго пловио. – РР, 8, 1 (1959), 27; ГТ, 161; СП 3, 179.
Напомена као уз пјесму *На морској обали*.

Снегови детињства. – СТ, 13, 5 (1958), 421–423; ГТ, 161–163; СП 3, 180–182.
Приликом прештампавања у ПЉ [20, 180 (1974), 16], осим што су направљене двије грубе штампарске грешке у 8. и 10. стиху, уз ову пјесму дате су и неке опаске Десанке Максимовић о дјетињству, које је изрекла у оквиру једне анкете. Та своја схватања пјесникиња аплицира и на пјесму *Детињство*.
– Варијанте:
7 и сад је моја лепота и својина. (СТ; ГТ)
8 Ви гологлави сте трњу ореол дали, (ПЉ); шт. грешка, треба: *гологлавом*
10 благо путева сребром оковали, (ПЉ); шт. грешка, треба: *блато*
19 још памтим мирис леденога цвећа (СТ)
21 и месечине мака сећам се модрог (СТ)
31 још бело и са отсјајима златним (СТ)
52 Колико биљурног леденога жара (СТ; ГТ)
59 толико крила рајске птице д[illegible]ге, (СТ)
59 толико крила рајске птице дуге, (ГТ)
61 Ти и сад, кад прођем кроз бела пространства, (СТ; ГТ)
81 ужежи под стрехом леденице свеће (СТ; ГТ)

Брда око Авале. – НС, 5, 1–2 (1953), 1; ГТ, 163–164; СП 3, 183.
– Варијанте:
1 Те косе над којим сад се небо пласти, (НС)
5 ујутру личе на руке сељака (НС)
8 када их погна олујина јака. (НС)
9 Та брда кад буду у јутарњем жару, (НС)
9 Та брда кад свану у јутарњрм жару, (ГТ)
10 кад им се рамена буду топло сплела, (НС)
11 чини се играју обредну игру стару (НС)
11 чине се играју обредну игру стару (ГТ; СД 3; СП 3)
12 крај обасјаног сунцем тихог села. (НС)
13 Те косе, те зелене по њима њиве (НС)
14 што им у магли једва видим лице, (НС)
15 за којим лепршају расплетене гриве, (НС)
16 јутром су разигране деверске коњице. (НС)
17 Та брда једра су ујутру као дуње, (НС)
20 и свако зрно и свако дело заче. (НС)
Треба скренути пажњу на стих број 11. Исправна је верзија у НС, а грешка (одштампано је *чине*, умјесто *чини*), начињена приликом уношења ове пјесме у ГТ, касније се аутоматски преносила у СД 3, односно СП 3. Овдје је та грешка исправљена.

Априлска вожња кроз Војводину. – ЛМС, 135, 383, 5 (1959), 420; ГТ, 164–165; СП 3, 184–185.
Напомена као за пјесму *Претпролећни дан*.

Пролеће на Космету. – КН, 4, 11 (13. 3. 1951), 1; ГТ, 165–166; СП 3, 186–188.
– Варијанте:
8 ветри што иду са Косова, (КН)
10 да заспим под небом јасним, (КН)
11 да ми падну прохладне росе (КН)
12 на косе, на образе. (КН)
13 Мајко, сенку ову ми скини, (КН)
14 вео који ми очи крије, (КН)
17 чим сјаши усред Метохије. (КН)
17–18 *између треће и четврте строфе налази се*: ∗ (КН)
18 Чини ми се мајко, лептирица сам (КН)
22 чини ми се да имам скуте (КН)
24 Чини ми се птица сам, са Космета, (КН)
27 небо облачцима белим цвета – (КН)
30 А јурила бих још као дете, (КН)
40 у ову пролећну, косметску зору.
40–41 *између седме и осме строфе налази се*: ∗ (КН)
45 птицо, чија песма сна ми не да. (КН)
45–46 *размак којим се раздвајају строфе* (КН)
46 Гледајте, људи, лице моје, (КН)
47 како се месец и сунце гледа (КН)
49 са Српкињама у поље и ја, (КН)
54 Излазим, пођи, мајко, до прага, (КН)
54 Излазим. Пођи, мајко до прага, (ГТ)

Сутон на Скадарском језеру. – СТ, 2, 9 (1947), 487–488; ГТ, 166–167; СП 3, 189–190.
– Варијанте:
3 Докле оком видиш (СТ)
3 Докле оком видиш нема човека, (ГТ)
9 Где су ти њиве, где дрвеће, (СТ)
13 Црна Горо, имаш ли јагањаца (СТ)
19 Нађе ли пшеничног гдегод зеленила (СТ)
21 Нађе ли села брдских и катуна (СТ)
22 и водоношу крај изворског била? (СТ)
29 домовине кремена језгра жива, (СТ)
31
сунце што прогоре на танком небу, (СТ); шт. грешка, *замијењени 31. и 32. стих*
32 И месечеве после светлине, (СТ)
33 трава што је спазих ретку (СТ)
35 бише ми скупи као прва светлост (СТ)
36 и прво клијање, у света почетку. (СТ)
38 ретке као капи крупне кише, (СТ)
39 чиниле се блаже од сто мелема, (СТ)
40 чиниле се први људски говор (СТ)
41 и да на земљи нигде више (СТ)
42 човека, ни говора тако људског нема. (СТ)

Србија у сутону. – ВН, 3, 373 (31. 12. 1954. и 1. и 2. 1. 1955), 8; ГТ, 168; СП 3, 191–192.
– Варијанте:
4 Ко би реко (ВН)
5 да у срцу и буне ниха, (ВН)
8 под облаке, (ВН)
9 од понора и висина да мало преза; (ВН)
12 Србија у сутону љубичастом (ВН)
15 Ко би реко (ВН)
16 да је по дану (ВН)

17 то земља оштра и опора. (ВН)
27 Ко би реко (ВН; ГТ)

ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ

Збирку *Тражим помиловање – Лирске дискусије с Душановим закоником*, објавила је Матица српска 1964. године, а у наредне двије године, код истог издавача и у истој штампарији, појавило се и *друго* (1965) и *треће* издање (1966), оба потпуно истоветна са првим, укључујући и ликовна, односно графичка рјешења (у посљедња два случаја на насловној страни додат је један округли медаљон са стилизацијом старог ћириличног писма). Наредно, *четврто* издање појавило се 1988. године. Издавачи Дечје новине из Горњег Милановца и Јединство из Приштине управо овом збирком започели су тек установљену репрезентативну библиотеку „Мина“: „Овом књигом покрећемо библиотеку ’Мина Караџић’ у спомен Мини и Вуку“. Збирка је, иначе, штампана у 3.000 примјерака, а штампање је „завршено априла 1988. године“. Исте године у издању Издавачке куће „Милан Ракић“ из Ваљева изашло је *пето*, двојезично издање ове збирке, на српском и на њемачком језику (*Ich bitte um erbarmen Lyrische Diskussionen mit dem Gesetzbuch des Zaren Dušan*) у преводу Волфганга Ешкера (Wolfgang Eschker), које се овдје узима у обзир због тога што у цјелини садржи верзију збирке и на српском језику. Након тога збирка је у цјелини, већ *шести* пут, штампана у оквиру избора поезије Десанке Максимовић за потребе школске лектире који је приредио Слободан Ж. Марковић (*Рађање љубави Тражим помиловање*, Просвета, Београд, 1992). Сљедећа два издања, *седмо* и *осмо* по реду, појавила су се 1993. године, посљедње године у којој је пјесникиња још била са нама. Једно је објавио издавач Слово из Бање Луке, а напомена која уз њега иде ту њену интензивну присутност потврђује на готово драматичан начин: „Одобравам да се моја збирка ’Тражим помиловање’ штампа у хуманитарне сврхе, код издавача ’Слово’ у Бањалуци. Ауторски хонорар намењујем фонду ратне сирочади у Републици Српској. Десанка Максимовић. Београд, 29. 1. 1993. године.“ Исте године изашло је и посљедње издање ове збирке за њеног живота које је објавило Удружење издавача и књижара Југославије у библиотеци „Ремек-дела“. Повод за тај издавачки подухват садржан је у напомени издавача: „Удружење издавача и књижара Југославије, објављује ову књигу поводом деведесетпетогодишњице рођења Десанке Максимовић (1898–1993)“. Године 1996. појављује се ново, сада већ *девето*, издање збирке за школске потребе, опет у оквиру ширег избора из поезије Десанке Максимовић који је извршио Слободана Ж. Марковић (*Ловац срца свога* и *Тражим помиловање*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1996). Најзад, наредне 1997. године излази и *десето* издање збирке у издању издавачких предузећа Унирекс и Завода за уџбенике и наставна средства из Подгорице.

Постоји и једна скраћена верзија ове збирке. То је тројезично издање (на српском, словеначком и македонском) које су у библиотеци „Југословенски песници“ 1966. године објавили удружени издавачи Државна заложба Словеније из Љубљане, Македонска книга из Скопја, Младост из Загреба и Просвета из Београда. Превод на словеначки језик извршио је Вено Тауфер, а на македонски Гане Тодоровски. Није дат податак ко је вршио избор пјесама, али је он био врло селективан, јер је од 59 пјесама, колико их има изворна збирка, овдје остало 23: *Проглас*, *За себра*, *За свргнуте*, *За земљу куда војска прође*, *За војничка гробља*, *За јерес*, *За последње дане*, *За важне*, *За калуђера*, *За несхваћене*, *За наивне*, *За оне који се спотичу преко прага*, *За паству срца*, *За сужње помиловане*, *За алкохоле*, *О каменовању*, *За Марије Магдалене*, *За нероткиње*, *За песникињу*, *земљу старинску*, *За оне који не умиру на време*, *За звери оклеветане*, *За оне који царске друмове ору* и *За људе који јасно виде*. (Године 1968. збирка је у цјелини изашла и на албанском језику. Преводилац је био Есад Мекули, а издавач Рилиндја из Приштине.)

Треба, можда, поменути и податак како је дошло до идеје да ову свакако најпознатију и најчувенију збирку Десанке Максимовић изда Матица српска. „У вези са овом збирком занимљиво је то да је Матица српска, после првих објављених песама у ’Књижевним новинама’ замолила Десанку Максимовић да њој књигу повери за штампање чим буде готова“ (Милорад Р. Блечић, *Десанка Максимовић живот праћен песмом*, Делта прес, Београд, 1985, стр. 107). Овај податак очито се односи на циклус пјесама *Тражим помиловање (Из лирске дискусије са Душановим закоником)*, објављен у *Књижевним новинама* 8. марта 1963. године, који је имао пет пјесама: *За Марије Магдалене*, *За себра*, *За свргнута властелина*, *За исмеваче* и *За оне који умиру на време*.

Посебно мјесто овој својој збирци, давала је и сама пјесникиња: „Збиља је у мојој последњој збирци ’Тражим помиловање’ и мотив нов, и нов је начин композиције, и речи су прилагођене мотивима далеко више него у којој ранијој мојој књизи. Догодило се оно најпожељније: облик и садржај су сливени, једно друго истичу и допуњују. Ја на то нисам обраћала пажњу пишући, наметнуло се то као само од себе. Кад сам приметила куд ме вуче инспирација, и свесно сам понеговала ово при дорађивању“ („Ја сам вољени роб самоће“, разговор са Б. Богетићем, *Побједа*, 22, 2406, 1. мај 1965, у: М. Р. Блечић, наведено дјело, стр. 107).

Колики је значај ова збирка имала у развоју саме пјесникиње, али и у цјелокупној српској поезији,

свједочи и податак да је непосредно послије њеног објављивања Десанка Максимовић добила Седмојулску награду, највеће признање које се тада у Србији могло добити, а годину дана послије тога (17. децембра 1965) изабрана је и за редовног члана САНУ.

Треба још изнијети и податак да је збирка највјероватније изашла у сам крај 1964. године, што се потврђује хрпом похвала у јануару 1965. (17. јануара М. Мирковић у *Београдској недељи*; 23. јануара А. Петров у *Књижевним новинама*; 24. јануара Б. Михајловић Михиз у *Политици*; 31. јануара Драган М. Јовановић у *Борби* итд). Овај податак није без значаја када се има на уму да је пјесма *За бранковинске сељаке* објављена 6. марта 1964. године, што значи да је и она могла ући у прво издање збирке. Пошто се то није догодило ни у другом, ни у трећем издању, а у међувремену су настале и објављене и неке друге пјесме истоветног инспирацијског поријекла које су такође могле да се нађу у неком од обновљених издања, пјесникињи се због тога очито доста рано почело наметати рјешење двојне верзије те збирке.

Нову, проширену, односно интегралну верзију збирка је први пут добила у *Сабраним делима* 1969. године, дакле само пет година након првог издања збирке. У њој се налази осам нових пјесама којих није било у изворном, основном облику збирке. Другачија је и структура збирке, односно распоред пјесама у њој. То, међутим, још увијек није био коначан облик збирке, јер је пјесникиња показала извјесно колебање у погледу опредјељења које пјесме у њу треба уврстити, а које изоставити. Пјесма *О хијерархији*, на примјер, у трећем тому *Сабраних дела* не налази се у збирци него у поглављу „Нове песме“, а у збирку је унесена тек у трећем тому *Сабраних песама* 1980. године. Тиме је збирка добила коначан облик и има шездесет осам пјесама, дакле девет више него у првој, основној верзији, а као таква је даље прештампавана и у наредних пет издања *Сабраних песама* до 1990. године, те потом и у издању *Сабраних песама* код Драганића 1997. године. Разлог што је та пјесма првобитно измјештена из збирке у посебан додатак, вјероватно је мотивисан тренутним схватањима пјесникиње да би она нарушавала структурно јединство и естетске домете збирке. Све остале нове пјесме у структури тако проширене збирке налазе се на истом мјесту и у *Сабраним делима* и у *Сабраним песмама*, што свједочи да је пјесникиња имала јасну замисао и чврсту концепцију њене нове, проширене, тј. интегралне верзије. Да је то тако, потврђује и податак да их није груписала на једном мјесту, нити по цјелинама (циклусима) како су првобитно објављиване, него их је распоређивала по читавој збирци. Иначе, највећи број их је први пут објављен у *Књижевним новинама*, једна 6. марта 1964 (*За бранковинске сељаке*), а четири 28. маја 1966. (*О хијерархији*, *О пореклу*, *За чобанку која се по оцу не зове* и *За врлине у мане прометнуте*). Још по једна штампана је у *Борби* од 29. маја 1966 (*За завиднике*) и у четвртој свесци часописа *Стварање* за 1967. годину (*За човека који је погубио пергаменте*), док једна раније и није била публикована (*За песме*). Да би се могла уочити разлика између изворног, првог, односно основног издања збирке и њене проширене верзије у *Сабраним песмама*, неопходно је назначити и мјесто које је пјесникиња дала свакој од нових пјесама. Пјесма *О хијерархији* налази се између пјесама *О меропаху* и *За себра*, пјесма *О пореклу* између пјесама *За седам гладних година* и *О женидби сина*, пјесме *За човека који је погубио пергаменте* и *За слугу Јернеја* налазе се једна до друге, а између пјесама *За сужње помиловане* и *За алкохоле*, пјесма *За бранковинске сељаке* је између пјесама *За себарске жене* и *За нероткиње*, пјесма *За чобанку која се по оцу не зове* између пјесама *За нероткиње* и *За песникињу, земљу старинску*, пјесме *За завиднике* и *За песме* су једна иза друге, а опкорачене пјесмама *За исмеваче* и *За пепељугу*, док је пјесма *За врлине у мане прометнуте* у сусједству са пјесмама *За оне који царске друмове ору* и *За људе који јасно виде*.

Интересантно је да постоје пјесме које су у некој периодичној публикацији објављене у исто вријеме и на истом мјесту, а да нису ушле ни у изворно прво издање збирке, нити се налазе у њеној проширеној, интегралној верзији или пак у додатку *Сабраних дела* или *Сабраних песама*, иако су по години првог објављивања могле да се нађу у свим тим приликама. Такве су, на примјер, пјесме *За јеретике*, *За охоле* и *За црва који се у срцу роди*, објављене у часопису *Књижевност* 1963. године заједно са пјесмама *За наивне*, *За ловишта* и *За песникињу, земљу старинску* које су ушле већ у прво издање збирке. Такве су и пјесме *За Дон Кихоте* и *Пелену*, првобитно објављене у *Стварању* 1964, заједно са пјесмама *О меропаху*, *О сиротој кудељници*, *О обореној цркви*, *За војничка гробља* и *За калуђера*, такође заступљеним у првом издању збирке, при чему треба имати на уму да се под насловом *Пелену* необјашњивом грешком заправо нашла посљедња строфа на истом мјесту објављене пјесме *О обореној цркви* која је ушла већ у прво издање збирке. Стога је и разумљиво да те строфе под насловом *Пелену* као посебне пјесме нема ни у једној верзији и ни у једном издању збирке ТП, нити у СД 3 и СП 3, па ни у овом тому ЦД.

Проглас. – СС, 165–166; ТП, 5–6; СП 3, 195–196.

Наднаслов: „Пет песама“. Објављене пјесме: *Проглас*, *О царском селу*, *О олтару*, *За земљу куда војска прође* и *За нероткиње*. На крају циклуса напомена: (Из збирке *Тражим помиловање*). СС је изашла исте, 1964. године, када и збирка ТП, а имајући на уму да се збирка појавила у сам крај године, реално је претпоставити да се не ради о прештампавању из већ објављене књиге, него о првом објављивању пјесама, претходно већ уврштених у припремљену збирку.

– Варијанте:
2 и благословљу светитеља из Раса, (ТП 1992; ТП 1996)
8 дајем законик (СС; ТП)
16 биће сурово кажњени по законима мојим, (СС; ТП)
16 биће сурово кажњени по законима мојим (ТП 1993)

О царском селу. – СС, 166–167; ТП, 7–8; СП 3, 197.
Напомена као за пјесму *Проглас*.
– Варијанте:
15 нека себар чека још годину дана, (СС)
20 то село и та кућа, (СС; ТП)
20 то село и та кућа (ТП 1966)

О поклисару. – ТП, 9; СП 3, 198.
– Варијанте:
16 и успут заклања (ТП)

О сиротој кудељници. – СТ, 19, 4 (1964), 419–420; ТП, 10; СП 3, 199.
Наднаслов: „Себарске запевке“. Објављене пјесме: *О меропаху*, *О сиротој кудељници*, *О обореној цркви*, *Пелену*, *За војничка гробља*, *За калуђера* и *За Дон Кихоте*. Пјесме *Пелену* и *За Дон Кихоте* нису ушле у збирку ТП, нити у СД 3 и СП 3, при чему треба имати на уму да пјесма *Пелену* заправо представља посљедњу строфу пјесме *О обореној цркви* која је ушла већ у прво издање збирке, па је и разумљиво да те строфе под насловом *Пелену* као посебне пјесме нема ни у једној верзији и ни у једном издању збирке ТП, нити у СД 3 и СП 3, па ни у овом тому ЦД.
– Варијанте:
4 насиље да није никоме, (СТ)
13 да им се забије трње у копитама, (ТП 1992; ТП, 1996)
17 да се противу њена дома роти (СТ; ТП)

О одбеглу робу. – ТП, 11; СП 3, 200.
– Варијанте:
5 потражи уточишта на двору цара, (ТП)

О меропаху. – СТ, 19, 4 (1964), 419; ТП, 12; СП 3, 201.
Напомена као за пјесму *О сиротој кудељници*.
– Варијанте:
3 један да коси, (СТ)
8 на друм цару, (СТ)
9 један да на жрвњу меље манастиру, (СТ)
11 један да му спрема за сетву семе, (СТ)
12 а што остане у недељи дана, (ТП)

О хијерархији. – КН нс, 18, 276 (28. 5. 1966), 5; СД 3, 264; СП 3, 202.
На овом мјесту објављене пјесме: *О пореклу*, *О хијерархији*, *За врлине у мане прометнуте* и *За чобанку која се по оцу не зове*. Ниједна од њих хронолошки гледано није могла ући у прво нити у друго издање збирке ТП, али су се могле наћи у трећем и оним која су излазила послије њега, што се није догодило. Све, осим пјесме *О хијерархији*, нашле су се у проширеној верзији збирке, коју први пут срећемо у СД 3; пјесма *О хијерархији* публикована је изван збирке, у додатку „Нове песме“. У посљедњој верзији тако проширене збирке, у оквиру III тома СП, своје мјесто коначно је нашла и ова пјесма.
– Варијанте:
6 Зна се свачија путања и место (КН; СД 3)
12 и звезда пратиља (КН; СД 3)
14 колико је миља (КН; СД 3)

За себра. – КН нс, 15, 192 (8. 3. 1963), 1; ТП, 13; СП 3, 203.
Наднаслов: „Тражим помиловање (Из лирске дискусије са Душановим закоником)“. На истом мјесту објављене пјесме: *За Марије Магдалене*, *За себра*, *За свргнута властелина*, *За исмеваче* и *За оне који умиру на време*.
У рукописној заоставштини постоји ова пјесма преписана на картону црним фломастером.
– Варијанте:
1 *недостаје овај стих* (КН; РУ)

16 себар издати неће (КН)
2–19 За себра што ниче и умире као трава
у заборав из заборава
за 30 кућица његовог кромпира
за дим над кровом
за оно где је
следећи оце
погрешио делом и словом

За себра увек верна животу
за себра који сунце воли.
Ако живот изда и шева
и гуштери сунца уживачи
и песникиња мириса,
зова,
за себра – себар издати неће
за себра који у
поводу води
по десетину
себара синова. (РУ)

За сврснуте. – КН, нс, 15, 192 (8. 3. 1963), 1; ТП, 14; СП 3, 204.
Напомена као за пјесму *За себра*.
У рукописној заоставштини постоји ова пјесма преписана црним фломастером на три нумерисана парчета хартије, а на крају стоји напомена: Из књиге *Тражим помиловање*.
– Варијанте:
Наслов: За сврснута властелина (КН)
5 где у оцат претворена ветре вина, (КН)
5 где ветре
у оцат претворена стара вина, (РУ)
6 за сланике као целац нетакнуте, (КН)
7 *недостаје овај стих* (КН)
10–11 *недостаје размак који раздваја прву и другу строфу* (КН)
11 *недостаје овај стих* (КН)
12 За све који могу лако пасти (КН)
12 за све који лако могу пасти (РУ)
15 кад стану као облаци да се пласте, (РУ)
17 које нико не отопи, не премости, (РУ)

За земљу куда војска прође. – СС, 167–168; ТП, 15–16; СП 3, 205–206.
Напомена као за пјесму *Проглас*.
У рукописној заоставштини постоји ова пјесма преписана црним фломастером на шест нумерисаних парчића хартије. Препис је тачан, али је због крупних слова и малог обима папира потпуно нарушен облик који пјесма има у збирци, па се стога ни условно не може третирати као посебна варијанта.
– Варијанте:
22 воли да спролећа осване у цвету (ТП)
22 воли да с пролећа осване у цвету (ТП 1993)

О војнику. – ТП, 17–18; СП, 207.
– Варијанте:
16 порука му од цара (ТП)

За војничка гробља. – СТ, 19, 4 (1964), 421–422; ТП, 19–20; СП 3, 208–209.
Напомена као за пјесму *О сиротој кудељници*.
– Варијанте:
8 стоје један другом иза затиљка, (СТ)
12 где пут наноси само гавране, (СТ)
21–22 за Мехмеда, Асена, Германа и Бруна, (СТ)
22 којима се мајка и данас нада; (СТ; ТП)

За оне који су храбри само кад гину. – ТП, 21–22; СП 3, 210.

За јерес. – ТП, 23; СП 3, 211.
Постоји и пјесма под насловом *За јеретике* [К, 18, 4 (1963), 301–302] која није ушла ни у основно ни у проширено издање збирке ТП.
У рукописној заоставштини пјесма *За јерес* прекуцана је на машини, латиницом.
– Варијанте:
7 ни месечина ни сунаца, (РУ)
16 и ускогруде, (РУ)
19 настаје кад он је на свет насто, (ТП; ТП 1998; ТП 1993 С)
19 настаде кад он је на свет насто, (ТП 1993)

За последње дане. – ТП, 24–25; СП 3, 212.

За смртомрсце. – ТП, 26; СП 3, 213.
– Варијанте:
3 оне што одмах их са списка скину (РУ)
16 где не знају ни језик ни обичаје, (ТП; РУ)
16 где не знају ни језик, ни обичаје, (ТП 1966)

За важне. – ТП, 27–28; СП 3, 214.
– Варијанте:
20 којима се у помоћ зове, (ТП)
22 ни да се врате (ТП)

За седам гладних година. – ТП, 29; СП 3, 215.
У рукописној заоставштини постоји ова пјесма, прекуцана на машини, латиницом.
– Варијанте:
2 за седам гладних крава без млека, (РУ)
9 седамдесет седам раних вера, (РУ)
10 За скамењених седам јава (РУ)
15 без пролећњих громова и одјека; (РУ)
20 за погашених седамдесет и седам лава, – (ТП)
20 за погашених седамдесет и седам лава, (ТП 1993 С)

О пореклу. – КН нс, 18, 276 (28. 5. 1966), 5; СД 3, 193; СП 3, 216–217.
Напомена као за пјесму *О хијерархији*.
– Варијанте:
3 што са задужбина немањичких пева, (КН); шт. грешка, треба: *немањићких*
12 Сухој планини од громада (КН)
17 којом ме злопакосни гоне од вајкада, (КН)

О женидби сина. – ТП, 30–31; СП 3, 218–219.
– Варијанте:
4 и мали и велики нека не сјате, (ТП); шт. грешка, треба: *се сјате*
13 трговац који кроз царство караван тера, (ТП)
25 Кад има да се крсти кћер себарке, (ТП)
26 нека певају косови и конопљарке (ТП)

О државној имовини. – ТП, 32–33; СП 3, 220–221.
– Варијанте:
11 сав зној са чела себра, (ТП)
27 с ливадских епитрахиља, (ТП)

За жир. – ТП, 34; СП 3, 222.
– Варијанте:
11 златна кандила ти искивају тује, – (ТП)
11 златна кандила ти искивају тује, (ТП 1993 С)
14 да му се кад га под зиму нађе, (ТП)

О оборeној цркви. – СТ, 19, 4 (1964), 420; ТП, 35–36; СП 3, 223.
Напомена као за пјесму *О сиротој кудељници*.
У рукописној заоставштини постоји ова пјесма прекуцана на машини, латиницом.
– Варијанте:

1 Ко на војсци обори цркву (СТ)
3 и да се обеси о први храст (СТ)
10 да му се обе руке одсеку (СТ, РУ)
13–19 строфа:
Ако га прехране шумски мрави
семеном што се с биља просу,
да му се у огањ нареди босу.
Ако огањ плаха киша омете,
значи, небо га гледа без љутње,
јер је некада спасао дете
из набујале воде мутне. (СТ)
15–16 *између ових стихова грешком направљен размак за строфу* (ТП)
17 значи небо га гледа без љутње, (ТП; РУ)

О олтару. – СС, 162; ТП, 37; СП 3, 224.
Напомена као за пјесму *Проглас*.
– Варијанте:
3 ни удове ни неудате. (ТП)
16 нека се пусти да га изуједа зверење (СС)

О царској милости. – ТП, 38–39; СП 3, 225.
– Варијанте:
10 који се потуцају и просе (ТП)

О птицама небеским. – ТП, 40–41; СП 3, 226–227.
– Варијанте:
24 да се лиши свештеничкога чина (ТП)

За калуђера. – СТ, 19, 4 (1964), 422; ТП, 42; СП 3, 228.
Напомена као за пјесму *О сиротој кудељници*.
– Варијанте:
1 За калуђера забитог манастира (СТ)
2 који под распећем (СТ)
9 хиљаде може да нахрани; (СТ)
10 прескаче десет заповести (СТ)
12 *недостаје овај стих* (СТ)
17 За калуђера коме сваке ноћи (СТ)
18 на сан долази (СТ)
19 да лети о деснују љутог змаја (СТ)

За непелегрине. – ТП, 43; СП 3, 229.

За несхваћене. – ТП, 44; СП 3, 230.
– Варијанте:
10 собној, као кошуља блиској, тами, (СП 3); шт. грешка, треба: *тами*.

За наивне. – К, 8, 36, 4 (1963), 302–303; ТП, 45; СП 3, 231.
Наднаслов: „Тражим помиловање. Из ’лирске дискусије с Душановим закоником’“. Објављене пјесме: *За јеретике*, *За ловишта*, *За наивне*, *За охоле*, *За црва који се у срцу роди* и *За песникињу, земљу старинску*. Пјесме *За јеретике*, *За охоле* и *За црва који се у срцу роди* нису ушле у ТП, ни у изворном облику ни у проширеном издању у оквиру СД 3 и СП 3.
– Варијанте:
1 За оне којима се још чини (К)
5 несуђен и онај који се с робије врати, (РУ)
7 миропомазани (К)
7–8 и одлучен од вере, (К)
9 и који испред врата чека, (К)

За оне који се спотичу преко прага. – ТП, 46; СП 3, 232.

За паству срца. – ТП, 47; СП 3, 233.
– Варијанте:

6 за понирања у себе жедне, (ТП)

За сужње помиловане. – ТП, 48–49; СП 3, 234–235.

За човека који је погубио пергаменте. – СТ, 22, 4 (1967), 357–358; СД 3, 209–210; СП 3, 236–237.
На овом мјесту објављене су пјесме *За слугу Јернеја* и *За човека који је погубио пергаменте*. Наслов друге пјесме грешком је сложен истим словима као и текст пјесама, а размак између пјесама одговара размаку између строфа, па се на први поглед чини да се ради само о једној, првој пјесми. То је, вјероватно, разлог што је друга изостала из библиографских пописа.
У рукописној заоставштини постоји ова пјесма прекуцана на машини у два наврата – једном ћирилицом (РУ–ћ) и једном латиницом (РУ–л). У оба случаја 10. стих гласи: *и травом зараслу стазу до прага*, што значи да је верзија *стазу од прага* очито грешка која се поткрала још приликом првог објављивања и потом преносила у свим каснијим издањима. У овом издању је та грешка исправљена.
– Варијанте:
3 који се вратио с дуга пута, (СТ; РУ–ћ; Ру–л)
10 и травом зараслу стазу од прага, (СТ; ТП; СД 3; СП 3)
10 и травом зараслу стазу до прага, (РУ–ћ; Ру–л)
31 За војника (СТ; РУ–ћ; РУ–л)
31–32 који буквице нема, (СТ; РУ–ћ; РУ–л)
39 За војнике кога кад борба прође (СД 3), шт. грешка, треба: *За војника*
39 За војника кага кад борба прође (РУ–ћ), шт. грешка, треба: *кога*.

За слугу Јернеја. – СТ, 22, 4 (1967), 356–357; СД 3, 211; СП 3, 238–239.
Напомена као за пјесму *За човека који је погубио пергаменте*.
У рукописној заоставштини постоји ова пјесма прекуцана на машини у два наврата: ћирилицом и латиницом.
– Варијанте:
10 него што је у побрђу брда, (РУ–л)
12 него што су други кита цвећа. (СТ; РУ–ћ; РУ–л)

За алкохоле. – ТП, 50; СП 3, 240.
У листу П, 23, 2406 (1. 5. 1965), 10, ова пјесма је објављена уз напомену: (Из збирке *Тражим помиловање*). Да се заиста ради о прештампавању из збирке, а не о првом објављивању прије збирке, потврђује још и овај податак: збирка је изашла крајем 1964, а ово прештампавање је извршено у првомајском броју П за сљедећу, 1965. годину. (У њему постоје два одступања од верзије из збирке. У 13. стиху грешком је умјесто произведе одштампано *производе*, чиме је читав тај стих потпуно обесмишљен, а у 14. је у питању правописна интервенција: негација *ниједна* промијењена је у *ни једна*.)
– Варијанте:
13 За људе које алкохол произведе (ТП)
14 у што не може ниједна срећа, (ТП)

О каменовању. – ТП, 51–52; СП 3, 241.
– Варијанте:
7 што их је љубав до греха занела, (ТП)

О прељуби. – ТП, 53; СП 3, 242.
– Варијанте:
8 да се пепелом поспе, (ТП 1964); шт. грешка, треба: *поспе*.

За свадбе без венчања. – ЖД, 28, 239–240 (1964), унутрашња страна предње корице; ТП, 54–55; СП 3, 243.
Напомена на крају: (Из рукописне збирке *Тражим помиловање*). Податак да је ова пјесма преузета из рукописне збирке ТП, удружен са чињеницом да је број ЖД у коме је објављена датиран на август–септембар, још једна је потврда да је збирка изашла из штампе пред крај ове године.
– Варијанте:
Наслов: Свадбе без венчања (ЖД)
2 За свадбе учињене без венчања, (ЖД)
10 за оне што су без сватова; (ЖД)

За Марије Магдалене. – КН нс, 15, 192 (8. 3. 1963), 1; ТП, 56; СП 3, 244.
Напомена као за пјесму *За себра*.
– Варијанте:
9 за неудостојене самилости, (КН)

16–17 за модре подочњаке.
Тражим помиловање (КН)
17 за љубави њине разголићене (КН)

За погубљена љубавна писма. – ТП, 57–58; СП 3, 245–246.
– Варијанте:
23 који су у танане вољене (ТП 1992; ТП 1996)

За себарске жене. – ТП, 59; СП 3, 247.

За бранковинске сељаке. – КН нс, 16, 218 (6. 3. 1964), 3; СП 3, 248.
Наднаслов: „Тражим помиловање“. Објављене пјесме: *За лажи изговорене из милосрђа*, *За људе који јасно виде*, *За бранковинске сељаке* и *О праштању*. На крају је напомена: (Из збирке *Тражим помиловање*). С обзиром на датум објављивања ових пјесама и вријеме изласка збирке, која се појавила 8–9 мјесеци касније, очито је да се ради о првом објављивању неких пјесама из збирке – већ припремљене или, чак, предате у штампу. Интересантно је да пјесма *За бранковинске сељаке* није ни ушла у збирку, чак ни у њеној проширеној верзији у СД 3 из 1969. године, него је у њу инкорпорирана тек у СП 3. У рукописној заоставштини постоји ова пјесма прекуцана на машини у два наврата: једном на бијелом (РУ–б) и једном на зеленом папиру (РУ–з). У оба случаја на крају стоји напомена: После песме: *За себарске жене*, стр. 218 (*Тражим помиловање*). На том мјесту пјесма се и нашла у интегралној верзији збирке, али као што је речено, тек у СП 3. Верзија на зеленом папиру омогућила нам је да утврдимо грешку у 16. стиху која се појавила у СП 3 – није *звезда и сунца* већ *звезде и сунца*.
– Варијанте:
16 која звезде и сунца с неба скине, (КН)
16 која звезда и сунца с неба скине, (СП 3; РУ–б); шт. грешка, треба: *звезде*
20 крај лампека, (КН)
21 у мирису џибре и комина (РУ–з)
22 за бранковинског таквога човека, (КН; РУ–з)

За нероткиње. – СС, 168–169; ТП, 60–61; СП 3, 249–250.
Напомена као за пјесму *Проглас*.
У рукописној заоставштини постоји ова пјесма откуцана на машини латиницом, са наднасловом на француском језику: *Pour les femmes qui ne portent pas le nom de mere*.
– Варијанте:
1 *недостаје овај стих* (СС)
2 За жене које нису дале (СС)
3 богу божије и цару царево, (РУ)
12 једино мириси и жубори воде, (СС)
15 и водено цвеће лепоте само роде. (СС)
15–16 *размак којим се одвајају строфе пјесме* (СС)
16 За свакога ко излази из реда (СС)
25 и месечином се заносе као бајка, (РУ)
30 за све занате и недовршене, (СС); шт. грешка, треба: *занете*

За чобанку која се по оцу не зове. – КН нс, 18, 276 (28. 5. 1966), 5; СД 3, 220; СП 3, 251–252.
Напомена као за пјесму *О хијерархији*.
У рукописној заоставштини ова пјесма постоји прекуцана на машини у два наврата, оба пута ћирилицом – у једном случају у ужем (РУ–у), а у другом у ширем прореду (РУ– ш). У оба случаја 16. стих гласи *коме не остави отац штита*, чиме је разријешена једна крупна дилема. Наиме, након што је у том облику први пут објављен у КН, овај стих је од првог издања ТП па до свих каснијих издања гласио *коме не остави отац ништа*. Није потребно наглашавати колико је пјесма тиме губила. У раду „Ништа без штита – прошлост и родољубље у поезији Десанке Максимовић“, објављеном у књизи *Тачка ослонца* (2004, стр. 165–181), изнио сам претпоставку да се ради о стално понављаној трагичној грешци. Да је та претпоставка била основана свједоче обије рукописне верзије пјесме. На основу њих у овом издању коначно је та грешка исправљена и тај стих је враћен у свој првобитни облик: *коме не остави отац штита*.
– Варијанте:
2 чије име мајка не изговара (РУ–у; Ру–ш)
5 за отрока који за оцем не чезне (Ру–ш)
10 на милост и немилост туђих душа, (КН; РУ–у; Ру–ш)
11 за пређутаног велможе сина (КН; РУ–у; Ру–ш)

16 коме не остави отац штита, (КН; РУ–у; Ру–ш)

За песникињу, земљу старинску. – К, 18, 36, 4 (1963), 304; ТП, 62–63; СП 3, 253–254.
Напомена као за пјесму *За наивне*.
– Варијанте:
9 за октобарских шума буктиње (К)
10 и сликовитост њину, (К)
12 за мелодичност њених песама, (К)
14 планинских одјека, (К)
15 за слободне стихове потока младих, (К)
16 за успаванку што је пева пред ушћем река, (К)
17 *недостаје овај стих* (К)
18 за здравице које из камена (К)
21 *недостаје овај стих* (К)
21 за слово љубве, – (ТП)
21 за слово љубве, (ТП 1966)
22 за поезију љубавну њену, (К)
22 поезију љубавну, (ТП)
22 поезију љубавну њену, (ТП 1966)
23 за мадригале воденог цвета (К)
24 и свадбену песму белог грања, (К)
24–25 за магле љубавна надахнућа, (К)
25 за јулских звезда збирке сонета, (К)

За оне који не умиру на време. – КН нс, 15, 192 (8. 3. 1963), 1; ТП, 64; СП 3, 255.
Напомена као за пјесму *За себра*.
– Варијанте:
12 за старо ордење и за славе старе, (КН)
14 на обалама прошлости остао, (КН)
14 на обалама прошлости осто, (ТП)
16 за оне који свргнута сунца бране, (КН)

За апокрифе. – ТП, 65; СП 3, 256.

За мађионичаре. – ТП, 66–67; СП 3, 257–258.
– Варијанте:
2 за мађионичаре (ТП)
12 За мађионичаре (КН)

За исмеваче. – КН нс, 15, 192 (8. 3. 1963), 1; ТП, 68; СП 3, 259.
Напомена као за пјесму *За себра*.
– Варијанте:
3 који све изреда извржу руглу; (ТП 1992; ТП 1996)
4 месечеву главобољу (КН)
17 дело где вредности има – (КН)
18 за исмеваче (КН)

За завиднике. – БО, 31, 145 (29. 5. 1966), 11; СД 3, 227; СП 3, 260.
Пјесма није објављена у првом, основном издању збирке ТП, него је ушла у њено проширено издање у СД 3.
– Варијанте:
2 од одблесакâ сунчаног дана (БО)
6 и земљу јер рађа и код другога, (БО)
8–9 *размак којим се раздвајају строфе* (БО)
20 а они да га мотре негде изблиза (БО)
20–21 *размак којим се раздвајају строфе* (БО)

За песме. – СД 3, 228; СП 3, 261–262.
Пјесма није објављена у првом, основном издању збирке ТП, него је ушла у њено проширено издање у СД 3.

За пепељугу. – ТП, 69; СП 3, 263.

О лову. – ТП, 70; СП 3, 264.

За ловишта. – К, 18, 36, 4 (1963), 302; ТП, 71; СП 3, 265.
Напомена као за пјесму *За наивне*.
– Варијанте:
6 за космонаутске подвиге њине, (К)
13 за дивљих пчела шумска предграња, (К); шт. грешка, треба: *предграђа*,
15 за безимена, једва видљивог створа, (К)
18 за капљу кише (К)
19 коју изнебуха збуни метак, (К)
19 и пуни месец (ТП)
20 за пуни месец који се рађа (К)
20 у који се као у нишан (ТП)
20 – над гором као огроман нишан. (К)

За звери оклеветане. – К, 18, 36, 4 (1963), 301; ТП, 72; СП 3, 266.
Напомена као за пјесму *За наивне*.
– Варијанте:
Наслов: *За оклеветане звери* (К)
1 *испред овог стиха*: Тражим помиловање (К)
1 за грабљивице и звери оклеветане, (К)
2 за вукове што кроз забран стари, (К)
4 силазе мирно као кардинали, (К)
10–11 за зла њихова без предомишљаја, (К)
12 што као човек тамницу ломи, (К)
14 за зверења срца човеку одана, (К)
17 и добра богодана. (К)
18 *недостаје овај стих* (К)

За богове. – ТП, 73–74; СП 3, 267–268.
– Варијанте:
11 између људи и Јехове (ТП)

Иду царским друмом. – ТП, 75–76; СП 3, 269–270.

О бабунској речи. – ТП, 77; СП 3, 271.

О јереси. – ТП, 78; СП 3, 272.
– Варијанте:
1 Ако се јеретик (ТП)

О пијаницама. – ТП, 79; СП 3, 273.

За оне који царске друмове ору. – ТП, 80–81; СП 3, 274–275.
– Варијанте:
3 која говири у лице цару (ТП 1992), шт. грешка треба: *говори*
21 за оне који усред подне (ТП)
26–27 размак којим се раздвајају строфе (ТП; ТП 1992)

За врлине у мане прометнуте. – КН нс, 18, 276 (28. 5. 1966), 5; СД 3, 240; СП 3, 276.
Напомена као за пјесму *О хијерархији*.
– Варијанте:
4 за човека кога анђео зачне (КН)
11 гутају горчину (КН)
17 очију, срдаца и дијафрагми (КН)
18 да би затим се прометнула (КН)

За људе који јасно виде. – КН нс, 16, 218 (6. 3. 1964, 3; ТП, 82–83; СП 3, 277.
Напомена као за пјесму *За бранковинске сељаке*.
– Варијанте:
1 *недостаје овај стих* (КН)
2 За људе на раскршћу (КН)
6 и у Византији да нешто труне, (КН)

10 за људе који ником нису прави (КН; ТП)
12 и властелина а и себра; (КН; ТП)
15 а иконоборци их чекају из заседа, (КН)
16 *недостаје овај стих* (КН)
21 за човека који се опире сили (КН; ТП)
21 за човека који се опире сили. (ТП 1965); шт. грешка, треба: *сили*,
21 за човека који се опире сили, (ТП 1966)

За лажи изговорене из милосрђа. – КН нс, 16, 218 (6. 3. 1964), 3; ТП, 84; СП 3, 278.
Напомена као за пјесму *За бранковинске сељаке*.
– Варијанте:
1 *недостаје овај стих* (КН)
2 За оне који немају снаге (КН)
12 нема снаге да је здере, (КН)

О налазачу. – ТП, 85; СП 3, 279.
– Варијанте:
3 старе новчиће саске, (ТП)

О божјем суду. – ТП, 86; СП 3, 280.
7 Да железо вади усијано (ТП)
16 и однети до часних двери, – (ТП)
16 и однети до часних двери, (ТП 1993 С)

О праштању. – КН нс, 16, 218 (6. 3. 1964), 3; ТП, 87–88; СП 3, 281–282.
Напомена као за пјесму *За бранковинске сељаке*.
– Варијанте:
5 да је слаб кад помилује (КН)
7 да је бабун кад штити бабуна, (КН)
17–18 ја се по црну не управљам, (КН)
27 силазити као крвник међу људе, – (ТП)
27 силазити као крвник међу људе, (ТП 1993 С)
28 и ма да владам по милости бога, (ТП)

ПЕСМЕ ВАН ЗБИРКИ

Пјесме ван збирки у првој књизи II тома требало би да покривају период од 1946. или 1951. до 1964. године. Завршна година овог периода (1964) спомиње се на основу тога што је те године објављена посљедња збирка из овог тома (ТП), а која ће се година, 1946. или 1951, сматрати почетном, зависи од тога како се третирају збирке, односно књиге које су ушле у састав II тома СП, тј. која ће се од њих узети као посљедња у овом тому. Проблем је у томе што су осим збирке ПИЗ, која је објављена 1946, у тај том ушле још три поеме: *Ослобођење Цвете Андрић* (1945), *Отаџбина у првомајској поворци* (1949) и *Отаџбино, ту сам* (1951). Како ни уз једну од њих нису објављиване и друге пјесме, настале у размаку од 1946. до 1951. године, намеће се дилема да ли је те пјесме, објављене изван посебно штампаних збирки, односно књига, као посебан додатак требало додати у II или можда у III том СП? У II зато што су из периода који покрива тај том, а у III због тога што су, пошто су настале послије збирке ПИЗ из 1946. и пошто нису објављене ни са једном од поменутих поема, могле да уђу (или да не уђу!) једино у збирку којом почиње тај том, тј. у ИП из 1950. године. Дилема је тим већа што је и сама пјесникиња, приређујући СП, границу између та два тома оставила отвореном, тј. што је неке пјесме настале од 1946. до 1951, али и послије овог периода, уносила у један, неке у други том, а пјесму *Јагањци* и у један и у други. Донекле се та два тома и преклапају, јер се други завршава поемом *Отаџбино*, ту сам из 1951, а III почиње збирком ИП из 1950. Већи број пјесама из 1946. ушао је у II, а већи дио пјесама из 1947. у III том СП, док су из 1948. у оба тома заступљене по двије, а из 1949. ни по једна. Уочљиво је, међутим, да у II тому СП преовладавају пјесме са социјално – патриотском тематиком, карактеристичне за збирку ПИЗ, док су у III том уношене оне са општијим темама и претежно интимним преокупацијама. Такве пјесме доминираће и у ИП, још више у збирци МЗ (1955), у збиркама, дакле, којима почиње III том СП, а биће окосница и читавог II тома ЦД, који обухвата период од 1950. до 1964, односно до 1969. године, у коме је почела једна нова фаза развоја наше књижевности.

Због свега тога најоправданијим се чини сљедеће рјешење: пјесме настале од 1946. до 1951. које је и сама пјесникиња већ унијела у неки од ова два тома у СП, ту треба и оставити у ЦД, а пјесме које су остале изван њене „арбитраже“ унијети у поглавље *Песме ван збирки* у II тому СП, гдје припадају и хронолошки и по

свом карактеру.

Прва година временског распона који ће обухватати пјесме ван збирки у првој књизи II тома биће, дакле, 1951, а задња би требала бити, као што је напријед речено, 1964, када је објављена посљедња збирка ове књиге (ТП, 1964). Међутим, и та година је морала бити помјерена на 1969, и то из два разлога. Први се односи на податак да је збирка ТП имала двије верзије: изворну која представља прво издање из 1964. и проширену, која је први пут уобличена у СД 1969. године, а потом с малим корекцијама коначан облик добила у *Сабраним песмама*. Други разлог садржан је у томе што су и у III тому СД, и у III тому СП, који су готово у цјелини конципирани на истим основама, унесене пјесме ван збирки објављене у периоду закључно са 1969. годином. Мање је важно што у поглавље „Нове песме“, како се тај додатак именује у III тому СД, нису ушле све пјесме из тог периода које су се хронолошки гледано ту могле наћи, као што ни неке пјесме из тог додатка нису ушле у састав њему примјереног поглавља које се у III тому СП зове „Песме ван збирки“. Разлике између та два додатка с једне стране су квалитативне природе, и произлазе из тренутног схватања Десанка Максимовић о најадекватнијем облику представљања сопственог пјесничког опуса који није ушао у збирке, док су на другој страни квантитативног карактера, с обзиром на временски период који дијели СД од СП.

Стога се, на основу свега раније реченог, у овом тому ЦД објављују пјесме ван збирки из периода од 1951. до 1969. године, при чему се поглавље с тим насловом из III тома СП у цјелини преноси, допуњено и другим пјесмама, које Десанка Максимовић, из ових или оних разлога, на том мјесту није објавила. Међутим, и ту постоје изузеци. Из додатка „Песме ван збирки“ у СП 3 овдје је изостављена пјесма *Слика из прадедовске собе*, која је први пут штампана у додатку „Нове песме“ у СД 3. Касније је ова пјесма ушла у збирку МС, а у оквиру те збирке нашла се и у СП 5. Тешко је рећи како и зашто се она нашла и у СП 3 и у СП 5. Међутим, с обзиром на то да нема оправдања да се таква ситуација понавља и у ЦД, предност је дата њеном мјесту у првој књизи II тома ЦД, с обзиром на то да се њена „матична“ збирка МС у цјелини уноси у тај том. Што се тиче осталих пјесама које у том дугом периоду од 1951. до 1969. нису ушле ни у једну збирку, односно књигу, начело изузетка примијењено је на пјесме: *Ђуд је женска смијешна работа*, *Сирак тужни* (нови наслов: *Исповест Његошу*), *Порука*, [К, 6, 13, 9–10 (1951), 214–216], *Јереван*, *Арарат* [ПУ, 14, 6 (1968), 503–504] и *Просидба моје будуће мајке* [Б, 10, 108–110 (1968), 5], јер су касније унесене у збирку МС, а у оквиру ње и у СП 5, због чега је њихово право мјесто у првој књизи II тома ЦД.

Поставило се питање којим редосљедом треба поредати пјесме у овом додатку? Било је нормално да се поштује распоред који је у СП 3 дала сама пјесникиња, али би то значило да уз тај мора ићи још један додатак, у коме би биле преостале пјесме. Због тога се ишло на средње рјешење: да се поштује постојећи редосљед, а да се од њега одступа само у случајевима када је неопходно обезбиједити хронолошки континуитет првог објављивања. Пошто је пјесникиња давала предност успјешнијим пјесмама из новијег периода већ и самим тиме умногоме се сачувао првобитни редосљед. Пјесме се доносе у облику у коме су први пут објављене у периодичним и другим публикацијама. Уколико је нека од њих прештампана на више мјеста, а до сада није ушла ни у једну књигу, сравњују се првообјављена и посљедња верзија. Вршене су искључиво само правописне интервенције, с тим да је у напомени уз сваку пјесму тачно назначено како је поједини стих изгледао прије измјене, тј. у публикацији у којој је први пут објављен.

Песник и пролеће. – ПО, 45, 12912 (1. 5. 1948), 2; СП 3, 285–286.

Пјесма је, касније, с малим промјенама, објављена у ВЕ (10, 309–310 [1. 5. 1953], 5), а да би се видио пут до коначног облика у СП 3, овдје се назначују и те промјене.

– Варијанте:

9 да се по зеленом руну земље пруђи, (ПО; ВЕ)
10 опијен врењем у себи песама. (ПО; ВЕ)
13 да крај песама народу и домовини (ПО)
13 да крај песме народу и домовини (ВЕ)
17 на снове пролећа, на радости личне, (ПО)
18 Није ваљда априлска поникла трава (ПО)
18 Није ваљда поникла априлска трава (ВЕ)
25 гледају облаке и ћуте. ћуте. (ПО); шт. грешка, треба: *ћуте*, *ћуте*.
27 к’о априлски пашњак су младе и свеже, (ПО)

Селица. – ИП, 116.

Након објављивања у ИП до сада није ушла ни у једну збирку, нити у СД или СП. Постоји и пјесма са насловом *Селице*, првобитно објаљена у алманаху *Луча* за 1926/27. годину; у оквиру ЦД њено мјесто је у првој књизи I тома. Ни она досад није прештампавана.

Прво научно откриће. – ПО, 48, 13751 (1, 2. и 3. 1. 1951), 9.

– Варијанте:

46 у ут дубину, (ПО); шт. грешка, треба: *ту*

Косачица. – ЛМС, 127, 367, 1 (1951), 34.

Зрење. – ЖД, 94–95 (1952), 9.

Сан. – Б, 4, 9–10 (1951), 617.
Наднаслов: „Три пјесме“; на основу ијекавизма може се претпоставити да га је дала редакција. Објављене пјесме: *Сан*, *Љуске* и *Често мислим*. Са насловом *Сан* објављена је пјесма и у часопису М [13, 37, 5–6 (1931), 324]; хронолошки она се односи на прву књигу I тома ЦД.
– Варијанте:
12 И гдје год паде која кап; шт. грешка, треба: *где*.

Љуске. – Б, IV, 9–10 (1951), 618.
Напомена као за пјесму *Сан*.

Често мислим. – Б, 4, 9–10 (1951), 619.
Напомена као за пјесму *Сан*.

Свет је овај тиран тиранину. – К, 6, 13, 9–10 (1951), 213–214.
Наднаслов: „Мотиви из Његоша“. Објављене пјесме: *Свет је овај тиран тиранину*, *Ђуд је женска смијешна работа*, *Сирак тужни* и *Порука*. Пјесме *Ђуд је женска смијешна работа*, *Сирак тужни* (под новим насловом: *Исповест Његошу*) и *Порука* касније су ушле у збирку МС у оквиру које су се нашле и у СП 5, што значи да је њихово мјесто у првој књизи III тома ЦД.

На планини. – КН, 4, 40 (6. 10. 1951), 1.
Под истим насловом, два мјесеца касније, објављена је пјесма и у ЛМС [127, 368, 6 (1951), 429–431], која је потом уврштена у МЗ. У овом тому се налази у оквиру збирке.

У послератном граду. – СТ, 6, 10–11 (1951), 653.

Писмо из Чешке. – З, 7, 72 (1951), 4.

Женин сан. – З, 7, 76 (1951), 8.

Невидљиви непријатељ. – ЖД, 89 (1951), 3.

Песма пилота. – СЛ, 8, 20 (22. 5. 1952), 3.
– Варијанте:
4 све непријатеља намјере зле (СЛ)

Цвркут. – ЛМС, 128, 370, 5 (1952), 312–313.
Наднаслов: „Песме о птицама“. Објављене пјесме: *Роса*, *Цвркут*, *Јутарње облачење птица* и *Под гнездима*. Пјесме *Роса* и *Јутарње облачење птица* објављене су у МЗ, па се и у овом тому налазе у оквиру те збирке.
– Варијанте:
15 сутон под стехом грче, грче. (ЛМС); шт. грешка, треба: *стрехом*

Под гнездима. – ЛМС, 128, 370, 5 (1952), 314.
Напомена као за пјесму *Цвркут*.

Нико не зна. – РР, 2, 1–2 (1953), 58.
Наднаслов: „Три пјесме“ (на основу ијекавизма може се претпоставити да је наднаслов дало уредништво). Објављене пјесме: *Чим се сретнемо*, *Нико не зна* и *Сено*. Пјесме *Чим се сретнемо* и *Сено* ушле су у збирку МЗ, па се у овом тому и налазе у оквиру те збирке.

Јутро. – КЈ, 2, 14 (1953), 3.
На истом мјесту објављене су пјесме: *Јутро*, *Тишина* и *Јесен*. Прве двије нису досад прештампаване у збиркама, нити у СД и СП, а трећа је прво објављена у РБ [141 (1952)] а потом пренесена у МЗ, па се и у овом тому налази у оквиру те збирке. Под насловом *Јутро* има пјесма у М [13, 38, 5–6 (1931), 325] а под насловом *Тишина* у М [13, 38, 7–8 (1931), 437]. Хронолошки обије спадају у прву књигу I тома ЦД. Под насловом *Јесен* срећемо више пјесама [НЛ, 1, 9 (1921), 9] ; [ГПЦК, 7, 3 (1927), унутрашња страна корице], [ЗМ 9, 10 (1962), 225]. Прве двије хронолошки спадају прву књигу I тома ЦД, а трећа је дјечија.

Тишина. – КЈ, 2, 14 (1953), 3.
Напомена као за пјесму *Јутро*.

Балада о рударским коњима. – J, 9, 45 (27. 10. 1953), 10.
– Варијанте:
42 телила су два зеленка, (J); шт. грешка, треба: *теглила су*

Сеча кнезова. – Н, 8, 297 (5. 2. 1954), 1.
У СКГ, 58 (1939), 274–175 има пјесма под насловом *Устаници*, чији је поднаслов „Спомена на сечу кнезова у Ваљеву“. Њено мјесто је у другој књизи I тома ЦД.

Повратак у завичај. – ОС, 11, 2314 (7. 3. 1954), 7.
У В [7, 3369, (1. 1. 1956), 13]објављена је нешто другачија верзија. Како се недвосмислено ради о ауторским поправкама, та верзија се овдје објављује као основни, тј. коначни текст какав је утврдила сама пјесникиња. Истовремено, назначене су промјене у односу на првообјављену верзију у ОС.
– Варијанте:
2 пуни мириса и прохладна мрака; (ОС)
8 што ми те ветар у сретање тера. (ОС)
20 За добродошлицу хвала, пољска сето. (ОС)
21 Добро вече, попци у старом темељу, (ОС)
23 разумем вашу давну жељу (ОС)
25 Хвала, ведро, што ми здравицу напи (ОС)
27 Добро вече, изворе у буковој жили; (ОС)
29 Добро вече, пчеле у пчелињаку (ОС)
30 и успомена раних слатко сађе. (ОС)
31 Добро вече, детињство скривено у мраку, (ОС)
32 и ви, тихе, у грању, стрехе домаће. (ОС)

Бајка о женином срцу. – Г, 2, 3–4 (1954), 104; СП 3, 293–294.
У Г објављена под насловом *Бајка о срцу*, скупа са пјесмом *Печурке*. Промјена наслова извршена је у СП 3.
– Варијанте:
Наслов: *Бајка о срцу* (Г)
2–3 *Размак којим се дијеле строфе* (Г)
13 прекупци, пекмезари. (Г)
18 када орахе краду. (Г)
23 у род тај чудни гледа (Г)
24 као у привиђења. (Г)

Печурке. – Г, 2, 3–4 (1954), 105.
Напомена као за пјесму *Бајка о срцу*. Са истим насловом постоји и једна пјесма за дјецу објављена у ПО [52, 15020 (13. 1. 1955); *Политика за децу*, 17, 119].

Заклетва устаника на Бранковачком вису. – ПИ, 10, 18 (1954), 3.

Залазак у планини. – СТ, 9, 9 (1954), 524.
Наднаслов: „Двије пјесме“ – због ијекавизма реално је претпоставити да га је дала редакција. Објављене пјесме: *Залазак у планини* и *Пролеће, а ја венем*. Ова друга ушла је у збирку МЗ, па се и у овом тому налази у оквиру те збирке.

Свирај непрестанце. – О, 12, 892 (1. 1. 1955), 9.

Боје. – С, 1, 1 (1955), 10.
На истом мјесту објављене три пјесме: *Кад младост прохуји, шта чините, птице?*, *Боје* и *Месечина над вођњацима*. Пјесме *Кад младост прохуји, шта чините птице?* и *Месечина над вођњацима* ушле су у збирку МЗ, а у оквиру те збирке налази се и у овом тому.

Ја сам живот волела као ласта. – Ж, 4, 6, 1–2 (1955), 34–35.
Наднаслов: „Три песме Десанке Максимовић“. На истом мјесту објављене пјесме: *Љубавници у пучини ноћи*, *Ја сам живот волела као ласта* и *Поноћ*. Пјесма *Љубавници у пучини ноћи* ушла је у збирку ГТ, а пјесма *Поноћ* у збирку МЗ, па се у оквиру тих збирки налазе и у овом тому.

У пролећном пределу. – С, 1 (1956), 35–36.
Наднаслов: „Шест песама“. Објављене пјесме: *Први снег*, *Лед твоје срце нагло обузима*, *Шта је теби, небо*, *Празно јутро*, *У пролећном пределу* и *Без успомена*. Пјесме *Први снег*, *Лед твоје срце нагло обузима* и *Шта је теби, небо* ушле су у збирку ЗС, а пјесме *Празно јутро* и *Без успомена* у збирку ГТ,

па се у оквиру тих збирки налазе и у овом тому.

Свилене бубе. – К, 11, 22, 1 (1956), 17–18; ЗС, 51–52.
Наднаслов: „Заробљеник снова у зеничкој железари“. Објављене пјесме: *Бајка о ковачу*, *Железно сунце*, *Свилене бубе*, *Облаци рођени у димњаку* и *Пакао*. Пјесме *Бајка о ковачу*, *Железно сунце* и *Пакао* ушле су у збирку ЗС, па се у оквиру те збирке налазе и у овом тому. Пјесма *Свилене бубе* објављена је у ЗС, али одатле није пренесена у СД 3 и СП 3; то је разлог што се и у овом тому штампа у додатку „Песме ван збирки“. Како је за ауторова живота посљедњи пут објављена у збирци ЗС, овдје се доноси у тој верзији која је сравњена са првом, часописном верзијом.
– Варијанте:
8 што мирисаху на поток и окреке, (К)
13 ни платња тањег него над пољем паре. (К); шт. грешка, треба: *платна*

Облаци рођени у димњаку. – К, 11, 1 (1956), 19.
Напомена као за пјесму *Свилене бубе*.

Серенада. – ГО, 4, 3 (22. 3. 1956), 6.
На истоммјесту објављене пјесме *Серенада*, *Обична ноћ*, *Питање* и *Отаџбино ту сам* (*Из поеме*). С насловом *Питање* објављена је пјесма у прози у часопису М [2, 2, 1 (1920), 424]. Хронолошки њено мјесто је у првој књизи I тома ЦД. Поема *Отаџбино ту сам* спада у другу књигу I тома ЦД.

Обична ноћ. – ГО, 4, 3 (22. 3. 1956), 6.
Напомена као за пјесму *Серенада*.

Питање. – ГО, 4, 3 (22. 3. 1956), 6.
Напомена као за пјесму *Серенада*.
– Варијанте:
3 и не знам да бу били (ГО); шт. грешка, треба: *да су*

Залазак. – МЛ, 1, 12 (26. 12. 1956), 8.

Кајање. – ПЉ, 3, 3 (1957), 5.
Са истим насловом објављена пјесма у ГПЦК [5, 6 (1927), 12] и у В [20, 6 (1935), 385]; хронолошки тај период се односи на I том ЦД. Наслов *Кајање* носи и једна пјесма из СП 2 која се налази у другој књизи II тома ЦД.

Немир. – С, 5, 5 (1957), 529.
Наднаслов: „Претпролећни немири“. Објављене пјесме: *Одазвале су се само птице*, *Сусрет у сну*, *Лик на прозору*, *Тајна*, *Несаница* и *Немир*. Све осим пјесме *Немир* ушле су у збирку ЗС, у оквиру које се налазе и у овом тому. Са насловом *Немир* постоји пјесма и у збирци ПИЗ, која припада другој књизи I тома ЦД.

Изгубљени гроб. – Н, 11, 462 (4. 7. 1957), 1.
– Варијанте:
11 у зато, као да по твом гробу идемо, (Н); шт. грешка, треба: *и зато*,

Прекидач. – К, 12, 25, 7–8 (1957), 4.
Напомена као за пјесму *Јутарња песма*.

Не верујмму. – К 12, 25, 7–8 (1957), 5.
Напомена као за пјесму *Јутарња песма*.

Јесен у мом завичају. – СР, 4, 6 (1957), 30.
На крају *Белешка о песнику*, са основним подацима о Десанки Максимовић

Прича о Авраму и Исаку. – К, 13, 26, 1–2 (1958), 18.
Наднаслов: „Прочитано са сликовнице у детињству“. Објављене пјесме: *Сликар Лука*, *Пророк Илија*, *Крститељ*, *Оборени бог*, *Прича о Авраму и Исаку*, *Изгнање из раја*, *Посланица Ко Јеврејем Апостола Павла* и *Миољски вашар*. Изузев пјесме *Прича о Авраму и Исаку*, све остале ушле су у збирку ЗС, у оквиру које се налазе и у овом тому. За читав циклус изостао потпис аутора.

Опасна игра. – СУ, 6, 5 (1958), 442–443.
Наднаслов: „Две песме“. На истом мјесту објављене пјесме: *Потера* и *Опасна игра*. Пјесма *Потера* ушла је у збирку ГТ, па се у њеном оквиру налази и у овом тому.

Жене. – ЖД, 175 (1959), 5.

Под насловом *Жена* објављена је пјесма и у ЛМС 1939 године; хронолошки њено мјесто је у првој књизи II тома ЦД.

Омладинска поворка. – МЛ, 2, 42 (11. 4. 1959), 7.
Рубрика *Песници састављају малу антологију „Младости“*. Десетак дана касније пјесма је објављена у И [11, 7 (20. 4. 1959), 11] и по томе се првообјављена верзија може сматрати она из МЛ. Међутим, на основу неуобичајено много разлика које дијеле објављивање ових верзија у тако кратком временском размаку, као и на основу карактера тих разлика, које, истина, нису битне, доста поуздано се може рећи да су те ситне измјене настале као резултат интервенција на верзији из И. Стога се као основни текст, односно као коначна верзија узима и овдје објављује текст из МЛ, с тим да се истовремено евидентирају разлике у односу на ону из И.
– Варијанте:
1–31 Сви стихови почињу великим словима (И)
1 Гледајте, отаџбина је опет пуна. (И)
3 Ступају низови градитеља, земље вајара. (И)
4 *недостаје овај стих* (И)
11 Земљи поклања занос младих. (И)
16 Пуне звезданих одблесака (И)
22 По сто чокота, сто винограда (И)
25 Сви што ту иду знаће да претворе, (И)

Запис о људском срцу. – К, 14, 28, 4 (1959), 294.
Наднаслов: „Још једно последње сазнање“. Објављене пјесме: *Запис о људском срцу*, *Запис о ратовима*, *Запис о страху*, *Запис о жеђи за животом*, *Запис о отровној мисли* и *Запис о деци*.

Запис о ратовима. – К, 14, 28, 4 (1959), 294–295.
Напомена као за пјесму *Запис о људском срцу*.

Запис о страху. – К, 14, 28, 4 (1959), 295.
Напомена као за пјесму *Запис о људском срцу*.

Запис о жеђи за животом. – К, 14, 28, 4 (1959), 295–296.
Напомена као за пјесму *Запис о људском срцу*.

Запис о отровној мисли. – К, 14, 28, 4 (1959), 296.
Напомена као за пјесму *Запис о људском срцу*.

Запис о деци. – К, 14, 28, 4 (1959), 297.
Напомена као за пјесму *Запис о људском срцу*.

За јеретике. – К, 18, 4 (1963), 301–302.
Напомена као за пјесму *За наивне*.

За охоле. – К, 18, 4 (1963), 303.
Напомена као за пјесму *За наивне*.

За црва који се у срцу роди. – К, 18, 4 (1963), 303.
Напомена као за пјесму *За наивне*.

За Дон Кихоте. – СТ, 19, 4 (1964), 422–423.
Напомена као за пјесму *О сиротој кудељници*.

Сан јануарских ноћи. – БО, 32, 1 (31. 12. 1966. и 1–2. 1. 1967), 14; СП 3, 313–314.
– Варијанте:
2 ни да ли ово сањам, или памтим, (БО)
19 И не знам да ли се сећам, или сањам, (БО)

И после је све било лако. – ПО, 64, 19242 (30. 4. и 1–2. 5. 1967), 3; СП 3, 295–296.
– Варијанте:
18 Рекао је пролеће му изазива (ПО)

Накнаде. – ПО, 65, 19483 (31. 12. 1967 и 1–2. 1. 1968), 5; СД 3, 254; СП 3, 303.
– Варијанте:
13 и као птица грлим видике. (ПО)

14 Ако су звезде све чешће, (ПО)

Час пре мене. – К, 33, 47, 1 (1968), 9; СД 3, 271; СП 3, 321–322.
– Варијанте:
2 загледало се у Колубару, и Маљен. (К)
4 чека се ко брод још невидљив, удаљен. (К)
15 због омамнога љубавнога чина; (К)
16 нишу јој се пред очима горе као лађе – (К)
21 и колевка тек донета од столара (К); шт. грешка, треба: *столара*

Забачени новчићи. – КН нс, 20, 321 (17. 2. 1968), 1; СД 3, 253; СП 3, 302.
– Варијанте:
7 некаква бездушна изненадна патња (КН)
9 Може се то десити и негде на концерту. (КН)

Незаписана. – Б, 10, 108–110 (1968), 5; СД 3, 268; СП 3, 319–320.
На овом мјесту објављене су пјесме *Незаписана* и *Просидба моје будуће мајке*. Обије су ушле у СД 3, али је *Просидба моје будуће мајке* изостала у СП 3. Касније она је уврштена у збирку МС, а у оквиру ње и у СП 5, што значи да припада првој књизи у III тому ЦД.
– Варијанте:
7 и зна дечака који с њом дотрча (Б)
9 Чудио се парох дане и дане (Б)
10 шта ли га је могло да омете, (Б)
12 ко да се излегла птица, а не дете. (Б)
17 Зна попио је три љуте шљивовице (Б)

Неко ко ће тек бити ја. – Н, 24, 1008 (17. 5. 1968), 5; СД 3, 266–267; СП 3, 317–318.
– Варијанте:
12 погаче, мого би јести их и болник, (Н)
19 вина лањских пресечена у врењу. (Н)
20 Да се наздравља сићушном створењу (Н)
23 из удаљеног села неко је доно (Н)
27 равнодушан према свем том изобиљу. (Н)

Знам по много чему. – КН нс, 20, 328 (25. 5. 1968), 1; СД 3; 259; СП 3, 311–312.
– Варијанте:
4 када је огањ био скупљи од злата, (КН)
19 Живела сам, знам по многом чему, (КН)
26 у доба птичје љубавне обести, (КН)
27 испод тек разапетога неба, (КН)

Гласник. – ПО, 65, 19626 (26. 5. 1968), 17; СД 3, 255; СП 3, 304–305.
Наднаслов: „Из најновије лире“.
– Варијанте:
7 по улица узаних кланцу, (ПО)

Средњовековна сцена. – К, 23, 47, 7 (1968), 2–3.
Од прве строфе ове пјесме направљена је пјесма *Плима*, од друге *Осека*, од треће *Глас прадеда* (касније *Глас предака*), а од четврте *Глас туђина* (све четири су први пут објављене у збирци ЛПП 1976. године, у оквиру које су пренесене у СП 4, што значи да је њихово мјесто у другој књизи II тома ЦД).

Мегдан. – ПУ, 14, 6 (1968), 502; СП 3, 292.
На истом мјесту објављене пјесме: *Мегдан*, *Црно море*, *Јереван* и *Арарат*. Ове пјесме, иако су – хронолошки гледано – могле, нису ушле у додатак *Нове песме* на крају III тома СД. Пјесме *Мегдан* и *Црно море* унесене су касније у *Песме ван збирки* у СП 3, па на основу тога спадају у овај, II том ЦД, док су се пјесме *Јереван* и *Арарат* нашле у збирци МС, у оквиру које су ушле у СП 5, што значи да припадају првој књизи III тома ЦД.
– Варијанте:
3 и на мегдан изазива: (ПУ)
15 препеченица, (ПУ)
18 Около је стотину навијача, (ПУ)

Црно море. – ПУ, 14, 6 (1968), 502–503; СП 3, 308.
Напомена као за пјесму *Мегдан*. Пјесма посвећена Елизабети Багрјани.
– Варијанте:
2 заклатило се у мени, (ПУ)
9 као стоглава ала, (ПУ)

И што је најгоре. – ВЈ, 29, 7825 (28. 29. и 30. 11. 1968), 9; СД 3, 256; СП 3, 306–307.
– Варијанте:
1 признајем бојим се сусрета са светом (ВЈ)
3–4 *размак за растављање строфа* (ВЈ)
4 И што је најгоре не знам у који бих (ВЈ)
5 *недостаје овај стих* (ВЈ)
6 са овога овде волела да одем (ВЈ)
6–7 *недостаје размак којим се дијеле прва и друга строфа* (ВЈ)
7 ма да верујем да су науке стварне (ВЈ)
17 непозната каквог зла (ВЈ)
19 И што је најгоре (ВЈ)

За битке малим словима записане. – ПО, 65, 19843 (31. 12. 1968 и 1–2. 1. 1969), 4.

Песма Београду. – ПО, 66, 20131 (19. 10. 1969); додатак *Политика телеобјектив*, стр. 36.
– Варијанте:
16 песниче борбе, граде партизане, (ПО); шт. грешка, треба: *партизане*.
24 насрне народу ком на на част и дан, (ПО); шт. грешка, треба: *дан*.

Љубавна козерија. – ПО, 67, 20202 (31. 12. 1969. и 1–2. 1970), 14; СП 3, 290.
– Варијанте:
10–11 *размак за строфе* (ПО)
15 оне које увреде од шале (ПО)
18 сливају се у општу реку, (ПО)
18 сливају се о општу реку, (СП 3); шт. грешка, треба: *у општу*

Сахрана. – ВЈ, 30, 8215 (31. 12. 1969. и 1–2. 1. 1970), 14; СП 3, 297.
– Варијанте:
5 и испио гутљај воде. (ВЈ)
7 а можда и више, – (ВЈ)
12 *недостаје овај стих* (ВЈ)
14 пољубио, – (ВЈ)
16 – А већ смо изгнани из љубавног раја, – (ВЈ)

Ја птице разумем. – СД 3; 258; СП 3, 310.

Три песме о старости

Стари султан. – КН, 22, 365 (23. 5. 1970), 5; СП 3, 287.
Приликом првог објављивања у КН ова пјесма имала је наслов *Мудра јесени*. Исту судбину имала је и с њом објављена пјесма *За прву жену султанову* која је на истом мјесту штампана под насловом *Пролеће, смилуј се*. Промјена наслова и за једну и за другу извршена је у СП 3, а прије тога под старим насловом још једном обје су прештамапане у ОД [1, 1 (1972), 21–22]. Због тога што су у СП 3 (скупа са пјесмом *Шта остане од љубави*) објављене под заједничким наднасловом „Три песме о старости“, прихватљивије је да остану у првој књизи II тома ЦД, иако хронолошки постоје услови да се нађу у додатку *Песме ван збирки* у другој књизи II тома ЦД. Иначе, приликом првог објављивања у КН са њима је штампана и пјесма *Прво смо дуго мислили*, која је ускоро затим ушла у збирку НВВ (1973), у оквиру које је пренесена у СП 5, што значи да спада у прву књигу III тома ЦД.
– Варијанте:
6–7 *размак за строфе* (ОД)
10 од жена зрелих бисера и злата (КН; ОД)
19 султана кога већ се старост таче (КН; ОД)
20 и коме се везир у потаји руга, (КН; ОД)
21 *умјесто овог стиха*:
подсмешљиво за киме шапућу
младе лепотице из харема. (КН; ОД)

За прву жену султанову. – КН, 22, 365 (23. 5. 1970), 5; СП 3, 288.
Напомена као за пјесму *Стари султан*.
– Варијанте:
3 обасуту свим знацима поште, (ОД)
5 а остављену да у сну само греши; (КН; ОД)
11 султанове жене и друге, и треће (ОД)

Шта остане од љубави. – СП 3, 289.
Видјети напомену за пјесму *Стари султан*.

Савремена породична драма. – СП 3, 291.

Свеједно је. – СП 3, 298–299.
Пјесма готово идентичног наслова *Свеједно ми је* налази се у ЦД I.

Таоци. – СП 3, 300–301.

Сајам самоће. – СП 3, 309.

Тамни вилајет. – П, 72, 22356 (31. 12. 1975. и 1–2. 1. 1976), 17; СП 3, 323.
– Варијанте:
1–2 *недостаје размак за строфе* (П)
10 као грамзив из Тамна вилајета (П);
10 као грамзив из тамна вилајета (СП 3); шт. грешка, треба: *Тамна вилајета*
13 који ниједну књигу не отвори; (П)
14 као путник из далеког света (П)
16 а на ниједноме се не одмори. . . (П)
На два мјеста у часописној верзији и на једном у СП 3 Тамни вилајет писан је великим словом, па је у том смислу унесена исправка и у стиху бр. 10 у СП 3.

Грачаница. – СП 3, 324–325.

Песниково виђење. – СП 3, 326.

РЈЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РИЈЕЧИ[1]

аговски – као ага

бабун – богумил, припадник средњовјековне хришћанске секте
белица – врста рибе

вампирак – деминутив од вампир
вења – смрека
врзати – вребати; врзмати се

грленик – спољни, предњи дио врата, јабучица; врат у цјелини

забат – троугласти дио зида на кући са двостраним кровом
заокука – окука, завој, кривина
зеленкада – врста биљке
зрика – оглашавање зрикавца или цврчка

измирна – тропско дрво; смола овог дрвета, врста дувана
иконоборац – присталица иконоборства – покрета у хришћанској Византији који се противио култу икона и реликвија. Проглашен за јерес.
иконокласт – исто што и иконоборац
имела – врста биљка

котаричар – човек који прави и продаје котарице
кудељница – жена која прави кудељу

лазни – придјев од глагола лазити, плазити
лопити – истицати у јаким млазевима, липтати

меропах – слободан сељак на феудалчевој земљи, морао да ради код властелина одређен број дана у години

најахалац – онај који наилази јашући, јахач пролазник, намјерник
најездни – онај који се односи на насилнике, освајаче; који се односи на придошлице, дошљаке, уљезе
непелегрин – онај који није пелегрин, није ходочасник
никсица – биљка азурно плавих звјездасто раширених цвјетова

---

[1] У поезији Десанке Максимовић има и таквих ријечи које нису подједнако разумљиве читаоцима из свих крајева српског језичког подручја, нити свим социјалним слојевима. У прављењу овог рјечника полазило се од просјечно образованог читаоца. При томе се подразумијева да је избор „мање познатих ријечи“ сасвим услован.

огрозд – врста жбунастог баштенског биља
окрек – врста алги по мртвајама, жабокречина
опсена – варка, обмана

павит – биљка пузавица
плужити – обрађивати плугом земљу, орати
преисподњи – најгори, паклени
прозорје – праскозорје
пронијар – уживалац проније, имања које је у средњовјековној Србији добијао заслужни властелин или црква на уживање, без права својине
пухор – пепео, прах

раса – горња одећа, мантија код калуђера
рунце – деминутив од руно
сабљика – врста траве
саса – врста биљке
саски – који се односи на Сасе, потиче од Саса и сл.
себар – слободни сељак или пастир у средњовјековној Србији који није имао политичка права
смиловање – именица од смиловати се

туја – биљка из породице четинара, слична чемпресу

ћивот – ковчег у коме се чувају посмртни остаци или мошти светаца

С. Танасић

РЕГИСТАР ИСТОРИЈСКИХ, ГЕОГРАФСКИХ, РЕЛИГИЈСКИХ, МИТОЛОШКИХ И ДРУГИХ ИМЕНА И ПОЈМОВА

Авала 235
Авељ 182
Аврам 275
Адам 182
аждаја 189, 297
анђели 80, 119, 171, 178, 218, 257, 299, 312, 316
апостол Лука 73
апостол Павле 78
апостоли 80, 275, 299
Арапин 300
Арарат 115
Арбанаси 155, 159, 304

Бајкал 229
баук 41
балкански ратови 80
Бегеј 147
Београд 235, 243, 304
Близоњски вис 255
Богородица 29, 316
Божена Новакова 239, 240
Божји суд 222
Бор 249
Босанска вила 292
Бранко (Радичевић) 58
Бранковина 235
бранковински 30, 80, 111, 117, 198, 255
Бранковачки вис 255
Бугарска 116, 235

Ваљево 295
вампирак 133
Вардар 175, 196
Велбужд 167, 169
Весталке 115
Византија 159, 173
Византинац 157
Војводина 147
Вуков утук 59

Гарсија Лорка 44
Гомора 182
Грачаница 316
громовник Илија 74
Грци 155, 159, 196

деда-Вељко 249, 250
демони 115, 190, 282

Десет заповести 182
Дечани 182, 194
див 278, 300
Дон Кихот 288
Дрим 229
Дрина 63
Дунав 14, 58, 235
Дурмитор 12, 59
Душан (цар) 164, 166, 169, 187, 195, 210, 219

ђаво 155, 196, 218
Ђура (Јакшић) 235

Ева 182

Загреб 9, 243
змај 54, 182
Змај (Јован Јовановић) 235

ивањски 24, 267
Израел 56
Илири 304
Исак 275, 295

Јадран 243
Јастребац 59
Јернеј 190
Јефимија 199
Јехова 212
Јованка од Арка 199, 314
Јордан 115, 299
Југословен 239
Кавказ 229
Каин 182
Кана 182
Караванке 39
Карпати 239
Кварнер 96
Келти 304
Кичер 50, 235
Кнежева вечера 80
комете 26
Колубара 235, 251, 256, 292
Космај 50
Космет 148
Косово 148, 149
Кочић 292
Крститељ 75
Кумова слама 68, 112, 145, 161

Лаб 175
Латин 157, 196
Леђен 166

Лим 169

Мађар 235
Маљен 292
Марија Магдалена 182, 195
Медведник 235
Месел 304
Метохија 148, 149
Милешева 173, 316
Млеци 219, 298
Млечни пут 269

Нада Пурић 270
неман 98, 189
Нијагара 285
Ногај 169

пепељуга 208
Перикле 198
Перун 46, 212, 304
Праг 239
Преспа 304
Птуј 304

Рабас 79, 231
рај 77, 171, 182, 306
Рас 155, 173, 304
Романија 59

Сабор архангела 88
Самодрежа 80
Сафо 199
Свети краљ 194
сеча кнезова 251
Симонидино лице 316
Ситница 173
Сингидунум 304
Скадарско језеро 150
Скити 219
Словен 157
Содома 182
Сопоћани 316
Сплит 243
Срби 155, 159, 235, 255
Србија 31, 50, 63, 152, 251
Српкиња 149
Стеван 169
Стефанијана 167
Стражилово 58
Страхинић бан 61, 304
Студеница 173, 194
Суматра 31
Сува планина 235
Сунце 22, 104

Тамиш 147
тамни вилајет 315
Тара 316
Тереза 199
Толстој 292
Триглав 243
Турци 167, 251, 255, 256
Тутанкамон 289

Угри 167, 173
Урош (цар) 168

ходочашће 134, 135
Христ 299
Хум 173

Цариград 166
Цер 50, 63, 235, 243
Цигани 79, 294
Црна Гора 150
Црно море 301

Чајковски 129
Чехиња 239
Чешка 239, 240

Шара 12, 148, 175, 243
шумски дух 66

АЗБУЧНИ РЕДОСЉЕД ПЈЕСАМА[2]

А и тебе то молим 94 [344]
Априлска вожња кроз Војводину 147 [352]

Бајка о женином срцу 253 [369]
Бајка о ковачу 111 [346]
Балада о рударским коњима 249 [369]
Балкански ратови 80 [342]
Без успомена 131 [349]
Београдске улице 10 [330]
Благовести 88 [343]
Боје 259 [370]
Брда око Авале 146 [352]
Буђење пролећа 134 [349]

Верујем 81 [343]
Вино пролећа 34 [334]
Виолине Чајковскога 129 [349]
Вуков утук 59 [338]

Гласник 297 [373]
Говор железа 114 [346]
Грачаница 316 [375]

Детињство 64 [339]
Деца 100 [345]
Догодило се све бар по трећи пут 118 [347]

Есперанто 138 [351]

Жега 105 [345]
Железно сунце 113 [346]
Жене 277 [371]
Женин сан 241 [368]

За алкохоле 191 [361]
За апокрифе 203 [363]
За битке малим словом записане 303 [374]
За богове 212 [365]
За бранковинске сељаке 198 [362]

[2] Први број послије наслова пјесме означава страницу на којој се налази пјесма, а други страницу на којој је напомена о њој. Кад су у питању двије пјесме са истим насловом уз пјесму која се прво јавља стоји број број 1, а уз другу 2.

За важне 171 [359]
За војничка гробља 166 [358]
За врлине у мане прометнуте 218 [365]
За Дон Кихоте 288 [372]
За жир 177 [359]
За завиднике 206 [364]
За звери оклеветане 211 [364]
За земљу куда војска прође 164 [358]
За исмеваче 205 [364]
За јерес 168 [358]
За јеретике 285 [372]
За калуђера 182 [360]
За лажи изговорене из милосрђа 220 [365]
За ловишта 210 [364]
За људе који јасно виде 219 [365]
За мађионичаре 204 [364]
За Марије Магдалене 195 [362]
За наивне 185 [360]
За непелегрине 183 [360]
За нероткиње 199 [362]
За несхваћене 184 [360]
За оне који не умиру на време 202 [363]
За оне који се спотичу преко прага
186 [360]
За оне који су храбри само кад гину
167 [358]
За оне који царске друмове ору 217 [365]
За охоле 286 [372]
За паству срца 187 [360]
За пепељугу 208 [364]
За песме 207 [364]
За песникињу, земљу старинску 201 [363]
За погубљена љубавна писма 196 [362]
За последње дане 169 [358]
За прву жену султанову 309 [375]
За свадбе без венчања 194 [361]
За свргнуте 163 [357]
За себарске жене 197 [362]
За себра 162 [357]
За седам гладних година 172 [359]
За слугу Јернеја 190 [361]
За смртомрсце 170 [358]
За сужње помиловане 188 [360]
За црва који се у срцу роди 287 [372]
За чобанку која се по оцу не зове 200 [363]
За човека који је погубио пергаменте
189 [361]
Забачени новчићи 293 [373]
Заклетва устаника на Бранковачком вису 255 [370]
Залазак 267 [371]
Залазак у планини 257 [370]
Заљубљени кукац 48 [335]
Запис о деци 284 [372]
Запис о жеђи за животом 282 [372]
Запис о људском срцу 279 [372]
Запис о отровној мисли 283 [372]
Запис о ратовима 280 [372]
Запис о страху 281 [372]
Зимски вихор 107 [346]

Змијуљак 117 [347]
Знам по много чему 296 [373]
Зрење 232 [368]
Зрикавци 132 [349]

И после је све било лако 290 [372]
И то ме плаши 119 [347]
И што је најгоре 302 [374]
Иду царским друмом 213 [365]
Изгнање из раја 77 [342]
Изгубљени гроб 270 [371]
Имамо пасош 139 [351]
Исто то само мало друкчије 61 [338]

Ја птице разумем 307 [374]
Ја сам живот волела као ласта 260 [370]
Јесен 25 [332]
Јесен у мом завичају 274 [371]
Јутарња песма 85 [343]
Јутарње облачење птица 47 [334]
Јутро 247 [369]
Јутро у Кварнеру 96 [344]

Кад младост прохуји, шта чините, птице? 21 [332]
Кајање 268 [371]
Катедрала 142 [351]
Коме да се тужим 136 [350]
Косачица 231 [368]
Крај је лету 23 [332]
Крститељ 75 [341]
Куд одем да одем 140 [351]
Кумова слама у димњаку 112 [346]

Лед твоје срце нагло обузима 91 [344]
Лик на прозору 99 [345]

Љубавна козерија 305 [374]
Љубавна препирка 128 [348]
Љубавници у пучини ноћи 127 [348]
Љуске 234 [368]

Мегдан 300 [373]
Месечина над вођњацима 49 [335]
Миољски вашар 79 [342]

На морској обали 95 [344]
На планини (ЛМС) 51 [335]
На планини (КН) 237 [368]
На Стражилово идем 58 [337]
Накнаде 291 [372]
Не веруј му 273 [371]
Небеса 54 [337]

Не бој се 27 [333]
Невидљиви непријатељ 242 [368]
Незаписана 294 [373]
Неко ко ће тек бити ја 295 [373]
Немир 269 [371]
Немиран дан 104 [345]
Несаница 98 [345]
Нико не зна 246 [369]

О бабунској речи 214 [365]
О божјем суду 222 [366]
О војнику 165 [358]
О државној имовини 175 [359]
О женидби сина 174 [359]
О јереси 215 [365]
О каменовању 192 [361]
О лову 209 [364]
О меропаху 160 [357]
О налазачу 221 [365]
О обореној цркви 178 [359]
О одбеглу робу 159 [356]
О олтару 179 [360]
О пијаницама 216 [365]
О поклисару 157 [356]
О пореклу 173 [359]
О праштању 223 [366]
О прељуби 193 [361]
О птицама небеским 181 [360]
О сиротој кудељници 158 [356]
О хијерархији 161 [357]
О царској милости 180 [360]
О царском селу 156 [356]
Обична ноћ 265 [371]
Облаци рођени у димњаку 263 [370]
Оборени бог 76 [342]
Одазвале су се само птице 92 [344]
Октобар 106 [346]
Омладинска поворка 278 [371]
Опасна игра 276 [371]

Пакао 115 [346]
Песма Београду 304 [374]
Песма пилота 243 [368]
Песник и пролеће 227 [367]
Песников кип у парку 68 [340]
Песниково виђење 317 [375]
Песничко вече 121 [347]
Печурке 254 [370]
Пешаци 135 [350]
Писмо из Чешке 239 [368]
Питалице 63 [338]
Питање 266 [371]
Повратак 120 [347]
Повратак у завичај 252 [369]
Под гнездима 245 [369]
Поноћ 28 [333]
Посланица Којеврејем апостола Павла 78 [342]

Потера 137 [350]
Празно јутро 130 [349]
Први снег 90 [344]
Прво научно откриће 229 [368]
Прекидач 272 [371]
Претпролећни дан 133 [349]
Прича о Авраму и Исаку 275 [371]
Проглас 155 [356]
Пролеће на Космету 148 [352]
Пролеће у Загребу 9 [330]
Пролеће, а ја венем 22 [332]
Пророк Илија 74 [341]

Рађање књиге 14 [330]
Рађање љубави 103 [345]
Родна година 50 [335]
Романса 44 [334]
Роса 46 [334]
Савремена породична драма 311 [375]
Сајам самоће 314 [375]
Само онај ко је дуго пловио 143 [351]
Сан 233 [368]
Сан јануарских ноћи 289 [372]
Сахрана 306 [374]
Свеједно је 312 [375]
Свет је овај тиран тиранину
236 [368]
Свилене бубе 262 [370]
Свирај непрестанце 258 [370]
Селица 228 [368]
Сено 24 [332]
Септембарска песма 12 [330]
Серенада 264 [370]
Сеча кнезова 251 [369]
Скамењена шума 116 [347]
Сликар Лука 73 [341]
Снегови детињства 144 [351]
Србија у сутону 152 [353]
Средњовековна сцена 298 [373]
Станице 141 [351]
Стари султан 308 [374]
Стопа 86 [343]
Сунчање у брдима 29 [333]
Сусрет у сну 93 [344]
Сутон на Скадарском језеру 150 [353]

Тајна 97 [344]
Тамни вилајет 315 [375]
Таоци 313 [375]
Тишина 248 [369]
Три песме о старости 308 [374]

У послератном граду 238 [368]
У пролеће 30 [333]
У пролећном пределу 261 [370]
Уцветале мисли 87 [343]

Цвркут 244 [368]
Црно море 301 [374]

Час историје 13 [330]
Час пре мене 292 [373]
Често мислим 235 [368]
Чим се сретнемо 26 [333]

Шта је теби, небо 89 [344]
Шта остане од љубави 310 [375]
Шума у Израелу 56 [337]

САДРЖАЈ

ПРОЛЕЋЕ У ЗАГРЕБУ (Из *Изабраних песама*)

Пролеће у Загребу 9
Београдске улице 10
Септембарска песма 12
Час историје 13
Рађање књиге 14

МИРИС ЗЕМЉЕ

Кад младост прохуји, шта чините, птице? 21
Пролеће, а ја венем 22
Крај је лету 23
Сено 24
Јесен 25
Чим се сретнемо 26
Не бој се 27
Поноћ 28
Сунчање у брдима 29
У пролеће 30
Вино пролећа 34
Романса 44
Роса 46
Јутарње облачење птица 47
Заљубљени кукац 48
Месечина над вођњацима 49
Родна година 50
На планини 51
Небеса 54
Шума у Израелу 56
На Стражилово идем 58
Вуков утук 59
Исто то само мало друкчије 61
Питалице 63
Детињство 64
Песников кип у парку 68

ЗАРОБЉЕНИК СНОВА

Прочитано са сликовнице у детињству
Сликар Лука 73
Пророк Илија 74
Крститељ 75
Оборени бог 76
Изгнање из раја 77
Посланица Којеврејем апостола Павла 78
Миољски вашар 79
Балкански ратови 80
Верујем 81

Месечина успомена
Јутарња песма 85
Стопа 86
Уцветале мисли 87
Благовести 88
Шта је теби, небо 89
Први снег 90
Лед твоје срце нагло обузима 91
Одазвале су се само птице 92
Сусрет у сну 93
А и тебе то молим 94
На морској обали 95
Јутро у Кварнеру 96
Тајна 97
Несаница 98
Лик на прозору 99
Деца 100

Природа је давала знаке да ће се песник родити
Рађање љубави 103
Немиран дан 104
Жега 105
Октобар 106
Зимски вихор 107

Заробљеник снова у зеничкој железари
Бајка о ковачу 111
Кумова слама у димњаку 112
Железно сунце 113
Говор железа 114
Пакао 115
Скамењена шума 116
Змијуљак 117
Догодило се све бар по трећи пут 118
И то ме плаши 119
Повратак 120
Песничко вече 121

ГОВОРИ ТИХО

Снегови детињства
Љубавници у пучини ноћи 127
Љубавна препирка 128
Виолине Чајковскога 129
Празно јутро 130
Без успомена 131
Зрикавци 132
Претпролећни дан 133
Буђење пролећа 134
Пешаци 135
Коме да се тужим 136
Потера 137
Есперанто 138
Имамо пасош 139
Куд одем да одем 140
Станице 141
Катедрала 142
Само онај ко је дуго пловио 143

Снегови детињства 144
Брда око Авале 146
Априлска вожња кроз Војводину 147
Пролеће на Космету 148
Сутон на Скадарском језеру 150
Србија у сутону 152

ТРАЖИМ ПОМИЛОВАЊЕ

Проглас 155
О царском селу 156
О поклисару 157
О сиротој кудељници 158
О одбеглу робу 159
О меропаху 160
О хијерархији 161
За себра 162
За свргнуте 163
За земљу куда војска прође 164
О војнику 165
За војничка гробља 166
За оне који су храбри само кад гину 167
За јерес 168
За последње дане 169
За смртомрсце 170
За важне 171
За седам гладних година 172
О пореклу 173
О женидби сина 174
О државној имовини 175
За жир 177
О обореној цркви 178
О олтару 179
О царској милости 180
О птицама небеским 181
За калуђера 182
За непелегрине 183
За несхваћене 184
За наивне 185
За оне који се спотичу преко прага 186
За паству срца 187
За сужње помиловане 188
За човека који је погубио пергаменте 189
За слугу Јернеја 190
За алкохоле 191
О каменовању 192
О прељуби 193
За свадбе без венчања 194
За Марије Магдалене 195
За погубљена љубавна писма 196
За себарске жене 197
За бранковинске сељаке 198
За нероткиње 199
За чобанку која се по оцу не зове 200
За песникињу, земљу старинску 201
За оне који не умиру на време 202
За апокрифе 203
За мађионичаре 204

За исмеваче 205
За завиднике 206
За песме 207
За пепељугу 208
О лову 209
За ловишта 210
За звери оклеветане 211
За богове 212
Иду царским друмом 213
О бабунској речи 214
О јереси 215
О пијаницама 216
За оне који царске друмове ору 217
За врлине у мане прометнуте 218
За људе који јасно виде 219
За лажи изговорене из милосрђа 220
О налазачу 221
О божјем суду 222
О праштању 223

ПЕСМЕ ВАН ЗБИРКИ

Песник и пролеће 227
Селица 228
Прво научно откриће 229
Косачица 231
Зрење 232
Сан 233
Љуске 234
Често мислим 235
Свет је овај тиран тиранину 236
На планини 237
У послератном граду 238
Писмо из Чешке 239
Женин сан 241
Невидљиви непријатељ 242
Песма пилота 243
Цвркут 244
Под гнездима 245
Нико не зна 246
Јутро 247
Тишина 248
Балада о рударским коњима 249
Сеча кнезова 251
Повратак у завичај 252
Бајка о женином срцу 253
Печурке 254
Заклетва устаника на Бранковачком вису 255
Залазак у планини 257
Свирај непрестанце 258
Боје 259
Ја сам живот волела као ласта 260
У пролећном пределу 261
Свилене бубе 262
Облаци рођени у димњаку 263
Серенада 264
Обична ноћ 265
Питање 266

Залазак 267
Кајање 268
Немир 269
Изгубљени гроб 270
Прекидач 272
Не веруј му 273
Јесен у мом завичају 274
Прича о Авраму и Исаку 275
Опасна игра 276
Жене 277
Омладинска поворка 278
Запис о људском срцу 279
Запис о ратовима 280
Запис о страху 281
Запис о жеђи за животом 282
Запис о отровној мисли 283
Запис о деци 284
За јеретике 285
За охоле 286
За црва који се у срцу роди 287
За Дон Кихоте 288
Сан јануарских ноћи 289
И после је све било лако 290
Накнаде 291
Час пре мене 292
Забачени новчићи 293
Незаписана 294
Неко ко ће тек бити ја 295
Знам по много чему 296
Гласник 297
Средњовековна сцена 298
Мегдан 300
Црно море 301
И што је најгоре 302
За битке малим словом записане 303
Песма Београду 304
Љубавна козерија 305
Сахрана 306
Ја птице разумем 307
Три песме о старости 308
Стари султан 308
За прву жену султанову 309
Шта остане од љубави 310
Савремена породична драма 311
Свеједно је 312
Таоци 313
Сајам самоће 314
Тамни вилајет 315
Грачаница 316
Песниково виђење 317

НАПОМЕНЕ

Опште напомене 321
Посебне напомене 329

Рјечник мање познатих ријечи 377
Регистар историјских, географских, религијских,

митолошких и других имена и појмова 379
Азбучни редосљед пјесама 383

КЊИГА ДРУГА
(1969–1979)

Збирке

Немам више времена (1973)
Летопис Перунових потомака (1976)
Песме из Норвешке (1976)
Ничија земља (1979)

Песме ван збирки

НЕМАМ ВИШЕ ВРЕМЕНА

ВРЕМЕ ПРОШЛО

О свему сад говорим као да је било
пре хиљаду сунчаних година,
ма се десило и овог трена;
о свему говорим неизвесно
као да је свака ствар од мене
васељенски удаљена.

Као шуме угљенисане, под ледом,
као храст опасан с три столећа,
коме се сећања муте,
у оно што је прошло гледам
и пребрајам
паучинасте година колуте.

Говорим сада као да сам била
пре хиљаду сунчаних година,
као да сам на некој далекој планети
доживела љубав
и оставила тамо нерођеног сина.

НЕМАМ ВИШЕ ВРЕМЕНА

Немам више времена за дуге реченице,
немам кад да преговарам,
откуцавам поруке као телеграме.
Немам времена да распирујем пламен,
сад запрећем шаке згорела жара.
Немам више времена за ходочашћа,
нагло се смањује путања до ушћа,
немам кад да се осврћем и враћам.
Немам више времена за ситнице,
сад треба мислити на вечно и необухватно.
Немам кад да размишљам на раскрсници,
могу стићи једино кудгод у близину.
Немам времена да ишта изучавам,
немам времена сад за анализе,
за мене је вода сада само вода
као кад сам је пила са кладенца;
немам кад да разлажем на састојке небо,
видим га онакво какво га виде деца.
Немам више времена за богове туђе,
ни свога нисам добро упознала.
Немам кад да усвајам заповести нове,
много ми је и старих десет заповести.
Немам више кад да се придружујем
ни онима који истину доказују.
Немам кад да се борим против хајкача.
Немам кад да сањам, да лагано корачам.

ПРВО СМО ДУГО МИСЛИЛИ

Прво смо дуго мислили
да смо негде удисали штетну траву
и да она сад делује закулисно,
да нам се зато сад мало шта мили,
да зато живот не доживљујемо присно.

Прво смо дуго мислили
да смо прележали не знајући
неко желудачно запаљење,
или у младости јели воћке зелене,
и да зато не подносимо
ни чај одвећ врући
ни изворске воде студене.

Прво смо дуго мислили
да нам очни живац догорева
због прашине градске и дима
и да зато, ни усред сунчаног блеска,
добро не видимо,
да зато често осећамо под капцима
трње и зрневље песка.

Прво смо дуго веровали
да не може добро да се спава,
као предвече крај реке
у свежој башти,
зато што у прозор бије реклама плава
и што у граду увек грми и прашти.

Сад више никога и ништа
не оптужујемо
за бесанице, за губљење вида,
болесно срце, изненадне сете,
смешимо се сад с помало туге,
помало стида
када гласници старења налете.

ЗАЛУПИЛЕ СУ СЕ ВРАТНИЦЕ

Залупиле су се за мном вратнице
и враташца
која воде на друмове широке
и у изобиље шума и башта.

Живим сад само на окућници
као сељаци беземљаши;
али и на њој се сва годишња доба
обелодане:
сејем и ја кад други сеју,
прашим кад други праше,
заламам у винограду гране.

У кругу мога збега,
ма колико био мален,
има жега да се зна кад је јуни,
у априлу падају кише рановаче,
зими се ветар пролетер буни
и грлица невидљива спролећа плаче.

И на мојој земљи бивају поводњи
као на широком властелинству;
своју месечину имам и ја
и грома страх господњи,
и, као у велепоседника звезда, августа,
и над мојом окућницом
вечерњача блиста.

МОЈ СВЕТ

Мој свет се сад састоји од мисли мутних,
од срца пометенога,
од онога што у болу докучим,
што наслутим,
мој свет се састоји од недореченога.

Мој свет се састоји од сумње у Бога,
од прижељкивања
да га има негде горе,
од приговора његовим законима,
његовој вољи да човек буде створен.

Мој свет се састоји од неспокојства,
од презања пред свачим,
у њему су и скрушености благе својства
и побуна
што човек прође тек што закорачи.

Мој свет се састоји од онога
што се мисли кад је поноћна тама,
несталнији је мој свет од дима,
од туге тиши.
Стотину васиона свет сад у мени има
и стотину кругова чистилишних.

ОПОРУКА

Оставићу вам једино речи
ископане из дубине слуха
као благо из кладенца,
наслеђене од ветрове фруле,
исковане где се срп кује,
речи отете с кљуна птици
која лети над облацима,
речи испретане на огњишту
које тајну ватре и пепела знају,
реч прочитану немуштем из погледа,
истргнуту човеку из плача,
речи које деца и понорнице
прво изричу кад спазе сунце.

Ништа вам нећу оставити
сем речи стихом оковане
као древни инсект ћилибаром.
Иза мене неће остати
ни капље крви ни у коме,
ни кошчице
ни срца бар као у птице малог.

НЕДЕЉНА ПРОПОВЕД

Иза свакога остане
недоречена реч
и недоједен крух,
недопивен пелен и нектар;
непокошен остане луг,
незасејан ар или хектар.
Нико не стигне да плати
овде сав грех и дуг.
Свако у земљу понесе
из срца неизвађен мач,
непрегорену жал,
пред смрћу пређутан страх,
непризнату кривицу,
до дна неисплакан плач.
Иза тебе,
рече свештеник,
остаће недоцртан
најболнији твој лик.

ЗАБОРАВЉЕНИ ЛИСТ БИБЛИЈЕ

Које смо за живота сахрањивали
у срцу нам после смрти оживе.
Који су седели у закутку
наших мисли и одаја
помере се у средиште.
Који су боравили у полутами
буду у самој жижи сјаја.
О које смо се оглушивали
умешају нам се у разговоре.
Превиђени и пренебрегнути
у првим се редовима створе.
Они пред којима смо остали криви
претворе нам живот у кајања.
Кога смо лако заборављали
буде када умре најчешће сањан.

Песникови завичаји

Има крајева из којих
никако не могу да одем,
у које се и у сну враћам.
Некад су то брегови
у које су заљубљене воде,
некада стене спечене од суше,
некада пропланци
где су глог и дивље трешње.

Можда су туда идући у вечност
пролазиле ваше душе
још од земље збуњене, и грешне,
још пуне успомена.
Можда ме маме те боје и обриси
јер ћу кад на земљи већ будем заборављена
лебдети туда као магле и мириси.

Месечина у Бранковини

Месечина као душа песникова
учинила је видик пространим и тужним,
осветлила немуште ствари,
дала ореол ситним и недужним,
белим застрла поља
као трпезу за празник,
од планина створила исконске сисаре.

Месечина као душа песникова
дала је крунама граба и грма
крила и пустила их да плове,
колибе покрила крововима од срма,
извукла из таме завичајне путање,
избудила гробља
и као барјаке развила покрове,
подигла брвна
од бранковинског потока до Ла Манша.
Месечина као душа песникова
невиђених се обала маша.

Поводањ

Грунуо је у мој живот поводањ,
разорио брану и делту,
померио свему место,
замутио све бистрине.
Јучерашњих мисли намах неста,
неста јучерашњих речи.
Не знам колико ће проћи
да се све у мени избистри и стине,
да се излечи.

Хиљаду ведрица зелена мира
поводањ је однео собом
за једно вече.

Не знам хоће ли моћи опет
толико да га натече.
Поводањ је нанео камења
да га не би померили ни киклопи,
изровао јаме.
Не знам хоћу ли их икад затрпати,
икад отурити иједан камен.

СИЛАЗИТЕ ПОЛАКО

Силазите полако,
бојим се не види се ни прст пред оком,
бојим се да је онако
како се мисли украј одра.
Силазите полако,
држите пред собом пружене руке,
бојим се да је тама црномодра.

Силазите полако,
бојим се да је него у мору дубље,
потонућете, бојим се, брзо
као са каменом везаним о грло,
као с ланцима тешким о руци.

Силазите полако,
бојим се немате зубље,
бојим се путоказа вам не дају
ни мириси, ни боје, ни звуци.

Силазите полако,
бојим клизаво је и стрмо,
бојим се није вам склона
сила вишња,
бојим се полутарски је жарко,
а можда је и поларна цича,
бојим се онако је
како се у страху прича.

СВОД НЕБЕСКИ ЈЕ ХЛАДАН

Ноћ је.
Спуштам се низ брзак бола,
а немам сплава,
немам весала,
немам бакље.
Свод небески је хладан
и стаклен.

Од страха и јада вичем оне
у земљи што су,
вичем оне у васиони.
За мојим криком се осврћу вуци,
али ме не гоне,
иако немам ничега у руци.

Од гласа мога је уђутала
злослута сова са зида,
пресекао се отров у гији
и заледила јунска трава,
сјатили се пољем гаврани
обрадовани
и у срцу радосног пролазника
угинули славији.

ОБЕЋАЛА СИ ДА ЋЕШ БИТИ ВЕЧНА

Обећала си једном у детињству
да ћеш бити вечна,
откле год се враћали да ћемо те затећи,
као сенку испод кућне стрехе,
као кућни праг.

Није било ниједне наше пловидбе
да је ниси, као рибарске жене,
преседела на пучину гледајући;
није било буре ни бродолома
да нисмо после њих
поред неба угледали и твоје лице.

Где год бисмо се пробудили,
била си у прозору ти и сунце;
била си нам увек на дохвату руке
као вода,
увек као ваздух
присутна и неопходна.

Обећала си нам да ћеш бити вечна
као све што нас на свету дочекује
и остаје после нас.
И када си умирала,
чинило се да се осећаш кривом
што нас напушташ.

И НАСТАЛА ЈЕ ТИШИНА

Прво јој је орао у грудима
тукао крилом,
као да би из крлетке пут небеса,
до заоблачног блеска.
Затим се чула гугутка баштенска
како са перја помрчину стреса.
Ситна птица нека
потом је крилима стала туђи
као да је рањена
и једва полеће.
Напослетку чуло се полетање
лептира ноћног
обневиделог од свеће,
па се смирило и оно.
И настала је тишина
као кад наједном занеми звоно.

ПОТПУНО САМА

Стајали смо уза те,
а ипак си била сама
на најстрашнијем од мегдана,
удаљена од неба,
удаљена земљи од обала.
Дозивали смо те,
а ти си њих звала
да ти оружје
за самртну борбу додаду,
да крај тебе стану.
Били смо уза те,
али ти си погледом њих тражила
по непознатим обалама,
и потпуно сама
изгубила се у бездану.

РУКА

Тешка, пуна коштаних опиљака,
лежи у крилу старачка рука.
На њој је оцртана
модра грана вена
и азбука бора, замршена.

Тек кад се дигне детету до затиљка,
засветли се и прене
као заливена биљка,
оточи се отров и умор из вена,
опиљци костију се споје,
легне зглоб у зглоб.

А чим дете оде,
рука опет клоне
и падне у крило
као у гроб.

НАСЛЕЂЕ

Смрт те једним потезом лиши
сећања, мисли, страсти,
ништа јој не би свето;
али ти предсмртним тестаментом
хитно пренесе на нас и спасе
све што се могло спасти.

Некоме остави камено упорство
и с њим безразложна смешкања априлска,
а понекоме радозналост дечју,
некоме је твој нагон за рађање осто,
некоме твоја стања лирска.

У срце неком исконског правдољубља
усади компас
и свештеничку остави строгост,
у неке се ули твога млека много
и снаге ти се преблаге докопа.

Некима и лик свој си оставила
непатворени,
утиснула печат суморне лепоте.
Понеки новчић завешта и мени
од ове снова и праха људског своте.

Последња молитва

Вечни помен
њеном страху непрекидном
од неслућених зала,
од живота, од смрти,
нека би овде сав њезин страх осто,
нека тамо ни од чега не стрепи.
Вечни јој помен и било јој просто
што нам је живот и страх од смрти дала.
Вечни помен
исконској свечаности
кад би празници били на помолу,
и сваком хлебу,
свакој чесници,
које је ломила испред нас на столу.
Вечни помен
њеној души,
устрепталој кресници,
животу као из апостолске приче.
Вечни помен
њеном лику
спеченом као земља на суши,
скамењеној бројаници
њене кичме,
прстима као у птице,
њеним рукама где се виде јасно
костију фруле.
Вечни помен колевци бедара,
непомичној и заувек пустој.
Вечни помен
грудвама земље које су је засуле.

МОЛИТВА ПРЕД САН

Нека нам сан не нанесе слике
од којих се испашта,
нека нам ноћас буде милостива
краљица несанице, машта.

Нека вас ноћ доведе
лика овоземаљског, јасног,
као у оних који међу нама седе,
нека вас остави до у доба касно.

Нека причека да вам искажемо
што за живота стигосмо ретко,
нека нам ноћашњу деоницу бдења
радосна сећања осветле.

Нека не уснимо да вас тамо муче,
напуштене,
нека ноћас не будемо свесни
ваше смрти и бескрајности њене.

ПРВА НОЋ ЖАЛОСТИ

Ако сведем очи, усним
земљина лопта сва под целцем,
у глечере претворене планинске веће,
долине ледене надгробне плоче.
Нема птице да остави трага,
нема руна, нема пера,
ни паучинастог змијскога свлака,
нема гласа потока ни курјака,
ни разлике између јутра и вечера.
Небо је испражњена, плитка здела,
звездама ињем попале власи.
Ако се пренем,
мисао ми се као свитац
сваки час гаси.

СУТРАДАН

У мени је од јутрос мрачно
као слепом иза очних капака.
У мени је од јутрос тихо
као у срцу стогодишњака,
као сред травом обраслог олтара.
Око мене је од јутрос глухо
као после ишчезлог одјека,
као у кориту усахлих река.
Од мене јутрос бежи живота бука
као кругови око камена
бачена у воду.
Од јутрос не разумем речи и слогове
које говоре људи око мене –
као да их негде испод земље слове.

ЗАУВЕК

Када си последњи пут излазио из куће
нечујан као сена
и осврнуо се са злом слутњом,
заувек је остало као мач у мени.
Заувек је остало у мени
како ти је корак постао краћи,
а како се ниједном речи
мисли суморних не хтеде таћи.

Заувек је остало као мач у мени
како си застао у довратку
и погледао с тугом
књиге из завичаја још донете,
а ниси изустио ни речце кратке
сличне бојазни и аманету.

Заувек је остало у мени
како си се тад сам осећао,
изван простора и времена,
а насмешио се као да ћеш на свадбу
и изашао нечујан као сена.

СВЕ ЈЕ ПО СТАРОМ

У соби нашој све је по старом,
пуно књига и слика,
само што их нема насред пода,
опет и дан и ноћ зову телефони,
и увек понека слутња
као ухода
у стопу ме гони.

И сад се багремова грана октобарска
уз наш прозор тиска,
одблескујући на миољском сунцу
као бојарска
огрлица из доба Годунових
и опет пред вече свака ствар у соби
о непоправивом нечему слови.

И сад ми се понекад чини
да ме, како си био свико,
молиш чаја да ти додам;
али кад отворим врата,
у соби нема никог,
само као сунчев одблесак
негде на зиду спазим
твој осмех тих и благородан.

ЗЕМЉА ЈЕ СВУГДЕ ИСТА

Хвала ти што си и овог пута,
и мртав,
на нашу земљу присто.
Она је свугде, и у Калуги и у Подмосковљу,
тешка и љута;
да смо те спустили у њу
и на Девичјем гробљу,
било би ти исто.

Подземље је свугде неподмитљиво
и чисто,
и тихо као под Кремљом;
мирно ћеш спавати и под нашом земљом.
Хвала ти што си и мртав
на њу присто.

Земља је свугде иста,
свугде натопљена сузама
и сољу,
и света као она на којој је Ростов,
свугде нас нестрпљиво чека,
и под Звездаром и у Подмосковљу.
Хвала ти што си и мртав
у нашој земљи осто.

МИЛОСТИЊА

Онај просјак још стоји онамо,
у руци још држи исти шешир
сличан здели,
и не гледа никог
као ни први пут кад смо га срели.

Сад му ја место тебе осмех подарим,
спустим новчић на који си га био свико,
покажем да се познајемо,
и као међу знанцима старим
разговор о теби се развије немо.

На души ми после буде лако
као да сам на твоје име
извојевала на небу имовину
где се зраци сунца најдуже задрже
и где прво падну
када сину.

ВИНО ИЗ ДОМОВИНЕ

Излила сам ти у земљу изнад срца
чашу вина
донетог из твоје домовине
и чекала да у дно гроба допре.

Разбегли су се наједном
становници подземља неумитни
и становници траве;
сакрили се уплашено испод листа
на хумци кукци ситни
боје бакра и аметиста.

Стајала сам ту верујући
да те још браним,
да се против подземља борим,
као док сам стајала
између тебе и несаница,
између тебе и страха од смрти
једне ледене зеленкасте зоре.

А САД ОДОСМО

Упалили смо свећу.
Покупили сухи лист у трави.
Променили воду цвећу.
Чекамо да се прва звезда јави,
а онда одосмо.

За нас још свет обавеза постоји,
рано устајање, капање над послом,
свађа и мржња, кајање покоје,
и покоје, ретко, стање самилосно.

А сад одосмо.
За нас још постоји простор и време,
журба, умор, болови у глави,
постоје бриге, несаница и бдење,
постоји мучење у сну, страдање на јави.

Постојали смо, о смрти размишљали,
и шта се код вас у подземљу збива.
Прену нас звезда која се сад упали
негде изнад првих вишњичких њива.

Подноћ и црквењаци
световним неким крену послом,
и просјаци и чистачице с гробља оду.
Упалили смо свећу, променили цвећу воду.
А сад одосмо.

ПОКУШАЈ ХУМОРА

Ако не успе да нас сатре
у срцу несрећа саобраћајна,
судар у комори и преткомори;
ако нам старост не нанесе
муљ и песак у вијуге мождане,
несреће из спољњег света,
као вране,
сјатиће се једна за другом
са свих страна,
као што на плен изненадан
једна зовне стотину других врана.

И кад одемо одовуда,
нов нас неко преузима
и у стопу нас поново гони, –
у земљи инсекти,
на небу архангели или демони,
подједнако нам туђи и несклони.

ОДЕЛИТЕ КУЋЕ

Сељаци на рођеној њиви сахране
оца и брата,
да им они и мртви буду близу,
да их виде кад сеју и кад жању.
Празником им одлазе кроз кукуруз
и орање,
низ узану, само за њих просечену,
путању.

Ја ваше гробове видим
као да сам вас сахранила
испред самог кућног прага,
као да су најближе рођачке
куће оделите
до којих двадесетак корачаји има,
с којим се довикује преко плота
и од којих се у доба жетви
радна снага,
или срп и коса позаима.

А ЈА СЕ НЕ УСУДИХ

Ви одосте заједно
као што се иде у сватове,
као што на опасан пут крене
по двоје, троје људи,
као што из исте куће иду
заједно на славу званице –
а ја се не усудих.

Можда је замирисао негде
хлеб тек испечен
и пробудио глад притајену
као у колебљиву искушенику,
можда спазих одсјај сунца на нечем.

Можда ме запахну земља мокра,
можда осетих бојазан мутну,
можда ми се реч, можда поглед људи,
испречи на путу,
и ја остах,
за вама се не усудих.

СНЕГ НА ГРОБУ

Први пут снег на вашем гробу –
још једна ледена брана
између ваше ноћи
и мојих дана.

Први пут снег на вашем гробу –
нема га ни четврт метра,
нема га ни с подланице,
али се чини
глечер вам је пао на лице,
пало је снега стотину тона
између вас и мене,
између вашег ћутања
и јеке звона.

Снег је још једном закључао
за вама врата;
пао на вас теже него земље и камена
сва тешка сила
и његова белина
суровије него тама
од мене вас је јутрос скрила.

САД ЈЕ ИЗВЕСНО

Кроз та иста врата ући ћу и ја.
Сенке ће похрлити према мени
као што се увек похрли оном
ко допутује из краја
одакле су нас изагнали.

Њихова лица биће и различита
и опет слична
као што је лице месечево сваке ноћи
и различито и опет исто.

Али ја ћу распознати ваше ликове
ма били саткани од таме,
ма блистали унутарњим сјајем;
одаће ми се ма којом ситницом пуком,
можда осмехом који су на земљи имали,
можда познатим у очима болом,
можда обрве луком.

ТИШИНА СПАВА

Тишина спава као заклана,
не чујем јој даха,
вода без шума тече,
неколико људи, неколико гаврана,
лута пољем ћутке.
Заспало је срце свој васиони:
месец заспао усред неба,
звезда пауци
у мрежама светлим се поспали нишу.

Ноћ је позна.
Чујем само како они
који су земљом притиснути
једва дишу –
али ваш дах не могу да препознам.

ПОСЛЕДЊЕ НОВИНСКЕ ВЕСТИ

Петоро деце је засула гомила
живога песка,
ушла им у уста, зенице и уши,
легла на грудни кош и желучићe, –
али вас се то сад не тиче,
вама је заувек земља засула
срце и чула.

Недавно се негде излиле воде
и све плаве,
однеле су људе, прагове и ствари,
али вас то сада не боли, –
ваши суседи су подземни бунари,
подземне реке,
ви се више не сећате ни Колубаре
ни Волге далеке.

Затрпала је земља тридесет рудара.
Вама је свеједно
је ли то било у Какњу,
Бановићима или Брези,
или у чијој туђинској кући, –
ви сте заувек остали у јами,
помрчина вас и земља засипа.
Вас не може из ње извући
ниједна спасилачка екипа.

НИЈЕ ВИШЕ ВАШЕ

У почетку ми се чинило
да и ви посматрате воду
у коју се спустило небо невино
и ове облаке што надлећу високи Кораб
и у подножју црвенкасту глину
и како је обраста ситна гора.

Али са ужасом појмих у трену,
као кад џелат на губилиште позове,
да није више ваша ни река,
ни језеро необухватно,
ни жубор што на смену
плаче, смеје се, гуче,
нити сунца јабука
која где год падне у воду
разбаца светле обруче.

С ужасом појмих да не видите
ни мене
како кроз крш стазу пртим,
да не знате како са вама
разговарам сад о смрти.

Порука

Једном ми је нешто као птица,
као са сунца пчела,
као створ и живи и неживи,
на раме па на срце село;
помислих да је од вас гласник
и уза се га привих.

И више се никад не врати.
Захватила га је нека виша сила,
неки вечности коловрати,
бујица га можда потопила,
небеско га се такло кресиво
и у прах створило.

Али ја увек у час онај
очекујем не би ли однекле
с поруком од вас
гласника истог срећа довела,
лаког као дашак и лист који пада,
светлог као са сунца пчела.

ЈОШ ЈЕДАН ДАН ДО ВУЧЕЊА

Пријатељу продаваца Класне лутрије,
нема те више испред киоска
где се срећа куша пошто-пото.
Теби је заувек прошао рок
да купиш срећку
и да предаш испуњени лото.

Поклониче мистичних бројева,
седморуки трагачу за срећом,
који си се машао свега
што судбину људи може
нагло да промени,
неизлечиви купче празних нада,
ништа се више судбоносно
неће догодити
ни теби ни мени,
ниједан срећан згодитак
неће донети
да се опет сретнемо изненада.

ФАВОРИТ

Невидљив идеш крај мене и шапћеш ми
имена фаворита
и бројке срећоносне.
Као изрибани котлови одблескују
коњске сапи
и цепте чим их се рука џокеја косне.

Невидљив се пењеш уза ме на трибину.
Мешају се јарке боје капа и гриве,
узвици, псовке навијача.
Твој фаворит се са првима вину,
сад је већ на другој окуци њиве,
испред свих за целу дужину.

Осврћем се где си:
твој љубимац је стигао први,
и донеће грдну своту.
Таксијем ћемо се вратити кући,
пре свих, као виловити.

Хиподром се празни,
за возила се јагме добитници,
али тебе нема.
Једним од невидљивих кола
одвезао си се зацело већ и ти.

ПУТОВАЊЕ

Путујемо, бар у сну, ноћас
опет у Москву,
спреми бријаче, рупце и кравате.
Заштитиће нас тама и самоћа
које бегунце увек штите и прате.

Пројурићемо колима муњевито
као што јуре с краљем земље стране
да не би, однекуда, допао ране,
и срцем ћу те заклањати притом.

У возу немој се бојати кондуктера, –
деца и мртви не плаћају карте.
И да те спазе, сумњам да ће да врате
и да погоде с киме у свет смерам.

Превешћу те неопажено до циља
као што опасне и драгоцене ствари
преко границе
превезу кријумчари.

Узећемо собу на петом кату,
или већ који буде био крајни,
тако опет близу облаку и јату
доживећемо драж стрепњи и тајни.

Дању буди светлост, ноћу прамен мрака,
да нас не ода каква ситница глупа,
да не опазе како уза ме ступаш
ни људи нити који од вукодлака.

Тако можемо и где се чита и руча,
у цркве и на гробља заједно пасти.
Полазимо у зиму и, за сваки случај,
понеси свој вунени џемпер пепељасти.

ТАЈНИ САСТАНАК

Знала сам да ћеш доћи опет
да беремо гљиве,
у изобиљу их има данас,
само не спазих ни сад
којим си стигао путем –
преко шуме, потока или њиве.

Берачи свуд пред нама и иза нас,
и нико сем мене не опажа те,
нико не сања
да корачаш ти уза ме
између млечњача и варгања.

Тако се тајно састајемо
по шумама, покрај обале вода,
по богазима између папрати,
али нико нам не зна тајног пута,
тајног брода.

Људи само виде како се из шуме
бледа вратим.

ХИТНА ПОСЕТА

Понекад као прамесечина
обасјаш собу
провирив кроз окно
само једном обрвом,
једним оком,
и полако уђеш.

Као да те се не тичу секунди
ни сати,
као да си докон,
преврћеш књиге и рукописе;
али док се окренем, завараш траг
и на улици си.

Идеш најпре ногу пред ногу,
а затим иза првог угла
даш се у бекство,
као дете.

И нестане те
као сан што би несто.

ЗЕМЉА ЈЕСМО

1.

Земља јесам,
и њена студен.
Небо ми и у подне окреће север,
земља и лети предео санти,
врт ми се црни од кукуте,
у хлебу ми је кукоља чемер,
мисао ми једино патњу памти,
и певице су према мени круте,
срце ми је ноћас језеро
у које потоци не увиру,
ствари са мном као гроб ћуте,
све ми открива тамну страну,
с пучине сећања вали наносе
за непоправном ствар непоправну.

2.

Пелен јесам,
на који лептири никад не слећу
јер је таман,
на који пчеле не падају
јер је горак,
који девојкама није о појасу
јер несрећу носи,
у чијем се бокорју шеве не гнезде
јер је суморан,
ком јагањци не прилазе да га пасу.

3.

Суза јесам,
она ме као рђа нагриза
и таложи ми се у честицама
као соли
и претвара се у немир и несан
и потајно ме ноћу боли;
хвата ми се око срца као иње,
кроз кости ми рове,
сва сам сузама проточена
као дрво које жижак точи.
Суза јесам,
од ње ми данас густа мрена
пада на очи.

4.

Патња јесам,

и бол несмотан још у клупка
и матица плача.
Патња јесам,
иако још стојим дупке,
иако још корачам.
Као шарка узнемирена
непрекидно она у мени палаца
непрекидно прети.
Патња јесам,
мада према сунцу
окрећем се јутрос као сунцокрети.

5.

Сећање јесам,
и његови ноћни лептири
и игра њина
око усамљеног у срцу пламена,
која се ни пред зору не смири.
Сећање јесам,
и потамнело злато његових икона
и вечерња његова звона
која се у мени чују
и кад их нико не потреса.
Сећање јесам,
и његова ноћашња опела
и бдиља јасика
и мисли суморних дуга прела.

6.

Путници јесмо
по дну кланца дубока и дуга:
кроз помрчину богаз вијуга,
не видимо куд нога ступа,
а однекуд туку киша и крупа;
бојимо се поглед дићи своду,
и погледати под собом у воду.

Кад изиђемо ноћи из процепа,
небо је пуно црних лишаја,
под трепавицама му нигде сјаја,
иако су свитања сати;
не усуђујемо се усусрет дану,
а на путу не смемо стати.

7.

Земља јесмо,
остало су све привиди.
Једино није привид рана
која се у ноћ отвара и бриди.
Привид нису једино воде мутне
ожалошћеникових снова

и несрећа наговештаји;
једино привид нису зле слутње.
Привид једино нису
умирућега последњи сати
нити безнађе и понори
који се отворе
кад ко мора у земљу да се врати.

8.

Земља јесмо,
претварамо се у њу свакога часа.
Земља јесам
као њива прадедовска крај Рабаса,
као ковиље на ливатку
и тресет где зукве расту.

И нас двоје смо били она
још оног поднева кад смо у шуми,
удишући мирис смоле и луча,
лежали у трави која се сунча,
и оног вечера кад смо покидали
паучинасте снова двери,
и онда кад смо од љубави
крилатили као пред свадбовање мрави;
и кад смо докучивали шта птице мисле
на месечини,
шта уцветала грана сања;
и онда кад је срце у магновењу
будућност, као пророк, могло да згледа;
и онда кад нам се машта
развијала као цвет локвања.

9.

Земља јесмо,
сваку нашу честицу и влакно
испиће она до дна, полако,
жеђ ћемо утолити корењу храшћа,
кукцима каква подземног збега.
Земља јесмо,
смрт ће нас искапити
безбројем цевки и натега.

10.

Земља јеси
и ти, благословена међу пчелама,
матице пчело,
и твоје поданице, пчеле нероткиње
које си јутрос први пут одвела
под небо сиње.

Земља која све гута

прогутаће оне тисуће радилица,
и тисуће њиних будућих смена,
и трутове побијене с предумишљајем,
и твоје противнике осу и стршљена.

Земља биће
и све на што ће икада пасти
у сећу сад дубоко успаване ларве,
јагорчевине збегови и цвасти,
и посинак сунчев маслачак
и клице што се тек спремају да јаве.

Земља биће
и восак који сад мирише на смрчу,
и цветни прах,
и млеч као крв људска животворан,
и мед у пчелињем сићушном врчу.

Земља јесте
и ви, тек крунисане матице пчеле,
и кос и цврчак босјак
што вам испред вратница певају
док се плодите
и док радилице негде праве восак.

11.

И ви полетарци меки као душа
које мајка још храни,
и ти шево коју све јутро слушам,
и ти самохрана кукавице на грани,
бићете једном само кости дробне,
грудни кош и кљун и канџе,
негде у шуми међу сметовима и иверјем.
Неће се знати какво сте имале перје,
црно, сиво или жуто,
јесте ли певале кад сунце изађе
или кад почиње сутон.

Бићете само птичји костур дробан.
Знаће се само да је постојала
птица завичајна
негде на ливади или на дубу;
али како је певала,
је ли била зимовка или селица,
је ли ишла перја зачешљана
или је носила паперјасту ћубу,
остаће тајна.

ПРЕОРАН ГРОБ

Преорали су орачи гроб крај пута.
Земљу само нађоше у земљи,
земљу као свуда надалеко,
и бића која клоне се светлости,
ровце и глисте, и сплетене жиле
из којих прокапа корова жуто млеко,
и сестре земљине, кости.

Нађоше орачи у глини само глину,
само грудве које се на сунцу диме,
ни ковчег, нити прстен, нити ремен,
ни човеково име;
само земљу и само тишину,
и украј костију, са земљом помешан,
понеки кремен.

ПТИЧЈА САХРАНА

Густо збијени гаврани,
сад налик на монахе,
сад на црно орање,
сахрањују угинулу птицу,
полако корачајући кроз глиб.

Свеколика тешка небеса
и целокупна касна јесен,
оголео шиб,
по чокоћу недозрео греш,
новембарска гробна студен,
прате њен леш.

И ја заједно с њима
пратим једну угинулу птицу,
давни, овде с тобом проведен, дан.
Негде у браздама овим
и он је као мртав кос
покопан.

ЛИСИЧИНА СМРТ

Букова шума пуна јаруга,
тле покривају бакарне љуспе
и крљушти
и под кораком метално звоне,
светлост кроз грање пљушти.
Стазом према јаругама
лисицу гоне.
Унезверена, сама,
као муња сева и ломи се,
начуљив уши.
И, наједном,
раном и умором савладана,
у бакарни смет се сруши.
Около пространа земљина лопта,
мора, прашуме, Урал, Татре,
дубока бездна,
лавови, јагуари, гнезда у борју,
и нико у огромном том свету не зна
да лисица сад ова гине на Похорју.

ЛАВ НА САМРТИ

Између железних решетака
болесни лав пометено хода
од јуче.
Надире на сваку пукотину,
личи му на потајну браву,
потајна врата,
и хтео би да их откључа.

Очи некад с одсјајем афричког злата
данас су лаву
унезверене и грозничаве.
Он се упиње из све снаге
да из тамничког побегне легла
далеко од олињалих сународника,
од оперјаних крагуја и кобаца,
у густу џунглу
да сконча на тлу њезином светом.

Болесни лав
последњи пут се очајно баца
да решетке сломи.
А затим,
већ у коми,
пада у углу на хладан бетон.

УСАХЛЕ РЕКЕ

Тону у земљу завичајне реке
куд су редом утонули и преци;
нестаје обиља
њиних руку, рубаца и рукава,
очију њиних зеленијих од смарагда
у које су свагда
сунце и месец спуштали сидра.

Сахну полако завичајне воде,
можда их земља, можда небо пије,
можда уста вихора змаја,
можда потајница видра
или белоушке водене змије.

Тону у земљу реке завичајне,
муљ им се и коров уплићу у власи
које су сунцу давале дању да сплиће
а ноћу месецу да их мрси,
тону у земљу њини светли украси
и сад носе ђердане од окрека.

У земљу тоне бранковинска река,
зебе се више украј ње не бишту
нити ракови под белутком плоде,
помућене зенице њене правце
гледају у мене ко да траже лека.

И нигде да уберем стручак здравца
нити да нађем горчине пеленове
нити воде са непресушна бунара
да је пљуснем на њене сухе усне
и чело које у грозници изгара
и да је на сунце поново позовем.

СЕЋАЊА

Заборави се срећна стреха
и пропланак септембарски
где се љубави дан проведе,
срце на душак прочитано
и боја смеха блиског човека
забораве се једнога дана.

Поумиру једанпут и сећања
на сузе и ране,
очев глас пређе у тишину муклу,
заборави се какво је небо било
на братовљеве дан сахране
и како су звона тукла.

Остане само ноћ понека
ко усамљена у зимском пољу врана,
остане понеко чело
хладније од леда и тање,
и понеки месец
кад нам је као на небу рана
долазио жалосним у сретање.

ЛЕТОПИС ПЕРУНОВИХ ПОТОМАКА

Према историјским изворима и српским и хрватским српски жупан Захарија потучен од бугарског цара Симеона налази уточиште код хрватског краља Томислава који је владао у првој трећини десетог века гонећи Србе бугарска војска упада у Хрватску и ту буде до ногу потучена после овог рата у Хрватској настају борбе за словенско богослужење у тој борби се истакао Гргур Нински ставивши се на страну народа склоног словенском богослужењу док неретљани тек у то доба почињу примати хришћанство при крају владавине Томислав добија од папе титулу краља и у Дувну се вероватно и крунише у доба Томислава Хрватска је била моћна и на копну и на мору песниково виђење прошлости тога доба ослања се само на ово неколико података

ДМ

Перун

Дрхте земља и камен тврди
и траве се преплашено по тлу стеру,
долази бог громова Перун,
а срце му од огња и туча
дими се и срди
и кључа,
и падају огњене брадве
на шуме, торове, угљарске чадре, –
још трен само па ће Перун
и на Цареве конаке да надре.

Слушају стрелци тек стигли са војне
и уплашени и срећни:
Ипак има неко моћнији од Цара,
од Цара већи,
који небо саздаје, и разара
у парампарчад,
има страшнијег од Царева гнева.
Нека и погину под Перуновим громом,
од његова мача,
али има неко моћнији од Цара.

Радују се и уплашени
чобани, орачи, угљари, просјаци:
Ипак има неко
ко и Цару страх у срце сагна,
пред ким бежи
и Царева и Волосова јагњад,
пред ким се и Световид
у Месечеве заоблачне куле склања,
и бежи Морана
у звезда гробишта,
неко пред ким и сунчеви петли
узлећу на неба највиши торањ.
Нека гром побије и стада са гора,
нека усеве попали,
али има неко
пред киме је и Цар мали.

ПУСТИЊАКОВО ВИЂЕЊЕ

А у пећини забитој у Балкану
пустињак некакав видовит
нагнут над вир у стењу,
сричући као са слова, бунца:
Хвата се над Царством помрачење сунца,
као угљевље звезде се под даждом гасе,
црни клобуци играју коло по води,
у виру је Царева глава руса,
Царева жена расплиће власи,
мајка Царева у груди се буса.

И још пророк збори:
предсказање, Царе, зло ти слути,
судбина те за грло хвата,
живота ти се мрсе колути,
постеља твоја стоји празна,
из крста испао камен драги.
Припремаш ли, Царе, војну на брата,
богова и људи стићи ће те казна.

Од једноуђења пророк је уморан
као да се пео на Голготу,
кроз недра му гуштери плазе
и мрави миле стопалом босим, –
нема им броја.

Народ окупљен слуша страхоту,
пророштво старца измождена,
пушта му пред ноге погаче котур,
тикву млека, комадић лоја
и венац лука.
Неко тихо плаче,
неко наглас кука.

ГЛАС О ПРОРОЧАНСТВУ

Рашири се глас о пророчанству
по целом царству,
као поводањ страшан се сручи
чак до Дунава, до Црна Мора,
увуче се у кровињаре
и под стрехе царског двора.
Као обручи
народ опаса богомоље,
испосничке шпиље и лавре,
и пред Царева врата навре.

Божјег човека послушај, Царе,
понеки моле.
Он је светац:
зверење једе из његових длана,
змија на њега не палаца,
не насрће ни вук од глади мршав.

Као ти из књига пустињак чита
са звезда, са извора, са мириса биља.
Мада сахрањен у камену шпиљу,
види око себе
као да је на врху крша.
Зна тајну што на ветру лепрша,
зна шта је магла у недру пронела,
шта је гавран гаврану реко,
шта јелени ричу, шта урличу вуци.
Послушај, Царе, пустињака,
не крећи на Рашане
с оружјем у руци.

ЦАРЕВ СТРАЖАР

У те дане општега страховања
причини се момку из Цареве свите,
војевања ситом,
како ветар на језику људском
разноси пустињаково пророчанство,
како земљу позива да не ратује
и погибијом прети Цару при том.

Да се распрела на небу дуга
и не може више да се спреде,
да се растало Влашића Седам,
и Кумова Слама да се развејала,
да је Царица родила делфина,
и Црно Море освануло сухо,
не би му се такав предзнак беде
ни то учинило
као људски језик
којим се ветар јавља.

А сам је на стражи. И доба је глухо.

УЛИЗИЦЕ

А улизице Цару на ухо шапћу:
Кад се, Царе, с похода на Рашку вратиш,
тога пустињака са Балкана,
који се слави као пророк и видар,
нагнај да се у стене сам зазида
и да притом пева као да је зидар
царских кула и караула.

Мора бити да је паган,
шапћу му други,
то сулудо људско звере,
мора бити да је потајник
и припадник старе вере.
Треба све њих разјурити,
затрпати им пећине и пештере.

Потајно га бодре трећи:
Не поклањај, Царе, вере
злослутниковој причи,
слушај је као ветар који дува,
или говедо када риче,
или реку која јаругом дере.

Пса који пред домом злослуто заурличе
убију сместа,
отерају кукавицу с крова,
треба прогнати некуд с планине
злослутога тога лажова.

ГЛАС ПРЕТКОВ ЦАРУ

Цар се по дану држи ратнички,
а ноћу кад би се двор ућуто,
кад остане насамо са књигама,
глас непознати неки га гања,
или му се можда буде сећања
на списе које је читао у младости.

И ти жупани рашки,
онај непознати глас му говори,
на које би да завојштиш,
твоја прадавна су, Царе, својта,
твоја вера,
и њихови су преци дошли
са закарпатских пропланака и језера.

Тад се разликовали нисте, Царе,
ни колико на букви два роја пчела,
ни колико круне бора и бора,
нити рибизле од огрозда,
нити колико кос од дрозда,
ни колико рода и плиска,
нити изворска и речна вода.
Тад се нисте разликовали
ни колико курјачка два чопора,
ни колико зорњача и вечерњача,
нити стада брдска и долинска.

Били сте, Царе, у Закарпатју
слични једни другим као два плача,
као два вриска,
као врхови копља и мача.

Били сте блиски једни другим
као у глави што су два ока,
као што су две вере милосрдне,
као живот испосника и пророка
животи су ваши били слични.

Заједно сте се у прапостојбини
отискивали низ бујне воде,
одлазили чак до њихових делти.
Опијени ловом,
заједно сте јурили за дивљачи
кроз врлети
и у страху се дозивали
кад се планина изненада смрачи.

Ма где сад живели,
молили се богу ма коме,
ви сте слика богова старих.
У вас је душа жалосне Моране
и Перунова ћуд плаховита.
Сунцу се радујете као Весна,
неуништиви сте као богиња Жива.
И кад војујете, сањате о миру
као Волос доброћудни,
бог пастира.

ОСВАЈАЧ

А Цар победник над Византом,
са места се не помаче.
Затрпан кулом књига
које је у младости проучио
и повезао сребром и златом
размишља о најезди противу Рашке
коју би да сможди час пре.

Сви ти завађени тамо жупани
које ратоборна осећања плаве,
жудни да сами дођу на престо,
у своје га увлаче распре.
Једног заштити, дај му уточишта,
код другога верност изгуби.
А Рашани су ми се замерили,
мисли Цар осветољубив,
гонићу их веселији од свата,
бешњи од Хуна.
Не тичу ме се никаква пророчанства
ни делфијска ни с горе Балкана.
Мени више земље треба
него што је може опасати
опута срезана од волујске коже,
више него што је Световид види с неба.

Непријатељу је Ахилова пета
где год падну врхови мојих стрела,
где год мој штит и панцир заблиста
Дедовски савети и закони Христа
мене се не тичу.
Када победим и зла ће ми се дела
прогласити за доброчинства.
Мене страха не прате злодуси,
нити су у мојој свити
милосрђа анђели руси.

СТРАХ ОД БРОЈА

У земљи Царевој већ туку на узбуну
васколика хришћанска звона,
једни се радују, други Цара куну.

Жупан захумски све то чује,
али се не плаши
Царева знања, смелости, господскога соја,
и сам је племенит, рођен од властеле,
смео је и сам и људе има смеле.
Жупана је страх од броја
Цареве војске, стрела и калпака,
железних визира, копаља, штитова.
Ко је надмоћан оружјем и бројем
томе не треба тражити пријатеља,
сваки нов оклоп пријатељ је нови.

А Жупан захумски у малом трокуту
између Ибра и Неретве,
насилницима свег света на путу,
нема никог на кога би се ослонио,
нема опреме, нема војске веље.
А да позове редом и светитеље,
заштитнике огњишта у Захумљу,
ни тридесетак их не би било скупа –
а мало би и помогли, мисли Жупан.

Лука слика и јеванђеља пише,
он није вичан боју ни оружју.
Павле шаље беседе и посланице,
Жупану захумском он и не зна лица.
Петар се трипут у страшноме часу
одреко и Христа.
Тома је колебљив и сумњалица,
а са Јудом се ни на свадбу не иде.
Сви они мало о војевању знају,
једино копље има свети Ђурђе,
њиме је страшну убио аждају.
Можда би он само могао помоћи
ако Цар у Рашку уђе.
Тако Жупан набрајајући редом
до свргнутога дође Перуна
получукундеда словенског и полубога –
можда би се с њим Цару одупрет мого.

Ту Световид баци три јарка млаза
и указа крш крај Јадранског мора

где столује владар
чија се слава већ пење у зенит,
а који је Перунов потомак и пламенит
и који би Жупану у несрећи
био вољан и кадар
у помоћ притећи.

ВОЈСКОВОЂА

Реч држи пред стрелцима
војсковођа охол:
Није стрелац чија стрела
не погоди пчелу у крило
и славуја у ситно птичје око,
ко не погоди звезду сред чела.
Ни на небу ни на земљи немајте брата.
Стрељајте браће Влашића Седам.
Стрељајте звери
и по земљи и по небесима.
Не жалите у шуми јелене и птице,
ни на небу
Мале и Велике Медведице.
Растурајте домове, растурајте сена,
растурајте Кумове Сламе навиљке.
Чупајте уз коров и питоме биљке.
Склони ли се душман
и код вашега пријатеља,
стрељајте их обојицу.
Гоните пророке и пустињаке,
па били Жупанови или наши,
излијте им уље из свете чаше
и пловак који у њему плови.
За једно око копајте четири
за сломљено копље ломите кичму.
Сад не будите ни хришћани ни пагани,
заборавите и Стари и Нови Завет,
заборавите глупу пророкову причу.

ЖУПАНОВО ПРИВИЂЕЊЕ

Сваке ноћи Жупан у сну види
освајач креће на Рашку,
гази преко захумских међа,
пред њиме јуре извидник и хајкач
и онај који гађа мирно
и Богородицу између већа.
За најездом остају перјанице дима,
помрачено лице и земље и неба,
разбуцана по пољу говеда,
разуларена ждребад.

Види упаљена димњака гротла,
домове без главе женске и мушке,
испроливано млеко из котла,
вино из бачве,
крај огњишта троношце поваљане
полеђушке
као потроване крупне инсекте.

Види поломљен крст и длето,
копље се у икону заболо,
хлеб погажен,
поломљене нађве,
у пољу напуштено дете голо –
уништено све што му је драго
и свето.

Насумице иду Рашани

Насумице иду Рашани.
Слутња им је само водиља,
и жубор река, и мирис биља,
и свод неба одавно знани.

Час им се чини
да им браће Влашића Седам
иде уз раме
као захумска у туђину свита;
час да им Краљ с њима у сусрет хита;
час како Волос из свога тора
баца навиљке Кумове сламе
да не скрену с пута док не сване.

Насумице иду Рашани.
Светли се једино неба данце,
светле Мала и Велика Кола
идућ у стопу уз изгнанце.
Да ли су то према Краљевој земљи
окренула руде?
Да ли им то своје запреге
Краљева небеса нуде?

Насумице по камену збег корача.
Једна по једна звезда се тули.
Да ли то још светли Вечерњача
или луч на Краљевој кули?

РАЊЕНИК У ТУЂИНИ

На гранама јела
Рашани носе рањенога,
који се две ноћи узастопце
бори с привиђењима и са ропцем,
не чујућ косове, не чујућ јејине,
не чујућ реку, не чујућ попце,
последњу мисао мислећ земаљску:

Јуче још стојиш на своме прагу
уживаш вечерњи одмор кратки,
одмор задњи:
а данас си у туђој земљи
непознати патник,
бескућник јадни.
Последње блесну светлуцање умља –
једва самртник за њиме трага:
Хоће ли опет бити Захумља,
и димњака родног, и прага.

Поклисари

Седи Краљ у разговору
с поклисарима и велможама рашким
и монасима вичним перу и збору
док дивовски кипарис на обзорју
прети
као сенка Цара на Црном мору.
А ноћ је тиха,
мирише пелен, мирише вресак
и мирис морског дна исконског
доноси с пучине валова ниска.

Краљ и поклисари слушају ћутке
како се вали гласе
час као здравица винска,
час као успаванка закарпатска,
а затим као присна ласка
и тужбалица древна словинска.

На мору, потом,
као да се ветар нагло промени,
чу се битка, звецкање шлема,
И шкргутање тисућ сечива,
и како звечи ратничка спрема
и пада штит
на груди другог штита,
како букте ратни покличи
као да наступа Краљева свита.

Свега има у гласу мора,
у ћукова причи.

ГЛАС ПРЕДАКА

А около са сваке стране
не један предак
већ њих стотину
мрморе кроз ноћну тмину
или негде Краљу у души:
Дај Рашанима уточишта!
Заједно су твоји и њихови преци
лутали низ обронке Карпата,
праћени окриљем пчела,
заједно су пили медовину,
ловили и спуштали се рекама у делте;
имали су исте жрвње,
на воденично исто ишли коло;
заједно су чинили овчја руна
њихово и твоје племе
и бог Волос.

Прими у своју земљу Рашане,
и ти си сишао са истих катуна,
мрморе преци под тујом, бором,
или се бар тако чини Краљу.
Они се нису за помоћ затекли
ни у Млетака, ни Угара, ни у Грка,
већ тебе моле
да се склоне у сенке твојих шума.
А на обзору још расте и прети
Царева прилика мрка.

Стогодишњаци

И говоре стогодишњаци:
Изиђимо пред разбијену војску захумску,
пред пук намучен,
са крухом и сољу.
Примајмо децу у наручја,
млеком и водом напајајмо старе,
отворимо им вратнице и врата,
отворимо вајате и сенаре,
нека се склоне под нашим стрехама.
Где нема дома да у њега сврате,
нека свештеници отворе двери храма,
нека приме гладне и босе,
и они знају за божије слово,
и они носе крст о врату
и помињу име Исусово
или Перуново.

У КРАЉЕВОЈ ЗЕМЉИ

Прегазив Рашку најезда жестока
у Краљеву земљу ступи.
Одјекују горе, све се ори
од гласа војсковође са Истока:
Туђинске стене за руке камене
ухватиле су се,
у тврђаву се слиле планинску,
јурните на њих као метеори,
раскините их
као са грла женскога ниску.

Пренебрегните глад и умор,
пренебрегните зној на већи,
отурите ногом комад круха;
зачујете ли реке жубор,
угледате ли извор бистар,
не предишите, не гасите жеђи.

И немојте се бојати смрти,
јер и Морана
и Архангел који душу прима
долазе само судњега дана
да вам следе куцавице крте.

СМРТ ВОЈНИКА

Јуре војници суха непца,
један се стрелац сруши од жеђи,
од дуга хода друга двојица,
као ужарено железо врела,
угледавши извор на међи,
попадаше лицем ка води,
студ̂ен их као метак погоди,
скончаше уз жбун туђега села.
Без осврта мимо њих јури,
умивена зној̂ем и сољу,
Царева војска ко гладни курјаци.

Један се, разуздан, на свраку у пољу
копљем баци.

Ноћ

У Краљевим земљама затече освајача
ноћ као ова.
Лелујало је биље првога мрака
као танушне крунице мака
и позивала туђинце сова
на мегдан са планинском помрчином.
Вукодлаци, утваре и слепи миши
почели су шуму да плаве
као ноћу одвајкада,
а пузавице и гомиле тешких клада
пред најездом су дизале уставе.

За руке су се ухватиле гране
као и сада
и владао у гори мир истоветан
пун злокобнога светлуцања,
као да негде прогорева метан.

Све је било исто. И – можда –
душа Царевога војсковође
била је као душа
словенскога неког праправожда,
и биће истоветна ноћ планинска
кад нов освајач
опет у коју туђу земљу дође.

ВЕСТ О РАТУ

И пође глас од уста до уста,
од потлеуше до потлеуше,
од камених шупљих громила
до горских била,
од жала до глине напукле од суше,
од ограде и обора
до чардака и Краљева двора:
Беже људи из Рашке, из Захумља,
у ужасу.
На концу су снаге
као да су земљу оптрчали.
Спотичу се и о иверке,
испуштају од умора завежљаје,
и рођену децу гредом губе,
очи су им као у рањене зверке.

А говоре као и ми,
као и ми моле воде,
просе круха.
Небо и они небом зову,
звезду звездом, даном дане,
јутром час када сунце гране.
Иста имена дају
гори, лову и риболову.
Иде глас од уста до уста
и нараста као поводањ;
одјекују поља
као црква пуста.

ЗВОНА У НИНУ

Звона, звона у Нину
за ратницима Краљевим иду у стопу,
прате људе пошле да гину,
благосиљају стреле и копља њина,
срцу које се поколеба
помажу туђи она.

Звона, звона у Нину
речима предака као да слове,
залазе у луке, у шпиље голе,
као да Краљ однекуд зове,
и своје боговске претке давне,
и апостоле.

И у то далеко време господње
прекидао је човек да теше, да кује,
да се бави пчелама и риболовом,
престајао звери шумом да гања,
остављао се зидар свог заната,
полазили људи за звоњаве зовом,
право са копања,
право из свата.

И у то далеко време господње
морао је човек на војне,
у поноћ, у подне,
остављао загорска рујна пољица
од сунца препечена,
остављао морско жало.
И у та времена
остајала је сама жена,
без оца остајало дете мало.

ИСПОСНИКОВА МОЛИТВА

Исусе, моли те испосник с Велебита
који се напајам мирисом трава
и снежницом водом,
који нисам згазио ни мрава,
ни убио паука шпиљи под сводом,
нити разорио љуштуру пужу,
ни пресекао змију или ровца,
који нисам убио ни ћука ни вране,
сем голе душе који немам ништа,
ни злата, ни сребра, ни божјачког новца,
молим те, Исусе, за ратнике Краља,
који морају на војну да одбране
богомоље на земљи словинској
и куће брвнаре и куће каменице,
да заштите предака гробове,
и колевке,
кипарисе и клеково грмље ниско
и мирис древни велебитског биља
и пустињаке укопане у стени,
у помрчини шпиља.
Исусе, Краљ се дигао против насиља,
он изгони из земље освајача
као ти што си фарисеје из храма.
Лице, Исусе, данас окрени к нама.

КРАЉ УОЧИ БОЈА

И у та времена стара
кад наиђу поводњи, помори, пожари,
доба најезда и рата,
и владар је као и опат,
испосник као рибар, просјак као богат,
молио помоћ од небеса,
од некога бога,
од умрла брата.

И Краљ се молио:
Сине божји,
сва жала јадранска, и крашка поља гола,
сав пук словински и сврг нути нам бози,
моле стани уз нас и Захумљане
који су нам се за помоћ затекли
и помози.
Сем тебе нигде помоћи пуке.
Умоли свете оце и апостоле
да нам благослове помисли и руке.

Стрелаца имам, могао бих лако
победити у три рата,
и морнарице, могао бих њоме
уништити Млетке,
блага имам доста,
да из свакога искупим се ропства, –
али сутрашњег боја страх ме,
сутра морам против брата с Истока,
буди уза ме.

ВОЈСКА ПОД ЗДЕЗДАМА

Војска уморна, и Краљева, и Жупанова, и Царева,
сва пореклом из закарпатске Војке,
полегла по земљи у ћувику,
одгонета забринута звездане бројке
и загонетке
које богови задају одувек
у ноћи војнику.

Некима се звезде чине варнице
што прште с кочија чукундед Перуна,
или сићушна зрна проса
која месец за собом мрви
да у пространству неба не залута;
другима се чине капљице Христове крви,
или Моранине сузе,
или с небеских ливада роса.
Трећи верују да стадо Волоса
оставља за собом трагове који блеште.
Понеки мисле да су звезде писмена
са таблице божјих заповести.

Само један међу њима звезде једва види
мислећи једнако
да сутра већ можда неће бити
ни њега, ни Краља, ни Жупана;
а да ће свод небески остати исти
као што је био јуче и лане
и пре безброја зима и пролећа:
на истом месту биће Вечерњача,
и небеских велможа, Влашића, свита
биће вечно у дворима изнад Велебита;
неће се ни Мала ни Велика Кола
никад са свога места померити,
а многе копљанике зараћене
већ сутра земља ће заувек скрити.

ЗВЕЗДАНА СВЕТКОВИНА

А небо је изнад Велебита и Учке Горе
као ноћас било звездано,
сазвежђа одевена у светле одоре
као и ноћас била су стигла рано
на августовски велики сајам.
Указале су се и звезде непунолетне
и планете старе билионе столећа,
које човек једном у животу сретне.
Метеори се рушили у бездан, доле,
да се на свод никад више не врате.
Звезде се палиле и гасиле као свици,
вејале сићушне као липов полен,
као позлате
кукцима са криоца,
падали густи откоси Кумове Сламе,
летеће светлине, из свакога смера,
хватале се о звезде владичице
као рој пчела о грану цера.
Од звезданих Цвети
нису се виделе неба плавети.

Само је Вечерњача, вечити бродар
између сутона и свануће,
као и ноћас имала око чела
ореол тамно модар.

ГАТАРА

У та времена стара
јеретика, пророка и гатара,
искравши се пред бој од дружине,
пође неколико момака
гатари с Велебита,
сестри неког јеретика, госпара,
за коју се казивало да је видовита
и три врсте писма чита, –
да им судбину сутрашњу одгонетне.

У прастара закарпатска времена
мешали су се богови и људи,
рече првом јеретику жена,
водећи му мисли далеко од војевања,
па су у вртове богиње Весне,
пред којима никад не стоје страже,
и многи твоји преци залутали,
опили се травама и шипражјем,
а када су се вратили отуда,
била је на њима сунчана позлата
усана богињиних,
зато се та позлата види и на твом лику,
чежња те зато за даљинама хвата.
Зато из твојих видим длана
да ти срећа стоји негде на видику,
да ћеш волети,
ал' ти љубав неће наносити рана.

Ту други већ јој длан отвара,
и њему рече жена с Велебита
као да из књиге отворене чита:
Преци су твоји целога живота
Морану гледали право у лице,
улазили у њене тамне шпиље
као што се иде жени траварици
по горско биље.
Преци су се твоји осећали
рођаци богова,
зато ти сада смело разговараш
и са опатима и са велможама,
зато ћеш, ако на длану није варка,
једва избећи Мораниној руци
бранећи наше море од Цара и од Млетака.

Момче, рече трећем, кад му длан загледа,
русалка светлокоса и бледа

преноћила је нага на прсима
твојега чукун-чукун деда,
а ујутру побегла с јеленима.
Другови по лову су му говорили
да је то била само ноћна варка,
а он је ипак пошао за њом да блуди,
да у лутању жудњу гаси.
Утонула је у заборав и мајка,
и очеву је старост прегорео,
чезнући за њом стигао до Дунава
и ту су га на дно одвукли таласи.

И ти ћеш заволети жену светлолику,
налик на русалке,
и она ће те одвојити од брата,
од сестре и мајке.

Чекао је на ред рибар млади.
Твој прадед давни је потомак бродарице
и рођокосог закарпатског рибара,
зато тебе тако вуче море,
зато се не одвајаш од једара.
Замагљена далека пучина,
зато ти се чини прамајка бродарица,
зато ти се на бури једра
чине њена недра,
руке су ти зато претворене у весла,
зато море када се узгиба,
праговима ти се река чини слично,
зато те вуче царство шкољки и риба.
Чувај се кад год напустиш луку
и отиснеш се на море безгранично
да те немани морске не одвуку.

Још у омаглици гатариних бајки
у првом боју пала су сва четворица
мислећи на богове старе
на бродарице и на русалке.

ВУКОДЛАЦИ

Кад су поспали стрелци и копљаници,
један страшљивац ка гробљу утече,
али га је страх у поноћ њиме проћи,
боји се срешће га који од вукодлака,
јер они устају из гробова за мрака,
да се науживају звездане ноћи.

Зна он да у земљи сем ње нема ништа,
видео је много ускопаних њива,
али верује да су ноћу гробишта
збориште вукодлака,
који вребају злобно човека жива.

У гробљу су му, додуше, и суседи,
и мати и отац и старија браћа,
и мада би некад с њима да поседи
и поприча,
страх га је кроз гробље кући да се враћа.

Како да не постоје вукодлаци,
кад је недавно прелазећи брвно
срео изнебуха
речног духа
израња из вира, а пеном се огрно.

Како да не постоје и вукодлаци,
кад је сред шуме
сретао виле крај смрче и клена,
и када га једна грлила у сну
како не уме
или не сме ниједна жена.

Зато јурну према гробљу богова,
мада му је било и заобилазно и касно.

ГРОБЉЕ СТАРИХ БОГОВА

Ни Велики Свештеник ни Краљ не знају
да су Перунови вечити двори
то големо брдо усред карста
што га ни ситно грмље не обраста
и у које се увек заривају метеори.

Једино јеретици, бегунци и просјаци
знају за тај гроб без зелених чуперака,
чудећи се немоћи бога некад опака
који се играо огњем и громом,
имао дворац у крилу облака –
како се помирио с тим у кршу гробом.

Једино свраћају јеретици и просјаци
у гробље старих богова у карсту
и знају да из могиле бога Световида
ноћу избијају зраци,
да биље са Живина гроба ране вида;
они само знају да је гроб Волоса
та громила којом пасу облака јагањци.

У то гробље допаде усред мрака
Краљев бегунац, без копља и шлема,
који бојовце красе
и на очиглед јеретика и просјака
крај Перунова гроба заплака се.

Просјаци

Три просјака ни гола ни одевена,
ни многобошца нити хришћанина,
вуку се око војске Краљеве крадом,
уз плотове, уз жбуње, уз јаруге,
с потајном надом
да ће наћи успут, изнебуха,
у јарак бачену војничку траљу,
комад тврда круха,
заборављену посуду окрњену.
А можда ће из шпага испасти Краљу
сребрн или бакаран новчић.
Исусе, унуче древнога бога Перуна,
помињу их за сваки случај оба,
који бринеш о јадном просјаку
и знаш да је гладан у сва доба,
усред ноћи и на почетку дана,
дај да нађемо, ако што остане
иза прождрљивих кљунова врана
и иза Краљевих ситих копљаника.
Дај да натрапамо где на просо,
на суху корицу или прегршт зоби,
на напуштену камену пољарицу.
Без твоје помоћи бедни просјак што би
у ратно доба и голо и босо.

ХЛЕБАРЕВО ВИЂЕЊЕ

Један у војсци који о круху брине
седи покрај пећи зидане у камену,
предео сав зеленкаст од месечине.
Наједном млаз разнобојан као дуга
пребаци се преко камена зида,
шумом четинара косо одвијуга
и шибну низ пољица и хриди.
Човек у војсци што о круху брине
помисли спазио је Световида,
онога који и дан сутрашњи види
и небу наличје,
и дно мору као дно пехару,
и шта огледа око птичје,
и пође за варљивим млазом месечине
у светле даљине,
заборавив да стави у пећ тајин.
Кад ујутру крух као на сунцу печен
у рукама копљаника се сјаји.

СЛУШАЈУ БОГОВИ

Слушају стари богови словенски
и свеци хришћански
како сви ти дошли из далеке Војке,
ухваћени у коштац судбински
небо истом речи именују
и све од звезда па до ситна песка,
како истим речима запомажу
да им се сила смилује небеска.
Како сви ти дошли са далеке Војке,
са њених појата,
ти досељени с падина Карпата,
у смртном часу,
истим именом призивају мајку,
и заклињу сина
истим именом призивају правду,
и како сви кривду зову кривдом,
а стид стидом.
И ниједан од богова, у првоме трену,
не могаде да разазна
ко је нападач, а ко нападнути,
и на које треба да се обори
Перунова
или Исусова казна.

Волос

Јече на земљи рањеници.
Неки призивају Исуса Христа,
неки Перуна,
неки Волоса бога
да им простре руна
под сломљене кости
и покрије их овнујском кабаницом;
да пошље кишу овчијег млека
као с неба ману
и жеђ им утоли и опере
запаљену рану.
Њима се чини, и онима са Истока,
и онима с Јадранског мора,
да јагњаца чују блеку
на небеским пландиштима;
у грозници они виде
на Велебиту Волоса бога
и покрај њега предводника
овна виторога
заплетена између грања.
И пеку ране између ребара
и цури крв из лобања.

А потпиривач патњи и немира
у души им још веће ране ствара:
Одавно нема вашег Волоса.
То што вам очи на небу виде,
високи су бели облаци
и у њима срп месечев.
Горе нема ни стада ни чобана,
то су ваша привиђења.
Постоји само рана која вам бриди
и ноћ и около хладне хриди.

МОРАНА

Кроз жалостиво цвиљење попца
и јечање рањеника,
кроз молитву једва чујну
донету још из краја предака,
кроз мукле ропце,
Краљ зачу глас Моране
као да му се богиња примакла
самоме уху:
Краљу словински, ја сам она
којој су се пре толико векова и дана
молили твоји преци,
ја сам Морана,
богиња смрти.
Не верој, Краљу, духу
који те куша и колеба.
И не жали ноћас ове војнике, –
после смрти нема бола,
изгинула војска сада не пати,
одмара се мирно на папрати
као да је папрат сама.

И Морана,
или се бар тако учини Краљу,
као огроман пласт мркле таме
пође нечујно по разбојишту
и њена тамна рука
узе ослобађати последњих мука
и Рашане и борце с Црног мора,
и Краљеве рањене копљанике.

МОРАНИНА УСПАВАНКА

Сад сте моји сви одреда.
И ви што целујете иконе Бизанта,
и ви под окриљем Млетака и Рима,
сви ви међусобно што се крвите.
Никад нисте били један уз другог тешње,
крв се ваша опет под земљом меша
у велику словенску понорницу.
Из ње ће вам постојбинске нићи липе
и леске и дивље трешње.

Сви ви старином иза Карпата,
и ви опаљени од врела зрака
и ви белолики, главе русе,
и ви што устајете против Бизанта,
и ви што устајете против Млетака,
сви ви завађени,
ходите у тихо царство мени,
и у њему се тесно збите,
отворена су вам широм врата.
Заувек
ту се помирите
у недрима земље смеђе,
заборавите под небом јата,
заборавите звезде и мраве,
заборавите обале и међе.

А жамори опет глас из грања:
То није богиња била Морана.
Одавно је и она покопана
у ћивоте заборава.
То је ноћ што излази однекуд из јама,
то је тама,
сестра вукодлацима и утварама
што напуштају ноћу боравиште.
То се прошлост однекуд искобељава,
то су ваша тамна сећања
на барбарска древна гробишта.

ЖИВА

Мртве је собом одвела Морана,
шапћу рањенима јеретици на ухо,
али иде за њом исцелитељка,
богиња Жива,
од путељка до путељка,
од јелових до букових грана,
од Краљевих кула до потлеуша,
нагиње се над сваког рањенога
и срце му слуша.

Живи видарици
није потребно лековито биље
да вас излечи,
ни паучина из велебитске шпиље;
када сутра пође овим пропланком,
свакоме ће привити мелем
као на крчевину огранак зелен.

Она пресечену оживи глисту
и змију репа одрезана,
везује трави покидано корење,
и петељак листу,
везује жиле куцавице.
Она ставља крила на семена
и суморном човеку на душу једра,
рањенику изгубљену крв поврати
као млеко
у ојађене груди жене
и кошутама у пресахла вимена.
Она исцели стрелцу смрскано раме,
копљанику коме се плућа виде,
који дише ређе и ређе,
превлачи преко озледа скраме;
замућене погледе бистри
и облаке скида несрећном са веће.

И говоре, говоре јеретици
сад једном, сад другом рањеном на ухо,
али многи их већ не чују,
у њима је и око њих
све црно и глухо.

Просјак у разбојишту

Изгинули Краљеви копљаници
и Захумци
и ратници са Црнога мора
као крстови руке шире,
једни према земљи лицем,
према небу други.
Између њих ту и тамо
вијуга крви змијуљак дуги.

А просјак кљасти,
који се ни на гробљу не либи красти,
накупив десетак калпака
и крвавих рубина и назувица
покајнички мрмори:
Земља вам изгинули била лака!
Скинуо сам са вас
рубина, назувица и калпака
колико је могло у врећу стати,
они вама, ионако,
нису потребни.
Вама сада нису нужне ризе
ни обућа
земља ће сада, ионако,
бити ваша кућа.
Враћати се нећете у своје село,
ионако,
склопили сте занавек очи
и не видите моје дело.
И још мрмља просјак кљасти:
До Страшнога Суда још је далеко,
а ионако,
за њега ми је сасвим свеједно,
и за паклене муке ми је лако.
Просјаку јадном
главно је да се на земљи не буде
голо и босо, гладно и жедно.

РАСТАНАК

Пролетели су дани и сати,
рок је дошао захумском Жупану
да се у своју земљу врати.
Завојевачи су или остали мртви
у земљи Краљевој, или се разбежали,
погинуо је њихов војсковођа охол.

Још три су копља до заласка дану,
још се зари сунчано око.
Два владара стоје ћутљива и тужна:
могла су оба постати два сужна
или заувек сићи у царство мрака,
не бити Краљ и не бити Жупан,
већ два мртва
у смрти с мртвим стрелцима једнака.

Као да желе још остати скупа
не престају посматрати свеже хумке,
свежи гроб до гроба
необрастô травом.
У томе трену, чини се, мисле оба:
многих стрелаца у боју палих
вратиће се у завичај само имена,
завејана тугом и славом.

Памтиће их дуго мајка, син и жена,
поменути каткад уста друга;
али пре него што прохуји столеће,
заборавом биће замагљена
као што су им земљом засута тела.
Тукли су се међу собом
и сад имају исте хумке,
крстове исте,
сви су на прсима скрстили руке.

Остај здраво, Краљу, тихо прозбори Жупан,
између твога двора и мог дома,
предуга су поља, вихори и планине,
одсада се морамо као два грома
разговарати само из даљине.

Између моје земље и твог огњишта,
леже мора, камени зид до зида,
и ма имао очи Световида,
у твом двору не могу сагледати ништа.

Раздвојиће нас не само сто један поток
и небеса звезда и облака пуна,
него ледене и дуге зиме
и гробови Моране, Волоса и Перуна.
Краљуј у миру и не заборави ме.

Гледао је Краљ дуго за ратним другом,
за пријатељем ком је пружио уточиште.
А када се Жупан последњи пут осврте,
праћен Краљевом свитом,
стајао је он још међу могилама
мада су већ задње руменила црте
губиле се
и пела се из удолине тама.

Повратак

Мада уз Краља и сам победник,
побеђеним се осети Жупан,
и од светаца својих сваран,
кад стиже домовини на пепелиште,
на гроб и олтар поразаран,
у виноград из корена чупан,
на поља где без улара коњи њиште.

Побеђеним се осети Жупан.
По пустим њивама му лута гавран,
по крчевини беспослен лугар,
несрећи му се злурадује
и сусед, и Византинац и Угар.
Види неће моћи руке мирно да скрсти
ни после смрти.

У богомољи рашкој забитој
ученога нађе монаха
онако како га остави пред бекство.
У помрчини густој као тесто,
уз жижак мало већи од свица,
седи и без предаха
уцртава слово по слово,
на Жупана не дижућ лица.

Али кад се нађе међу кажипрстима
младих борова
који показиваху
ко Велика и Мала Кола,
ко Седам Влашића,
ко Кумову Сламу,
ко Месечев студенац јасни,
први пут, поново у Захумљу,
осети се Жупан без бола
небо домовинско гледајући
до у час касни.

БЕРАЧИЦЕ БИЉА

Живот у кршу тече као у пређе.
Жене беру траве по камењару
док скакавци око њих уплашено беже,
док и хладовина мирише на летњу јару
и вапненац на сунцу жежен.

Тишина, само вода негде крклја
као да је дави крашко стење.
Траварке чупају из крша корење
као што се живинчету чупа гркљан.

Прсте им исекло брдско ковиље
сунцем претворено у металне нити,
у главу им удара сунце и мирис биља,
и нигде хлада, нигде се од жеге скрити.

Наједном звук као да клепало клепа
и одјек се изгуби у муку
као да га разнесе степа.
Да ли то Краљ јавља нешто пуку?

Жене остадоше као укопане,
просу им се из скута црн бисер клеке:
боје се да звона опет не објављују
тешке дане,
да се нове невоље не изроде неке.

Плима

Како који нов дан сване,
зацељују се хумке и ране,
враћају се мир и лепота.
Краљу расте сила сувоземна,
расте флота.
И сваке ноћи он чује из мрака
глас прадеда непозната:
Гледај, потомче,
море бежи од Млетака,
пропињући се као коњиц сапет
када се уза ослобађа,
завирује у теснаце и у шкрапе,
полеђушке се баца по жалу.
Гледај силу белих лађа,
пучина их је и лука пуна.
Чуј, вичу тисуће твојих морнара,
то њихов зов је
и звекет шлема,
то поздравља те с пучине, Краљу,
твоје бродовље.
Гледај, пристиже на обалу,
не види се вода од барки,
од једара и од катарки.

ОСЕКА

А потпиривач бојазни и разочарања,
сакривен иза клековог жбуња,
стрпљиво чека
да почне осека
и шапће му:
Све је оно јуче била варка.
Гледај, море бежи пут Млетака,
с обала твојих се повлачи вода,
ниједнога немаш чуна,
ниједнога брода.
Све је оно јуче била варка.
Бела ти се пена поврх таласа
чинила барке белих једара;
што си мислио да су катарке,
били су врхови кипариса,
а од буке мора мислио си, Краљу,
да је сила морнарског гласа.

Док то слуша,
Краљу брига за море,
за крас, за пољарске потлеуше
и громиле пучке,
постаје већа од Велебита,
од Горе Учке.

ОДЛУКЕ СВЕТОГ СИНОДА

Целе се недавног војевања ране,
али на кули Краљевој сада
нову битку бију
дуге ноћи и дане
преко мора допловили кардинали
и Краљеви бискупи
и монаси из манастирске стигли самоће:
Словени своју реч у цркви бране,
а туђинац хоће
своју да натури.
Док пук узбуњен одасвуда жури
и у гомиле се купи
насред поља,
око сеоских богомоља
и око Великог Свештеника
који чува језик с олтара
да му га туђин не отме,
који тражи да се Господ у цркви зове
како су га звали и дотле.

Пометња

А земљом се размилели просјаци боси,
скитнице, испосници и пророци,
збуњени дијаци, сеоски пароси,
који с небом говоре језиком словинским,
свештеници латинских богомоља
и бискупи тек рукоположени,
скамењене жене
од очева своје деце силом раздвојене
због црквених распри.
Скупљају се, као да из земље ничу,
овештали јеретици који у дану
сто пута помену Перуна и Морану,
пустињаци измилели из мрачних шпиља.
Појављују се изненада
и они којих давно у свету неста.
Деле се благослови, бацају проклетства,
звона и клепала бију наизменце.
Радознали и уплашени пољари,
који знају да свако зло прво њих снађе,
збијају се око својих пољица,
уз камене венце.

Скитнице

Ту и скитнице пијане с крстом о врату,
туку на раскршћу просјака полубоса, –
за сваки нов грех све грђе.
Туку што се греши о Десет заповести,
што залуд узима име Господње,
једном Перуна, а једном Волоса,
а једном Исуса, бога милосрђа.
Шибају га глоговим прутом
што се огрешио о заповест: не кради,
крух му отимају
који је нашао негде у маслињаку.
Бију га што дане трећи
у скитњи и беспосличењу,
а затим
што не држи страну бискупима
него пуку.
Ломе му гњати коцем чворноватим,
јер им не окреће и лево плеће,
пошто су му сломили десно.
А кад немају више туђи рашта,
скидају му зубун
и сламне траље
и запушивши му травом уста
остављају га везана о стубу
и одлутају пијани даље
низ поља пуста.

Јеретици

По каменим буњама и громилама
јеретици од јутра до мрака
у та тешка времена господња
призиваху душе очева и предака, –
од рибара и пчелара простих
до богова древних рата и светлости,
живота и смрти.
Разговараху јеретици с њима
као да су им они у дому гости,
као да су са њима за истим столом,
као да су са Волосом чували стада,
и с Перуном се возили у кочијама,
као да их је некад у детињству
богиња Жива нихала на рукама.

А чим спазе кога од опата,
затварају врата,
јер и у та времена
људи су могли бити криви
што им сећање на богове помрле
у тешком часу наједном оживи.

САВЕТ ЈЕРЕТИКА

Краљу ионако пуном двоумице
долази тих дана стогодишњак јеретик,
руке су му као листови старе књиге
изгужване и пожутеле,
дуге власи се са брадом сплеле;
долази и говори,
а глас му је за људско ухо претих:
Краљу, твој пук не појми црковни језик
отаца светих.
Перуну се зато ноћас окрени.
Он говори језиком твојих предака
којим око нас све говори.
Ни ти ни велможе
не спасосте словенске богомоље,
древне као и ово школје.
Перун је једино кадар
доказати високом свештенству
да се говорити с Богом може
једино као што се говори с гробом
и колевком,
са народом из потлеуша,
као с Велебитом
и са морем
и успоменом светом неком.

Махнити

И у оно доба господње
бивао је човек који ћути
и тихо страда,
и бивао смео и суманути.
Видиш тек доведу момка голобрада
свештенику и веле:
Понови овде речи безбожне
које си јуче говорио пуку!
И младић понови:
Боље него опате и кардинале
Бог разуме скромна створења,
свет тежака и пољара,
зверије и безгрешне птице мале
и језик којим се прво проговара.
Ја ни у цркви Бога не умем
друкчије да зовем
него што га зове пољар Словен.

И одведоше Гргуру Нинском момка
и момак изјави:
Велики Свештениче,
ма не био наш језик молитвени
ником у вољи,
докле год је сунца на своду,
молитве ћу њиме да изричем.
А Гргур се насмеши очински
и рече да му даду слободу.

НЕБЕСКИ ЗНАЦИ

Скупили се пољари и тежаци,
луталице, испосници, звездочтеци
на гору одакле се види
васколико море широко
и посматрају како у њ пада
једно по једно небеско око,
показују их у наручју деци,
описују слепим.
А сваку ноћ док не зазори
од летилица звезда небо светли,
отискују се у ноћ метеори.
И говори пук и звездочтеци:
знаке дају богови и свеци,
опомињу да се језик родни чува.
Заклињу се рибари, тежаци,
луталице, испосници, свештеници,
верници и јеретици
да ће увек говорити с небом
као што се говори са браздом,
са колевком,
са гробом,
са морем.
И разиђу се тихо у нади
да ће Велики Свештеник у Нину
сачувати од заборава
молитву њину.

ЧУДО У ЦРКВИ

У древној каменој цркви
где се моле рибари и пољари
опат чита молитву на туђинском:
Ave, Maria, ave,
Pater noster,
а под каменом таваницом ниском
одјек се чује:
Мати божја, Оче наш, Оче.
И по други пут опат молитву поче,
а речи су му као сечиво оштре:
Pater noster, Pater noster,
и по други пут под сводом одјекује:
Господине Боже, наш благи Оче.
Пук се скупља свакога дана
да слуша чудо
где свештеник говори туђинске речи,
а с таванице се чује одјек
који је од памтивека под тим сводом
слушао човек.
И по трећи пут свештеник вапи,
чудом мучен:
Pater, Pater,
а камени сводови врате
оно што су одвраћали и јуче.

ВЕЛИКИ СВЕШТЕНИК

Велики Свештеник нински
руку диже пут звезда,
звоници се чине према њему ниски:
чини се брани се од најезда
које долазе са копна, са мора,
из градова и земаља туђинских.

Велики Свештеник говори све громче
Небо, све нам узми
осим мора, крша и круха,
осим молитвеног језика предака.
Објави да ти људска молитва свака,
ма на ком језику изречена,
допире до срца и до слуха.

Велики Свештеник говори тако
небу и пуку
надрастајући звонике и кипарисе,
а као узбуркани вали око стене
пук се око њега збија
пружајући му руку.

ГЛАС ПРЕДАКА

Дигао се пук, велможе, гора и вода,
против туђинске службе божје
и глас претка непозната
саветује однекуд из тмине;
Краљу, разговарај ноћас с Богом
на језику из прапостојбине,
Бог тај језик добро разуме,
и моли га да ти га врати
у богомоље.
Не треба ти звона ни икона,
не треба ти олтара ни епитрахиља,
клекни на прегршти мирисног биља,
украј влати
пелена и жутиловке,
међу жбуње вреска.
Ја Бога познајем, њему смета
раскош створена у његово име.
Разговарај на језику нас предака
и моли да словенску службу врати.
Не треба ти посредника
у црквеним одеждама.
Кад смо на обале мора дошли,
и Бог
и море нас је разумело,
и пружили су руке нама.

ГЛАС ТУЂИНА

А потпиривач разочарања
злурадо шапће:
Куда ћеш сам, барбарски Краљу?
Бићеш као рукавац отргнут,
без извора и без ушћа.
А молитве на барбарском
којим говори твоје племе
Бог неће, Краљу, моћи да схвати,
свеци ће од тебе одвратити лице,
анђели ти неће слетати на слеме.
Камо ћеш без наследника апостола:
онога што је корачао водом
као на копну
и онога што је крштавао у Јордану?
Они те могу отиснути
у дубину ада,
омрзнути те Богу
и на престо те царски попети.
Бог говори, Краљу барбарски,
језиком онога
који у име Христа морем влада.

РАШЧИЊЕНИ НОВИ ОПАТ

Ћукови само видеше новог опата
где пред зору, као лопов, излази на врата
дома који је својим звао до јуче,
постиђен без правог разлога стиду,
кривац без правог греха људског.

Идући сеоском путањом уском
никога живог опат није срео
кроз свануће полутаму, –
тек понеки зоре прамен бео
и црквицу понеку сетну и саму.

Сутрадан у градском храму
свечано су рашчинили новог опата,
мада није било сведока
осим ћукова из планине блиске
и истањене месечеве лиске,
кад је излазио свом дому на врата.

Једино је ђаво који нити оре нити копа,
већ зло снује,
сакривен можда иза оближње тује,
могао увребати
дојучерашњег убогога попа.

Попац

Пет жена матера, –
ни удова,
ни због љубавних греха отераних,
крај огњишта се каменог окупило
и куне веру ако је крива она,
и велможу ако је крив велможа,
куне цркве и куне олтаре,
што су им деца пре смрти очева
остала сироте.

А из пепела као кад се гласи попац,
глас древнога бога словенског се јави.
Не разумеју га шта говори,
али да је бог добро знају
по исконском топлом гласу.

Ако свештеници и велможе нису,
ако није могао добри Исус,
осећају глас им јавља из пепела:
древни богови ће доћи да их спасу,
вратиће им људе свештенике у села,
да се синови очинског скута маше,
да читају пред обед с очевима
словенске Оченаше.

После већања

У знак да су већања окончана
звонило је три пуна дана
испод купола,
с камених звоника, древних звонара,
на Велебиту, на Корчули, сред Бола,
са Хвара
и мирисала измирна сетно ко смола.

А затим је пуних тридесет дана
пала на шумарке, на пољица гола,
тишине осека.
Зађутали су цврчци из маслињака,
мир је пао на јелу и на смреку,
стишала се лука,
једва се чуло и да реке теку.
Срца су пука
тугу у себе увукла,
као што маслине сенку
око подне уз стабла повуку.

Последња служба словенска

Стоји Краљ замишљен на јутрењу,
око њега велможа свита,
испосници, јеретици и гатари,
природословци и звездочтеци,
пољари и рибари.
А свештеник чита:
Господе, подај
да човек по добру увек те помене.
Подај, подај, подај,
милостиви Оче,
да стене изворе и маслине уље точе,
да пучина и урвина има брода.
Подај, Боже,
да се дани мира множе.
Подај пуку среће,
подај и рибару на обали хладак,
и тежаку подај
земље црнице бар четири вреће
и бар као пеленице дечје
омален ливадак.
Подај да испод овога свода
Господом опет зовемо Господа,
као што се небо небом зове,
као што се водом зове вода.

ТРАВЕ

Освануло је сутрадан јутро као ово,
за неколико кратких тренутака
стекла је у пољу очи свака травка,
сличне очима сеница и детлића,
и посматрале су с билион окаца,
као од памтивека,
свет око себе бића и небића.

Гледале су тога јутра Краља
како замишљено некамо корача,
без свите, без краљевских знакова и мача,
како се осврће на занемело поље
и сам самцит улази на врата
камене и пусте богомоље
и како се потом спушта мору
стрмом путањом
од ужета тањом.

А када се сунце дигло,
траве су опет постале слепе,
нису виделе Краљева повратка,
ни како иде оборене главе
као да ступа посред голе степе,
ни како је њему на чело брига пала
а на путању сенка Велебита.
Ни сеоских нису виделе свештеника
како га на путу дочекује свита.

САН О КРУНИ

Стоји Краљ на обали
и гледа некамо пут истока.
Пали се понека звезда ретка,
лука је мора до врха пуна.
И Краљу се чини однекуд чује
глас онога давна претка:
Гледај, израња из воде круна
лепша него круне Византа и Рима
и бог милосрђа у ватреној одори
с неба је на руке прима
да је на твоје стави чело.
То од њеног драгог камења и злата
све море гори,
то се она огледа у затонима.
То она обасјава шпиље и шкрапе
и далеке хриди,
те се сваки кутак обалске мапе
јасно види.
То она одавде чак до Дувна
претвара поља у сребрна гумна.

И још говори прадед невидљив:
Погледај тај храм велелепан,
ту камену, сиву катедралу
с тисућ кандила,
тисућу полилеја на стропу
и жижака у рукама поданика, –
под њеним сводом пуним драгуља,
насред сребрне оне простирке
што се пружа од тебе до храма
стићеш и примити краљевску круну,
уз глас оргуља.
А потпиривач сумње и неповерења
притајен увек као ухода
час погодан чека,
и чим се Краљ занесе, шапуће му:
То, кнеже барбарски, није круна
нити је твоје крунисање,
него месечина израња пуна,
него се месец у сваком затону,
сличан златном чуну,
ниже на валу.
Кнеже барбарски, то се месец блиста,
он обасјава около хриди,
он се одасвуд види.

А оно што личи на катедралу,
високе су оштре планине.
И што ти се стубови чине,
кипариси су, борје и палме.
Не чује се ово глас оргуља,
нити свештеници читају псалме,
него море с ветром разговара.

И сребрна она простирка,
сребрне стазе
што долазе пред твоје ноге,
месечеви су дуги одблесци.

А те светиљке многе
бити неће кандила и свеће
и полилеји, него су сазвежђа
видику до најдаљих међа.

И опет глас предака поче:
Гласове сумње не слушај, потомче.
Тебе је судбина на свет довела
краљевском душом крунисана,
краљем ти си већ уписан
у летописе.
У земљама словинским и несловинским
о теби као краљу говори се.
Ти си краљ имаднеш ли на глави
као круну
месечину само пуну,
као што богови остају боговима
ако њима и не моли се.

А ми се у прошлост враћамо, Краљу,
силазимо међу понорнице
и још дубље.
Подизаће сунце до у зенит
своје зубље,
плавиће ти земљу месечина,
шумеће потоци, хукати сова,
кликтати крагуј,
само нећеш чути нашег гласа.
Али ти срећно и даље краљуј,
брани румена пољица ова
и камен краса.

МЕСЕЧИНА

И те давне ноћи господње
месечина је царевала јарка,
расипала благо
као источњачка свемоћна владарка,
у вирове сручила сребрњаке,
пооткључавала са бисером шкољке
и потонулу давно у море царску шкрињу,
претворила птице у сребровољке.

И те давне господње ноћи
месечина као сада обнажи
цело своје волшебно срце
и као древни врачи
убризга људима у крв и у мисли
сумње отров,
да га у велики занос преиначи
мало потом.

И те давне ноћи она
овоземаљске ствари измења
у привиђења,
измами цветове машти из грања.
Свеколике пропланке и пољане
претвори у дворане
за птичја венчања и крунисања.

И милионе још столећа
долазиће да блиста
изнад планина и поља,
кад већ одавно не буде Краља,
ни камених словенских богомоља,
ни ових земаља.

ПЕСМЕ ИЗ НОРВЕШКЕ

Здравица Норвешкој

Попела си се уз лестве упоредника
до највишег на северу спрата
откле је у понор страшно погледати,
где вртоглавица људе с југа хвата.
У ведро подне као да си од стакла:
са сваког завијутка окно ти гледа;
заслепљују сребром и одсјајем злата
воде и дивовска огледала леда.

Попела си се уз лестве упоредника
до торња где студени ветар шиба,
сва полуземља, полувода, полуприча, полујава,
сва ковитлац, пахуљица, пламењача,
светлопера из бајке риба
кад изрони из језера плава.
За помамнога змаја твојих бура
фјордови су потковице од сребра
а дворови камена планина ребра.
Око твога појаса поларнога
коло воде лети беле ноћи,
а зими понећи у мрак обундане.

Попела си се уз лестве упоредника
до највишега на северу спрата,
валови су ти високи као куле,
а вихори на девет катова,
од њих и ледена урвина преза
а камоли застава твојих шума, бреза,
у крш пободена.

Норвешка, свежа си као у први дан постања,
киптиш од још непознатих стена,
и још невиђених водених раздања,
на трепавицама још ти трепери роса
као у час изласка из хаоса.

HILSEN TIL NORGE

Norge, du har klatret opp breddegradenes trinn
til den överste etasjen i nord,
der det er reddsomt å se ned i avgrunnen,
der svimmelhet griper mennesker fra Syden.
I den klare, höylyse dag er du som av glass:
i hver sving glimter dine ruter,
blender med sölv og gjenskinn av gyllent vann
i jotunspeil av is.

Du har klatret opp breddegradenes trinn
til tårnet der isvinden pisker
og alt er halvt land, halvt vann, halvt saga, halvt virkelighet
der alt er vindkast, snöfnugg, sommerhete
og lysblink fra fiskenes eventyr
når de springer i blå sjö.
For dine stormers olme drage
er fjordene sko av sölv
of fjeleslottene ribben av stein.
Rundt ditt polarbelte
danser de lyse sommernetter sin ringdans
og vinternettene er tullet inn i mörkets lodne fell.

Og vindene dine er i ni höyder,
selv is og ur skjelver for dem,
od bjerken, dine skogers fane,
stukket ned i öde fjell.

Norge, du er frisk som på skapelsens förste dag,
du syder ennå av ukjent berg,
av ennå usette elveleier
og på öyenbrynene dine skjelver ennâ duggen
som i timen da du hevet deg av kaos.

(Til norsk ved Ljubiša Rajić og Cari Frederik Prytz)

БДЕЊЕ

Спавати ноћас било би стидно
кад сунце већ цело лето не спава,
кад је видно као у пола дана,
кад сам као у подне себе свесна,
кад је ићи кроз светлост радост права,
кад сунце с неба сунцу са дна вода
покушава стално руку да дода,
кад из камена
бдиља чесма шиба,
кад ми је као птици слатко од несна,
кад су ми реке украј мене блиске
као Дрина, и Тара, и Ибар,
када се никоме заспати не да,
када све седа
у несанице једрилицу белу,
кад не знам је ли лепше слева или здесна,
кад ноћ на вретена намотава
светла повесма.

БРДА

Куд гледају упорно брда она?
Зашто се све време
целе дуге врсте
радознало дижу на прсте,
зашто се мања пентрају на већа,
и даља скачу ближима на теме,
зашто се тискају једна другим међ плећа?

Куд гледају упорно планине оне
као да морају пошто-пото
видети неку свечану звездану сцену,
драму васионе,
можда стихове који у даљини звоне
не могу добро да чују?
Можда посматрају како земља наста,
како дође до фјордова и рибара;
можда слушају нека пророчанства,
гледају како се звезда негде разара?

Можда у тој далекој визији виде
што ми људи видети не смемо,
што сме знати само северни камен,
тајне које само њему нешто значе.
Можда негде горостасан избија пламен
и пали шуме
непознате нама планете.
Јер што би се тако тискале иначе?

Магла

Магла је уљушкала сва камена тела
тешка билијарде килограма,
све камене лобање, камена чела
пространа као пучине,
учаурила северне медведе,
смирила сапи камених мамута,
а не може једне слепоочнице
мање од небеса билионе пута.

СУНЧЕВА САРАДНИЦА

Већ други дан сунце се не јавља
ни ноћу ни дању, као усред зиме,
богзна зашто,
и ја почињем да сарађујем с њиме
жељом и маштом.

Најпре видик узак повећам
више него што и сунце северно чини,
затим разагнам рибаре по пучини
док не постану ситни као тачке,
људима на обали разголитим плећа
и у воду их пошљем наглавачке.

Изазовем на пристаништу грају
као да је стигао брод из Венецуеле,
или да норвешки креће пут Хаваја,
чаробном палицом поберем с валова пену
као жлицом са млека узаврела.

Али се не разведрава ма шта да чиним,
обале и даље остају сиве и неме –
јер ипак је сунце сунце, а машта машта.
И с горчином се предајем судбини
путника кога не служи лепо време.

БУРА КОД НАРВИКА

Помахнитале планине се преврћу преко главе
пообаране у пучину као земљотресом,
таласи избацују облака лаве,
и брод се једва бори с вихора бесом.

Целе водене горе понор около гута,
да их негде далеко на површину врати,
мамутски кљун Јарда узлеће као плута.
Минути се чине дужи него сати.

Одасвуд стиже заглушна за риком рика,
из милијарди чељусти и милијарди плућа.
Зна ли ико је ли још много до Нарвика?
Зна ли ико колико још има до свануће?

Чини се да су се откачила небеса, –
олуја их носи као шаторско крило,
и све са њих у помаму пучине стреса,
тамна су ко да на њима није никад светлости било.

Сад смо у ваздуху, а сада под водом,
палуба запењена дуби наглавачке.
Зна ли ико шта се ноћас збива с овим бродом?
Има ли игде копна и на њему светле тачке?

Осећамо се мањи од зрна мака,
а срце нам туче као огромно клатно.
Не видимо крај себе ниједног јунака,
сем оног на палуби – лудог вероватно.

ПЛОВЕЋИ КОНТИНЕНТ

Плови пучином брод, мајушан континент,
вода око њега као риба блеска –
можда је делић свога континента
послала у свет, да плови, Енглеска.

Можда је отргнут од Исланда или Финске,
можда је и нека земља непозната
залутала кроз хладне воде нордијске, –
тек слутим да од мог брода на по сата
плови неко с ким сам могла бити блиска.

Можда човек рођен у далеком свету
коме је у живот нанела судбе олуја
мени сличног неког
као што до острва у мору далеког
чун непознат донесе Голфска струја.

Можда на том континенту когод
загледан у пучину седи без покрета,
утонуо, као и ја, у тешка сећања;
човек који није сав од овога света,
кога бол сличан мом одавно гања.

Можда је на том пловећем континенту,
запљускиваном пучине сјајем,
неко због кога сам могла патити грдно,
увређена грубошћу и нехајем, –
а коме бих увек праштала милосрдно.

Можда је тамо просто ко од Словена
те ме наше заједничко порекло
вуче као антена.
Тек осећам – могла сам бити блиска
са неким на том континенту човеком.

ГРИГОВ ГРОБ

Григ као Тутанкамон лежи у стени,
каменом тешким су затворена врата,
није хтео да га земљом заспу
јер под њом ни на пола хвата
не чује се небо нити воде струја,
ни људске речи;
а камена пећина јечи
и као музичар бележи песму буре,
писак галеба и шиштање у стенама гуја.

Вечито запослен ветар сејач
у пукотини камене плоче
засадио је неку крхку биљну нејач
која гроб обрастати поче.
Сакривен је као у дрвету птичја дупља,
тешко га нађе и дечак што се до гнезда вере
или јагоде по шуми скупља.

Музичар жељан звука сад стално ћути;
само можда неки рибар занесењак,
који тврди да чује и говор острига,
или који сујеверни певач, сељак,
уобразе да однекуд из стена у близини
чују музику Грига.

Жељан сунца он је сада у тами.
Ни кад бела ноћ сване над Бергеном
и разгрне сенке древних четинара,
пооткључава редом стену за стеном,
његов гроб не отвара.

Катедрала у Трондхајму

Као да сам ступила у пећину
коју вода дуго, вековима, ваја,
чекам док прозори с висине не сину
и не унесу споља мало сјаја.

Нема икона; са зидова голих
само камених венаца дуге ниске,
а грчки и маварски капитоли
опомињу на сталактита
цветове пећинске.

И нашто би иконе испод овог каменог неба,
у пећинској огромности овог свода.
Једва слутим где би и Исус могао да буде
узлетео под куполе попут галеба, –
као Бог и он и нигде и свугде.

На свему вечности и природе печат:
на поноћно сунце налик је розета,
и прозори уски као процепи фјорда
више тајни крију него што причају
о постанку света.

Посматрам на њима слике из Библије,
али сам само лепоте боја свесна,
главно је да у полумрак светлост лије, –
она је овде икона и света песма.

А можда ово и није катедрала
и не треба уопште слушати водича.
Можда је однекуд залутала и скаменила се
о дељењу светлости и таме прича,
и можда оно не чујем оргуље испод свода,
него смрћу прети набујала вода.

ДРВЕНА ЦРКВА

Слетела однекуд у шуму покрај Осла,
црква мало већа од патуљкове куће.
Можда птицу неке заоблачне шуме
небо посла
и спусти међу ово жбуње и пруће.

Уместо крова има петора крила,
не зна се јесу ли птичја или анђеоска,
или изумрлих океанских риба пераја,
а можда су и једра са викиншког брода,
одрвенела, без негдашњег сјаја.

Црквица од брвана вековнога храшћа
каквога буром разнесена сплава,
без икона, без мириса уља и воска,
с Исусом под сводом, малим ко играчка,
морала је бити место ходочашћа,
задужбина нека на земљи светачка.

Тек знам као и за цркву из свог села
да је света као ваздух, реке, чесме,
као гнезда и зеленило шумских стреха,
као свитац, пчела,
и ако запише ко у њој стих љубавне песме,
да није никаква учинио греха.

САВЕТОВАЊЕ

Да се очију ископаних
отерају у мразовиту помрчину
где у заседи сто смрти чека?
Али ће у других још пре зоре
отворити се очи десеторе.

Да се као стада јелена
сагнају низ литице у воде сиње,
језера зелена?
Али ће на зверски уморена
сваког човека
и хладна стена
почети људе да зачиње.

Да се потрују у дну камена бездна
где нико не чује,
где нико не зна,
куда се вук отрован баца?
Али ће се и шибље створити у гује
и запалацати
као шарка што палаца.

Да им се крај воде поломе руке
и крв да им се источи из била,
па ће трагове спрати плима?
Али ће се онда развити крила
на раменима
где год човека има.

ЖЕЂ

Све чешће затеже узло жеђи,
у грлу суха оскоруша,
а слева и здесна слап до слапа.
Кад би бар капља
могла под непце да накапа,
кад би могао бар тај шум свежи
да се не слуша.

А сви су рођени негде крај река,
украј какве чесме и вира,
крај ливаде где росе и јагоде роде,
где у музлицама шуште млека,
сви су дететом присуствовали мужи,
сви су из крајева где у дане рада
до миле воље има воде
и шире и јабуковаче.

Замке око грла бивају све уже,
стежу све јаче,
сасушиле се гласне струне,
а руке не смеју води да се пруже.
Да је кап отрова бар ко да им суне,
или да их у фјорду подави,
живот оконча, –
само да се развеже жеђи омча.

ГЛАД

Морате се изгладнели пети
по врлети
где нема бобице, нема младе гране,
где ветар нема шта с дрвета да стресе,
где ни зверад не може наћи хране;
а од јуче
змија вам се у желуцу клупча
забадајући у њега свој жалац,
и једва носите у трбушној дупљи
глади камен станац.

Нађете ли гусеницу на листу,
жута мрава,
гуштера и глисту,
или бусење горких трава,
све то једите, све је дозвољено.

Али биће убијен на месту
или кажњен тешко
ко год узме хлеб посакриван
испод камена, у сенци шипрага,
украј дарежљива прага,
и ко се насмеши идући у колони
на пркосну децу норвешку.

СМРТ НА ПУЧИНИ

У чамац где само десеторица могу,
тридесеторица мора да стане.
Нека ступају један другом на ногу,
пењу се на прса, затиљак и раме,
и далеко нека носи бура
југословенских тридесет костура.

И чун претоварен у олују оде.

За вас пешаке рођене на горској коси
нема страшнијег понора од воде,
ни од таласа тешњих логорских жица.
Ви бисте уз литице попели се боси,
прескакали преко широких процепа –
низ урвину пасти,
смрт би за вас могла бити лепа.

Ни вас који сте рођени на води
и у детињству пливали као рибе,
пловидба буром неће моћи да спасе
кад чун погнају вихора шибе
и прса се у прса нађете
уз надошле таласе.

Једног по једнога из плиткога чуна
бура вас избацује и ви тонете,
јер душа вам је и тако у подгрлцу,
од немоћи ноге и руке сапете.
Ниједнога вас више у чуну нема,
изрони само понека рука и глава.

За ваш бродолом нико у свету не зна,
далеко само бури иза бедема
свакоме од вас мајка немирно спава.

ТЕРЕТ ТЕЖИ ОД ЧОВЕКА

Пошли сте у рат људи помози боже,
подизали сте жита вреће,
вреће млива,
сада сте само кост и кожа,
тешки свега шачицу кила;
сад од радилишта до логора
једва преносите тешко камење
и враћате у радилиште
у више наврата –
откако сване зора
до вечерњег сата.

Пошли сте у рат као јасен чврсти,
као трава у кишна лета свежи,
високи као кипариси;
а сада сте оронули старци,
теглећ ко мрави терет од себе тежи,
и поклекнете ли,
у вама убију душе
сурови ударци.

Пошли сте у рат, а ни живинче
ниједан не искоби,
после орања сте волове миловали,
осољеним хранили мекињама,
коњу ознојеном сте покривали сапи
и давали му шећера и зоби.

У логору нико
топле речи не изусти вама.
Помрли сте без милоште и поште.

СМРТ У ЛЕДУ

Ви, Југословени, суседи полутара,
који се нисте купали
откако вам је одсечен пупак,
и ви, Норвежани, рођени на фјорду,
и ви, Руси, улазите скупа
у ледену воду.

Залазе костури од змијскога тањи
међу ледене санте,
лобања већ сличних из земље лобањи.
Залазе у фјорд кроз ледена врата
лечени у врелој Јошаничкој Бањи,
приспели из топлог меленачког блата,
залазе Словени из осунчаног Загорја и Закарпатја
и остају у леду
четири пута по четири сата.

Купајте се до краја вечности
и ви, већ замрзли.
Ако вам тела искидају санте,
купајте кости.
И ви, суседи полутара,
на сунчане свикли купке,
и Норвежани из магле изронили,
који се у води десе,
купајте се,
пливајте, роните, тоните мртви,
замрзли у води стојте дупке,
али купајте се.

ОГЛАШЕНИ, ИЗИЂИТЕ

Тифусари, из барака изиђите
да се здрави душом и телом спасу.
Изиђите,
који за сунце више не мари,
који поваздан ћути,
ко се не радује птичјем гласу,
који ни воду више не вари.
Изиђите, сви сте тифусари.

Изиђите,
од несанице који пате,
коме сваки шум сан квари,
ко умору више не одолева,
ко испушта пијуке и лопате.
Изиђите,
сви сте тифусари.

Тифусари, изиђите
један по један пут оних алеја.
Не гледајте ни десно ни лево,
не тичите никог, јер сте кужни.

Залуд смо чинили све да оздравите
док сте били на белом хлебу.
А сад се помолите на свом језику,
своме небу.
Свештеници вам нису нужни.
Тифусари, изиђите.

И ТРИСТА ЈЕ МНОГО

На овом земље норвешке ару
био је једном немачки логор
и у њему побијено људи триста.
Да је и птица толико побијено,
било би то врло много.

Вода је сва у вечерњем жару,
како овде ретко заблиста.
Сви су до једног побијени.
Да је и вукова било триста,
значило би да их је много.

Не смем нигде да ступим ногом,
сваки грумен је пун крви и зноја,
у сваком валу комадић кости.
Да су били и отпадници,
триста мртвих је – мртвих без броја.

Ћутимо и они под земљом ћуте,
узалудна је реч ма која.
Свака плоча мала и иста.
Да је и плашљиваца било триста,
биле би то жртве без броја.

КРВАВИ КРСТ

Огромно камено величанство
и на њему крвљу крст уписан.
Никада толики бол скамењен
видела нисам.

Недалека река окомита
у причу се вашег живота згусла,
пролама се часом у врисак,
а час као да суморно гусла,
и после кратког боравка на сунцу
отискује се у понор незнан,
поново можда камену у бездан,
можда у глину,
можда у воду с других брда.

Хтела бих, као ви, да останем тврда,
али све јутро
осећам у грлу сузу и горчину.

СВИЦИ СВЕДОЦИ

На месту злочина није било сведока,
није било намерника ни пастира,
нигде се ничијег није чуло крока
из сутонског мира.
Само су изненада наишли свици
и осветлили ваше још свеже,
заташкане хумке.
Али су се двадесеторе руке
укрстиле као муње
и бројни хици
осули се као рој метеора
за безазленим свитаца жишком,
са бока,
са затиљка, –
да у вечности не остане за сведока
ни бића немуштог као биљка,
ни његова сићушна огња ни ока.

НЕПОЗНАТИ

Међу именима мртвих у Норвешкој
тражила сам имена младића
свог завичаја,
из заселака Павића и Петровића,
све од споменика до споменика,
од гробљанског гаја до гаја.

Постоји тамо многи Петровић, Павић,
има Симића, Илића, Корића,
има Радована, Изета, Остоја,
по споменицима и плочама у трави,
али не могох наћи
својих земљака
ни имена ни интернирског броја.

Били су једном бића са именом,
знао им се завичај, година рођења;
а сад је сваки осто
само непознати,
без домовине,
без обележена гроба,
без потомства.

ТРИСТА СЕДАМДЕСЕТА ПОНОЋ

У години сваке поноћи
триста седамдесете,
јер мртви их имају од нас много више,
изнад гробова долете
необичне птице
северног пола,
можда неке гугутке, можда кукавице,
и изговарају промукле од бола
имена непознатих,
подижући за трен плоче заборава,
од камена теже
ономе који у земљи спава.

Сваке године кад наступи позна
поноћ триста седамдесета,
јато милосрдних птица северног света
имена непознатих
богзна откуд дозна
и на сав глас их над гробовима изговара,
дозива их из неслуха и невида
и пластове заборава са њих скида.

Сваке поноћи триста седамдесете
чини се како изнад сваке плоче
непознатих у трави
плаче дете,
како окрилатело неко сироче
гробове надлеће
и развејава плашће заборава
теже од камена,
неуништивије него трава.

КРСТОВИ

Крстови, крстови.
Где оно од љутића и маслачака,
од мака крај друма
бројнији бише;
која је оно и код нас шума,
и код нас пољана,
обезглављеним овим цветом
засејана?

Крстолики цветови
добро ми познати из земље наше,
без листова, без заперака,
без петала.
Где их оно највише засејаше,
по брдима или крај обала?

Само знам и у моме крају
одасвуд ме гледа
струк овог цвета
одрубљене главе и разапета
и истоветне гробљанске плоче
као од јануарског срезане леда.

СЕНКЕ

Сенке се језером нагло шире,
брже него водом проливено уље,
сенке се до у бескрај дуље,
сноп до снопа
дреши се и расипа
и модрилом залив боји
као сипа.
Сенке се шире,
сад ће једна да се докопа
и моје путање.
Сенке нагло освајају
обалско биље и муље.
Једна са запада
и на ваш логор пада.
Бојим се да га тако не завеје
и заборава густо пахуље.

СРПСКА КУЋА

Пут ће ти показивати песмом славуј,
иди за њим том најскровитијом од стаза.
Све знам. Ни имена ми ни земље не казуј,
иди само, тамо је још један кревет празан.

Издалека ће замирисати на смолу,
спазићеш кућу као у дрвосеча,
или као брдску, од дасака, школу.
Иди овом стазом, она је најпреча.

То је онамо између брегова,
туда туђини често бегунце траже.
Предупредиће те хукањем будна сова
кад будеш близу потерничке страже.

Знам. Гоне те, и грдно ти се жури,
али далеко је до сваке границе,
одмори се најпре, гладан си и изнурен.
А даље ћеш на пут поново уз птице.

Све знам. Али док те гоне, склони се у кући,
има их још тамо из твога завичаја.
Чека те пријатељ, одмор и чај врући,
као у домовини – да ти не набрајам.

Српском кућом су Норвежани називали прихватилиште у планини за гоњене и болесне интернирце, међу којима је вероватно бивало највише Срба док је такво име та барака добила.

НИЧИЈА ЗЕМЉА

НИЧИЈА ЗЕМЉА

Тебе, певице, која чекаш на граници,
не могу пустити унутра,
узаман не зови.
У земљи ничијој још од јутра
хучу ћукови,
она није за сунцем опчињене птице.

Шта би у земљи где су зрикавци помрли,
где се не огрће рупчићем мака,
где се не отварају локвањи;
у земљи где се пред поноћ не грли,
где нема јутара свадбених,
где певати не би била у стању.

Шта би у тој земљи
где се пред пут журно затварају шкриње,
запрећу огњишта,
поља за собом топе,
у земљи где се само предани,
где се чују времена стопе.

Шта ћеш у земљи где су избројани
срца откуцаји, кораци и сати.
Певице, чујем те већ у час рани,
али са границе земље ничије
морам да те вратим.

ЧАРДАК НИ НА НЕБУ НИ НА ЗЕМЉИ

На чардаку сам ни на небу ни на земљи
где су олује и облаци,
без крила да на небо узлетим,
без снаге да се у понор бацим.

Око поноћи долеће змај огњени,
пола вихор, пола човек и пламен,
у грозници привиђан мени,
и нагони да му од метеора и муња
требим замршене власи,
да му их као у пирата сплићем,
да тресем доламе пуне чичкова трења,
и кад му огањ букне уза крила,
дланима да га гасим.

Ти што боравиш сад у неба
васионској некој згради,
ако ме се још сећаш,
пред зору долебди
и са чардака ме укради.

ЧОВЕКОВ ДОМ

Овај дом је мој, и мој опет није...
Из записа на старој патрицијској кући
у Верденбергу у Швајцарској

Овај дом пун сјаја,
коме не знам распореда ни броја одаја,
наследих од непознатих дедова.
Наследих од њих и сунца икону,
и трпезе које не могу да се зброје
и безмерне
окућнице, сличне светлом чуду,
и све је то моје, али залуду,
јер ипак није моје.

Овај двор је мој, и мој опет није,
немам лестава до свих му чардака,
нити су ми за сва врата дати кључи,
не знам пута у подруме му, до мрака,
нисам стигла ни да се прикучим
до свих тајних закутака.
Ова палата у наследство ми дата
моја је, и није опет моја.

Нико не зна коме припада овај дом,
ни докле се је простро,
ни на каквим почива темељима.
Нико не зна ко су му неимари,
ни ко први у њега светлост уне,
ни шта све у њему има,
ни ко првом човеку подари,
па затим узе
и дом овај и све у њему твари.

Овај дом је мој, и мој опет није,
не смем му стргнути ниједне љуспе
на крову,
померити ниједног камена темељца
што га талас од искони ваја,
ниједне црте у закона слову.
Од незнаних дедова наследих га овакав,
пун тајни и сјаја,
али мој није, иако га мојим зову.

И ти који овај дом будеш гледао
после мога очињег вида,
слушао после мога слуха,
опомени се кад у њега уђеш,

да он, као престо,
мада је твој, твој ипак није,
да у њему мада је све твоје, ипак је туђе,
свачије и ничије,
и мораш га другом оставити у наследство.

У овом дому на билион и три ката,
г╬ре светла, забрављена као шкољке,
доле непрозирно, тамна,
нисам сама, и опет сам сама
мада опкољена свемиром целим –
ни тамних помисли, ни страха, ни сумње,
ни бојке,
имам с ким да поделим.

Мој живот је мој, а ипак мој није,
не познајем оног ко ми га гаси,
не знам шта сутрашњи дан крије,
ни колико ми их је дато;
а што су из дома овог
ближе одласка часи,
сваки трен ми је скупљи него злато,
и мада је сваки мој, мој ниједан није.

МЕЂУ ПЛАНЕТАМА

Високо негде између планета
само смо нас двоје
у тек створеном свету.
Смемо гледати изблиза
лица сунаца,
смемо се пети до месечевих двора,
облак смемо у наручје узети,
из оазе своје
смемо одлебдети у поноре метеора,
и до кладенаца где дуга пије боје,
затицати зору
кад измаглице танке са себе скине,
рај посматрати кроз забрањене дурбине,
смемо прислушкивати шта говоре тајне,
шта најмлађи анђео снева,
загрлити смемо свако будуће дете –
само ја не смем узабрати
звезде ни планете,
као јабуку Ева.

ПРИВИЂЕЊЕ

Са огромне раздаљине
неко биће везано са непознатим светом
дозива кроз јерихонске трубе,
или долебди у доба месечине,
и све буде набијено електрицитетом
као кад заљубљени
још нису почели да се љубе.

Појави се из белине Млечног Пута,
и двори ми на неком језику деветом
као да је дух шума или језера,
зове у вода и небеса дубине,
преклиње да променимо светом,
дарујући ми старе звезде
као старе дијаманте
и затим се нетом
као облак расплине.

ДОДИР

Ноћас ме у сну таче нека рука,
не знам која,
сасвим кратко,
само вечност до три док изброја.
И од тог додира дође до споја
мене и неког звезданог света –
не знам са којом од безброја
маглина, звезда и планета,
с којом од дуга.
Само ниједнога небеског слоја,
ниједног круга,
не могох се сетити кад се пренух –
сем оне руке
заборавих све у трену.

ЗМИЈА МЛАДОЖЕЊА

Ноћу ми се змија младожења
с две зенице ледене
на срцу клупча;
али падне ли, однекуд, са луча,
варница лака,
сагори змији кошуљицу свлака
и ти се место ње створиш крај мене.

Узимаш ме нежно за руку
и као месечари полазимо
на венчање
кроз сабласне светлости врежу.
Свештенице успомене излазе из чаура,
стављају нам на главу круне венчане
и руке вежу.

На свадби нам ноћне птице
и змије младожење
воде кола.
Ти играш до мене
блед од месечине и бола.

Кад месец зађе,
са венчања се враћамо кући
кроз шуму пуну мрака;
али ти се као и јуче
после првог на прагу корака
претвараш у змију младожењу
и на срцу ми се клупчаш.

ВИЂЕЊЕ

Сахрањен си под високом куполом
као у гробници својој Тутанкамон.
Крај тебе су зделе са јелом
и напитака пуни крчази,
украј руке ти биљурна венчана чаша,
више главе твоја омиљена птица.
Али ти нити се јела
нити пића машаш,
ништа што те је до у гроб допратило,
не опажаш.

Под луковима гробнице је све,
као под мразовитим предвечерњим сводом
боје аметиста,
непокретно и чека
да птице с тобом сахрањене
почне запевка.

ЦРНА ПЕВИЦА

Црна певица која је живела у мени,
у неко доба
потајно је јутром одлетела из гнезда
теби до гроба,
и пред вече, кроз замршено грање,
међу ћукове и гавране,
у раздање се искрадала да сунце срета.
Не буде је некад
целога пролећа и лета,
и врати се попут покајнице
кад се јесен смркавати стане.

Пролетос је одлетела заувек,
зором рано,
и одвела тек изведене птиће.

Настанила се крај твога гроба, биће,
или на место неко друго самохрано.

ДАРОВИ

Ти ми ноћ доводиш за руку,
остављаш је у мојој соби,
и у заоблачну се враћаш степу.
Као заробљена дивљач она прво у луку
око мене корача,
затим се скраси,
извади из недара дар од тебе послати:
неколико Вечерњача,
сноп Кумове Сламе,
и гранчицу Влашића,
сузну као влати
узреле зоби.
Од твојих дарова у мојој соби
све се зазлати.
Пред зору се по ноћ вратиш
и одводиш је
кроз капију сунцем откључану.

Састанци у сну

Састају се ноћу у мом сну
и ћуте,
или ја сем ћутања
не чујем ништа друго.
Ћутали су и ноћас дуго
као у земљи,
испод хумке.
Онамо је,
у бескрајној загробној тајги,
наћи се недостижно.
Само у мом сну кутак је благи
где се једно крај другог створе
и држећи се за руке
ћуте до зоре.

САМОЋА

Од јутра ходам
адом између набујалих вода.
Нигде никога, само тајна
замршена грања,
само ја и самоћа
бескрајна, слатка и очајна.

Нигде зверке, детета, човека,
а мирис сунца наноси те
отуд одакле нећеш доћи никад,
и светлост има сјај твојих беоњача,
и одјек једног поноћног плача
уза ме корача.

И кад год ме грана дарне,
чини ми се твоје раме
иде уза ме,
од сенке на стази учини се
да ти чекаш,
а знам да то не може бити
одсад па довека.

ДВА СНА ДАВЉЕНИКА

Испливавају из воде два бледа лика,
два сна дављеника.
Један другог желе да спасу,
а један другог на дно вуче;
сад су један другом о врату,
сад о пасу.

Потонули у вирова коловрате
два сна дављеника
немају за што да се ухвате,
тла немају под ногама,
не могу да досегну васиону
и загрљени тону.

Осим непрозирне воде бездана,
осим немуштих подводних бића
и пустога над њима зенита,
нико о њиховој смрти не зна,
нико неће моћи ништа да каже
кад о њином нестанку ко упита.

Постепено

Постепено се, постепено, хвала богу,
стишава твој бол.
Сада ти већ рећи могу
и да се спремам на Северни пол
одакле се нећу вратити за живота
ни твог ни свог.

Постепено нестаје твог бола несносног,
ноћи без сна.
Сада ти већ рећи могу
и да се спремам небу у понор,
одакле се нећу вратити за живота
ни свог ни твог.

Постепено ти се рана цели, смањио се
крви млаз.
Сада ти већ рећи могу
и да се спремам до земљине осе,
одакле се нећу вратити за живота
ни твог ни свог.

СУДБИНА

Опасна, и изненадна
као метак,
и хладнокрвна,
срешће те судбина,
пресекавши за тобом све одступнице,
порушив до сваког излаза брвна.

Над тобом стајаће небо без уточишта,
доле земља и у њој беспомоћне кости,
лево и десно окомите стене;
у теби успомене
и све без милости.
Ни у себе, ни ван себе,
нећеш имати куд да кренеш.

САН

Да не бих могла на земљу да се вратим,
као робињи украденој везао си ми очи
рупчићем магле,
утулио за собом свећу,
и одвео ме у крај непознати
до кошница одакле звезде излећу.

И ту си ме саму самциту,
невино и лако као кос женку,
оставио заслепљен неке планете сјајем
и на првом сунчевом сателиту
отиснуо се за њом
звезданим бескрајем.

Пренух се од овога сна као од море,
али збивало се поново тако
све до зоре.

НЕМАМ ПРОТИВОТРОВА

Немам противотрова,
морам уступити испред гује.
У облацима сам крила погубила,
узмаћи морам
испред олује и вихора.
Ореоле туге носим суре,
склонити се морам
далеко испред радосна створа.
Помутили ми се зеница биљури,
устукнути морам испред дуге.
Ни у што тврдо не верујем,
склонити се морам
испред свачијих звона.
Нема љубави у коју не посумњам,
морам се клонити њена безумља.
Не носим образине преко лика,
уступити морам испред циника.
Тајге пролећа нису ми срцу склоне,
морам га попети
на звездару кости чеоне.

МОЛИТВА ЗА ОКЛОП

Понекад, како се пробудим,
удари ме камен у груди
као увреда оштар,
и све оштрији што сам сама блажа,
али ја се градим да га не опажам.

Духови достојанства,
(постоје ваљда и такви дуси који),
дотурите ми потајно
оклопе од железа јаче,
кад ми се камење сручи на груди,
да се не побојим,
да се у гађача
ни слутња не пробуди
како ме се такао ударац у мене бачен.

ПОТРЕБНО МИ ЈЕ

Потребно ми је много сунаца,
и то и ноћу,
једно да ме сусреће,
једно да за мном светлост баца,
у понору једно дубоком,
једно да носим у руци
кад од јада не видим прст пред оком.

Потребно ми је много нежности,
и то свакога дана,
и много од милоште речи;
потребно ми је примирје
између срца и сећања
између неба
и бола који пред њим клечи.

Потребна су ми добродошлицом озарена
лица многа,
и то свакога трена,
потребан ми пријатељ и то што већи,
потребни су ми мостови висећи
преко мржње,
преко неспоразума непремостивога.

СУНЦЕ МЕ САМО НИЈЕ ИЗНЕВЕРИЛО

Сунце ме само није изневерило.
Још ми пече груди и лице.
Везује ми епитрахиље од злата,
врелим прахом завејава трепавице
и ниже ми ужарене гривне до лаката.
Сунце ме само није изневерило.
Задаје ми увек исти бол мутни,
недоречен,
као љубав ме слатко тишти и пече.

Студено око месеца се загледало у се,
источњаци своје сабље брусе,
свак за неким својим иде послом,
у неку своју се јаму завлачи вучју,
само ме сунце није изневерило,
све јутро ме љуби и држи у наручју.

МИОЉСКО ЛЕТО

Имам разлога да се будим,
радост ме чека,
на узглављу затичем писмо од сунца
као писмо од вољеног човека.

Од страха и стрепње не отварам
тај квадратић пун сунца и југа:
ко зна да ли сунце обећава
Миољско лето топло и дуго.

Утом се изненада грана занише,
пре но што и пружим руку писму,
сенка збрише
на узглављу квадратић осунчани,
и не знам хоћу ли имати више
разлога да рТним.

РАДОСТ

Та радост не спада у весеља,
не спада у позната задовољства,
то није радост проста,
једноставна,
коју може трезан да схвати.
Она је тиха
као радост од тужног стиха,
као радост од тужног изненађења.
То је радост као од трена
кад се дан у сутон мења.
То је радост као кад се
у предео замагљен залута,
радост као када се спази
на видика далеког црти
месечине делта.
Та радост траје нетакнута
и после смрти
јер није била од сунчева света.

МИСАО ПОНОРНИЦА

Управо поверујем
нестало је заувек оне мисли понорнице
што час тоне у таму,
час излази на лице дана,
а она уто бане
из радости, из туге,
из васионе пусте и простране,
и окрзне других мисли прамен.

Из сна ће ме и ноћас пробудити
њен хитац
да ме као краљ обмане,
јунски свитац,
завара и поведе
у тамних мисли омче и заседе.

НЕМАН

Као неман изнемогла
спава ноћас она мисао опака,
дише дубоко;
главу је погла
и склопила страшно киклопско око.

На прстима ходам,
не додирујем ништа што може
на њу да ме опомене.
Бежим од мириса,
од сјаја, од звука,
који би могли да је пробуде,
заобилазим далеко људе
који би ме подсетили мука
што их она собом носи.
Стрепим од сваког, и најмањег, покрета
у мождини
који ми се учини за скок спреман
и који би могао да пробуди
опаку неман.

ОСУЂЕНА МИСАО

Мисао на стоцу од црна камена,
ухваћена у греху,
осуђена је до краја трајања
да се не искаже
ни у крику, ни у сузи, ни у смеху.

Многе су око ње страже
час благе, час строге,
многи јој смртну казну траже,
рој ухода
од поноћи до поноћи крај ње хода.

А сунце салеће,
салећу магле, мириси, жубори,
и помисли многе њој сродне
салећу је да проговори,
да неисказана у вечни мук не оде.

НОЋНА МИСАО

Ова мисао се заједно с месецом рађа,
почетком ноћи.
Блуди у мени
њено покидано, немирно ткиво,
као небом
прамење облака сивог.

Кад сунце освоји,
насилнички је склони
души са свода
и остави негде у васиони,
али чим оно зађе,
та мисао се са месецом
поново роди.

УСКРСЛО СЕЋАЊЕ

Под огромном плочом времена,
испод угаслих дана
и сметова заборава,
мртво сећање се прену
и проби до испод свода,
очувано као клица залеђена,
нестрпљиво као вода
која је дуго боравила у тами.

Све, дотле у мени присутно, истог се трена
повуче,
напусти своје место
да ускрслом сећању не смета,
само твоје величанство,
мисли суморна ноћна,
мирно сачека
да се оно врати под смет заборава,
и поново седе на престо.

У НЕСАНИЦИ

У несаници на ум пада
све што је икад знало да врећа,
све због чега се морало да пати:
осмеси лажни, злобни шапати
иза леђа,
издаје мале,
погледи потајни,
притворности и самилости вајне,
преваре, пакости.
Оживе горке успомене,
давна патња,
на ум падну тешки растанци,
погубљени пријатељи,
заборављени знанци,
братовљева и сестрина пратња,
смрт материна,
гаврани по гробљанском дрвећу.
Ретко само
залутају сплавови сећања
на радост и срећу.

НАПУСТИТЕ МОЈЕ МИСЛИ

Напустите ноћас сви моје мисли,
да се смирим,
да не чујем шумове ни шапате,
да ноћни лептири
који ми око чела круже
попадају по тлу
као кад изнесеш из собе свећу,
да се у колотечине врате
крвотока струје
као изливене воде
у корита река,
да и у мени, као и у ноћи,
и на мору, и у ваздуху,
настане осека.

РАЂАЊЕ ПЕСМЕ

Ова песма споро као јабука зри,
набуја по неколико пута,
а не попне се до деветог вала.
А све је ту што стихове буди:
лепота обалског растиња,
које почиње цветати и зрети,
и мирис жала,
и жалост легла на груди.

Ова песма никако да се роди
мада јој је време
да буде са срца отргнута
као јабуци око које сунце обиђе
деведесет и више пута.
А ту је и лепота приморског лета
и мисли које тиште –
као што се при рођењу детета
крај жене сјате
богиња Жива и Парке у породилиште.

ВОДЕНИЧАР

У далекој забити
воденичар кога не виде нико
меље за мене мливо.
Једино по хуку воде
и мирису жита
погоди се која од стаза
до воденичног води витла.

Воденичар ради ћутке.
Око јаза само замршено пруће,
само назреш у води пастрмке
и белутке,
и само коло се, као пред надахнуће,
утиша на тренутке.

Изненада тек у зору,
кад окна буду зеленкасто сиња,
ћутљиви ме воденичар заспе
прегрштима топла млива
мириснијег од зовина цвета,
бељег од иња.

ПЕСНИК

Доћи ће ти изненада телеграм
из далеког у свету места,
у касни сат.
У соби бићеш сам,
обузеће те немир и страх
и најпре нећеш моћи
веровати да блиског неког неста,
као да би нестало поезије,
љубави и месечевих ноћи.

Схватићеш затим.
И као да си остављен од свих,
пулс ће ти постати
успорен, тих.
Гледаћеш кроз окно
у заснежен пред кућом врт,
али га опажати нећеш,
као да си слеп,
једнако мислећи на смрт.

Сутрадан, написаћеш стих.
И већ ће ти бити лакше,
особито ако буде леп.

Искуство

Знам људе с мислима које не смеју
да се мисле.
Знам бунтовнике с речима које неће
моћи да реку.
Знам заљубљене са сузама које не смеју
да потеку.
Знам пађенике који бол гуше
у смеху.
Знам сањалице са сном који никад неће
бити јава.
Знам жељне одмазде са руком која
мора да се спутава.
Знам песнике са песмом која се само
за себе пише.
Знам многе судбином притиснуте,
а још дишу.

ЗАПИС О ДОБРУ И О ЗЛУ

Видела сам људе
који су у кошницу својих мисли
пуштали сваког,
чије су вратнице поверења
стајале широм отворене;
и видела људе
који су се прикрадали на прстима
да би уходили њихов шапат.

Видела сам људе
под чијим су се грањем
намерници и бегунци одмарали,
људе који су увек пружали руку
човеку када би се спотакао
између среће и пропасти;
и видела их
који показују пут гониоцу
у потери за човеком судбином рањеним.

Видела сам људе
у чију су се заставу клели,
чију су заклетву напамет учили,
људе који су се морали склањати
од светлуцања ласкаваца;
и кад други њихове заставе понесу,
видела људе
како ласкају новим барјактарима.

ЗАПИС О РАТОВИМА

Кад год је било пред ратове,
вране су се по њивама скупљале
и ноћу гакале злослутно
и пси су пред праговима завијали
и људи људима су претили
и кад би неко изустио гласно
оно што су сви шапутали,
од њега су сви бежали.

Црвљиво воће је са грана опадало
и на сунцу се њихало штуро влаће
и пси су пред праговима завијали
кад год је било пред ратове
и мртви нису смели слушати ни у гробу
оно што је за живота било забрањено
и ноћу су вране гакале злослутно
и поплаве су односиле децу и усеве.

И курјаци су долазили до пред људске куће
и клали чобане и јагањце
и поплаве су односиле децу и усеве
и људи су окретали главу
од мајке и сестре стрељанога
и громови су немилосрдно тукли
и људи су се у људску подлост уздали
и људски страх им је бивао слуга
и девојке су одојчад још неповијену
на раскршћима друмова остављале.

Запис о жеђи за животом

Жеђ за животом била је ушла у људе
као да су сви тек побегли са вешала
и правили су погодбе са демоном:
Руке нам поново претвори у шибље,
буре поново у душу позови,
молили су,
па ћемо ти најмлађе кћери жртвовати,
у срцу шумне отвори млинове,
крв нам поврати са пешчара делте,
љубави безумне антибиотиком
сећања на прошлост нам помети,
па ћемо ти поклонити једине синове
и дуго чекано, од бога мољено дете.
Нек нам сунца у оку прогори буктиња
и месец опет на челу засија,
па ћемо се јучерашњих одређи светиња
у весељу дај да живот се премости,
да све плодове оберемо с грана –
а после у понор сурвај нас без милости.

ОБЈАВИТЕ ЈЕДНОМ НА ВЕЛИКА ЗВОНА

Закрчене су земља и васиона
од жалосних о људском бићу вести.
Објавите једном на велика звона
измирења, покајања, благовести.

Не јављајте само за земљотресе,
покрадене мисли, покрадене своте.
Јавите и када се радости где десе,
када се отвори у коме вулкан доброте.

Не вадите само блато из гата,
има ваљда, негде, и песка понеко зрнце,
понека љуспа злата.
Јавите нам каткад да су помиловали
другомишљенике, упорнике и Црнце.

Разгласите и по неколико пута
и добра као што се зла разгласе,
и моћи ће, можда, мржња да се спута
и љубави бар трун да се спасе.

Јавите нам да се нашао, негде, неко,
ко је прославио суседову славу,
уоквирио и његова барда.
Јавите да је добрих звезда пала
на нашу планету цела милијарда.

УПОЗОРЕЊЕ

Земља ничија
пуна је страха и плача,
отровних врела пуна,
пуна вртача
које силазе до пакла.
У њој су певице сломљена кљуна
и срнама су замућене зене,
људи живе срца већ ишчупана,
ту не зараста ниједна од рана,
ту већ с пролећа слана опари траве,
ни после кише ту нема отаве.

Око поноћи када сви већ поспе,
земљи се ничијој приврзају демони,
страхом, сумњама мисли људи трују,
у срце им се дубоко увлаче,
убацују у њега кајања гују,
недоличне мисли убацују они.
Још за живота
људе у пакао одводе демони.

ПОСЛЕДЊЕ ПУТОВАЊЕ

Пред вратницама у земљу неповратка
чека гомила људи,
гомила жена, деце, птица, зверади,
али ниједно не зна ко је први на реду,
не зна
дели ли га век или минута кратка
до поласка.

И све док се вратнице коме не отворе,
знак за полазак док не угледа,
док се звезде не приближе
као свици, као собне лампе,
док са последњих кола
не засене очи муње трола,
путници забораве на путовања,
радују се, пате, воле,
привремено до у младост оду,
понеко још о гнезду, о породу,
понеко о дубокој старости сања.

Последњи дани

Старом псу
већ се причињавају умрли преци.
Ноћу као да чује одјек злослут.
Не јури лептире, не радује се деци,
и безвољно само каткад лане.
Примети једино кад господар наиђе,
лазне му длане,
и крај ногу му спусти шапе риђе.
Стари пас уплашено гледа господара:
опет однекуд урлик злослут –
то преци се јављају и он добро зна рашта,
зна да последњи пут ћутке
с господарем разговара
и заувек се опрашта.
У очима му, жућим од старог јантара,
предсмртна туга псећа.
И као човеку
одрони му се из ока суза
крупна као дечја.

СМРТ ГАВРАНА

Последњи је дан
старога гаврана,
још само трен
па ће на њега ред,
паперје таме ће га
засути свег.
Он то не слути,
као сељак тврдо корача
кроз целац снег,
узлети на жбун
и стресе са прућа лед,
оштри о канџе кљун.
Рађа се иза горе модре
месец пун,
досад већи и хладнији од свих
као да се отварају врата
да гавран уђе кроз њих.

СТАРИ ПРОРОК НА ГРОБУ

Између кипариса, шимшира и туја,
пророк обрастао у облаке као у руно,
не зна се да ли се сећа или прориче;
шаке су му перушчице гугутака лаке,
као привиђење се лелуја,
у очима мутним суза му пуно.

Сличан зреломе маслачку,
сличан духу,
уписује нејасне знаке у ваздуху
загледан у неку далеку тачку,
и не зна се да ли прориче или се сећа:
Видим небо потреса библијски вихор,
руше се светови у понор наглавачке,
падају мртве сенице и ласте,
као сухо лишће носе их олује,
тешке судбе се изнад света пласте,
уместо муња севају отровнице гује,
видим зла која не слути нико.
Небо потреса библијски вихор.

СУНЧАНИ ЧАСОВНИК

Док их гледам,
сунчаног часовника казаљке миле;
а склопим ли на миг очи,
велика широко крочи,
а мала је, канда, онде где је и била.

Колико ли ће се још обрнути пута
велика, и с муком је достизати мала
док у друге не кренем луке?
Да ли ће обе раширити
или увис дићи руке
да ме понесу до нових обала?

ЉУДСКО СРЦЕ

Срце нам је било гориво
које је палила и Кумова Слама,
и свитаца пламичак.
Било је љубавна једночинка
која се без предаха слуша
и немир у младом вину.
У земљи ничијој
постало је болна драма,
постало је мокра грана
која се не одазива на пламен.
Постало је оскоруша,
и камен.
И на крају постаће глина.

ЗАБОРАВ

Бујице заборава
у трошној љусци неког земног плода
носе вас пут недокучних става.
Облаци се размичу као кротке срне,
дају вам брода,
љуска се нише као да веслачева рука
од умора трне.
Бујице јуре брже од птица,
брже од звука.
Најпре сте још близу као чун Месечев,
већ после мало сте ко сјај Вечерњаче,
па као испрекидани трептај свица
који траг заварава.
Најзад вас однесу
осеке заборава.
На Земљи у поноћ само
неко плаче.

Дон Кихот

Како који дани свану,
надире нов свет на слух, на вид,
на тврђаву прошлости пољуљану,
и руши јој полако зид по зид.

Само Дон Кихот на пушкарници стоји
незаштићених груди и главе
и брани је од напада,
ништи око темеља војске нове траве,
разгони облаке, разгони ласте и стада.

Дан и ноћ с пушкарнице гледа
да ли му из ишчезлог света
пријатељ који хита,
да ли га когод однекуд гања.

Признајем, понекад се сажалим на њега
и пошаљем му у помоћ неколико свита
давнашњих сећања
и туге за прошлим неколико чета.

КАД ОДУ НАШИХ МАЈКИ МАЈКЕ

Кад оду наших мајки мајке,
и ствари које су се чиниле вечне
оду у неповрате,
спусте се у подруме, на таване забаце,
као са отровом срче
да их руке дечје не дохвате.

Када сахранимо наших мајки мајке,
сахранимо с њима и поздраве
који су, некад, још с десетак корака
знали да јаве
да нам добра жели
намерник који се ближи,
из шуме или из мрака.

Одбаце се празници давни
као стари хаљетак,
стане прошлости да се суди,
постану равноправни
не само недеља, уторак и петак,
него светитељи и људи.

Ђурђевски уранци, петровданске лиле,
Врбице пуне зеленога сјаја,
у сећању нам се затру,
престану се бојити ускршња јаја,
само пустињацима у планини
положајник чара ватру.

Почнемо сахрањивати древне обичаје
пошле к нама још са Хималаја,
иза Карпата,
већ после постања света.
Када умру наших мајки мајке,
затворимо њином руком отворена
векова врата.

Призраци

Ноћ је ни светла ни тамна,
као у акваријуму,
чују се шумови какве досад нисам чула,
мелодије нејасне
људском слуху и уму.
Разговор допире из мрака,
а не видим сабеседника.
Посматрају ме однекуд очи
а нема лика.
А ноћ је ни светла ни тамна,
као у акваријуму.
Назире се нечији траг у тами,
а не чује се бат корака.
Дрвеће се повија и нише
у ваздуху мртвом, без таласа.
Сенке се грле као људи
и плачу без гласа.
Лебде нека бића као месечари,
ни жива, ни изумрла,
на непознатом негде друму.
Нити верујем, нити не верујем
у оно што се око мене збива.
А ноћ је ни светла, ни тамна,
као у акваријуму.

ГОЈКОВИЦА

Време ме зазиђује,
али поезија ми отвара прозор на кули
и њеном иглом магнетском
привлачим звезда злато
и високих се небеса
антенама њеним хватам.

Време ме зазиђује,
али ја поезијом камену кулу
у крилат чардак преобрнух,
с њега на дуги заказујем састанке
као на брвну.

Време ме зазиђује,
али ја поезијом пуком
дубоко под земљом себи дубем
спасилачке ходнике
као пијуком.

ПОТОПЉЕНИ БРОД

На дну пучине прошлости
потопљен лежи наш брод.
Над њим се таласи ломе
и избацује сећања узбуркана вода
комадиће нашег брода:
поломљено стабаоце јарбола,
опиљке котве –
све што могаде, збрда-здола,
забораву да отме.

Убоги мој капетане,
у ноћ чујем
последње твоје разнизане речи.
Бура се игра одјецима твога гласа
дижући са дна потонуле дане –
а ја се још држим поврх таласа.

А ја још
мимо туђих барки и сплавова,
мимо туђих пролећа и сетви,
изгубљено плутам
на трошној летви
преосталој од бродолома –
док и њу бура не прогута.

БОЈАЗАН

Као месец за непроходне пределе тајги
зашло је полако једно срце
што је светлело као камен драги.

Потамнели су сада видици,
обасјају их тек каткад сећања
неуверљива као призраци, као свици.

Набујава попут таме бојазан
да ће онај закутак увек остати
необасјан и празан.

И ОВДЕ

И овде, на ничијој земљи,
улазиш ми у сан као у дворе
које си напустио тек јуче.
Улазиш кроз затворене капије
и кроз поре,
као да си од мога сна у дугом путу
погубио кључе.

Улазиш у закључане просторе
слуха и вида,
провучеш се испод очних капака
као месечева зрака,
као лопов прескочиш
сну преко зида.

У земљу ничију
склизнеш по јаве и нејаве самом шаву,
пробудиш поноћ успавану,
суза укапаш у кладенце,
негде дигнеш,
негде спустиш болу брану,
и тек те јутро однесе на свом сплаву.

Могиле времена

Не морамо умрети да се растанемо.
Време нас као земља
растави и отуђи;
не мора нас земља прогутати,
као живи песак време нас угуши.
Дани својим крилима лабуђим,
ноћи својим олујама тамним
навеју хумке на души.

Не мора нас земља засути.
Засипају нас усови времена
и бестелесна тежина њина.
Већ после тисућу, или сто, или педесет
ноћи и јутара
понешто у нама занеми, свисне,
сломи се, окамени,
на понешто се камен нанесе,
понешто ослепи,
понешто се угаси и сруши,
утоне у мрак, у несвест.
И пре смрти полако тонемо
у времена тресет.

РАЗГОВОР У ГРАЊУ

– Када прође сто година дана,
долетећу опет
и спустити се на ове гране,
украј гаврана.
– Тада више неће бити ових грана.

– Када прође сто година, буде ли мене,
долетећу опет
и спустити се на ових грана сене.
– Тада неће више бити
ниједне ове гране зелене
ни њене сене.

– Када прође још једно столеће,
долетећу опет
и спустити се у овај крај
почетком маја.
– Тада више неће бити ни пролећа
ни овога краја.

РЕКВИЈЕМ

Огласите моју смрт
потоци што падате са високих става,
стари гаврани,
кукавице нарикаче,
ћукови и сове с високих букава,
и ти грлице што под стрехом плачеш,
и ви ранорациоци шевини сопрани,
огласите је тихи уздаси цвета,
мириси земље узоране,
огласите мој одлазак са света.

И ти што си једном као човек из приче,
прегазио к мени воду без газа,
пробио се планином где не бораве
ветрови водичи,
где нема маховине зелених путоказа –
проби се кроз царства таме голема
и буди глас међу гласовима
мога реквијема.

ЛИРСКИ РОДОСЛОВ

И би мој први дан
билијардама туђих дана додан,
и свет над собом запазих неба
светлом чуду сродан.
И би детињство –
ковитлац пахуљица, свитаца, дуга,
и царство око мене немуштих
и неразговетна туга
у њиховом лику
и њихово биће с мојим исто
и научише ме свом језику.

У то своје немушто доба
као врачи
и јуродиви
поимах свет и живи и неживи,
поимах сваки шум шта значи;
разликовах гневно зујање пчела
од свадбене њихове химне,
и лавеже лисица од лавежа паса,
разликовах глас вранин
од гавранова гласа,
и ћутање рибе од ћутања рака,
и као сванућe жудно слушах
петлове из заселака.

И букну младост,
неочекивано
као шума од јулске жеге.
Проломи се дозив живота
као дозив грома.
Би нејасних слутњи, неслућених открића,
би снова, узлета и бродолома,
и јавише се као жива бића
смехом и криком
први, неочекивани, слик за сликом.

Бацих се каменом у матицу реци
сликови се одазваше
као планински одјеци,
разгртох гране, магле, траве,
јавише се песме као што се јаве
преплашена птичија јата
на глас људскога створа,
почеше мисли да се роје
и као пчеле да се једна о другу хвата.

И би љубав.
До деветог вала срце се пропе,
сав свет у мени беше на ноге усто.
Залутах сновима у пролећа,
пустих птице у недра.
И пожелех да све пропатим, сазнам,
да све узмем и све раздам.
И као библијско откровење
би искуство –
а и сад се љубави чудим ваздан.

И би песничко замонашење.
Заустави ме неко ватреним мачем
и нареди да речима цветам,
да реч зачнем.
И сатворих свет
ни на небу ни на земљи,
своје пучине и континенте,
и сунца многа.
И сместих се цела
у пучину срца сопственога.

И самоћа постаде
моја поданица и скутоноша,
стражар у моме свету,
крај мога прага.
Нису ме се тицали туђи светови бројни,
ни вера туђа, ни добра, ни лоша.
Свет мој и ја
били смо једно другом довољни.

Изгубљена у самоћи као у степи,
сумњом се каткад као каменом у руци
на свет свој бацах,
и руших га као кулу од карата,
и сама на њему отварах врата,
слушајући жудно када споља плину
призраци и призвуци.
И затим поново васпостављах
света свога степску самоћу
и тишину.

И опазих
да је смрт човеку прва суседа.
Куд год се окренем домови њени,
њезин прозор у мој гледа.
Смрт започе
и мојим животом да се бави.
И појмивши да је њено све одреда,
склоних се

у туге тамној дубрави.

И помислих, тако у суседству смрти,
време је да руке скрстим,
да звезда посматрам на небесима
билионе билиона,
да слушам шта срцем одјекује
као простором звона;
али ме поново
позва у свет немира и несна
неколико у мени песника демона.
И би поново песма.0

Послови су завршени

Немам шта више да радим овде.
Испратила сам месец
до последњег завијутка
и гледала за њим дуго
као за вољеним гостом.
Звезде сам као стада
пастир који је задњи у пољу осто
одвела са небеских ливада.
Ћутке сам као у храму
одстојала ћукова опела,
и пред зору са грана
стресла језу и таму,
ослободила од магле реке и стење.
Сачекала да се у поноре склоне
метеори бегунци.

Сачекала да птичје звонаре
зазвоне на јутрење,
да плану јутарњи тренуци
као суварци
и превела их сухе преко воде.

И сад,
немам шта више да радим овде.

ПЕСМЕ ВАН ЗБИРКИ

СРЕЋНИ

Срећни који се само за руке држе,
не могу одвојити очију ни длана,
срећни заљубљени који би што брже
да кажу како сањају и воле,
а говоре увек о милионитом,
срећни који пустом улицом, забитом,
иду као кроз препуну дворану,
срећни који када дође час растанку,
испред вратница беспомоћно стану
као на обали непремостиве воде,
срећни који не знају зашто плачу,
срећан ко одасвуд помало жедан оде,
срећни који нису зажегли ломачу
на којој ће им снови сагорети,
срећни који се привидима хране,
срећне душе ма чиме омађијане,
срећни који још нису записали
песму одавно у себи започету,
срећни који вољеног воле јаче
када се нађу далеко од њега,
на другом мору, другом континенту,
срећни који у сну од љубави плачу,
срећни који знају за чежњу и сету.

РОЂЕЊЕ СТИХА

Певала бих
као да сам признала
дуго кривену реч,
као да сам у земљу бацила
јаро семе,
као да сам јунским ливадама
отела млеч,
као да сам кременом о кремен
укресала искре,
као да сам из реке бистре
звонак испила слик.
Певала бих
као да сам се домогла
недосежнога месечева српа,
као да ми је бунар неисцрпан
одразио лик.
Певала бих
као да сам залуталом
за путоказ упалила сена стог,
као да сам потопила у воде бескраја,
за будућег неког непознатог,
у срчу запечаћен
драгоцен слог.

САКУЛЕ БОЛА

На очима имам
сад стотину догледа
и поглед ми далеко оде,
са срца у небеса дижу се антене
и до у подземље спуштају се сонде.

Свакога јутра понека ствар се смањи,
постане безвредна,
постане свеједно и зачудо смешно
понешто зашто би се дан пре
живот дао
и притисне безутешно
нешто чему би се јуче радовао.

Са куле бола
учини се као магле
нестаје јаве,
и претвара се у дим свака ватра,
водени цветови радости
падају на реку и у њој се даве,
и све тврђаве се руше као трошна шатра.

ЧОВЕК

Познавала сам у детињству птицу
срца ситног као лешник,
а умрла је од туге
већ у трећу зору
кад су јој људи отели
гнездо и гору.

И сећам се неког старог
тужнооког псета
које је имало снаге
да скапа од жалости

када је нестало драге
руке из које је примало
миловања, ударце и кости.

Само сам ја преживела
смрт вољених бића,
и много ми се драгих пријатеља
изгубило у дубини мрака,
преживела низ издаја, и клевета,
и растанака,
и опет ми се хоће
сунца и света.

НОВОГОДИШЊЕ ЧЕСТИТКЕ

Насумице као папирнате лађе
у воду пуштене дечјом руком
честитке заплове преко туђих мора,
с јеленом на прамцу или с патуљком.

Пелегрински пођу у свет бели
намернику коме сте у свом дому
понудили воду и слатко;
некоме кога сте једном волели
силно, мада можда врло кратко.

Пођу далеком познанику
са међународног фестивала
с којим сте измењали нежне осмехе,
неколико мисли, неколико шала;
или неком с ким сте некад делили
комадић стрехе.

Преко екватора, преко леда,
честитка као сећања свита,
као праштање, као чежња,
у даљину некоме крене.

Али он не може да нас се спомене
и као незанимљиву вест је чита.

Јули на Сави

Ловац оклопљен у огањ баца
омче на купаче и тополе,
на врбак млади;
тисућу ватрене сунчеве ужади
запетљало је обалу и не да
ни кукцу на грани да се покрене.

Небо, своје срце усијано
уз моје приљуби,
на рамена ми јула крила врела
стави као пламена крила архангела.

Нек огњени ловац
у своје ласо улови и мене,
ужарене лисице нека ми стави
на ноге и руке.

Док сам на земљи,
нека будем сунца заробљеник.
Кад одем са ње,
исти јулски зенит
нека ми пламти негде изнад хумке.

ДЕВЕТИ ВАЛ

Јуриша са пучине југом узоране,
кроз омаглице, пламењаче и пене,
водена гора,
као да се залетела од искони
времена и простора
право к мени.

Чини ми се, по олујној тмуши,
претвара се
у лик људски првостворен, недовајан,
чујем јој срца заглушну буку,
чујем махање руку;
запљускују обалу њени чауши
опомињући да се спасем.

Залуд се у обалски камен и песак
закопавам пуна страве,
планина нестрпљиве, захуктале лаве
на мене се сручи,
тона пене ми у очи лину,
и обневиделу
грабљивих водених руку обручи
одвукоше ме на пучину.

КРИЛАТИ НОВЧИЋ

Лебди око мене све сами дукат
и златник,
и новчић бакарни,
који су само ветру били у руци,
које није држао на длану
ни неки Луј, ни Леополд, ни Мурат,
нити римски ратник.

Буде ли кад заувек пођем
ова лепота,
буде ли и тада доба лета,
нека нико за мном у хумку не баци
ковани новац,
царева и деспота,
нека спусти само сребрно криоце
каквога инсекта.

АВГУСТОВСКО НЕБО

Над ливадом дедовском старом
појавила се летос
звезда дотле невиђена,
описала око мене
круг мали као дечјим шестаром,
и из даљине и тајне
баца ми лествице светлосне
као антене.

И мада далека бескрајно,
једва видљива, као свичева жижа,
и мада зна да јој никад
не могу бити ближа,
нагиње се
као да би с неба да кане
и непрестано чека
и баца светле лествице у длане.

МЕСЕЦ

Месец те у стопу гони.
Ма те нашао међу сазвежђем,
у васиони,
у подземљу,
украде те и донесе на моје међе,
до на земљу.

Месец те гања
кроз моја сећања,
кроз јулске ноћи пуне сјаја,
између снежног грања.
Донесе те из давног доба,
давног загрљаја,
из заборављених улица и соба.
Из смрти те пробуди,
украде из њене тајне,
до земљине осе за тобом трага,
и из те дубине бескрајне
донесе те до мога прага.

ПОСЛЕДЊЕ КОНАЧИШТЕ

Месече, чим за брда утоне дан,
у своме дворцу буди сам,
напрегни слух,
навратиће он као рањен сан,
као дух.

Чим замре дан,
ослушкуј,
навратиће он у касни час,
као поломљених крила олуј,
као орао отрован
који над облацима тражи спас.

Чим за брда утоне дан,
у дворцу своме буди сам,
очекуј,
навратиће он као тужан јек,
на конак теби,
и остаће можда занавек.

ТОБОЖ ЗА ДЕЦУ

Можда се нагло почео хватати мрак
и путник уплашен од ноћи долазеће
упали ватру украј смета
уживајући како цвета
немирно пламено цвеће,
како лелуја лако као мак
претвара се у рој и врес,
пева као славуј
и пуцкета као детлић.

А када ватре бес
изби на све стране
и као дивљи петлић
стаде се пети на гране,
путник, од огња уплашен,
преко распеваних суварака,
преко жара,
побеже од пожара
који је ужегао у страху од мрака.

ЗИМСКИ ПРАЗНИК

Тебе из сећања неизгнаног мичем,
кад стигнеш испод седих давнине балдахина,
посадићу уврх празничне софре.
Около све док слух може да допре,
звониће јануарска сребрна тишина.

Замирисаће као у детињству зими
однекуд јеловина и смрека,
по окнима биће леда и иња,
и из прошлости, сасвим издалека,
у невидљивој, давно стишаној пећи,
почеће церовина поново да тиња.

Чекаћу те у тај празник зимски
када будеш сив и лак као пухор –
празник тај биће у снегу топла оаза.
Чекаћу до у само доба глухо
на једној од прошлошћу завејаних стаза.

НАПОМЕНЕ

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Концепција *Целокупних дела* Десанке Максимовић у највећој могућој мјери ослоњена је на рјешења која је примијенила сама пјесникиња учествујући у приређивању својих *Сабраних дела* која су у издању Нолита изашла у седам томова 1969. године и *Сабраних песама* које су код истог издавача објављене у шест издања, 1980. и 1982. године у пет, а 1985, 1987, 1988. и 1990. године у шест томова. При томе треба истаћи да су критеријуми у *Сабраним песмама* преузети из *Сабраних дела*, тако да се концепт IV тома *Сабраних дела* примјењује и у IV тому *Сабраних песама*, а одатле преноси и у овај том *Целокупних дела*.

Основна особина концепта примијењеног у припреми *Сабраних дела* и *Сабраних песама*, а самим тиме и ових *Целокупних дела*, садржана је у начину компоновања појединих томова, који су сачињени од ауторских збирки према хронолошком редосљеду њиховог излажења, при чему су пјесме које су остале ван збирки унесене на крају у посебном додатку. (У *Сабраним делима* тај додатак именован је као „Нове песме“, а у *Сабраним песмама* као „Песме ван збирки“; овај други преузет је и у *Целокупним делима*). Ова, друга књига II тома *Целокупних дела* сачињена је од четири збирке: *Немам више времена* (1973), *Летопис Перунових потомака* (1976), *Песме из Норвешке* (1976) и *Ничија земља* (1979). Треба скренути пажњу да је у посљедњем издању *Сабраних песама* из 1990. године у овај том била ушла и збирка *Слово о љубави* објављена 1983. године, која је од 3. до 5. издања била у V тому у који су унесене у међувремену објављене нове збирке. Како V том хронолошки почиње од 1983. године, када је уз ову објављена и збирка *Међаши сећања*, опредијелили смо се да збирку *Слово о љубави* оставимо у њеном „матичном“ V тому гдје хронолошки и припада, тим прије што је релативно у који ће том ова збирка ући с обзиром на обим ова два тома. С обзиром на то да су све збирке које улазе у ову књигу II тома *Целокупних дела* изашле након *Сабраних дела*, у приређивању су кориштена рјешења која је сама пјесникиња примијенила у IV тому *Сабраних песама*.

Уочено је да је у припреми *Сабраних дела* и *Сабраних песама* пјесникиња неке пјесме унијела на више мјеста. Поступак по коме се иста пјесма уноси у два различита тома има сврхе када се ради о пјесмама које су у неки том уврштене у оквиру цјеловитих ауторских збирки од којих је састављен тај том. У нашем случају то се односи на пјесме *Објавите једном на велика звона*, *Григов гроб* и *Дрвена црква*. Пјесма *Објавите једном на велика звона* првобитно је под насловом *Савремена естрадна песма* објављена у часопису *Градина* [8, 7–8 (1973), 95]. Под новим насловом први пут је срећемо у збирци *Ничија земља*

(1979), а потом се у оквиру *Сабраних песама* налазила на два мјеста: у III тому у додатку „Песме ван збирки“, а у IV у оквиру збирке *Ничија земља*. Међутим, у посљедњем издању *Сабраних песама* из 1990. године ова пјесма је изостављена из III тома, а остала само у IV тому у оквиру збирке *Ничија земља*, у којој је први пут објављена, гдје јој је мјесто и по хронолошком критеријуму. Тако је поступљено и у овом тому *Целокупних дела*. Пјесме *Григов гроб* и *Дрвена црква* осим у збирци *Песме из Норвешке* (1976) објављене су и у збирци *Међаши сећања* (1983), у оквиру које се нашла и у V тому *Сабраних песама*, на основу чега припада и првој књизи III тома *Целокупних дела*. Пјесме су први пут објављене у *Летопису Матице српске* 1975. године, па је разумљиво што су прво ушле у збирку *Песме из Норвешке* која је изашла наредне године, а тиме и у IV том *Сабраних песама* у који је ушла та збирка. Пошто је ове пјесме пјесникиња унијела и у збирку *Међаши сећања*, и с обзиром на то да та збирка у цјелини улази у прву књигу III тома *Целокупних дела*, природно је да се оне, у склопу те збирке, уз II нађу и у том тому.

У периодичним и другим публикацијама Десанка Максимовић је често објављивала по више пјесама на једном мјесту, са заједничким наднасловом или без њега. Најчешће су то биле нове, дотад необјављиване пјесме, али је понекад међу њима била и покоја коју је раније већ била штампала. У начелу то су биле међусобно сродне пјесме које су у тако уобличеним циклусима добијале ново, додатно значење. У компоновању свог сабраног дјела хронолошки и по збиркама пјесникиња, међутим, није успјела сачувати тај квалитет, него су те пјесме уврштаване у новостворене цјелине у збиркама, а одатле преношене у *Сабрана дела* и *Сабране песме*. Како неке од тих пјесама, у вријеме када су формиране те збирке, из естетских или неких других разлога у њих нису унесене, у овом тому *Целокупних дела* биће објављене у поглављу „Песме ван збирки“.

У цјелокупном дјелу Десанке Максимовић није риједак случај да више различитих пјесама има исти наслов. Зато је било неопходно утврдити које од таквих пјесама улазе у овај том. Да би се избјегли неспоразуми и забуне, у таквим случајевима скренута је пажња и на остале пјесме са истим насловом. Назначено је мјесто гдје су први пут објављене и дата информација ком тому *Целокупних дела* хронолошки припадају.

Овдје треба скренути пажњу и на то да је од већ објављених већих пјесничких цјелина пјесникиња понекада објављивала поједине дијелове под новим именом и без назнаке одакле су преузете тако да се стицао утисак да су то нове пјесме. У случајевима када такве цјелине могу да функционишу и живе као посебне пјесме постоји оправдање да се тако третирају и у оквиру ЦД. У нашем случају такву ситуацију имамо са обимном пјесмом *Средњовековна сцена*, објављеном у *Књижевности* [23, 47, 7 (1968), 2–3], која је по хронолошком критеријуму уврштена на крају III тома у додатку „Песме ван збирки“. Од прве строфе ове пјесме прерадом је направљена пјесма *Плима*, од друге *Осека*, од треће *Глас прадеда* (касније *Глас предака)*, а од четврте *Глас туђина* (све четири су први пут објављене у збирци ЛПП 1976. године, у оквиру које су пренесене у СП 4, што значи да је њихово мјесто у овом тому ЦД). И у једном и у другом случају се ради о остварењима која живе и функционишу одвојено и самостално, па су тако третирана и у ЦД.

С обзиром на то да разлика између пјесама за дјецу и за одрасле није увијек довољно уочљива, при разрјешавању граничних случајева поштован је поступак кога се држала сама пјесникиња при конципирању *Сабраних дела* и *Сабраних песама:* пјесме које су претходно објављене у публикацијама намијењеним дјеци, а касније унесене у IV том *Сабраних песама*, задржане су у одговарајућој књизи у овим *Целокупним делима*. У осталим случајевима првенствено се водило рачуна о првом објављивању: ако је пјесма први пут објављена у периодичној публикацији за дјецу, а касније прештампавана у публикацијама различитог карактера, поштована је њена примарна намјена исказана податком о првом објављивању, те зато није узета у обзир у овом тому. При одређивању која се публикација сматра дјечијом кориштена је класификација извршена у *Библиографији Југославије, чланци и прилози у серијским публакацијама, серија Ц*.

Ради економичности наслови збирки, часописа, листова и других публикација које се помињу у овом тому, скраћују се на уобичајен начин за овакву врсту посла. Те скраћенице користиће се у даљем току рада.

Збирке (књиге)

НВВ – *Немам више времена*
ЛПП – *Летопис Перунових потомака*
ПН – *Песме из Норвешке*
НЗ – *Ничија земља*

МЛ – *Михољско лето*
МС – *Међаши сећања*
ПС – *Памтићу све*
ТП – *Тражим помиловање*
СД – *Сабрана дела*

СП – *Сабране песме*
ЦД – *Целокупна дела*

Ако се уз неку од скраћеница за *Сабрана дела*, *Сабране песме* или *Целокупна дела*, налази и једноцифрен број, он означава број тома (на примјер скраћеница СП 4 значи да се ради о IV тому *Сабраних песама*). У случајевима када се уз неку од скраћеница за збирку налази четвороцифрен број, он представља годину издања (скраћеница НВВ 1974, на примјер, односи се на друго издање збирке *Немам више времена* из 1974. године).

Периодичне и друге публикације
Б – *Багдала*
Г – *Градин*а
ГС – *Глас САНУ*
Ј – *Јединство*
К – *Књижевност*
КН – *Књижевне новине*
КР – *Књижевна реч*
ЛМС – *Летопис Матице српске*
НМ – *Нова Македонија*
О – *Одзиви*
П – *Политика*
Р – *Рад*
РА – *Развитак*
СКГ – *Српски књижевни гласник*
СП – *Споне*
Х – *Хеликон*

Неопходно је објаснити и приређивачки принцип. На путу до свог коначног облика у ЦД свака пјесма прошла је контролу на четири битне тачке гдје се врши нека врста „овјере“ ауторства, било да се потврђује прва, односно претходна верзија, било да се нешто мијења. На првом мјесту је рукописна верзија, наравно ако је има, потом долази прво објављивање у периодичној или некој другој публикацији, а након тога прво објављивање у збирци. На крају је коначна верзија у односу на коју се евидентирају све промјене које је пјесма прошла од рукописне верзије, преко првог објављивања у периодичној публикацији и првог објављивања у збирци до облика у СП 4.

Као коначни, односно основни текст, текст који се објављује у другој књизи ЦД 2, узима се текст из СП 4, шесто, посљедње издање за пјесникињина живота, из 1990. године. То је верзија коју је, у највећем броју случајева, утврдила сама пјесникиња, и то још у фази припреме СД 4, 1969. године, одакле су пјесме, најчешће без икаквих измјена, преношене у СП 4, што потврђује и напомена издавача: „ово издање *Сабраних песама* Десанке Максимовић издавач је приредио у сарадњи са аутором“.

Та верзија сравњује се прво са верзијом из рукописа (ако је има), затим са верзијом у извору гдје је пјесма први пут објављена (најчешће периодична публикација), а потом и са верзијом која је први пут објављена у некој од ауторских збирки, тј. збирки у којима се налазе пјесме које нису објављиване у ранијим књигама. Утврђене разлике показују шта у тим изворима има, а што се не налази у основном, тј. коначном тексту, чиме се на адекватан начин прате промјене кроз које је пјесма прошла до свог коначног облика, настале на најбитнијим тачкама ауторске бриге о њима. То не значи да промјена, па и ауторских, или оних које он силом прилика прећутно прихвата, нема и у међупростору између ових тачака. У случајевима пјесника какав је Десанка Максимовић, чије су пјесме прештампаване на много мјеста, у разним поводима и са разним мотивима и циљевима, те су промјене неизвјесне, непредвидљиве и нужно измичу ауторској контроли. Саме по себи оне чак више ометају праћење пута пјесме до свог коначног облика него што га олакшавају и чине поузданијим. С друге стране, с обзиром на то да их пјесникиња испонова дочекује и провјерава управо на поменутим тачкама своје ауторске одговорности, њихово евидентирање изван тих „пунктова“ у овој прилици не би имало неку посебну сврху. Оно се врши само када треба утврдити гдје је настала промјена која није производ интервенције на поменутим контролним тачкама. То се посебно односи на збирке које имају више издања: мјеста гдје не постоји сагласност између основног текста (СП 4) и првог издања збирке провјеравају се и у осталим изањима. Ако је текст истоветан у свим издањима даје се само скраћеница за ту збирку, а ако није уз скраћеницу за збирку даје се година издања у коме се налази разлика. Готово по правилу измјене пјесникиња врши када из периодичне публикације пјесму први пут преноси у збирку, док су у каснијим прештампавањима измјене минималне и најчешће су интерпункцијске

природе.

Евидентирају се све промјене. У случајевима у којима се сасвим поуздано може утврдити да је промјена резулатат штамапарске грешке, та се промјена такођер евидентира, с тим да се читаоцу на лицу мјеста на то скреће пажња. Уочене малобројне штампарске грешке, које су нађене у основном, тј. коначном тексту у СП 4, за ово издање су исправљене, али су и оне евидентиране да би читалац могао да види какве су и гдје су се налазиле. Нису евидентиране промјене које се тичу графичко-ликовних норми и рјешења за која је очито да немају везе са аутором (иницијали, прелом стиха и сл.).

Прво се даје наслов пјесме. Иза њега долази скраћеница за извор (рукопис, ако га има, односно часопис, лист, књига и сл.) гдје је пјесма први пут штампана, са подацима о годишту, години, датуму, броју и страницама, у складу са стандардима Међународне федерације библиотекарских друштава и установа. Потом слиједи скраћеница за збирку у којој је пјесма први пут објављена, такођер са страницама на којима се она у тој збирци налази. Након тога је скраћеница за *Сабране песме* (СП), уз коју су и подаци о тому у коме је та пјесма и страницама на којима се налази. У случајевима када пјесма претходно није објављена у периодичној публикацији функцију првог објављивања преузима извор који се налази на првом мјесту.

Потом долазе подаци о промјенама. Прво се ставља редни број стиха у коме промјена постоји, онда се тај стих у цјелини преноси у стању у коме је затечен. Иза тога у загради се ставља скраћеница извора у коме је та промјена у односу на основни текст уочена. Ако се ради о вишку или мањку стихова у односу на основни текст, означавају се бројеви стихова између којих је та промјена. Ево како све то изгледа практично:

Волос.– К, 29, 58, 3 (1974), 247–248; ЛПП, 55–56; СП 4, 118–119.
– Варијанте:
4 неки Волоса бога, (К)
13–14 и онима са Истока, (К)
33– хладне хриди. (К)

Волос је наслов пјесме;

– скраћеницом К означава се да је та пјесма први пут објављена у часопису *Књижевност* (број 29 је годиште, број 58 књига, број 3 свеска, 1974 је година, а бројеви 247–248 странице);

– скраћеница ЛПП је ознака за збирку (књигу) *Летопис Перунових потомака* у коју је пјесма први пут пренесена из часописа (бројеви 55–56 су странице те збирке на којима се пјесма налази);

– СП 4 је скраћеница за IV том *Сабраних песама* (118–119 су странице);

– број 4. под ознаком „Варијанте“ је редни број стиха у односу на који су уочене промјене. То је број стиха у коначној верзији пјесме, тј. у верзији која се објављује у ЦД, гдје су ти бројеви назначени. Послије броја наводи се тај исти стих (или група стихова) у оном облику у коме је затечен на неком од поменутих „контролних пунктова“ (рукопис, прво објављивање у периодичној публикцији, прво објављивање у збирци или СП и сл.). Скраћеница дата у загради послије наведеног стиха означава у коме се извору такав облик стиха налази. Скраћеница К у нашем случају значи да је наведени стих у том облику нађен у часопису *Књижевност*, гдје је пјесма први пут објављена (разлика у односу на основни текст је у запети на крају стиха);

– бројчана ознака 13–14 значи да се између стихова, који су у основном тексту означени бројевима 13. и 14, у часопису *Књижевност* налази цитирани стих *(и онима са Истока,)* кога, према томе, нема у основном тексту, тј. тексту који се објављује у ЦД;

– бројчана ознака 33– значи да се у часопису *Књижевност* послије стиха број 33 налази стих *(хладне хриди.)* кога у основном тексту нема.

ПОСЕБНЕ НАПОМЕНЕ

НЕМАМ ВИШЕ ВРЕМЕНА

Иако је збирка *Немам више времена* (Издавачко предузеће Просвета, Београд, 1973) прва ауторска збирка Десанке Максимовић послије збирке *Тражим помиловање* из 1964. године, то не значи да се у њој налазе пјесме објављене у периодичним и другим публикацијама у распону између те двије збирке. Наиме, 1969. године изашла су њена СД, а у оквиру III тома тог издања нашао се и дио пјесама објављених у том временском периоду. Неке од њих инкорпориране су у збирку ТП, а неке су се нашле у додатку „Нове песме“. Тако су у збирку НВВ ушле првенствено пјесме објављене у периоду од 1970. до 1973. године. Осим првог издања из 1973. године, ускоро се појавило и друго 1974. и треће 1975. године. Сва три су идентична (прошле су и исте штампарске грешке!), осим што су у другом и трећем исправљене очите правописне грешке.

Мјесто уводне и изводне пјесме у овој збирци добиле су њене двије веома познате, готово култне пјесме из 1923. године: *Пролећна песма* и *Змија*. Испод њих је назначена година настанка, а њихова улога пјесничког оквира за ову збирку остварена је и визуелно, тиме што су штампане на колорисаном папиру. Приликом уношења те збирке у СП 4 пјесникиња је тај оквир изоставила, па је то разлог што те двије пјесме нису унесене ни у овај том ЦД.

Слиједи преглед пјесама са подацима о првом објављивању у периодичним публикацијама и њиховом мјесту у збирци и у СП 4.

Време прошло.– НВВ, 9–10; СП 4, 9.

Немам више времена.– КН, 24, 427 (16. 11. 1972), 7; НВВ, 11–12; СП 4, 10.
На истом мјесту објављене су три пјесме: *Немам више времена*, *Поводањ* и *Залупиле су се вратнице*. Пјесме *Немам више времена* и *Поводањ* касније су без измјена објављене у *Одјеку* 26, 1 (1973), 14.
– Промјене*:*

10 сад треба мислити на звезда путање, (КН)
12 могу стићи једино кудгод у близину, (КН)
13 немам времена да ишта изучавам, (КН)
14 немам времена ни за какве анализе: (КН)
15 за мене је вода сад само вода (КН)

Прво смо дуго мислили.– КН, 22, 365 (23. 5. 1970), 5; НВВ, 13–14; СП 4, 11–12.
На истом мјесту објављене су пјесме: *Прво смо дуго мислили*, *Пролеће, смилуј се* и *Мудра јесени*. Посљедње двије касније су прештампане у О [1, 1 (1972), 21–22], а потом су под новим насловима унесене у додатак „Песме ван збирки“ у СП 3, и то пјесма *Пролеће смилуј се* под насловом *За прву жену султанову*, а пјесма *Мудра јесени* под насловом *Стари султан*. На основу тога оне су уврштене у истоимени додатак у првој књизи ЦД 2.
– Варијанте:

6 Прво смо дуго веровали (КН)
9 или у детињству јели воћке зелене, (КН)
16 и да зато, и усред сунчаног блеска, (КН)
21 да не може добро да се спава (КН)
23 у свежој башти (КН)
26 Сада више никога и ништа (КН)
29 болесна срца, изненадне сете; (КН)

Залупиле су се вратнице.– КН, 24, 427 (16. 11. 1972), 7; НВВ, 15–16; СП 4, 13.
– Варијанте:

3 која воде на друмове широке, (КН)

Мој свет.– ЛМС, 149, 411, 3 (1973), 243; НВВ, 17–18; СП 4, 14.
На истом мјесту објављене пјесме: *Јутарња посета*, *А сад одосмо*, *Недељна проповед*, *Опорука* и *Мој свет*. Пјесма *Јутарња посета* није ушла у збирку НВВ, него се касније нашла у збирци МС, у оквиру које је унесена у СП 5, што значи да спада у прву књигу III тома ЦД.
– Варијанте:

18 несталнији је често мој свет од има, (ЛМС)
20 Стотину васиона свет у мени има (ЛМС)

Опорука.– ЛМС, 149, 411, 3 (1973), 242; НВВ, 19–20; СП 4, 15.
Напомена као за пјесму *Мој свет*. Пјесма је касније објављена као факсимил машинописа у J [33, 345 (20. 5. 1978), 10]. Вјероватно се ради о накнадном прекуцавању раније већ на два мјеста објављеног текста;

том приликом је у стиху бр. 4. направљена грешка па је умјесто *наслеђене* откуцано *насђене*. Истовремено је између 13. и 14. стиха изостављен размак којим се раздвајају прва и друга строфа.

Недељна проповед.– ЛМС, 149, 411, 3 (1973), 241; НВВ, 21–22; СП 4, 16.
Напомена као за пјесму *Мој свет*.
– Варијанте:
14–15 *размак за раздвајање строфа* (ЛМС)

Заборављени лист Библије.– КО, 8, 7, 5–6 (1972), 280; НВВ, 23; СП 4, 17.
На истом мјесту објављене су пјесме: *Лав на самрти*, *Сад је извесно* и *Заборављени лист Библије* (прва је раније већ била штампана у часопису СТ 1971. године).
– Варијанте:
Наслов: Заборављен лист Библије (КО)
1 Они које смо живе сахранили (КО)
2 у срцу нам, када умру, оживе. (КО)
3 Они који су стајали у куту (КО)
5 помере се срцу у средиште. (КО)
8 Онај кога су гонили да ћути (КО)
9 мртав се умеша у разговоре. (КО)
12 Онај ког смо врећали док се трене (КО)
13 претвори нам успомене у кајања. (КО)
14 Кога су најчешће заборављали, (КО)
15 буде после смрти најчешће сањан. (КО)

Песникови завичаји.– РА нс, 1 (1971), 8; НВВ, 24; СП 4 18.
На истом мјесту објављене су пјесме *Песникови завичаји* и *Тишина спава*, с тим да је друга претходно први пут штампана у часопису СТ 1971. године.
– Варијанте:
3 у које се и у сну враћам (РА)
3–4 као да ме неко невидљив вуче, (РА)
7 некада пропланци где су дивље трешње. (РА)
8 *недостаје овај стих*
11 још од земље збуњене и грешне, (РА)
14 јер ћу кад на земљи већ будем заборављена, (РА)

Месечина у Бранковини.– НВВ, 25–26; СП 4, 19.

Поводањ.– КН, 24, 427 (16. 11. 1972), 7; НВВ, 27–28; СП 4, 20.
Напомена као за пјесму *Немам више времена*.
– Варијанте:
8 да се све избистри и стине, (КН)
10 Хиљаде ведрица зелена мира (КН)
12–13 *недостаје размак између друге и треће строфе* (КН)
13 Не знам хоће ли опет (КН)
14 моћи толико да га натече. (КН)

Силазите полако.– КН, 24, 406 (1. 1. 1972), 1; НВВ, 29–30; СП 4, 21.
На истом мјесту објављене су пјесме: *Прва ноћ жалости*, *Сутрадан*, *Силазите полако* и *Милостиња*.
– Варијанте:
7 бојим се тама је црномодра. (КН)
8 Силазите полако (КН)
11 као са каменом везаним у грло, (КН)
12–13 *недостаје размак између друге и треће строфе* (КН)

Свод небески је хладан.– КН, 22, 379 (5. 12. 1970), 6; НВВ, 31–32; СП 4, 22.
Наднаслов: „Свод небески је хладан“. Објављене пјесме: *Земља је свугде иста*, *Све је по старом* и *Свод небески је хладан*. Пјесма *Све је по старом* није ушла у збирку НВВ, па ће бити објављена у поглављу „Песме ван збирки“. Пјесма *Земља је свугде иста* касније је прештампана у СП [6, 13–14 (1974), 83].
– Варијанте:
7–8 *недостаје размак између прве и друге строфе* (КН)
13–14 *недостаје размак између друге и треће* (КН)

16 пресекао се отров у гују, (КН; НВВ)

Обећала си да ћеш бити вечна.– НВВ, 33–34; СП 4, 23.
Пјесма је касније објављена у П [74, 22775 (3. 3. 1977), 23] у подлистку *Политика за децу*, 48, 1743 (3. 3. 1977).
– Варијанте:
3 откле год се враћали, да ћемо те затећи (П)
8 преседела на пучини гледајући: (П)
13 била си у прозору ти и сунце, (П)
21 И када си умрла, (П)

И настала је тишина.– НВВ, 35; СП 4, 24.

Потпуно сама.– К, 25, 51, 8 (1970), 90–91; НВВ, 36; СП 4, 25.
На истом мјесту објављене су пјесме: *Последња молитва*, *Потпуно сама* и *Рука*.
– Варијанте:
1 Стојимо уза те, (К)
2 а ипак си сама (К)
3 на најстрашнијем од двобоја, (К)
4 од неба удаљена, (К)
6 Дозивамо те, (К)
7 а ти њих зовеш (К)
11 Стојимо уза те, (К)
12 али ти њих погледом тражиш (К)
13 по непознатим обалама (К)
15 тонеш у бездану. (К)

Рука.– К, 25, 51, 8 (1970), 91; НВВ, 37–38; СП 4, 26.
Напомена као за пјесму *Потпуно сама*.
– Варијанте:
5 и азбука бора замршена. (К)
8 као заливена биљка; (К)
9 оточи се отров и умор из вене, (К)

Наслеђе.– Х, 1, 1 (1971), 4; НВВ, 39–40; СП 4, 27.
Пјесма посвећена мајци.
– Варијанте:
8 и с њим безразложна смешкања априлска, (Х)
8
и с њим безразложна смекшања априлска, (НВВ, СП 4), шт. грешка, треба: *смешкања*
11 неком твоја стања лирска. (Х)
12 У срца неком исконског правдољубља (Х)
16 и снаге ти се преблага докопа. (Х)
Треба скренути пажњу на стих бр. 8. Ради се о устаљеној појави у приређивању и прештампавању поезије Десанке Максимовић према којој се приликом преношења пјесме из периодичне публикације у збирку направи штампарска грешка која се веома тешко може примијетити, па се зато преноси и у остала издања. У овом случају априлска *смекшања* враћена су на априлска *смешкања*, како је стајало у првообјављеној часописној верзији, јер је очито да је у питању штампарска грешка, поготово ако се узме у обзир и придјев *безразложна* који уз именицу *смекшања* даје конструкцију изван пјесничког амбијента, док уз *смешкања* пристаје као устаљена и често кориштена пјесничка слика.
Пјесма са истим насловом објављена је ПУ, [26, 4 (1980), 14–15]; под насловом *Чаролија* уврштена је у збирку СЉ, па се налази у првој књизи III тома ЦД у оквиру те збирке.

Последња молитва.– К, 25, 51, 8 (1970), 90; НВВ, 41–42; СП 4, 28–29.
Напомена као за пјесму *Потпуно сама*.
– Варијанте:
5 нека би овде сав њезин страх осто, (К)
5 нека би овде сав њезин страх осто. (НВВ, СП 4); шт. грешка, треба: *осто*,
6 тамо нека ни од чега не стрепи. (К)
22 скамењеној бројаници њене кичме, (К)
23 *недостаје овај стих* (К)

27 Вечни помен (К)
27–28 колевци бедара (К)
На крају стиха бр. 5 у часописној верзији налази се запета, а у НВВ и СП 4 тачка. Сљедећи, шести стих почиње малим словом, па је очито да се на крају овог стиха треба налазити запета. Овдје је та грешка исправљена, а до ње је очито дошло као и до неких других, насталих у поступку преношења пјесме из периодичне публикације у збирку, које се из збирке касније аутоматски преносе и у остала издања.

Молитва пред сан.– НВВ, 43–44, СП 4, 30.

Прва ноћ жалости.– КН, 24, 406 (1. 1. 1972), 1; НВВ, 45; СП 4, 31.
Напомена као за пјесму *Силазите полако*.
– Варијанте:
8 Нема гласа потока ни курјака, (КН)
10 Небо је испражњена плитка здела, (КН)

Сутрадан.– КН, 24, 406 (1. 1. 1972), 1; НВВ, 46; СП 4, 32.
– Варијанте:
12 Од јутрос не разумем речи ни слогове (КН)

Заувек.– НВВ, 47–48; СП 4, 33.

Све је по старом.– КН, 22, 379 (5. 12. 1970), 6; НВВ, 49–50; СП 4, 34.
Напомена као за пјесму *Свод небески је хладан*.
– Варијанте:
5 и опет понека слутња (КН)

Земља је свугде иста.– КН, 22, 379 (5. 12. 1970), 6; НВВ, 51–52, СП 4, 35.
Напомена као за пјесму *Свод небески је хладан*.
– Варијанте:
4 Она је свугде, (КН)
4–5 и у Калуги и у Подмосковљу, (КН)
10 и чисто (КН)
11 и тихо као под Кремљом, (КН)
20 и под Звездаром (КН)
20–21 и у Подмосковљу. (КН)

Милостиња.– КН, 24, 406 (1. 1. 1972), 1; НВВ, 53–54; СП 4, 36.
Напомена као за пјесму *Силазите полако*.

Вино из домовине.– НВВ, 55, 56; СП 4, 37.

А сад одосмо.– ЛМС, 149, 411, 3 (1973), 240; НВВ, 57–58; СП 4, 38.
Напомена као за пјесму *Мој свет*.

Покушај хумора.– НВВ, 59–60; СП 4, 39; НВВ, 59–60; СП 4, 39.

Оделите куће.– П, 67, 20561 (31. 12. 1970. и 1. и 2. 1. 1971), 7; НВВ, 61–62; СП 4, 40.
– Варијанте:
2 оца и брата (П)
4 да им гроб виде и кад сеју (П)
4–5 и кад жању; (П)
5 празником да им сврате низ уску (П)
6, 7, 8 само до њих сечену путању. (П)
9 Ја гробове ваше видим (П)
12–18 као да су прве оделите
кође рођачке
до којих педесетак корачаји има
или коса и срп позаима. (П)
Поређењем завршетка пјесме у П и у НВВ лако се уочава да је у П грешком испао бар један стих, а можда и два или три.

А ја се не усудих.– ПУ, 18, 6 (1972), 401–402; НВВ, 63–64; СП 4, 41.
На истом мјесту објављене пјесме: *Последње новинске вести*, *Није више ваше* и *А ја се усудих*.
– Варијанте:

12–13 строфа:
Као у опакој провали,
не знајући шта јој је доста,
смрт вас наједном покра,
а ја остах. (ПУ)
15–16 или ко зна која ситница проста (ПУ)

Снег на гробу.– П, 68, 20919 (31. 12. 1971. и 1. и 2. 1. 1972), 6; НВВ, 65–66; СП 4, 42.

Сад је извесно.– КО, 8, 7, 5–6 (1972), 279–280; НВВ, 67–68; СП 4, 43.
Напомена као за пјесму *Заборављени лист Библије*.

Тишина спава.– СТ, 4 (1971), 404; НВВ, 69; СП 4, 44.
На истом мјесту објављене пјесме: *Лав на самрти*, *Лисичина смрт* и *Тишина спава*. Пјесма *Лав на самрти* касније прештампана у КО [7, 5–6 (1972), 279], а пјесма *Тишина спава* у РА 1 (1972), 8.
– Варијанте:
9–10 *недостаје размак између прве и друге строфе* (СТ)

Последње новинске вести.– ПУ, 18, 6 (1972), 400; НВВ, 70–71; СП 4, 45.
Напомена као за пјесму *А ја се усудих*.

Није више ваше.– ПУ, 18, 6 (1972), 401; НВВ, 72–74; СП 4, 46.
Напомена као за пјесму *А ја се усудих*.
– Варијанте:
4 и ове облаке што надлећу (ПУ)
4–5 високи Кораб (ПУ)
12 плаче, смеје се и гуче, (ПУ)
18 како сад кроз крш стазу пртим, (ПУ)
19 и да не знате како с вама (ПУ)
20 разговарам, јутрос о смрти. (ПУ)

Порука.– НВВ, 74–75; СП 4, 47.

Још један дан до вучења.– С, 18, 36, 7 (1972), 45; НВВ, 76–77; СП 4, 48.
Наднаслов: „Земља јесмо“. Објављене пјесме: *Још један дан до вучења*, *Птичја сахрана*, *Земља јесмо* и *Преоран гроб*.
– Варијанте:
3 где се срећа куша пошто пото. (С)

Фаворит.– НВВ, 78–79; СП 4, 49.

Путовање.– Б, 13, 144 (1971), 1; НВВ, 80–81; СП 4, 50–51.
– Варијанте:
1 Путујмо бар у сну ноћас (Б)
3 спреми бријаче, рупце и кравате, (Б)
4 заштитиће нас тама и самоћа (Б)
4 Заштитиће нас тама и самоћа (НВВ, 1974; НВВ, 1975)
4
Заштити ће нас тама и самоћа (НВВ, 1973); правописна грешка – треба: *Заштитиће*
4
Заштитити ће нас тама и самоћа (СП, 4); правописна грешка – треба: *Заштитиће*
5 које бегунце одувек штите и прате. (Б)
11 деца и мртви не плаћају карте: (Б)
12 и да те спазе, сумњам да ће да врате (Б)
15 као што опасне и драгоцене ствари, (Б)
16 оружје или забрањена биља, (Б)
17 преко границе превезу кријумчари. (Б)
Треба скренути пажњу на стих бр. 4. Правописно је коректан облик *заштитиће* из прве часописне верзије и другог и трећег издања НВВ; облик *заштити ће* из првог издања НВВ правописно је некоректан, а облик *заштитити ће* из СП, 4 одговара хрватском правопису. Зато је овдје верзија из основног текста исправљена према часописној верзији односно према другом и трећем издању НВВ.

Тајни састанак.– НВВ, 82; СП 4, 52.

– Варијанте:
11 између млечњача и варгања. (НВВ)
11 између млечљача и варгања. (СП 4); шт. грешка, треба: *млечњача*

Хитна посета.– НВВ, 84–85; СП 4, 53.

Земља јесмо.– К, 26, 53, 12 (1971), 512–514; *Земља јесмо*.– *X*, *XI*, С, 18, 36, 7 (1972), 46; НВВ, 86–95; СП 4, 54–58.
Пјесма у К објављена је цјеловито, без нумеричких ознака за поједине поетске цјелине. Од укупно једанаест графички издвојених цјелина-пјесама, колико их има у основном тексту у СП 4, у К је објављено девет, са сљедећим редосљедом у односу на основни текст: 1, 2, 3, 4, 8, 9, 6, 7, 5. Пјесма објављена у С садржи преостале двије цјелине, обиљежене римским бројевима X и XI, које тај редосљед имају и у основном тексту. С обзиром на све ово, да не би било неспоразума, промјене ће бити евидентиране према појединим цјелинама редосљедом од 1–11.
– Варијанте:

1.
1 Земља јесам (К)
7 мисао ми једино патњу памти, (К; НВВ, 1974; НВВ, 1975)
7
мисао ми једино патњу памти. (НВВ, 1973; СП 4); шт. грешка, треба: *памти*,

2.
8 у чијем се бокору шеве не гнезде (К)

3.
12 од ње ми данас врела мрена (К)

4.
2 и бол несмотан још у клупка, (К)

5.
1 Сећање јесам (К)
2 и његови поноћни лептири (К)
4 око усамљеног у срцу пламена (К)
6 Сећање јесам (К)
11 Сећање јесам (К)

6.
7 и погледати под собом воду. (К)
8 Кад изиђемо ноћи из процепа (К)

7.
9 Привиди једино нису (К)

8.
2 претварамо се у њу сваког часа. (К)

9.
2 сваку нашу честицу и влакно (К)

10.
4 и твоје поданице пчеле нероткиње (С)
10 и трутове побијене с предумишљајем, (С; НВВ, 1974; НВВ, 1975)
10
и трутове побијене с предоумишљајем, (НВВ; СП, 4); шт. грешка, треба: *предумишљајем*

11.
1 И ви, полетарци меки као душа (С)
3 и ти, шево коју све јутро слушам, (С)
4 и ти, самохрана кукавице на грани, (С)
7 негде у шуми међу сметовима (С)
7–8 и иверјем. (С)
8 Неће се знати какво сте имали перје, (С)

Преоран гроб.– С, 18, 36, 7 (1972), 47; НВВ, 100; СП 4, 61.
Напомена као за пјесму *Још један дан до вучења*.

Птичја сахрана.– С, 18, 36, 7 (1972), 45–46; НВВ, 101–102; СП 4, 62.

Напомена као за пјесму *Још један дан до вучења*.

Лисичина смрт.– СТ, 4 (1971), 404; НВВ, 103–104; СП 4, 63.
Напомена као за пјесму *Тишина спава*.
– Варијанте:
5 кроз грање светлости киша пљушти. (СТ)
9 као муња сева и ломи се (СТ)
11 И, наједном, раном савладана, (СТ)
12 *недостаје овај стих* (СТ)
13 у смет се бакарни сруши. (СТ)
13–14 *размак за строфе*
15 *умјесто овог стиха*:
океани, реке,
Урал, Кордиљери, Триглав, Татре,
чуке и урвине, (СТ)
16–17 сметова ватре, (СТ)
17 лавови и јагуари. (СТ)
18 И нико на свету не зна (СТ)
19 да на Похорју сад лисица гине. (СТ)

Лав на самрти.– СТ, 4 (1971), 403; НВВ, 105–106; СП 4, 64.
Напомена као за пјесму *Тишина спава*. Након првог објављивања прештампана у КО, 7, 5–6 (1972), 279; та је верзија досљедно пренесена у НВВ и СП 4, с тим што се на крају стиха бр. 4 умјесто запете налази тачка са запетом.
– Варијанте:
1 Између гвоздених решетака (СТ)
2 болесни лав (СТ)
3 пометено хода од јуче. (СТ)
4 Надире на сваку пукотину, (СТ)
10 модре искре електрицитета. (СТ)
11 Цар све снаге упиње из пета (СТ)
14 од суморних крагуја и кобаца, (СТ)
20 А затим, већ у коми, (СТ)
21 *недостаје овај стих* (СТ)
22 пада у угао (СТ)

Усахле реке.– НВВ, 107–108; СП 4, 65–66.
– Варијанте:
12 или белоушке водене змије, (НВВ; СП 4); шт. грешка, треба: *змије*.

Сећања.– НВВ, 109–110; СП 4, 67.

ЛЕТОПИС ПЕРУНОВИХ ПОТОМАКА

Збирка *Летопис Перунових потомака Песме* (Нолит, Београд, 1976) обухвата један специфичан, тематски цјеловит период пјесничке активности Десанке Максимовић од 1973. до 1976. године. На подстицаје за настанак ове збирке пјесникиња је скренула пажњу у једном кратком уводном тексту.

Слиједи преглед пјесама са подацима о првом објављивању у периодичним публикацијама и њиховом мјесту у збирци и у СП 4.

Перун.– ЛПП, 9–10; СП 4, 72–73.

Пустињаково виђење.– ЛМС, 151, 415, 2 (1975), 134–135; ЛПП, 11–12; СП 4, 74–75.
На истом мјесту објављене су пјесме: *Пустињаково виђење*, *Глас о пророчанству*, *Улизице* и *Страх од броја*. Испод је напомена *(Из „Летописа Перунових потомака“)*.
– Варијанте:
1 У земљама Цара с Црног мора (ЛМС)
2 пустињак некакав видовит, (ЛМС)
4 сричући као из књиге, бунца: (ЛМС)
5 као угљевље под даждом звезде се гасе, (ЛМС)

10 Царева мајка се у груди буса. (ЛМС)
10–11 *строфа*:
Перун диже на далеком мору буру,
зида Краљу словенском од вала
моћну флоту,
разапиње од пене једра
јача него да су од платна и плахти,
и сву ту силу и страхоту
једрењака, бродовља и јахти,
и све разбеснело далеко море
ставља пред ноге младом Краљу
да се против Цара бори. (ЛМС)
11 И још збори: (ЛМС)
12 Све нам на зло велико слути, (ЛМС)
13 судбина стрелце за грло хвата, (ЛМС)
14 живота им се мрсе колути, (ЛМС)
15 постеља вожду стоји празна, (ЛМС)
16 из прстена му испао камен драги. (ЛМС)
17 Не иди, Царе, на брата, (ЛМС)
22 и мрави миле стопалом босим – (ЛМС)
28–29 *размак за строфу* (ЛМС)

Глас о пророчанству.– ЛМС, 151, 415, 2 (1975), 136; ЛПП, 13–14; СП 4, 76–77.
Напомена као за пјесму *Пустињаково виђење*.
– Варијанте:
3 као поводањ од се сручи (ЛМС)
12 чују се повици. (ЛМС)
13 *недостаје овај стих* (ЛМС)
14 Зверење једе с његових длана, (ЛМС)
16–17 *недостаје размак између друге и треће строфе* (ЛМС)
17 Као ти из књига, са мириса биља, (ЛМС)
18 са звезда, са извора пустињак чита. (ЛМС)
19 Мада сахрањен у хладну шпиљу, (ЛМС)
28 с њима се не туци. (ЛМС)

Царев стражар.– ЛПП, 15; СП 4, 78.

Улизице.– ЛМС, 151, 415, 2 (1975), 137; ЛПП, 16–17, СП 4, 79.
Напомена као за пјесму *Пустињаково виђење*.
– Варијанте:
1 А улизице му на ухо шапћу: (ЛМС)
4 који се слави као пророк и видар (ЛМС)
5 треба нагнати (ЛМС)
5–6 да се у камен сам зазида (ЛМС)
8 То сулудо људско звере, (ЛМС)
9 шапћу други, (ЛМС)
10 *недостаје овај стих* (ЛМС)
13 Све њих треба разјурити. (ЛМС)
14 Затрпати им шпиље и пештере. (ЛМС)
15 И бодре га трећи: (ЛМС)
16 Не поклањај вере (ЛМС)
17 причи старога злослутника. (ЛМС)
18 Слушај је као ветар који дува, (ЛМС)
23 отерају кукавицу с крова, – (ЛМС)
25 и злослутога овог лажова. (ЛМС)

Глас претков Цару.– ЛПП, 18–19; СП 4, 81–82.

Освајач.– ЛПП, 20–21; СП 4, 83–84.

Страх од броја.– ЛМС, 151, 415, 2 (1975), 138–139; СП 4, 85–86.

Напомена као за пјесму *Пустињаково виђење*.
– Варијанте:
Испред првог стиха:
Од неко доба Цар књиге не чита,
пушта по њима да прашина пада,
проврe му у срцу древна крв срдита,
осветољубље и завада
ум Царев свлада.
1 У земљи његовој туку на узбуну (ЛМС)
3 Једни се радују, други Цара куну, (ЛМС); шт. грешка, треба: *куну*.
4 Жупан захумски све то види, (ЛМС)
6 Царева знања, смелости, господског соја, – (ЛМС)
12–14 *нема ових стихова* (ЛМС)
16 између Ибра, Рашке и Неретве, (ЛМС)
18 нема опреме, нема војске веље, (ЛМС)
19 нема никог на кога би се ослонио. (ЛМС)
20 Да позове све редом светитеље, (ЛМС)
22 ни тридесетак их не би било скупа, (ЛМС)
26 Павле пише и шаље посланице, (ЛМС)
35 Можда би он једини могао помоћи (ЛМС)
38 до свргнутога дође Перуна, (ЛМС)
39 получукундеда свога и полубога – (ЛМС)
41 *не постоји овај стих* (ЛМС)
42 Постоји крај Јадранског мора владар (ЛМС)
43 *не постоји овај стих* (ЛМС)
45 а који је Перунов потомак и племенит, (ЛМС)
46 можда би ми, помисли Жупан, по којој срећи, (ЛМС)
47 он био вољан и кадар (ЛМС)
Треба скренути пажњу на стих бр. 45. У ЛПП и СП 4 стоји да је један владар, Перунов потомак, *пламенит*, а у првообјављеној верзији у ЛМС да је *племенит*. Тешко је рећи да ли се ради о једном направљеној, мало уочљивој штампарској грешци, насталој преношењем пјесме из часописа у збирку која се онда даље репродукује и у осталим издањима, што је у случају прештампавања дјела Десанке Максимовић чест случај, или је у питању грешка до које је дошло већ у старту, приликом првог објављивања у часопису, гдје је *пламенит*, можда, замијењено са *племенит*, па је то пјесникиња приликом првог прештампавања у збирци уочила и исправила. Ту је наравно и трећа могућност: да је првобитно дату особину Перуновог потомка (*племенит)* пјесникиња касније промијенила у *пламенит*. При свему би требало имати на уму искуство из стиха бр. 7. гдје у оквиру особина властеле већ имамо придјев *племенит*, али исто тако и могућност асоцирања у вези са податком да је Перун бог грома, па би по томе и његов потомак могао бити *пламенит*. Све су ово претпоставке, које нису довољне да би приређивач основни текст, који ипак подразумијева посљедњу вољу аутора, колико год је тешко бити сигуран да ли је то заиста његова воља, враћао на његову првобитну верзију. Зато је овдје и остављена верзија из СП 4, гдје стоји *пламенит*.

Војсковођа.– ЛПП, 24–25; СП 4, 87–88.

Жупаново привиђење.– ЛПП, 26; СП 4, 89.

Насумице иду Рашани.– К, 29, 58, 3 (1974), 246; ЛПП, 27; СП 4, 90.
Наднаслов: „Шест песама“. Објављене пјесме: *Поклисари*, *Глас предака*, *Насумице иду Рашани*, *Краљева молитва*, *Волос* и *Моранина успаванка*. При уношењу у збирку ЛПП пјесма *Краљева молитва* добила је нови наслов: *Краљ уочи боја*.
– Варијанте:
9 час да им Краљ с њима усусрет хита. (К)
10 И виде како Волос из свога тора (К)
24– *строфа*:
И у та господња лета давна
био је човек гањан,
сапатник био звери и богова,
далеко од постојбине
војевао и допадао рана. (К)

Рањеник у туђини.– ЛПП, 28; СП 4, 91.

Поклисари.– К, 29, 58, 3 (1974), 245; ЛПП, 29; СП 4, 92–93.
Напомена као за пјесму *Насумице иду Рашани*.
– Варијанте:
3 и монасима вичним перу и збору, (К)
4 док дивовски кипарис на видику (К)
6 као авет Цара на Црном Мору. (К)
8 мирише пелен, мирише вресак, (К)
11 Краљ и поклисари, замишљени, (К)
12 слушају како се вали гласе (К)
13 час као успаванка закарпатска, (К)
14 час као здравица винска, (К)
18 као да се ветар промени, (К)
19 чу се битка, звецкање шлема (К)
21 и како звони ратничка спрема, (К)
23 на груди другог штита; (К)
24 чу се како букте ратни покличи (К)
26 Свега има у гласу мора. (К); шт. грешка, треба: *мора*,

Глас предака.– К, 29, 58, 3 (1974), 245–246; ЛПП, 31; СП 4, 94.
Напомена као за пјесму *Насумице иду Рашани*.
– Варијанте:
1 А наоколо са сваке стране, (К)
2 не један предак, (К)
4 мрмори кроз ноћну тмину (К)
10 заједно пили медовину, (К)
12 заједничке су имали жрвње (К)
13 и воденично коло; (К)
14 заједно су чинили овчија руна (К)
18 рођаке из крајева иза Хума, (К)
19 мрморе преци под тујом, под бором, (К)
22 ни Млецима, ни Угрима, ни пуку Грка, (К)
24–25 *размак за строфе* (К)
У збирци ЛПП постоји и пјесма са насловом *Глас прадеда* (стр. 81). Тој је пјесми у СП 4 промијењен наслов у *Глас предака*, па се догодило да у СП 4 постоје двије пјесме са таквим насловом. Није било могуће другачије поступити ни у овом тому ЦД.

Стогодишњаци.– ЛПП, 32; СП 4, 95.

У Краљевој земљи.– ЛПП, 33; СП 4, 96.

Смрт војника.– ЛПП, 34; СП 4, 97.

Ноћ.– ЛПП, 35; СП 4, 98.

Вест о рату.– ЛПП, 36–37; СП 4, 99–100.

Звона у Нину.– ЛПП, 38–39; СП 4, 101–102.

Испосникова молитва.– ЛПП, 40; СП 4, 103.

Краљ уочи боја.– К, 29, 58, 3 (1974), 246–247; ЛПП, 41–42; СП 4, 104–105.
Напомена као за пјесму *Насумице иду Рашани*.
– Варијанте:
Наслов: *Краљева молитва* (К)
1 И у та времена стара, (К)
3 доба најезда, рата, (К)
5 као рибар и пољар, просајк и богат, (К)
7 од макога бога, (К)
8 од умрла мрата. (К); шт. грешка, треба: *брата*
11 сва жала јадранска и крашка поља гола, (К)
12 сав пук словински и богови нам свргнути, (К)

14 који су нам се за помоћ затекли. – (К)
15 *нема овог стиха* (К)
16 сем тебе ми немамо помоћи пуке. (К)
23 блага имам доста (К)
24 да из свакога искупим се ропства, (К)
26 сутра се борим против Цара, (К)
26–27 брата с Истока, (К)

Војска под звездама.– КН, 27, 478 (1. 1. 1975), 1; ЛПП, 43; СП 4, 106–107.
На истом мјесту објављене пјесме: *Војска под звездама*, *Звездана светковина* и *Просјак у разбојишту*.
– Варијанте:
30 Неће се ни Мала ни Велика кола (КН)

Звездана светковина.– КН, 27, 478 (1.1.1975), 1; ЛПП, 45; СП 4, 108.
Напомена као за пјесму *Војска под звездама*.
– Варијанте:
8 које човек једном у животу сретне. (КН)
8 које човек једном у животу сретне, (ЛПП, СП 4); шт. грешка, треба: *сретне*.
17 хватале се о звезде влафичице (КН); шт. грешка, треба: *владичице*

Гатара.– ЛПП, 46–48; СП, 4, 109–111.
Са истим насловом објављена је пјесма и у збирци МС у оквиру које је потом ушла у СП 5; њено мјесто је у првој књизи III тома ЦД.

Вукодлаци.– ЛПП, 49– 50; СП 4, 112–113.

Гробље старих богова.– ЛПП, 51; СП 4, 114.

Просјаци.– Б, 15, 168 (1973), 1; ЛПП, 52; СП 4, 115.
На крају напомена: *Из „Летописа Перунових потомака“*. Овај број Багдале односи се на март, а на основу мишљења Републичког секретаријата за културу Србије од 19. априла 1973. године да се за збирку НВВ не плаћа порез, произлази да у том тренутку та збирка још није била изашла из штампе. Све то значи да је замисао за збирку ЛПП, укључујући и њен наслов, већ била зрела и прије него што је из штампе изашла збирка НВВ.
– Варијанте:
3 вуку се иза војске Краљеве крадом, (Б)
4 уз ограде, кроз клеку, крај обора, (Б)
6 да ће наићи успут, изнебуха, (Б; ЛПП; СП 4); шт. грешка, треба: *наћи*
8 комад окорела ратничкога круха, (Б)
9 заборављен кутао крај зденца. (Б); шт. грешка, треба: *котао*
11 сребрни новчић или бакарни, (Б)
12 Исусе, унуче бога Перуна, (Б)
13 моле просјаци за сваки случај оба, (Б)
14 који бринеш о бедном божјаку, (Б)
17 дај да нађемо ако што остане (Б)
18 иза Краљевих ситних копљаника, (Б)
19 иза кљунова прождрљивих врана, (Б)
23 Без твоје помоћи буди просјак што би (Б)
24 у ратна доба и голо и босо. (Б)

Хлебарево виђење.– ЛПП, 53, СП 4, 116.

Слушају богови.– ЛПП, 54; СП 4, 117.

Волос.– К, 29, 58, 3 (1974), 247–248; ЛПП, 55–56; СП 4, 118–119.
Напомена као за пјесму *Насумице иду Рашани*. Са истим насловом среће се пјесма и у СП 5 која се може наћи у првој књизи III тома ЦД.
– Варијанте:
4 неки Волоса бога, (К)
6 под сломљене кости (К)
6 под сломљене кости. (ЛПП; СП 4); шт. грешка, треба: *кости*
8 да пусти кишу овчијег млека (К)

10 и жеђ им угаси и опере (К)
13 Њима се чини, (К)
13–14 и онима са Истока, (К)
14 и онима с Јадранског Мора, (К)
16 на небу облацима прогрушаном, (К)
19 и покрај њега предводника овна (К)
20 виторога, (К)
21 заплетена између бела грања. (К)
23–24 *недостаје размак којим се дијеле прва и друга строфа пјесме* (К)
32 Постоји само рана која вам бриди, (К)
33 постоји само ноћ и около (К)
33– хладне хриди. (К)

Морана.– ЛПП, 57–58; СП 4, 120–121.

Моранина успаванка.– К, 29, 58, 3 (1974), 248; ЛПП, 59–60; СП 4, 122–123.
Напомена као за пјесму *Насумице иду Рашани*.
– Варијанте:
2 И ви што целујете иконе Византа, (К)
11 и ви опаљени од врела зрака, (К)
13 и ви што устајете против Византа, (К)
19 Заувек ту се (К)
20 помирите (К)
31 сестра викодлацима и утварама (СП 4); шт. грешка, треба: *вукодлацима*
24–35 *Умјесто овом пјесма се завршава сљедећом строфом*:
И као дивовска совуљага
Све их покри својим крилом,
помилова их и подрага,
милосрђа пуна,
и потону у језеру ноћи
попут мртва чуна. (К)

Жива.– ЛПП, 61–62; СП 4, 124–125.

Просјак у разбојишту.– КН, 27, 478 (1. 1. 1975), 1; ЛПП, 63–64; СП 4, 126–127.
Напомена као за пјесму *Војска под звездама*.
– Варијанте:
3 и ратници са Црнога Мора (КН)
4 једни лицем према земљи, (КН)
9 који се ни на гробљу не либи красти (КН)
10, 11 *нема ових стихова* (КН)
13 Земља вам, изгинули,, била лака! (КН)
16 колико је могло у врећу стати. (КН)
17, 18 *нема ових стихова* (КН)
19 Вама више нису нужне ризе (КН)
20 ни обућа, (КН)
21 земља ће сада ионако (КН)
22 бити ваша кућа, (КН)
23 враћати се нећете у своје село, (КН)
24 *нема овог стиха* (КН)
27 *нема овог стиха* (КН)
29 а ионако (КН)
30 мени до њега није стало. (КН)
31 И за паклене муке ми је лако. (КН)
34 голо и босо, жедно и гладно. (КН)

Растанак.– ЛПП, 65–66; СП 4, 128–130.
– Варијанте:
14 у смрти с мртвим стрелцима једнака. (ЛПП)
14 у смрти с мртвим стрелицама једнака. (СП 4); шт. грешка, треба: *стрелцима*

Повратак.– ЛПП, 67–68; СП 4, 131–132.

Берачица биља.– ЛПП, 69; СП4, 133.

Плима.– ЛПП, 70; СП 4, 134.
Ово је прерађена прва строфа пјесме *Средњовековна сцена* [К, 23, 47, 7 (1968), 2–3] која се у цјелини објављује у поглављу „Песме ван збирки“ у првој књизи II тома ЦД.

Осека.– ЛПП, 71; СП 4, 135.
Ово је прерађена друга строфа пјесме *Средњовековна сцена* [К, 23, 47, 7 (1968), 2–3] која се у цјелини објављује у поглављу „Песме ван збирки“ у првој књизи II тома ЦД.

Одлуке светог синода.– ЛПП, 72; СП 4, 136.
– Варијанте:
Наслов: *Одлуке Светог синода* (ЛПП).

Пометња.– ЛПП, 73; СП 4, 137.

Скитнице.– ЛПП, 74; СП 4, 138.

Јеретици.– КН, 26, 454 (1. 1. 1974), 6; ЛПП, 75; СП 4, 139.
На истом мјесту објављене пјесме: *Звездани знаци* и *Јеретици*. Пјесма *Звездани знаци* унесена је у збирку ЛПП под насловом *Небески знаци*.
– Варијанте:
5 од рибара и пчелара простих (КН)
5 од рибара до пчелара простих (ЛПП; СП 4)
8 Разговарају јеретици с њима (КН)
9 као да су и они у дому гости, (КН)
14–15 *строфа*:
Јеретици су се од јутра до мрака
јадали душама боговских предака,
призивали да пук спасу,
молили их да зађу по красу
и пруже руку
узбуњеном свештенству и пуку. (КН)
17 јер и у та времена господња (КН)
19 што им сећање богове помрле (КН)
Треба скренути пажњу на стих бр. 5. Тешко је рећи зашто је логична конструкција из КН *рибара и пчелара* у ЛПП и СП 4 замијењена нелогичном *рибара до пчелара*. Вјероватно се ради о аналогији или инерцији, са ослонцем на сљедећи стих. Овдје је враћена часописна верзија.

Савет јеретика.– ЛПП, 76; СП 4, 140.
– Варијанте:
14 не спасосте словинске богомоље, (ЛПП)

Махнити.– С, 20, 34, 6 (1974), 499–500; ЛПП, 77, СП 4, 141.
Наднаслов: „Из *Летописа Перунових потомака*“. Објављене пјесме*: Чудо у цркви*, *Махнити*, *Попац* и *Рашчињени опат*. Пјесма *Рашчињени опат* ушла је у збирку ЛПП под насловом *Рашчињени нови опат*.
– Варијанте:
12 свет тежака и пољара (С)
21 Ма не био мој језик ником у вољи, (С)
22 *нема овог стиха* (С)
23 докле је сунца на своду, (С)
24–25 *размак за строфе* (С)

Небески знаци.– КН, 26, 454 (1. 1. 1974), 6; ЛПП, 78; СП 4, 142.
Напомена као за пјесму *Јеретици*.
– Варијанте:
Наслов: *Звездани знаци* (КН)
2 луталице, испосници, звездочтеци, (КН)
5 и посматрају како пада једно по једно (КН)
6 небеско око. (КН)
7 Показују га у наручју деци, (КН)

9 А сваку ноћ на домаку гори (КН)
10 од луталица звезда небо светли, (КН)
12 И говоре звездочтеци: (КН)
13 То богови дају знаке, (КН)
13–14 *нема овог стиха* (КН)
14 да се чува свој језик молитвени. (КН)
15 Заклињу се рибари и тежаци, (КН)
17 јеретици и верни (КН)
22–23 *размак за строфе* (КН)
23 И разиђу се с надом (КН)
24 да ће велики свештеник у Нину (КН)
26 пучку молитву њину. (КН)

Чудо у цркви.– С, 20, 34, 6 (1974), 499; ЛПП, 79; СП 4, 143.
Напомена као за пјесму *Махнити*.
– Варијанте:
5 Патер ностер, Патер ностер, (С)
6 а са камене таванице (С)
8 Мати божја, Оче наш, наш Оче! (С)
13 Господине Боже, наш благи Оче! (С)
16 где свештеник говори туђинске речи (С)
20 И по трећи пут свештеник вапи: (С)
21 *нема овог стиха* (С)
22 Патер, Патер! (С)
23 А камени сводови врате (С)

Велики Свештеник.– ЛПП, 80; СП 4, 144.

Глас предака.– ЛПП, 81; СП 4, 145.
– Варијанте:
Наслов: *Глас прадеда* (ЛПП).
Ово је прерађена трећа строфа пјесме *Средњовековна сцена* [К, 23, 47, 7 (1968), 2–3] која се у цјелини објављује у поглављу „Песме ван збирки“ у првој књизи II тома ЦД. Наслов *Глас прадеда* из ЛПП промијењен је у *Глас предака* у СП 4, а како у збирци ЛПП (стр. 31) већ постоји пјесма са истим насловом, догодило се да у СП 4 постоје двије пјесме са таквим насловом. Није било могуће другачије поступити ни у овој књизи ЦД.

Глас туђина.– ЛПП, 82; СП 4, 146.
Ово је прерађена четврта строфа пјесме *Средњовековна сцена* [К, 23, 47, 7 (1968), 2–3] која се у цјелини објављује у поглављу „Песме ван збирки“ у првој књизи II тома ЦД.

Рашчињени нови опат.– С, 20, 34, 6 (1974), 499–500; ЛПП, 83, СП 4, 147.
Напомена као за пјесму *Махнити*.
– Варијанте:
Наслов: Рашчињени опат (С)
1 Сове су само виделе новог опата (С)
6 Идући узаном путањицом уском (С)
11 Сутрадан су у градскоме великом храму (С)
12 свечано рашчинили (С)
12–13 тек рукоположеног опата; (С)
14 осим јејине из планине блиске (С)
15 нема овог стиха (С)
18 већ зло снује. (С); шт. грешка, треба: *снује*,
19 сакривен, можда, иза оближње тује (С)
20 могао увребати убогога попа. (С)
21 *нема овог стиха* (С)

Попац.– С, 20, 34, 6 (1974), 500; ЛПП, 84; СП 4, 148.
– Варијанте:
3 ни због љубавних греха отераних (С)
7–8 куне Бога када више нема кога – (С)

10 А из пепела као кад се гласи попац, (С; ЛПП)
10 А из пепела као кад се гаси попац, (СП 4); шт. грешка, треба: *гласи*
14 по топлому исконском гласу. (С)
14–15 *недостаје размак за раздвајање друге и треће строфе* (С)
15 Ако велможе и свештеници нису, (С)
17 осећају глас им јавља из пепела (С)
19 вратиће им људе, свештенике, у села (С)

После вођења.– ЛПП, 85; СП 4, 149.

Последња служба словенска.– ЛПП, 86; СП 4, 150.

Траве.– ЛПП, 87; СП 4, 151.

Сан о круни.– ЛПП, 88–90; СП 4, 152–154.

Месечина.– ЛПП, 91–92; СП 4, 155–156.

ПЕСМЕ ИЗ НОРВЕШКЕ

Збирка *Песме из Норвешке* (Просвета, Београд, 1976) представља специфичан пјеснички подухват у коме се јединствена тематска преокупација реализује кроз смисао и значење догађаја поводом кога је објављена. У вези с тим на почетку је дата сљедећа напомена:

Песник и издавач објављују ову књигу поводом откривања споменика у Ослу изгинулим југословенским интернирцима по немачким логорима у Норвешкој у другом светском рату.

Књига је урађена као библиофилско издање, без пагинације и са осам ликовних прилога Божидара Продановића. О томе на крају стоји сљедећа напомена:

Ова збирка песама Десанке Максимовић штампана је у 5000 примерака. Двадесет шест примерака отиснуто је на хартији „arches“ и нумерисано од 1 до 20 и од I до VI. У нумерисаним примерцима су оригинални бакрописи Божидара Продановића. Нумерисане примерке потписали су аутори.

Карактер збирке очитује се и у томе што је прва пјесма *Здравица Норвешкој* дата и у преводу на норвешки језик. Двојезично, на српском и норвешком, дат је и попис ликовних прилога.

Од укупно 25 пјесама 13 их је већ претходно било објављено у периодичним публикацијама (двије у ЛМС 1975, а једанаест у К 1976. године), док су се остале први пут појавиле у овој збирци.

Године 1984. објављена је ова збирка и двојезично – на енглеском и нашем језику [Десанка Максимовић, *Песме из Норвешке* (Десанка Максимовић, *Poems from Norway*), Просвета, Београд (The Leros Press, Canberra, Australia), превод Рециналд Г. А. де Брej (Translations by Reginald de Bray), ликовни прилози Божидар Продановић (Drawings by Božidar Prodanović), приређивач Иван Николић, тираж 1.500 примјерака]. Уводну биљешку о Десанки Максимовић и овој збирци написао је Рециналд Г. А. де Брej, и она је такође објављена двојезично. Све пјесме су досљедно прештампане из првог издања (једино је исправљена штампарска грешка у пјесми *Триста седамдесета поноћ*, стих бр. 3).

Слиједи преглед пјесама са подацима о првом објављивању у периодичним публикацијама и њиховом мјесту у првом издању збирке и у СП 4.

Здравица Норвешкој.– К, 30, 61, 11–12 (1975), 393; ПН, [5]; СП 4, 159–160.
Наднаслов: „Песме из Норвешке“. Објављене пјесме: *Здравица Норвешкој*, *Бдење*, *Магла*, *Брда*, *Сенке*, *Крстови*, *Катедрала у Трондхајму* и *Сунчева сарадница*.
– Варијанте:
2 до највишега на северу спрата (К)
10 до торња где студени ветар шиба, – (К)
11 сва полуземље, полувода, полуприча, полујава, (К)
13 сва светлопера из бајке риба (К)
14 када изрони из језера плава. (К)
17 а дворови планина камена ребра. (К)
19 коло воде лети беле ноћи (К)
20 а зими поноћи у мрак убундане. (К)
20–24 *нема ових стихова* (К)

24 И вихори су ти на девет катова, (К)
25 од њих и ледена урвина преза, (К)
28 Норвешка, свежа си ко у први дан постања, (К)
29 киптиш од још непознатих стена (К)

Hilsen til Norge.– ПН, [7]; СП 4, 161–162.

Бдење.– К, 30, 61, 11–12 (1975), 393–394; ПН, [13]; СП 4, 163.
Напомена као за пјесму *Здравица Норвешкој*.
– Варијанте:
2 кад сунце већ цело лето не спава (К)
12 као Дрина, и Тара и Ибар, (К)
16 кад не знам је ли лепше слева или здесна (К)

Брда.– К, 30, 61, 11–12 (1975), 394; ПН, [15], СП 4, 164.
Напомена као за пјесму *Здравица Норвешкој*.
– Варијанте:
5 зашто се мања пентрају на већа (К)
6 и даља скачу ближима на теме (К)
7 и тискају се једна другим међ плећа? (К)
12 или стихове што у даљини звоне (К)

Магла.– К, 30, 61, 11–12 (1975), 394; ПН, [17]; СП 4, 165.
Напомена као за пјесму *Здравица Норвешкој*.
– Варијанте:
1 Магла је уљушкала камена тела (К)
3 све камене лобање и камена чела (К)
6 смирила сапи дивовских мамута, (К)

Сунчева сарадница.– К, 30, 61, 11–12 (1975), 396; ПН, [19]; СП 4, 166.
Напомена као за пјесму *Здравица Норвешкој*.
– Варијанте:
2 ни ноћу, ни дању, као усред зиме, (К)

Бура код Норвика.– К, 30, 63, 7–8 (1976), 557; ПН, [21]; 167–168.
Наднаслов: „Песме из Норвешке“. Објављене пјесме: *Српска кућа*, *Пловећи континент* и *Бура код Норвика*.

Пловећи континент.– К, 30, 63, 7–8 (1976), 556–557; ПН, [23]; СП 4, 169–170.
Напомена као за пјесму *Бура код Норвика*.
– Варијанте:
2 вода око њега као риба блеска,– (К)

Григов гроб.– ЛМС, 151, 416, 6 (1975), 585; ПН, [25], СП 4, 171–172.
У ЛМС: *Посвећено Кари Мјелде*. Пјесма се налази и у збирци МС на основу чега је ушла и у прву књигу III тома ЦД. Осим разлика у односу на првообјављену, часописну верзију постоје и ситне разлике у верзијама објављеним у збиркама, с тим што је верзија из ПН досљедно пренесена у СП 4, а верзија из МС у СП 5. Овдје се све те разлике дају у односу на верзију из СП 4, тј. у односу на текст који се објављује у овој књизи ЦД.
– Варијанте:
3 није хтео да га земљом заспу, (ЛМС)
6 ни људске речи, (ЛМС)
9 писак галеба и шиштање гуја. (ЛМС)
9 писак галеба и шиштање у стенама гује. (МС; СП 5)
14 Скривен је ко у стаблу птичја дупља, (МС; СП 5)
19 који тврди да чује и говор острига (МС; СП 5)
21 уобразе да однекуд из стена (МС; СП 5)
25 и разгрне сенке старих четинара, (МС; СП 5)
26 поотклључава редом стену за стеном. – (ЛМС)

Катедрала у Трондхајму.– К, 30, 61, 11–12 (1975), 395–396; ПН, [27]; СП 4, 173–174.
Напомена као за пјесму *Здравица Норвешкој*.

– Варијанте:
3 не видим док прозори с висине не сину (К)
5 Нема икона. Око зидова голих (К)
6 само камених венаца плету се ниске, (К)
8 опомињу на цвасти пећинске. (К)
10 И нашто иконе испод овог каменог неба, (К)
11 Једва слутим где би и Исус могф да буде, (К)
13 узлетео под сводове попут галеба, – (К)
14 као Бог, и он, и нигде и свугде. (К)
16 на поноћно сунце налик је розета (К)
18 више тајни крију (К)
19 него што причају о постанку света. (К)
20 Посматрам на њима слике из Библије (К)
21 али сам само лепоте боја свесна. – (К)
22 главно је да у полумрак светлост лије, (К)
24 А можда ово и није катедрала, (К)
27 о дељењу светлости и таме прича; (К)
28 и можда се то не чују оргуље испод свода, (К)

Дрвена црква.– ЛМС, 151, 416, 6 (1975), 584; ПН, [33]; СП 4, 175.
Изузев посвете, остале напомене као за пјесму *Григов гроб*.
– Варијанте:
1 Слетела однекуд у шуму покрај Осла (ЛМС; МС; СП 5)
2 црква мало већа од патуљкове куће, (ЛМС)
3 можда птицу неке заоблачне шуме (ЛМС)
8 или изумрлих морских риба пераја, (МС; СП 5)
14 с Исусом под сводом малим ко играчка, (МС; СП 5)
15 морала је бити место ходочашћа (ЛМС)
17 Тек знам, као и за цркву из свог села, (ЛМС)
20 као свитац и пчела, (ЛМС)
21 и ако запише ко у њој стих љубавне песме (ЛМС)

Саветовање.– ПН, [35]; СП 4, 176–177.

Жеђ.– ПН, [37]; СП 4, 178.
– Варијанте:
1 Све чвршће затеже узло жеђи, (ПН)
Можда ипак треба скренути пажњу на разлику која се појављује у овом стиху (у основном тексту стоји *Све чешће*). Та разлика у основи је сасвим безначајна, па се може поставити питање да ли је пјесникиња осјетила неку нијансу која ју је повукла да направи измјену, или је у питању штампарска грешка која није примијећена управо због тога што је смисао оног што се хтјело рећи остао практично нетакнут. Ипак, овдје је остављено као у СП 4.

Глад.– ПН, [39]; СП 4, 179.

Смрт на пучини.– ПН, [41]; СП 4, 180–181.

Терет тежи од човека.– ПН, [43]; СП 4, 182–183.

Смрт у леду.– ПН, [45]; СП 4, 184–185.

Оглашени, изиђите.– ПН, [47]; СП 4, 186–187.

И триста је много.– ПН, [53]; СП 4, 188.

Крвави крст.– ПН, [55]; СП 4, 189.

Свици сведоци.– ПН, [57]; СП 4, 190.

Непознати.– ПН, [59]; СП 4, 191.

Триста седамдесета поноћ.– ПН, [61]; СП 4, 192–193.
– Варијанте:
3 јер мртви им имају од нас много више, (ПН); шт. грешка, треба: *их*

Крстови.– К, 30, 61, 11–12 (1975), 395; ПН, [63]; СП 4, 194.
Напомена као за пјесму *Здравица Норвешкој*.
– Варијанте:
2 где оно од љутића и маслачака, (К)
6 и код нас пољана (К)
9 Крстолики цветови, (К)

Сенке.– К, 30, 61, 11–12 (1975), 394–395; ПН, [65]; СП 4, 195.
Напомена као за пјесму *Здравица Норвешкој*.
– Варијанте:
7–8 *размак за строфе* (К)
10–11 *размак за строфе* (К)

Српска кућа.– К, 30, 63, 7–8 (1976), 556; ПН, [67], СП 4, 196–197.
Напомена као за пјесму *Бура код Норвика*.

НИЧИЈА ЗЕМЉА

Збирка *Ничија земља* (библиотека *Савремена поезија*, Слово љубве, Београд, 1979*)* обухвата стваралачки период Десанке Максимовић од 1976. до 1979. године.

На првој страници збирке налази се сљедећи запис:

Деспот Стефан Лазаревић (1377–1427), један од најпросвећенијих људи средњовековне Србије, син кнеза Лазара, написао је 1409. године посланицу, која у акростиху даје речи слово љубве.

Писмо и песма, говор и мољење, слово љубве *весник је нових сазвучја у српској књижевности, ведра раскрсница наше културе, песма о љубави, девојачкој и младићкој, о љубави у природи и изнад ње, слово о љубави која човека води даље у будуће, љубављу братском.*

Што оштровидни ум сагледати не може – љубав превазилази...

Слиједи преглед пјесама са подацима о првом објављивању у периодичним публикацијама и њиховом мјесту у збирци и у СП 4.

Ничија земља.– К, 33, 65, 2 (1978), 168; НЗ, 5–6; СП 4, 201.
Наднаслов: „Састанци у сну“. Објављене пјесме: *Дарови*, *Ничија земља*, *Постепено*, *Додир*, *Призраци*, *Састанци у сну*, *Разговор у грању* и *Послови су завршени*.
– Варијанте:
17 у земљи где се само предани, (К)
18 где се стално чују времена стопе. (К)

Чардак ни на небу ни на земљи. – ЛМС, 154, 421, 3 (1978), 302; НЗ, 9; СП 4, 202.
На истом мјесту објављене пјесме: *Црна певица*, *Самоћа* и *Чардак ни на небу ни на земљи*.
– Варијанте:
1 На чардаку сам ни на небу ни на земљи, (ЛМС)
8 и нагони ме да му од метеора и муња (ЛМС)
14 Ти што боравиш сад у звездâ (ЛМС)
17 долебди пре него што почне да свиће (ЛМС)

Човеков дом.– ГС, књ. 314, Одељење језика и књижевности, књ. 10 (1979), 19–20; НЗ, 10–13; СП 4, 203–205.
– Варијанте:
Мото: „Овај дом је мој, и мој опет није...“
(Diss Hus ist min und doch nit min...) (ГС)
24 ни ко првом човеку подари (ГС)
42 да у њему, мада је све твоје, ипак је туђе, (ГС)
46 горе светла, заборављена као шкољке, (ГС)
47 доле непрозирно тамна, (ГС; НЗ)
49 мада опкољена свемиром целим, – (ГС)

Међу планетама.– С, 22, 43, 11 (1976), 373; НЗ, 14; СП 4, 206.
Наднаслов: „Четири песме“. Објављене пјесме: *Судбина*, *Мисао понорница*, *Девети вал* и *Међу планетама*. Све осим пјесме *Девети вал* ушле су у збирку НЗ, док се та пјесма уноси на крају овог тома

у цјелину „Песме ван збирки“.
– Варијанте:
4 Смемо гледати изблиза лица сунаца, (С)
5 *нема овог стиха*
13 посматрати кроз забрањене дурбине, (С)
13 рај посматрати кроз забрањене дубине, (НЗ)
16 загрлити смемо свако будуће дете, – (С)

Привиђење.– С, 25, 49, 4 (1979), 269; НЗ, 15; СП 4, 207.
Наднаслов: „Виђено у сну“. Објављене пјесме: *Лирски родослов*, *Привиђење*, *Неман* и *Августовско небо*. Пјесма *Августовско небо* није ушла у збирку НЗ, па ће се у овом тому наћи у поглављу „Песме ван збирки“.
– Варијанте:
8 Појави се из белине Млечног пута, (С)

Додир.– К, 33, 65, 2 (1978), 168, 169; НЗ, 16; СП 4, 208.
Напомена као за пјесму *Ничија земља*.
– Варијанте:
6 мене и далеког звезданог света – (К)
7 не знам са којом од безброја, (К)
10 Само тог ниједнога небесног слоја, (К)

Змија младожења.– КР, 56 (11. 5. 1976), 1; НЗ, 17–18; СП 4, 209–210.
На истом мјесту објављене пјесме: *Змија младожења* и *Заборав*. Испод пјесама је напомена *(Из необјављених песничких рукописа).*
– Варијанте:
6 сагори змију све до последњег свлака (КР)

Виђење.– Б, 18, 211 (1976), 1; НЗ, 19; СП 4, 211.
– Варијанте:
9 ништа што те је до у гроб допратило (Б)
10–11 *строфа*:
Понекад тек мало дигнеш трепавице
да видиш
да ли ми је од времена потамнело лице,
да ли ми срце још песмама листа. (Б)
11 Под луковима гробнице, (Б)
14 све је непокретно и чека (Б)

Црна певица.– ЛМС, 154, 421, 3 (1978), 301; НЗ, 20; СП 4, 212.
Напомена као за пјесму *Чардак ни на небу ни на земљи.*
– Варијанте:
1 Црна певица, која је живела у мени, (ЛМС)
3 потајно је из гнезда излетала (ЛМС)
7 а у раздање се искрадала (ЛМС)
7–8 да сунце срета. (ЛМС)
8 Не буде је целога пролећа и лета (ЛМС)
9 недостаје овај стих (ЛМС)
14–15 *недостаје размак којим се дијеле друга и трећа строфа* (ЛМС)
15 Настанила се (ЛМС)
15–16 крај твога гроба, биће, (ЛМС)
16 или на место неко друго, (ЛМС)
16– самохрано. (ЛМС)

Дарови.– К, 33, 65, 2 (1978), 168; НЗ, 21; СП 4, 213.
Напомена као за пјесму *Ничија земља*.
– Варијанте:
4 Као заробљена она прво у луку (К)
10 и гранчицу Влашића, сузну као влати, (К)
11 *недостаје овај стих* (К)
13–14 и на мом длану (К)

Састанци у сну.– К, 33, 65, 2 (1978), 170; НЗ, 22; СП 4, 214.
Напомена као за пјесму *Ничија земља*.

Самоћа.– ЛМС, 154, 421, 3 (1978), 301–302; НЗ, 23–24; СП 4, 215.
Напомена као за пјесму *Чардак ни на небу ни на земљи*.
– Варијанте:
2 дом између набујалих вода. (ЛМС)
10 и небо има сјај твојих беоњача, (ЛМС)

Два сна дављеника.– НЗ, 25–26; СП 4, 216.
– Варијанте:
13 Осим непрозирне воде бездна, (НЗ)

Постепено.– К, 33, 65, 2 (1978), 169; НЗ, 27–28; СП 4, 217.
Напомена као за пјесму *Ничија земља*.
– Варијанте:
4 и да се спремам на Северни Пол (К)
7 Постепено нестаје оног бола несносног, (К).

Судбина.– С, 22, 43, 11 (1976), 372; НЗ, 29; СП 4, 218.
Напомена као за пјесму *Међу планетама*.
– Варијанте:
1 Опасна и изненадна (С)
7 Над тобом небо, на њему уточишта нема, (С)
8 доле земља, у њој беспомоћне кости, (С)
13 немаш куд да кренеш. (С)

Сан.– Г, 14, 5 (1979), 5–6; НЗ, 30; СП 4, 219.
На истом мјесту објављене пјесме: *Песник*, *Сан* и *Тобож за децу*. Пјесма *Тобож за децу* није ушла у збирку НЗ, па ће се у овом тому наћи на крају, у цјелини „Песме ван збирки“.

Немам противотрова.– КН, 29, 548 (1. 12. 1977), 1; НЗ, 31; СП 4, 220.
– Варијанте:
12 уступити морам (КН)
16 Немам образина преко лика, (КН)
19 морам га понети (НЗ)

Молитва за оклоп.– КР, 8, 120 (10. 4. 1979), 1; НЗ, 32; СП 4, 221.

Потребно ми је.– КН, 31, 577 (24. 2. 1979), 3; НЗ, 33–34; СП 4, 222.
На истом мјесту објављене пјесме: *Рађање песме*, *Воденичар*, *Новембарска слутња* и *Потребно ми је*. Пјесма *Новембарска слутња* није ушла у збирку НЗ, него је касније уврштена у збирку МС, у оквиру које се нашла у СП 5, што значи да припада првој књизи III тома ЦД.
– Варијанте:
1 Потребно ми је много сунца, (КН)
14 и онога ко пред њим клечи. (КН)
18 потребан ми је пријатељ што може већи, (КН)

Сунце ме само није изневерило.– НЗ, 35; СП 4, 223.

Миољско лето.– СТ, 17, 1976, 6 (1976), 785; НЗ, 36; СП 4, 224.
Пјесма с насловом *Михољско лето* објављена је у збирци МЛ 1987. године, одакле је, у оквиру те збирке, пренесена у СП 5, што значи да припада првој књизи III тома ЦД.
– Варијанте:
У НЗ и СП 4 текст је истоветан, док је у верзији из СТ остао непромијењен само стих бр. 7; стога се та верзија доноси у цјелини:

Имам разлога да се будим рано,
миољског лета радост ме чека –
на узглављу затичем кроз прозор убачена
писма од сунца
као писма од вољена човека.

Од страха и стрепње најпре не отварам
те квадратиће пуне сунца и југа:
ко зна да ли сунце обећава
миољско лето топло и дуго.

Јер све се чешће
близу сунца облак зањише,
и на узглављу квадрат осунчани
сенка збрише,
и бојим се нећу дуго имати разлога
јутром да раним. (СТ)

Радост.– КН, 30, 552–553 (1. и 16. 2. 1978), 5; НЗ, 37; СП 4, 225.
– Варијанте:
5 а не може трезан да је схвати. (КН)
8 као радост од тужног изненађења (КН); шт. грешка, треба: *изненађења*.

Мисао понорница.– С, 22, 63, 11 (1976), 372; НЗ, 38; СП 4, 226.
Напомена као за пјесму *Међу планетама*.
– Варијанте:
3 што час тоне у таму, час излази на лице дана, (С)
4 *нема овог стиха* (С)
5 са стране сасвим нечекане; (С)
6 а она у то из радости, из туге бане, (С)
10 болније од жалца њезин хитац, (С)
12 свитац, (С)
14 у судбинске помрчине и заседе. (С)

Неман.– С, 25, 49, 4 (1979), 270; НЗ, 39; СП 4, 227.
Напомена као за пјесму *Привиђење*.
– Варијанте:
17 који ми се чини за скок спреман (С)

Осуђена мисао.– С, 23, 46, 12 (1977), 423–424; НЗ, 40; СП 4, 228.
На истом мјесту објављене пјесме: *Њено величанство мисао*, *Осуђена мисао* и *Ноћна мисао*. Пјесма *Њено величанство мисао* унесена је у збирку НЗ под насловом *Ускрсло сећање*.

Ноћна мисао.– С, 23, 46, 12 (1977), 424; НЗ, 41; СП 4, 229.
Напомена као за пјесму *Осуђена мисао*.

Ускрсло сећање.– С, 23, 46, 12 (1977), 423; НЗ, 42; СП 4, 230.
Видјети напомену за пјесму *Осуђена мисао*.
– Варијанте:
Наслов: Њено величанство мисао (С)
1 Под огромном плочом времену (С)
9 Све дотле присутно у мени (С)
9–10 истог се трена (С)
13 Само твоје величанство, (С)
14 суморна мисли ноћна, (С)
16 да се оно врати под смет заборава (С)

У несаници.– НЗ, 43; СП 4, 231.
– Варијанте:
8 пртворности, и самилости вајне, (НЗ)

Напустите моје мисли.– НЗ, 44; СП 4, 232.

Рађање песме.– КН, 31, 577 (24. 2. 1979), 3; НЗ, 45; СП 4, 233.
Напомена као за пјесму *Потребно ми је*. Пјесма с истим насловом објављена је у збирци ПС, 1988. године, у оквиру које је ушла у СП 5, што значи да припада првој књизи III тома ЦД.
– Варијанте:

7–8 *размак за строфе* (НЗ)
10 мада је време (КН)
18 Богиња Жива и Парке у породилиште. (КН)

Воденичар.– КН, 31, 577 (24. 2. 1979), 3; НЗ, 46–47; СП 4, 234.
Напомена као за пјесму *Потребно ми је*.
– Варијанте:
2 воденичар кога не виде нико живи (КН)
4 Једино по хуку воде и мирису жита (КН)
5 *недостаје овај стих* (КН)
12 и свмо коло се, као пред надахнуће, (КН)
14 Изненада тек у зору (КН)

Песник.– Г, 14, 5 (1979), 5; НЗ, 48–49; СП 4, 235.
Напомена као за пјесму *Сан*.
– Варијанте:
16 али га опажати нећеш (Г)

Искуство.– КН, 28, 520 (1. 10. 1976, 1; НЗ, 50; СП 4, 236.
– Варијанте:
9 Знам сањалице са сном који неће никад (КН)
11 Знам жељне одмазде са руком која мора (КН)
12 да се спутава, (КН)
15 Знам људе судбином притиснуте, (КН)

Запис о добру и о злу.– НЗ, 51–52; СП 4, 237–238.

Запис о ратовима.– НЗ, 53–54; СП 4, 239–240.

Запис о жеђи за животом.– НЗ, 55; СП 4, 241.

Објавите једном на велика звона.– Г, 8, 7–8 (1973), 95; НЗ, 56–57; СП 3, 328; СП 4, 242.
У Г пјесма је објављена под насловом *Савремена естрадна песма*. Под насловом *Објавите једном на велика звона* први пут је штампана у збирци *Ничија земља* (1979), а потом се у оквиру *Сабраних песама* налазила на два мјеста: у III тому у додатку „Песме ван збирки“, а у IV у оквиру збирке *Ничија земља*. Међутим, у посљедњем издању *Сабраних песама* из 1990. године ова пјесма је изостављена из III тома, а остала само у IV тому у оквиру збирке *Ничија земља*, у којој је први пут објављена, гдје јој је мјесто и по хронолошком критеријуму. Тако је поступљено и у овом тому *Целокупних дела*.
– Варијанте:
3 Објавите једном на велика звона, (Г)
8 кад се отвори у коме вулкан доброте. (Г)
10 има, ваљда, негде и песка понеко зрнце, (Г)
17 и љубави бар трун да се спасе. (НЗ; СП 4)
17 и љубави, бар трун, да се спасе. (СП 3)
18 Јавите нам да се нашао, негде, неко (Г)
19 ко је прославио суседову славу (Г)
20 и уоквирио његовога барда. (Г)
22– *строфа*:
Пронађите у свету вест утешну неку
која би нас као осунчани дани
могла од сумње, зависти да одбрани,
која би кадра била удавити
сваку кобру и шарку у човеку. (Г)

Упозорење.– НЗ, 50; СП 4, 243.

Последње путовање.– НЗ, 59; СП 4, 244.

Последњи дани.– НЗ, 60, СП 4, 245.

Смрт гаврана.– НЗ, 61; СП 4, 246.

Стари пророк на гробу.– НЗ, 62; СП 4, 247.

Сунчани часовник.– НЗ, 63; СП 4, 249.

Људско срце.– НЗ, 64; СП 4, 249.

Заборав.– КР, 56 (11. 5. 1976), 1; НЗ, 65; СП 4, 250.
Напомена као за пјесму *Змија младожења*.
– Варијанте:
3 носе те пут недокучних става. (КР)
4 Облаци се размичу као плахе срне, (КР)
5 дају им брода; (КР)
6 љуска се њише као да веслачева рука (КР)
10 Најпре си још близу као чун месечев, (КР)
11 после те видим као сјај вечерњаче, (КР)
12 па као испрекидан трептај свица (КР)
14 Најзад све потоне у бујице заборава (КР)
15 *недостаје овај стих* (КР)
16 На земљи још само неко плаче. (КР)
17 *недостаје овај стих* (КР)

Дон Кихот.– П, 73, 22715 (31. 12. 1976. и 1. и 2. 1. 1977), 14; НЗ, 66–67; СП 4, 251.
– Варијанте:
1 Како која јутра свану, (П)
2 надире нови свет кроз слух, кроз вид, (П)
5 Дон Кихот на пушкарници стоји (П)
10 Дан и ноћ он с пушкарнице гледа (П)
11 да ли му из ишчезла света (П)
13 да ли га ко однекуд гања... (П)
13–14 *недостаје размак између треће и четврте строфе* (П)
14 Признајем, (П)
14–15 понекад се сажалим на њега (П)
16 давних сећања (П)

Кад оду наших мајки мајке.– НЗ, 68–70; СП 4, 252–253.

Призраци.– К, 33, 65, 2 (1978), 169–170; НЗ, 71–72; СП 4, 254.
Напомена као за пјесму *Ничија земља*.
– Варијанте:
23 А ноћ је ни светла ни тамна, (К)

Гојковица.– НЗ, 73; СП 4, 255.

Потопљени брод.– ЛМС, 155, 423, 5 (1979), 755; НЗ, 74–75; 256.
На истом мјесту објављене пјесме: *Потопљени брод*, *И овде*, *Месец* и *Последње коначиште*. Посљедње двије пет шест мјесеци касније објављене су и у часопису ПУ [25, 5–6 (1979), 74, 13–14]. Пошто нису ушле у збирку НЗ, у овом тому уврштене су на крају, у поглављу „Песме ван збирки“.
– Варијанте:
4 и избацује узбуркана вода (ЛМС)
7 опиљке котве, – (ЛМС)
8 све што могаде, с брда с дола, (ЛМС)
14 дижући са дна потонуле дане, – (ЛМС)

Бојазан.– НЗ, 76; СП 4, 257.
Под истим насловом постоји пјесма и у збирци СЉ, 35–36.

И овде.– ЛМС, 155, 423, 5 (1979), 756; НЗ, 77–78; СП 4, 258.
– Варијанте:
6 као да си од мога сна, у дугом путу, (ЛМС)

Могиле времена.– НЗ, 79; СП 4, 259.

Разговор у грању.– К, 33, 65, 2 (1978), 170; НЗ, 80–81; СП 4, 260.
Напомена као за пјесму: *Ничија земља*.
– Варијанте:

14 И спустити се у овај крај, почетком маја, (К)
15 *недостаје овај стих* (К)
17 ни овог краја (К)

Реквијем.– НЗ, 82; СП 4, 261.

Лирски родослов.– С, 25, 49, 4 (1979), 267–269; НЗ, 83–85; СП 4, 262–265.
– Варијанте:
74 на свет свој бацих, (С)

Послови су завршени.– К, 33, 65, 2 (1978), 170–171; НЗ, 89–90; СП 4, 266.
Напомена као за пјесму: *Ничија земља*.
– Варијанте:
13 ослободила од магле реке (К)
13–14 и стење. (К)
15–16 *недостаје размак између друге и треће строфе* (К)
19 као суварци, (К)
20–21 *строфа*:
Онда сам као уморни сељаци
отрла зној са чела
и скрстила руке. (К)

ПЕСМЕ ВАН ЗБИРКИ

Пјесме ван збирки у другој књизи II тома требало би да покривају период од 1964. до 1979. године, тј. од посљедње збирке претходне, прве књиге овог тома (ТП, 1964) до посљедње збирке друге књиге II тома (НЗ, 1979). Међутим, почетна година овог распона морала је бити помјерена на 1969, и то из два разлога. Први се односи на податак да је збирка ТП имала двије верзије: изворну која представља прво издање из 1964. и проширену, која је први пут формирана у СД, 1969. године, а потом с малим корекцијама коначно установљена у СП. (Више о томе у напоменама уз књигу.) Други разлог садржан је у томе што су и у III тому СД и у III тому СП, који су готово у цјелини конципирани на истим основама, унесене пјесме ван збирки објављене у периоду закључно са 1969. годином. Мање је важно што у поглавље „Нове песме“, како се тај додатак именује у III тому СД, нису ушле све пјесме из тог периода које су се хронолошки гледано ту могле наћи, као што ни неке пјесме из тог додатка нису ушле у састав њему примјереног поглавља које се у III тому СП зове „Песме ван збирки“. Разлике између та два додатка с једне стране су квалитативне природе и произлазе из тренутног схватања Десанке Максимовић о најадекватнијем облику представљања сопственог пјесничког опуса који није ушао у збирке, док су на другој страни квантитативног карактера, с обзиром на временски период који дијели СД од СП. Стога се, као што је напријед наговијештено, у овом тому ЦД објављују пјесме ван збирки из периода од 1969. до 1979. године. Изузетак су пјесме које је пјесникиња касније унијела у збирку МС која је у оквиру ове збирке унесена у СП 5, што значи да припадају првој књизи III тома ЦД: *Јутарња посета* [ЛМС, 149, 411, 3 (1973), 239], *Николи Тесли* [БО, 56, 118 (1977), 14], *Новембарска слутња* [КН, 31, 577 (24. 2. 1979), 3], *Понoћни Торонто* и *Трешње нероткиње* [КН, 31, 594 (24. 11. 1979), 7]. То значи да су те пјесме изостале у овом тому, док се остале дају поредане по критеријуму хронологије првог објављивања.

Срећни.– Споне, 2, 4 (1970), 33.
На истом мјесту објављене пјесме *Срећни* и *Рођење стиха*.

Рођење стиха.– Споне, 2, 4 (1970), 33.
Напомена као за пјесму *Срећни*.

Са куле бола.– Багдала, 13, 147–148 (1971), 5.

Човек.– 4. јул, 10, 471 (3. 7. 1971), 31.

Новогодишње честитке.– П, 71, 21992 (31. 12. 1974. и 1. и 2. 1. 1975), 6.
Без икаквих измјена пјесма је прештампана у Р [32, 52 (24. 12. 1976), 11].

Јули на Сави.– П, 73, 22475 (30. 4. и 1. и 2. 5. 1976), 18.

Девети вал.– С, 22, 43, 11 (1976), 373.
Напомена као за пјесму *Међу планетама*.

Крилати новчић.– П, 74, 23074 (31. 12. 1977), 21.

Августовско небо.– С, 25, 49, 4 (1979), 270.
Напомена као за пјесму *Привиђење*.

Месец.– ЛМС, 155, 423, 5 (1979), 756–757.
Напомена као за пјесму *Потопљени брод*. Пјесма *Месец* је, скупа са пјесмама *Коначиште* и *Зимски празник*, пет-шест мјесеци касније објављена и у часопису ПУ [25, 5–6 (1979), 74, 13–14], па би се та друга верзија прве двије пјесме (трећа није прештампавана) по правилу морала сматрати коначном. Међутим, верзије у ЛМС у оба случаја су изграђеније, што се посебно односи на пјесму *Последње коначиште*, па се зато овдје третирају и објављују као основни текст. Такво опредјељење подупире и податак да је већину пјесама објављених у ПУ пјесникиња касније прерађивала, док је до хронолошке инверзије приликом првог објављивања вјероватно долазило због нередовног, двомјесечног или тромјесечног излажења тог часописа.
– Варијанте:

2 Ма те нашао међу сазвежђем (ПУ)
5 украде те и доведе на ове међе, (ПУ)
17 из дубине те бескрајне (ПУ)
18 донесе земљи до прага. (ПУ)

Последње коначиште.– ЛМС, 155, 423, 5 (1979), 757.
Напомена као за пјесме *Потопљени брод* и *Месец*.
– Варијанте:

2 у дворцу своме буди сам, (ПУ)
4 навратиће ти један рањен сан, (ПУ)
9 ко поломљених крила олуј, (ПУ)
11 који под облацима тражи спас. (ПУ)
15 навратиће као тужан јек (ПУ)
16 на конак теби један сан (ПУ)
17 и остаће занавек. (ПУ)

Тобож за децу.– Г, 14, 5 (1979), 6.
Напомена као за пјесму *Сан*.

Зимски празник.– ПУ, 25, 5–6 (1979), 74.
На истом мјесту објављене пјесме: *Последње коначиште*, *Месец* и *Зимски празник*. Видјети напомену за пјесму *Месец*.

РЈЕЧНИК МАЊЕ ПОЗНАТИХ РИЈЕЧИ[3]

афтуша – врста биљке

балдахин – кров од скупоцене тканине над престолом, носиљком, креветом и сл.; „небо“ које се носи на литијама, процесијама и сл.
бдиља – она која бди
б╫сјак – онај који се отпадио од друштва; бескућник
бродарица – вила која живи по водама

вења – смрека

гаталинка – жаба крекетуша
греш – недозрело, кисело грожђе; огрозд

здравац – врста биљке

једноуђење – пост уз који се узима само један оброк дневно, обично пред вече

ливадак – деминутив и хипокористик од *ливада*

обундан – умотан, замотан у бунду
огрозд – врста жбунастог баштенског биља
окрек – врста алги по мртвајама, жабокречина
опат – старешина католичког мушког самостана

павит – биљка пузавица
пелегрински – ходочаснички
плиска – птица пјевачица (више врста)
подгрлац – јамица под грлом
пухор – пепео, прах

русалка – шумска водена вила код старих Словена

туја – биљка из породице четинара слична чемпресу

---

[3] У поезији Десанке Максимовић има и таквих ријечи које нису подједнако разумљиве читаоцима из свих крајева српског језичког подручја, нити свим социјалним слојевима. У прављењу овог рјечника полазило се од просјечно образованог читаоца. При томе се подразумијева да је избор „мање познатих ријечи“ сасвим услован.

ћивот – ковчег у коме се чувају посмртни остаци или мошти светаца

чадра – колиба, шатор

целити – лечити, видати

РЕГИСТАР ИСТОРИЈСКИХ, ГЕОГРАФСКИХ, РЕЛИГИЈСКИХ, МИТОЛОШКИХ И ДРУГИХ ИМЕНА И ПОЈМОВА

апостол Лука 465
апостол Павле 465
апостол Петар 465
архангел 427, 474, 618
афрички 449
Ахилова пета 464

Балкан 458, 461, 464
Бановићи 433
Берген 531
Богородица 468
Бол 514
Бранковина 408
бранковински 408, 450
Бреза 433
бродарица 484

Велебит 479, 481–483, 490, 500, 505, 514, 516
Велика кола 469, 481, 497
Велики медвед 467
Венецуела 528
Весна 463, 483
Вечерњача 402, 462, 469, 481, 482, 561, 596
Византт 464, 517
Војка 481, 489
Волга 433
Волос 457, 463, 469, 472, 481, 486, 490, 496, 503, 504
вукодлак 438, 476, 485, 492

Гојковица 600
Гргур Нински 455, 506
Грци 472

Девичје гробље 423
Делфи 464
демони 427, 587, 589, 609
Дон Кихот 597
Дрина 525
Дувно 517
Дунав 459, 484
ђурђевдански уранак 598
Ева 555
Енглеска 530

Жива 463, 486, 493, 504

Загорје 539
Закарпатје 462, 539
Захумље 465, 470, 477, 480, 497
Звездара 423
змај 450, 523, 552

Ибар 465, 525
Исланд 530

Јадранско море 466, 490
Јард 529
јерихонске трубе 556
Јордан (река) 511
Јошаничка бања 539
Јуда 465
Југословени 539

Какањ 433
Калуга 423
Карпати 472, 489, 492, 598
Колубара 433
Кораб 434
Корчула 514
Кремљ 423
Кумова слама 460, 467, 469, 482, 497, 561, 595

Ла Манш 408

Мала кола 469, 481, 497
Мали медвед 467
Млеци 472, 480, 484, 492, 499, 500
Млечни пут 556
монах 447, 497
Морана 457, 463, 474, 481, 483, 484,
491–493, 496, 502
Москва 438

Нарвик 529
Неретва 465
Нин 478, 507
Норвежани 539, 548
Норвешка 523, 524, 544

Осло 533

Павића заселак 544
Парка 581
Перун 457, 463, 465, 466, 473, 481, 486, 487, 489, 490, 496, 502–505
Петровића заселак 544
Подмосковље 423

положајник 598
Похорје 448

Рабас 443
Рашани 459, 464, 469, 470, 472, 491
Рим 492, 517
Ростов 423
русалка 484
Руси 539

Световид 457, 464, 466, 486, 488, 496
Северни пол 545, 565
Седам влашића 460, 467, 469, 481, 497
Словен 506
Страшни суд 494

Тара 525
Татре 448
Тома (неверни) 465
Трондхајм 532

ускршња јаја 598
Урал 448
Учка 482, 500

Финска 530

Хаваји 528
Хвар 514
Хималаји 598
Христ 464, 465, 481, 490, 511
Хуни 464

Црно море 459, 460, 471, 491, 494
црнци 588
А ја се не усудих 429 [639]
А сад одосмо 426 [639]
Августовско небо 621 [662]

АЗБУЧНИ РЕДОСЉЕД ПЈЕСАМА[4]

Бдење 525 [652]
Берачице биља 498 [648]
Бојазан 602 [661]
Брда 526 [652]
Бура код Нарвика 529 [653]

Велики Свештеник 509 [650]
Вест о рату 477 [646]
Виђење 559 [656]
Вино из домовине 425 [639]
Воденичар 582 [659]
Војска под звездама 481 [646]
Војсковођа 467 [645]
Волос 490 [647]
Време прошло 399 [635]
Вукодлаци 485 [647]

Гатара 483 [647]
Глад 536 [654]
Глас о пророчанству 459 [643]
Глас предака 1 472 [645]
Глас предака 2 510 [650]
Глас претков Цару 462 [644]
Глас туђина 511 [650]
Гојковица 600 [661]
Григов гроб 531 [653]
Гробље старих богова 486 [647]

Дарови 561 [656]
Два сна дављеника 564 [657]
Девети вал 619 [662]
Додир 557 [656]
Дон Кихот 597 [660]
Дрвена црква 533 [653]

Жеђ 535 [654]
Жива 493 [648]
Жупаново привиђење 468 [645]

Заборав 596 [660]

---

[4] Први број послије наслова пјесме означава страницу на којој се налази пјесма, а други страницу на којој је напомена о њој. Кад су у питању двије пјесме са истим насловом уз пјесму која се прво јавља стоји број број 1, а уз другу 2.

Заборављени лист Библије 406 [636]
Залупиле су се вратнице 402 [636]
Запис о добру и о злу 585 [659]
Запис о жеђи за животом 587 [659]
Запис о ратовима 586 [659]
Заувек 421 [639]
Звездана светковина 482 [646]
Звона у Нину 478 [646]
Здравица Норвешкој 523 [652]
Земља је свугде иста 423 [639]
Земља јесмо 441 [641]
Зимски празник 625 [663]
Змија младожења 558 [656]

И настала је тишина 413 [637]
И овде 603 [661]
И триста је много 541 [654]
Искуство 584 [659]
Испосникова молитва 479 [646]

Јеретици 504 [649]
Још један дан до вучења 436 [640]
Јули на Сави 618 [662]

Кад оду наших мајки мајке 598 [660]
Катедрала у Трондхајму 532 [653]
Краљ уочи боја 480 [646]
Крвави крст 542 [654]
Крилати новчић 620 [662]
Крстови 546 [654]

Лав на самрти 449 [642]
Лирски родослов 607 [661]
Лисичина смрт 448 [642]

Људско срце 595 [660]

Магла 527 [652]
Махнити 506 [649]
Међу планетама 555 [655]
Месец 622 [662]
Месечина 519 [651]
Месечина у Бранковини 408 [637]
Милостиња 424 [639]
Миољско лето 572 [657]
Мисао понорница 574 [658]
Могиле времена 604 [661]
Мој свет 403 [636]
Молитва за оклоп 569 [657]
Молитва пред сан 418 [638]
Морана 491 [648]
Моранина успаванка 492 [648]

Напустите моје мисли 580 [659]
Наслеђе 416 [638]
Насумице иду Рашани 469 [645]
Небески знаци 507 [649]
Недељна проповед 405 [636]
Немам више времена 400 [635]
Немам противотрова 568 [657]
Неман 575 [658]
Непознати 544 [654]
Није више ваше 434 [640]
Ничија земља 551 [655]
Новогодишње честитке 617 [662]
Ноћ 476 [646]
Ноћна мисао 577 [658]

Обећала си да ћеш бити вечна 412 [637]
Објавите једном на велика звона 588 [659]
Оглашени, изиђите 540 [654]
Оделите куће 428 [639]
Одлуке светог синода 501 [649]
Опорука 404 [636]
Освајач 464 [644]
Осека 500 [649]
Осуђена мисао 576 [658]

Перун 457 [642]
Песник 583 [659]
Песникови завичаји 407 [636]
Плима 499 [648]
Пловећи континент 530 [653]
Поводањ 409 [637]
Повратак 497 [648]
Поклисари 471 [645]
Покушај хумора 427 [639]
Пометња 502 [649]
Попац 513 [651]
Порука 435 [640]
После већања 514 [651]
Последња молитва 417 [638]
Последња служба словенска 515 [651]
Последње коначиште 623 [663]
Последње новинске вести 433 [640]
Последње путовање 590 [660]
Последњи дани 591 [660]
Послови су завршени 610 [661]
Постепено 565 [657]
Потопљени брод 601 [661]
Потпуно сама 414 [637]
Потребно ми је 570 [657]
Прва ноћ жалости 419 [638]
Прво смо дуго мислили 401 [635]
Преоран гроб 446 [641]
Привиђење 556 [656]
Призраци 599 [660]
Просјак у разбојишту 494 [648]
Просјаци 487 [647]

Птичја сахрана 447 [642]
Пустињаково виђење 458 [643]
Путовање 438 [640]

Радост 573 [658]
Рађање песме 581 [659]
Разговор у грању 605 [661]
Рањеник у тућини 470 [645]
Растанак 495 [648]
Рашчињени нови опат 512 [650]
Реквијем 606 [661]
Рођење стиха 614 [662]
Рука 415 [638]
Са куле бола 615 [662]
Савет јеретика 505 [649]
Саветовање 534 [654]
Сад је извесно 431 [639]
Самоћа 563 [657]
Сан 567 [657]
Сан о круни 517 [651]
Састанци у сну 562 [656]
Све је по старом 422 [639]
Свици сведоци 543 [654]
Свод небески је хладан 411 [637]
Сенке 547 [654]
Сећања 451 [642]
Силазите полако 410 [637]
Скитнице 503 [649]
Слушају богови 489 [647]
Смрт војника 475 [646]
Смрт гаврана 592 [660]
Смрт на пучини 537 [654]
Смрт у леду 539 [654]
Снег на гробу 430 [639]
Срећни 613 [662]
Српска кућа 548 [654]
Стари пророк на гробу 593 [660]
Стогодишњаци 473 [646]
Страх од броја 465 [644]
Судбина 566 [657]
Сунце ме само није изневерило
571 [657]
Сунчани часовник 594 [660]
Сунчева сарадница 528 [652]
Сутрадан 420 [638]
Тајни састанак 439 [640]
Терет тежи од човека 538 [654]
Тишина спава 432 [640]
Тобож за децу 624 [663]
Траве 516 [651]
Триста седамдесета поноћ 545 [654]

У Краљевој земљи 474 [646]
У несаници 579 [658]
Улизице 461 [643]
Упозорење 589 [660]
Усахле реке 450 [642]

Ускрсло сећање 578 [658]

Фаворит 437 [640]

Hilsen til Norge 524 [652]
Хитна посета 440 [641]
Хлебарево виђење 488 [647]

Царев стражар 460 [643]
Црна певица 560 [656]

Чардак ни на небу ни на земљи 552 [655]
Човек 616 [662]
Човеков дом 553 [655]
Чудо у цркви 508 [650]

САДРЖАЈ

НЕМАМ ВИШЕ ВРЕМЕНА

Време прошло 399
Немам више времена 400
Прво смо дуго мислили 401
Залупиле су се вратнице 402
Мој свет 403
Опорука 404
Недељна проповед 405
Заборављени лист Библије 406
Песникови завичаји 407
Месечина у Бранковини 408
Поводањ 409
Силазите полако 410
Свод небески је хладан 411
Обећала си да ћеш бити вечна 412
И настала је тишина 413
Потпуно сама 414
Рука 415
Наслеђе 416
Последња молитва 417
Молитва пред сан 418
Прва ноћ жалости 419
Сутрадан 420
Заувек 421
Све је по старом 422
Земља је свугде иста 423
Милостиња 424
Вино из домовине 425
А сад одосмо 426

Покушај хумора 427
Оделите куће 428
А ја се не усудих 429
Снег на гробу 430
Сад је извесно 431
Тишина спава 432
Последње новинске вести 433
Није више ваше 434
Порука 435
Још један дан до вучења 436
Фаворит 437
Путовање 438
Тајни састанак 439
Хитна посета 440
Земља јесмо 441
Преоран гроб 446
Птичја сахрана 447
Лисичина смрт 448
Лав на самрти 449
Усахле реке 450
Сећања 451

ЛЕТОПИС ПЕРУНОВИХ ПОТОМАКА

[Белешка] 455
Перун 457
Пустињаково виђење 458
Глас о пророчанству 459
Царев сражар 460
Улизице 461
Глас претков цару 462
Освајач 464
Страх од броја 465
Војсковођа 467
Жупаново привиђење 468
Насумице иду Рашани 469
Рањеник у туђини 470
Поклисари 471
Глас предака 472
Стогодишњаци 473
У Краљевој земљи 474
Смрт војника 475
Ноћ 476
Вест о рату 477
Звона у Нину 478
Испосникова молитва 479
Краљ уочи боја 480
Војска под звездама 481
Звездана светковина 482
Гатара 483
Вукодлаци 485
Гробље старих богова 486
Просјаци 487
Хлебарево виђење 488
Слушају богови 489
Волос 490
Морана 491
Моранина успаванка 492

Жива 493
Просјак у разбојишту 494
Растанак 495
Повратак 497
Берачице биља 498
Плима 499
Осека 500
Одлуке светог синода 501
Пометња 502
Скитнице 503
Јеретици 504
Савет јеретика 505
Махнити 506
Небески знаци 507
Чудо у цркви 508
Велики Свештеник 509
Глас предака 510
Глас туђина 511
Рашчињени нови опат 512
Попац 513
После вођања 514
Последња служба словенска 515
Траве 516
Сан о круни 517
Месечина 519

ПЕСМЕ ИЗ НОРВЕШКЕ

Здравица Норвешкој 523
Hilsen til Norge 524
Бдење 525
Брда 526
Магла 527
Сунчева сарадница 528
Бура код Нарвика 529
Пловећи континент 530
Григов гроб 531
Катедрала у Трондхајму 532
Дрвена црква 533
Саветовање 534
Жеђ 535
Глад 536
Смрт на пучини 537
Терет тежи од човека 538
Смрт у леду 539
Оглашени, изиђите 540
И триста је много 541
Крвави крст 542
Свици сведоци 543
Непознати 544
Триста седамдесета поноћ 545
Крстови 546
Сенке 547
Српска кућа 548

НИЧИЈА ЗЕМЉА

Ничија земља 551
Чардак ни на небу ни на земљи 552
Човеков дом 553
Међу планетама 555
Привиђење 556
Додир 557
Змија младожења 558
Виђење 559
Црна певица 560
Дарови 561
Састанци у сну 562
Самоћа 563
Два сна дављеника 564
Постепено 565
Судбина 566
Сан 567
Немам противотрова 568
Молитва за оклоп 569
Потребно ми је 570
Сунце ме само није изневерило 571
Миољско лето 572
Радост 573
Мисао понорница 574
Неман 575
Осуђена мисао 576
Ноћна мисао 577
Ускрсло сећање 578
У несаници 579
Напустите моје мисли 580
Рађање песме 581
Воденичар 582
Песник 583
Искуство 584
Запис о добру и о злу 585
Запис о ратовима 586
Запис о жеђи за животом 587
Објавите једном на велика звона 588
Упозорење 589
Последње путовање 590
Последњи дани 591
Смрт гаврана 592
Стари пророк на гробу 593
Сунчани часовник 594
Људско срце 595
Заборав 596
Дон Кихот 597
Кад оду наших мајки мајке 598
Призраци 599
Гојковица 600
Потопљени брод 601
Бојазан 602
И овде 603
Могиле времена 604
Разговор у грању 605
Реквијем 606
Лирски родослов 607
Послови су завршени 610

ПЕСМЕ ВАН ЗБИРКИ

Срећни 613
Рођење стиха 614
Са куле бола 615
Човек 616
Новогодишње честитке 617
Јули на Сави 618
Девети вал 619
Крилати новчић 620
Августовско небо 621
Месец 622
Последње коначиште 623
Тобож за децу 624
Зимски празник 625

НАПОМЕНЕ

Опште напомене 629
Посебне напомене 635

Рјечник мање познатих ријечи 665
Регистар историјских, географских,
религијских, митолошких и других имена и појмова 667
Азбучни редосљед пјесама 669

САДРЖАЈ II ТОМА

КЊИГА ПРВА

Збирке
Пролеће у Загребу 7
Мирис земље 19
Заробљеник снова 69
Говори тихо 123
Тражим помиловање 153

Песме ван збирки 225

Напомене 319

Рјечник мање познатих ријечи 377
Регистар историјских, географских, религијских, митолошких и других имена и појмова 379
Азбучни редосљед пјесама 383

Садржај 387

КЊИГА ДРУГА

Збирке
Немам више времена 397
Летопис Перунових потомака 453
Песме из Норвешке 521
Ничија земља 549

Песме ван збирки 611

Напомене 627

Рјечник мање познатих ријечи 665
Регистар историјских, географских, религијских, митолошких и других имена и појмова 667
Азбучни редосљед пјесама 669

Садржај 673